

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ

**Бухгалтерський облік, аналіз та аудит:
проблеми теорії, методології, організації**

**Збірник наукових праць
Випуск 2 (13)**

КИЇВ 2014

Затверджено до друку Вченою радою Національної академії статистики, обліку та аудиту протокол № 3 від 27 жовтня 2014 р.

Наукова Рада збірника:

Пилипенко І.І. – доктор економічних наук, професор (головний редактор)

Редько О.Ю. – доктор економічних наук, професор (заступник головного редактора)

Шевчук В.О. – доктор економічних наук, професор

Теловата М. Т. – доктор педагогічних наук, професор

Редакційна колегія:

Каменська Т. О. – доктор економічних наук, доцент

Корінько М. Д. – доктор економічних наук, професор

Малюга Н. М. – доктор економічних наук, професор

Пархоменко В. М. – доктор економічних наук, професор

Пилипенко О. І. – доктор економічних наук, доцент

Пантелесв В.П. – доктор економічних наук, професор

Шпак В. А. – доктор економічних наук, доцент

Зоріна О.А. - доктор економічних наук, доцент

Юрченко О.А. –асистент (відповідальний секретар)

Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації. Збірник наукових праць. – К.: Типографія «Інтердрук», 2014. – 272 с.

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів. Автори несуть відповідальність за достовірність та повноту викладу матеріалу, що публікується. За точність викладення матеріалів та достовірність використання фактів, назв, цитат відповідальність несуть автори.

Матеріали надруковані у збірнику, є власністю Національної академії статистики, обліку та аудиту, захищені українським законодавством і не можуть бути відтворені в будь-якій формі без письмового дозволу видавця.

Постановою ВАК України від 16.12. 2009 р. № 1-05/6 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації» внесений до переліку фахових видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора економічних наук (економічні науки, шифр 08).

Адреса редакції:
Кафедра бухгалтерського обліку, каб. 605
вул. Підгірна 1,
м. Київ, 04107, Україна
E-mail: kaf_bu@nasoa.edu.ua

© Бухгалтерський облік, аналіз та аудит:
проблеми теорії, методології, організації

Вимоги
до змісту та оформлення статей
у збірнику наукових праць

**„Бухгалтерський облік, аналіз та аудит:
проблеми теорії, методології, організації”**

1. Зміст статей повинен відповідати тематичній спрямованості збірника, сучасному науково-технічному рівню, а також новим вимогам, викладеним у постанові президії ВАК України від 15.01.2003 №7-05/1.
Обсяг рукопису – не більше 8-10 друкованих сторінок з двома-трьома ілюстраціями (графіками). На початку статті слід зазначається: прізвище, ім'я та по - батькові (ініціали) автора (співавторів), науковий ступінь, вчене звання, назва установи.
Матеріали подаються в електронному форматі та роздрукованому вигляді, які набрані в текстовому редакторі MS Word. Формат А-4, шрифт – Times New Roman 14 кеглем, 1,5. інтервал, всі зеркальні поля, верхнє поле 2,5см., нижнє поле 3,5см, ліве поле 3 см., праве поле 1,5 см.
Стаття має привертати увагу до актуальної проблеми і пропонувати шляхи її розв'язання. У кінці статті необхідно подати список використаних джерел.
2. Таблиці та ілюстрації повинні бути набрані у текстовому редакторі MS Word у межах формату А-4 (верхнє поле 2,5см., нижнє поле 3,5см), мати порядковий номер та тематичний заголовок.
3. Посилання на джерела інформації є обов'язковими. Джерела подаються в кінці статті і оформляються згідно з основними вимогами до бібліографічних описів.
4. До статті додаються: анотації українською, російською та англійською мовами, ключові слова теми дослідження.
5. Вартість публікації наукової статті у фаховому збірнику - 30 грн. однієї сторінки.
6. Стаття повинна бути підписана автором (авторами).

Пам'яті Івана Ісаковича Пилипенка

1 серпня 2014 року на 77 році життя помер Пилипенко Іван Ісакович, ректор Національної академії статистики, обліку та аудиту, доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України.

Пилипенко І.І. народився 16 жовтня 1937 року в с. Чорна Кам'янка Маньківського району Черкаської області. Трудову діяльність розпочав у 1956 році колгоспником у колгоспі «Перемога». 3 жовтня 1957 року

по липень 1960 року служив у Радянській Армії. Після завершення навчання у 1965 році Української сільськогосподарської академії працював за спеціальністю економістом-плановиком, директором племрадгоспу "Колос" у Переяслав-Хмельницькому районі Київської області. У 1970-1980 роках - на відповідальних партійних посадах у райкомах Київщини.

Подальша трудова діяльність Пилипенка І.І. пов'язана зі статистикою: у жовтні 1980 року він був призначений начальником Київського обласного управління статистики, а в червні 1988 року був призначений директором Українського філіалу Міжгалузевого інституту підвищення кваліфікації працівників та спеціалістів у сфері обліку та статистики Держкомстату СРСР. У січні 1992 року очолив Інститут підготовки спеціалістів статистики та ринку Мінстату України, який понад двадцять років свого існування під його керівництвом перетворився в сучасний, потужний, вищий навчальний заклад – Національну академію статистики, обліку та аудиту Державної служби статистики України.

Багатогранна особистість, людина із широкою душею і добрим серцем, Іван Ісакович був взірцем скромності, порядності та високого професіоналізму. Цілеспрямованість, відданість справі

та висока відповідальність у поєднанні з досвідом і великою працелюбністю, невичерпний життєвий оптимізм, чуйність та доброзичливість до людей забезпечили йому заслужене визнання й повагу серед працівників органів державної статистики.

Держава високо оцінила доблесну працю, вагомі трудові досягнення і заслуги Івана Ісаковича. Його було нагороджено двома орденами Трудового Червоного Прапора, орденом Жовтневої революції, орденом "За заслуги" III ступеня, У 2007 році І.І. Пилипенко був нагороджений нагрудним знаком "Почесний працівник статистики України".

За вагомий особистий внесок у розвиток національної освіти, впровадження сучасних методів навчання та виховання молоді Указом Президента України І.І. Пилипенку присвоєно почесне звання «Заслужений економіст України».

Міжнародним Академічним Рейтингом популярності та якості «Золота Фортуна» за сумлінну працю був нагороджений срібною медаллю «Честь. Слава. Труд».

Тривалий час І.І. Пилипенко був Президентом Співки аудиторів України, членом президії Співки економістів України. Доктор економічних наук, професор, він був автором понад 100 наукових праць - монографій, навчальних посібників присвячених головним напрямом розвитку економічної науки в умовах ринку.

Світла пам'ять про Івана Ісаковича назавжди залишиться в серцях тих, хто його знав і працював поруч з ним.

Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації

**Збірник
наукових праць**

2014, №2 (13)

ЗМІСТ

Бондарук І.С.	Роль управління бізнесом у формуванні системи економічної безпеки пенсійного забезпечення	8
Вінницька О.А.	Перспективи диверсифікації бюджетної політики на місцевому рівні	20
Даньків Й.Я. Остап'юк М.Я. Шинкар І.П.	Господарство і облік в Західній Україні від княжої доби до совєтської окупації (короткий історичний екскурс)	33
Джус С.І.	Важливість введення МСФЗ емітентами, як основи для фондового ринку України.	45
Долук А.В.	Сутність продуктивності праці та шляхи її зростання	55
Зоріна О.А.	Ідентифікація ризиків підприємства як об'єктів економічного аналізу	62
Ільченко О.О.	Особливості підходів до класифікації, оцінки нематеріальних активів підприємства для обліку та контролю під час проведення інвентаризації	78
Канцуров О.О.	Суспільна основа регулювання бухгалтерського обліку	88
Козлов В.В. Суперсон І.І. Суперсон В.І.	Методологічні основи оформлення виробничих витрат в середовищі програмного продукту 1С: Підприємство 8-а версія	97
Колумбет О.П.	Впровадження комп'ютеризованих інформаційних систем бухгалтерського обліку: особливості та послідовність здійснення	107
Курило Г.М.	Первісна та наступна (переоцінена) вартість необоротних матеріальних активів: у контексті світової інтеграції національної системи бухгалтерського обліку	116

Лесик В.В.	Розвиток у студентів психолого-педагогічної готовності до майбутньої професійно-трудової діяльності	124
Мазіна О.І.	Концептуальні основи управлінської звітності	135
Овсюк Н.В.	Оцінка та аналіз мотиваційного потенціалу підприємства	158
Пантелєєв В.П.	Методологія побудови звітності: теоретичний підхід	165
Перетятко Ю.М.	Формування облікової політики щодо операцій фінансового лізингу у лізингодавця	176
Петраковська О.В.	Систематизація наукових поглядів на економічну сутність капіталу банку	190
Редько О.Ю.	Проблеми інституту аудиту в Україні	200
Рижиков В.С.	Управлінський облік: значення, принципи побудови, аналітичне забезпечення в теорії і практиці бізнесу та основи методики його викладання в системі підготовки спеціалістів з обліку і аудиту	210
Цветкова Н.М.	Методологічні питання формування звітності за міжнародними стандартами	218
Редько О.Ю. Шевель Ю.М.	Методика та організація обліку, аналізу та аудиту фінансових витрат підприємства	227
Шпак В.А.	Прямі та зворотні зв'язки між елементами облікової системи	235
Юрченко О.А.	Роль і місце бухгалтерського обліку та контролю в системі управління витратами іншої операційної діяльності	245
Анотації		261

І.С. Бондарук

к. е. н., в.о. доцента,

Уманський державний педагогічний університет

РОЛЬ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕСОМ У ФОРМУВАННІ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Постановка проблеми. Недостатньо ефективного функціонування вітчизняної системи пенсійного забезпечення багато в чому пов'язане з тим, що до цих пір не вдалося подолати дію наступних негативних соціальних чинників, що впливають на економічну безпеку: зростають витрати на пенсійне забезпечення населення, зростає дефіцит Пенсійного фонду України, збільшується обсяг коштів Державного бюджету України, які виділяються на пенсійне забезпечення, збільшується демографічне навантаження, відсутній природний приріст населення, залишається надзвичайно високим коефіцієнт старіння, високими є ризики нерівномірного розподілу витрат і вигод, ризики нерівності і дискримінації учасників пенсійного забезпечення. Дія цих і інших негативних чинників, що виявляються в пенсійній сфері, несе в собі пряму загрозу економічній безпеці суспільства і держави в цілому. Тим самим розвиток і вдосконалення вітчизняної системи пенсійного забезпечення є актуальним напрямом досліджень в сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження проблем пенсійної системи та визначення важливості формування системи економічної безпеки пенсійного забезпечення зробили такі вчені: Амоша О.І. [1], Варналій З.С. [2], Лібанова Е. М. [3, 4], Сазонець І. Л. [5] та ін. Проте, ефективні напрями посилення рівня економічної безпеки шляхом удосконалення пенсійного забезпечення залишаються ще недостатньо дослідженими. Важливим є вивчення впливу управління бізнесом у формуванні системи економічної безпеки пенсійного забезпечення.

Тому, **метою статті** є дослідження ролі управління бізнесом у формуванні системи економічної безпеки пенсійного забезпечення.

Пенсійне забезпечення є невід'ємною частиною політики держави у соціальній сфері і однієї з передумов забезпечення

соціальної справедливості у суспільстві, створення і підтримки політичної стабільності.

Пенсійне забезпечення завжди здійснюється на некомерційній основі, на відміну від пенсійного страхування, яке може здійснюватися і комерційними організаціями. У зв'язку з вищевикладеним, пенсійне страхування необхідно розглядати як метод створення більш високого рівня матеріального захисту пристарілих громадян, відмінний від пенсійного забезпечення.

Пенсійне забезпечення – це форма розподілу матеріальних благ не в обмін на витрачену працю, а з метою задоволення життєво необхідних особистих потреб (фізичних, соціальних, інтелектуальних) пристарілих, інвалідів, непрацездатних, громадян, що втратили годувальника та інших членів суспільства з метою охорони здоров'я і звичайного відтворення робочої сили за рахунок спеціальних фондів, що створюються в суспільстві, у випадках і на умовах, встановлених з урахуванням соціальних і правових норм. Як правило, фінансування пенсійного забезпечення здійснюється за рахунок коштів централізованих бюджетних і позабюджетних фондів, в межах реалізації державою фіскальної функції.

Під пенсійним страхуванням звичайно розуміють вид страхування життя, при якому страхувальник одноразово або у розстрочку сплачує страховий внесок, а страховик бере на себе зобов'язання виплачувати застрахованій особі пенсію у вигляді одноразової, або періодичних виплат протягом обумовленого терміну або довічно. Таким чином, пенсійне страхування можна розглядати в двох аспектах: як вид соціального захисту населення, і як один з видів страхування життя.

Розглянуті особливості пенсійного страхування і пенсійного забезпечення дозволяють систематизувати їх основну схожість і відмінності за різними ознаками (табл. 1).

Розглядаючи систему пенсійного забезпечення у вузькому значенні, вважаємо, що це забезпечення періодичними грошовими виплатами непрацездатних осіб або членів їх родин, за рахунок державних коштів без адекватних попередніх внесків від них. Проте, це визначення не відображає у повній мірі сутність та призначення системи пенсійного забезпечення.

Виходячи з того, що система пенсійного забезпечення є одним з найважливіших елементів системи соціального забезпечення населення, а згідно з Конвенцією Міжнародної організації праці про мінімальні норми соціального забезпечення, яка відносить до соціального забезпечення системи соціального страхування, як встановлені державою, так і контролювані державними органами, вважаємо, що і до системи пенсійного забезпечення відносяться як державне пенсійне забезпечення, так і пенсійне страхування.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика пенсійного страхування і пенсійного забезпечення*

Ознаки порівняння	Пенсійне забезпечення	Пенсійне страхування
Схожість		
Система організації	Самостійні елементи єдиної системи соціального захисту населення	
Цілі організації	Здійснення виплат особам, що набувають на них права у разі втрати працездатності унаслідок старості, інвалідності, при втраті годувальника і в інших випадках, встановлених законодавством	
Спосіб фінансування	Фінансуються шляхом створення спеціальних цільових фондів	
Відмінності		
Основа виникнення відносин	Підтримка соціальної і політичної стабільності у суспільстві	Різні прояви соціальних ризиків - старість, інвалідність і ін.
Форми здійснення	Тільки у обов'язковій формі	Як у обов'язковій, так і у добровільній формі
Суб'єкти що здійснюють організацію	Тільки некомерційні організації	Некомерційні і комерційні організації
Еквівалент призначення виплат	На безеквівалентній основі	З урахуванням конкретного (часто трудового) внеску одержувача

*складено автором

Проведений аналіз основних елементів системи пенсійного забезпечення дозволяє дати їй наступне визначення: системою пенсійного забезпечення є взаємне функціонування соціально-економічних елементів з метою захисту населення від втрати трудових доходів (заробітної плати, доходів від індивідуальної діяльності і т. ін.) у зв'язку з настанням старості (непрацездатності), інвалідності або втратою годувальника, а також з метою задоволення життєво необхідних особистих потреб різних членів

суспільства (пристарілих, інвалідів і ін.) за рахунок джерел сформованих на державному і недержавному рівнях. У цілому, система пенсійного забезпечення, будучи підсистемою системи соціального захисту населення, має ті ж характеристики, тобто є складною, динамічною, імовірнісною, відкритою соціально економічною системою, що має визначальний вплив на забезпечення економічної безпеки держави.

Функціонування системи пенсійного забезпечення повинне бути спрямоване на досягнення головної мети – реалізацію конституційних прав всіх громадян на отримання матеріального забезпечення у разі втрати працездатності унаслідок старості, інвалідності, при втраті годувальника і в інших випадках, встановлених законодавством.

Отже, основою забезпечення економічної безпеки пенсійного забезпечення є система пенсійного забезпечення, яка виступає підсистемою соціальних гарантій, причому не тільки на декларативному рівні, а на рівні діяльності спеціалізованих організацій по накопиченню, примноженню і перерозподілу виплат громадянам-пенсіонерам. Причому разом з державними структурами в пенсійному захисті беруть активну участь і недержавні структури. Таким чином, система пенсійного забезпечення є діяльністю різних соціальних інститутів, що взаємодіють між собою і суспільством в цілому з метою забезпечення відповідних умов життєдіяльності за допомогою пенсій громадянам, що втратили можливість отримання заробітку внаслідок: досягнення певного віку, настання інвалідності, певної професійної діяльності, втрати годувальника і ін.

На нашу думку, системою економічної безпеки пенсійного забезпечення є сукупність державних та недержавних структур, які на основі законодавчих актів і нормативних документів здійснюють забезпечення захищеності життєво важливих інтересів особи за рахунок регулярних грошових виплат у вигляді пенсій, а також забезпечують економічну стійкість держави до внутрішніх і зовнішніх загроз (рис. 1).

Система економічної безпеки пенсійного забезпечення формується шляхом: створення самої системи та постійне підтримання її у належному стані (створення організаційно-

правових засад для побудови, розвитку та функціонування системи; формування організаційної структури, окремих її складових та розподіл їх функцій; кадрове, фінансове, матеріальне, технічне, інформаційне тощо забезпечення як системи в цілому, так і окремих її складових) [6];

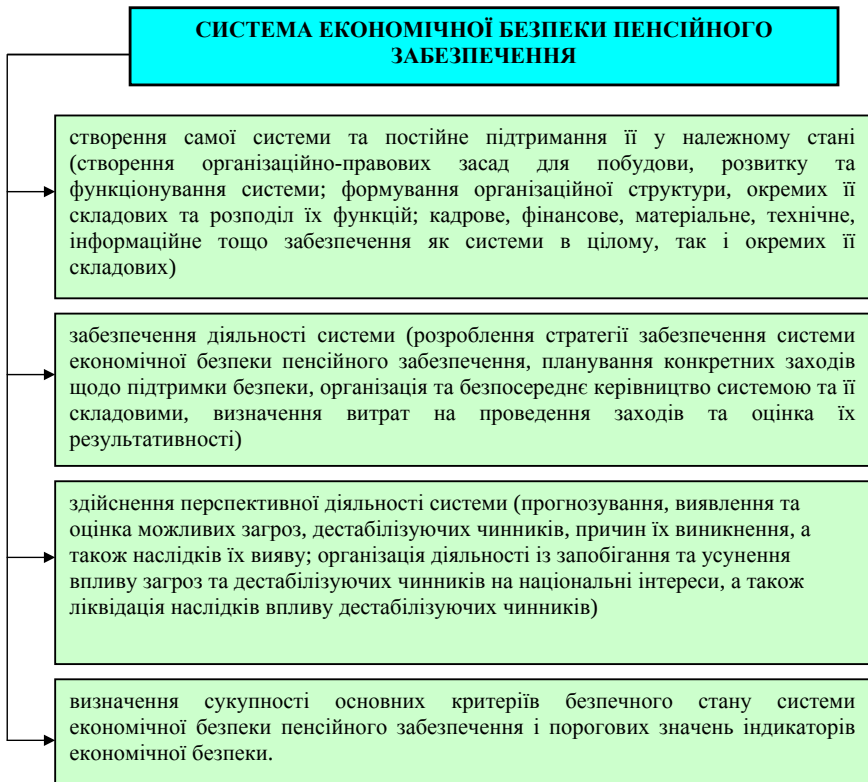

Рис. 1. Схема формування системи економічної безпеки пенсійного забезпечення

– забезпечення діяльності системи (розроблення стратегії забезпечення системи економічної безпеки пенсійного забезпечення, планування конкретних заходів щодо підтримки безпеки, організація та безпосереднє керівництво системою та її

складовими, визначення витрат на проведення заходів та оцінка їх результативності) [6];

– здійснення перспективної діяльності системи (прогнозування, виявлення та оцінка можливих загроз, дестабілізуючих чинників, причин їх виникнення, а також наслідків їх вияву; організація діяльності із запобігання та усунення впливу загроз та дестабілізуючих чинників на національні інтереси, а також ліквідація наслідків впливу дестабілізуючих чинників) [6];

– визначення сукупності основних критеріїв безпечного стану системи економічної безпеки пенсійного забезпечення і порогових значень індикаторів економічної безпеки.

Розглядаючи проблему управління системою пенсійного забезпечення, необхідно чітко уявляти її структуру, об'єктно-суб'єктний склад і саму суть даного феномена. Без цього ефективність управління не дасть потрібного результату.

Важливим є визначення самого поняття управління. Управління – невід'ємна частина функціонування всіх сфер суспільства: економічної, соціальної, політичної, духовної. Управління забезпечує такий розвиток того або іншого процесу, який дозволяє раціонально досягати певної мети. У літературі є достатня кількість визначень управління: «управління – це діяльність, що містить виконання деякої сукупності функцій, направлених на забезпечення учасників організації цілей, і на координацію їх зусиль» [6]. Інші автори визначають управління як «цілеспрямовану дію керівника або органів управління, що погоджує і об'єднує спільну працю людей» [9].

Виходячи з того, що визначення поняття «управління системою пенсійного забезпечення» в нормативних актах та науковій літературі практично не зустрічаються, а система пенсійного забезпечення є складовою системи соціального забезпечення, тому, вважаємо, що управління системою пенсійного забезпечення – це соціальна і організаційна діяльність держави і недержавних установ, направлена на забезпечення життєдіяльності осіб, що стали інвалідами або що тривалий час займалися певною професійною діяльністю, осіб, що досягли пенсійного віку, а також працездатних, таких, що втратили годувальника з метою створення умов для гідного життя і вільного розвитку людини.

Завданням діяльності з удосконалення управління системою пенсійного забезпечення є узгодження інтересів непрацездатних і працюючих членів суспільства. Суб'єктами цих суспільних відносин є держава в особі органів управління, перш за все органів, що розподіляють фінансові кошти, які використовуються на задоволення потреб непрацездатних членів суспільства. Також суб'єктами виступають різні недержавні пенсійні фонди і керуючі організації. Об'єктом управління системою пенсійного забезпечення є ті члени суспільства, які потребують такого забезпечення; пенсіонери як особлива демографічна група в цілому. Крім того, об'єктом таких відносин є працюючі члени суспільства, які створюють частину національного доходу, що направляється на забезпечення непрацездатних членів суспільства. По рівню окремих ланок можна виділити як суб'єктів пенсійних відносин – підприємства, об'єднання, галузі, які беруть участь у формуванні коштів пенсійного забезпечення. Це особи або групи осіб, або різні державні і господарські структури.

Об'єкт управління системою пенсійного забезпечення має складну внутрішню структуру, в якій об'єкт пенсійного забезпечення підрозділяється на окремі структурні частини, що включають різні групи непрацездатних членів суспільства.

У типологічному відношенні всіх непрацездатних осіб, на наш погляд, можна розділити на три групи. У першу входять особи, які ефективно працювали і благополучно дожили до пенсійного віку. Другу групу складають люди, що втратили працездатність в процесі виконання трудових і суспільних обов'язків. В третю групу можна виділити інвалідів з дитинства, а також громадян, що не працювали в працездатному віці (що не отримали право на трудову пенсію).

Для забезпечення економічної безпеки пенсійного забезпечення кожна група об'єктів пенсійного забезпечення повинна мати свою частку в загальному обсязі коштів, що виділяються суспільством на ці цілі. Особи, що ефективно працюють і благополучно дожили до пенсійного віку, претендують зберегти звичний спосіб життя, що включає не тільки необхідні мінімальні потреби, але і збереження соціального статусу [8]. Інтереси людей, що втратили працездатність в процесі виконання трудових і суспільних

обов'язків, однакові з першою групою суб'єктів в тому сенсі, що їм необхідне задоволення життєво важливих потреб. У даній групі є винні (наприклад держава), які зобов'язані виплачувати велику частину пенсії людині, що втратила працездатність в процесі виконання трудових і суспільних обов'язків [8].

Схематично суб'єктно-об'єктний склад таких відносин та їх вплив на економічну безпеку пенсійного забезпечення відобразимо на рис. 2.

Рис. 2. Вплив суб'єктно-об'єктних відносин управління системою пенсійного забезпечення на економічну безпеку пенсійного забезпечення

Слід зазначити, що головним суб'єктом управління системою пенсійного забезпечення від якого залежить стан економічної безпеки є держава особі своїх органів. Існує багато наукових

поглядів на проблему ролі держави у забезпеченні економічної безпеки та у вирішенні соціальних питань. На практиці основними функціями держави в цьому напрямі є: забезпечення правової бази і суспільної атмосфери, яка сприяє ефективному функціонуванню ринкової системи; перерозподіл доходу і багатства; стабілізація економіки, а також стимулювання економічного зростання.

Щоб це врахувати, слід підрозділити функції соціального управління на ряд категорій:

- функції, направлені на регулювання умов життя: забезпечення безпеки; охорони праці, пенсійне забезпечення і т.д.;
- функції, пов'язані з реалізацією конституційних принципів соціального розвитку: забезпечення зростання освітнього і культурного рівня населення, соціальні інновації і т.д.;
- функції, пов'язані з кон'юнктурою управління, – кадрова політика в центрі і на місцях і ін.;
- функції, направлені на забезпечення соціальної рівності і соціальної справедливості.

Реалізація функцій пенсійного забезпечення можлива не тільки в умовах сприятливого інституційного середовища або сукупності адекватних інститутів політичного, правового, економічного, культурного і соціального характерів, але і дотриманні принципу соціальної орієнтації управлінської діяльності, що передбачає пріоритетність людей, їх потреб і інтересів.

Мова йде про організаційний або соціальний чинник, тобто взаємодію соціальних учасників пенсійних відносин. Управління в даному випадку виступає як соціальна діяльність, покликана погоджувати інтереси не тільки суб'єктів і об'єктів процесу пенсійного забезпечення, але і інших суб'єктів суспільного життя.

Протягом останніх двох десятиліть системи пенсійного забезпечення стають більш комплексними в умовах розподілу діяльності, розвитку фінансових інструментів і підвищення мобільності ризиків. Цей розвиток не тільки збільшує економічну ефективність, а й має наслідки для природи фінансових ризиків і їх потенційного впливу на реальний сектор [8]. Це привернуло увагу до проблем інституційної інфраструктури пенсійного забезпечення. Розпочалось створення уніфікованих фінансових регуляторів, що зможуть краще функціонувати в умовах зростаючої комплексності

систем пенсійного забезпечення. В Україні нагляд і регулювання сектору пенсійного забезпечення здійснює широкий спектр інституцій. Але цей сектор не можна розглядати у відриві від інших складових ринку фінансових послуг, оскільки у майбутньому вони будуть справляти значний вплив на пенсійне забезпечення. При проведенні такої серйозної та відповідальної реформи пенсійної системи України стане в нагоді світовий досвід щодо реформування пенсійного забезпечення.

Послідовне та своєчасне впровадження цих пропозицій забезпечить злягодженіше та ефективніше функціонування фінансового сектору і всієї економіки в цілому та стане одним з кроків до інституційного та законодавчого узгодження України зі стандартами ЄС.

Управління тут також виступає як організаційна діяльність, тобто процес організації пенсійного забезпечення, що допускає дію суб'єктів управління (держави, недержавних пенсійних фондів) на об'єкт управління (пенсіонерів, працююче населення) за допомогою скоординованих заходів, направлених на зростання добробуту пенсіонерів і населення.

Як можна переконатися, подібний підхід повною мірою відповідає пріоритетам соціальної політики сучасної держави і багато в чому покладений в основу пенсійної реформи, реалізація якої на практиці виявила численні концептуальні недоліки, що стали основою необхідності вдосконалення пенсійної системи. Саме через це все гостріше ставляться питання про вдосконалення управління системою пенсійного забезпечення в Україні.

Аналіз управління пенсійним забезпеченням не може здійснюватися без урахування економічної і соціальної значущості цього соціального інституту. Пенсійне забезпечення є механізмом підтримки певного рівня життя людей, які одержують пенсію, видом соціального забезпечення і соціального захисту населення. Створення і функціонування ефективної системи пенсійного забезпечення є умовою підтримки гідного життя і вільного розвитку людей, що потрапили в життєві ситуації, викликані віком, інвалідністю або втратою годувальника. Пенсійне забезпечення це не система «соціальних подачок», а широка система заходів,

покликаних забезпечувати трудовий, людський, творчий, етичний потенціал пенсіонерів.

Пенсійне забезпечення як соціальний інститут взаємодіє з економічними, політичними, правовими і іншими сферами суспільства. Ефективність пенсійного забезпечення багато в чому залежить від соціальної і економічної політики держави, правових механізмів, культурних традицій і т.д. У свою чергу ступінь ефективності пенсійного забезпечення має істотний вплив на соціальне самопочуття не тільки пенсіонерів, але і економічно активного населення, яке також в перспективі стане об'єктом пенсійного забезпечення.

Висновки. Таким чином, забезпечення економічної безпеки, будучи гарантією незалежності держави, умовою стабільності і ефективною, успішною життєдіяльності суспільства, належить до найважливіших національних пріоритетів розвитку держави. Це пояснюється тим, що економіка є однією з життєво важливих сторін діяльності суспільства, держави і особи і, отже, поняття національної безпеки включає оцінку життєздатності економіки, її міцності при можливих зовнішніх і внутрішніх загрозах [6].

Виходячи з цього більшість досліджень проблем економічної безпеки присвячена вивченню її національного рівня. У свою чергу соціально-економічна безпека і стійкий розвиток суб'єктів країни є основою національної безпеки. В той же час управління пенсійним забезпеченням знаходиться на такій стадії, коли на регіональний рівень передаються додаткові повноваження за визначенням соціально-економічного розвитку. Суть економічної безпеки в сфері пенсійного забезпечення полягає в можливості і здатності економіки покращувати якість життя населення, протистояти впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечувати соціально-економічну і суспільно-політичну стабільність країни.

Список використаних джерел:

1. Амоша О.І. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення / О.І. Амоша, О.Ф. Новікова, Р.В. Покотиленко та ін. // Фундаментальні орієнтири науки (гуманітарний та соціально-економічний

напрями) : Збірник статей за матеріалами проектів Державного фонду фундаментальних досліджень. – 2005. – С. 340–35

2. Варналій З.С. Проблеми та шляхи забезпечення економічної безпеки України / З.С. Варналій // Економіка і управління. – 2000. – № 1. – С. 18–29.

3. Лібанова Е. М. Демографічні передумови реформування системи пенсійного забезпечення / Е. М. Лібанова // Соціальний захист. – 2000. – №2. – С.48–57.

4. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації (колективна монографія) / за ред. Е. М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2010. – 270 с.

5. Сазонець І. Л. Фінансовий механізм пенсійної системи України в умовах трансформації світової економіки : [моногр.] / І. Л. Сазонець.– Д. : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2008. – 396 с.

6. Концепція економічної безпеки України / за ред. В. М. Геєця.; НАН України; Інститут економічного прогнозування. – К. : Логос, 1999. – 56 с.

7. Краткий эконоический словарь / Под ред. А. Н. Азрилияна. М., 2002. – 525 с.

8. Сенчагов В. К. Экономическая безопасность России. Общий курс / В. К. Сенчагов. – Москва : «Дело», 2005. – 896 с.

9. Социальный менеджмент / Под ред. Д. В. Валового – М., 2000. – С. 380.

ПЕРСПЕКТИВИ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Постановка проблеми. В сучасних умовах зростає значення бюджетної політики органів місцевого самоврядування у проведенні економічної регіональної політики, вирішенні соціальних проблем, підтримці незахищених і малозабезпечених верств населення, що потребує відповідного теоретичного обґрунтування.

Вирішальним фактором ефективної бюджетної політики на місцевому рівні є забезпечення фінансової незалежності місцевих органів влади. На сучасному етапі реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади визнано одним із найважливіших напрямів державної політики. Потребують вирішення проблеми чіткого визначення функцій, сфер відповідальності місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, зміцнення власної дохідної бази місцевого самоврядування і основ самостійності місцевих бюджетів, встановлення прозорих процедур надання бюджетних трансфертів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, що стосуються бюджетної політики, місцевих бюджетів докладно висвітлюються в науковій літературі. Різномічні аспекти окресленої проблематики відображені у працях таких вчених, як О. Василик, І. Запатріна, О. Кириленко, В. Кравченко, І. Луніна, В. Опарін, К. Павлюк, Ю. Пасічник, Л. Шаблиста та ін. Разом з тим, в економічній літературі недостатньо досліджені можливості реалізації бюджетної політики органів місцевого самоврядування відповідно до нових умов розвитку фінансової системи України, визначених реформуванням місцевого самоврядування та децентралізацією влади. Вдосконалення потребують правові, організаційні, функціональні аспекти управління формуванням та використанням фінансової бази територій.

Метою дослідження є визначення особливостей формування та реалізації бюджетної політики, а також розробка пропозицій щодо перспектив диверсифікації бюджетної політики на місцевому рівні.

Виклад основного матеріалу. Поняття «політика» використовується в різних значеннях, але в цілому політика формується у сфері відносин і діяльності, яка пов'язана з державною владою. Це формулювання поняття політики в загальному плані. Достатньо точно, на наш погляд, відображає поняття політики переклад цього слова з грецької мови на українську: *politike* – мистецтво управління державою. Ця ж точка зору підтверджується в словнику А. Д. Вейсмана – фінансова політика – державна наука, вміння правити державою [1], С. І. Ожегов розглядав політику як діяльність органів державної влади і державного управління, що відображає суспільний устрій і економічну структуру країни а також діяльність партій і інших організацій, суспільних угруповань, яка визначається їх інтересами і цілями [2]. Ці визначення вказують на те, що, з одного боку обов'язковим суб'єктом політики є держава, а також на те, що це майстерність управління.

Зміст політики виражається її цілями, напрямками державного розвитку, вирішенні визначених проблем, в мотивах і механізмі ухвалення політичних рішень. Зміст політики виражається її цілями, напрямками державного розвитку, вирішенні поставлених проблем, в мотивах і механізмі ухвалення політичних рішень. Політика має активний вплив на всі сфери діяльності держави, зокрема на її економіку, а економіка, в свою чергу, впливає на політику.

Визначаючи місце бюджетної політики у політиці держави, існує думка, що бюджетна політика є складовою фінансової, яка в свою чергу є частиною економічної, а економічна політика – складовою політики держави [3].

Розглянемо загальні ознаки політики держави, та фінансової політики, які будуть характерні й для бюджетної політики.

Вітчизняний вчений І. Лютий, звертаючи увагу на те, що будь-який уряд, прийшовши до влади, намагається, використовуючи існуюче законодавство, адміністративний ресурс, посилити вплив влади на суспільство через відповідну політику, вважає, що «політика – це пошук компромісу між інтересами влади й суспільства. Саме на це спрямовані формування й розвиток системи

та інститутів державної влади, соціально-економічна, фінансова й бюджетна політика» [4, с. 13].

Політику також розглядають як «діяльність, що має своєю метою регулювання взаємин між людьми для забезпечення певного стану деякої суспільної одиниці (суспільного утворення)» [5, с. 494], та одну «з форм діяльності щодо управління суспільними відносинами і зв'язками, які виникають між людьми в процесі створення матеріальних і духовних цінностей» [6, с. 422]. На думку В. Дем'янишина, політика – це «діяльність держави (класів, соціальних верств, груп), що регулює відносини в суспільстві й направлена на реалізації власних потреб та інтересів» [3, с. 162].

Таким чином, спільними рисами для наведених визначень політики є діяльність держави щодо регулювання відносини в суспільстві, діяльність щодо управління суспільними відносинами. Відмітимо, що ці риси притаманні і фінансовій та бюджетній політиці.

Однією з головних складових частин фінансової політики є бюджетна політика. Саме бюджетна політика, в якій відображаються інтереси держави, функції держави, що вимагають для вирішення поставлених задач бюджетних коштів, займає провідне місце в економічній політиці країни, її концепція формує і податкову, і інвестиційну політику. Висока державна оцінка ролі бюджетної політики в економічній політиці країни визначає її основоположне і першорядне значення і у фінансовій політиці.

Бюджетна політика також пов'язана з мобілізацією та використанням фінансових ресурсів з метою забезпечення найважливіших державних програм. Суб'єктами державної бюджетної політики в Україні є державні органи законодавчої та виконавчої влади (на загальнодержавному рівні); республіканські (АР Крим) органи влади; органи місцевого самоврядування та місцеві органи виконавчої влади; регіональні адміністрації [7, с. 272].

Саме бюджетна політика, в якій відтіняються інтереси і функції держави, що вимагають для вирішення поставлених завдань бюджетних коштів, є провідною, її концепція формує і податкову, і інвестиційну і інші політики. Таким чином, бюджетна політика зазвичай розглядається як складова фінансової політики.

Аналіз наукової літератури, дозволив зробити висновок, що існують різні думки у визначенні терміну бюджетна політика і поряд

з категорією «бюджетна політика» зустрічаються терміни «фіскально-бюджетна», «бюджетно-податкова», «фіскальна політика», «фінансово-бюджетна», «фіскальна» тощо. Очевидно, що перераховані категорії відображають лише окремі аспекти бюджетної політики, причому акценти зміщуються на політику щодо формування дохідної частини бюджету. Спробуємо систематизувати спільні риси та відмінності в таких визначеннях.

Розглядаючи визначення бюджетної політики, відмітимо, що в економічній літературі нема єдиних підходів до трактування змісту бюджетної політики, в процесі дослідження виявлено, що пропонується різне бачення цієї категорії.

Першим, найбільш поширеним напрямом у трактуванні бюджетної політики є її визначення як діяльності держави (діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування), щодо регулювання бюджетного процесу.

Так, автори економічного словника вважають, що: «бюджетна політика - цілеспрямована і планомірна діяльність держави щодо раціонального використання важелів бюджетного регулювання темпів частки одержавлення національного доходу, джерел його формування та вибору оптимальної структури витрат з метою підтримання стабільного економічного зростання в країні й досягнення стратегічних цілей суспільства» [8, с. 67-68].

В. Г. Дем'янишин вважає, що бюджетна політика держави – це діяльність органів державної влади, державного управління та місцевого самоврядування з визначення стратегічної мети, напрямів, завдань і пріоритетів розвитку бюджетних відносин, засобів бюджетної тактики для їх досягнення, а також застосування цих засобів [3, с. 169].

Л. О. Омелянович вважає, бюджетна політика – це регламентована нормами права діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування і учасників бюджетної політики по складанню і розгляду проектів бюджетів, проектів бюджетів державних позабюджетних фондів, затвердженню і виконанню бюджетів і бюджетів державних позабюджетних фондів [9, с. 222]. Ці визначення заслуговують на увагу, оскільки в них суб'єкт не обмежується лише державою, а звертається увага на те, що і

діяльність органів місцевого самоврядування є важливою при формуванні бюджетної політики.

Другий напрям у визначенні бюджетної політики – це бачення її як сукупності заходів держави для забезпечення економічного зростання та соціального розвитку.

У вітчизняній літературі найпоширенішим є визначення бюджетної політики, яке сформулювали О. Василик і К. Павлюк як «сукупність заходів держави щодо організації та використання фінансів для забезпечення економічного і соціального розвитку» [10, с. 53]. Аналогічне трактування бюджетної політики наводиться і в іншому вітчизняному виданні – це «сукупність заходів щодо організації та використання державних фінансів для забезпечення економічного зростання та соціального розвитку» [11, с. 177]. В цьому ж виданні наводиться й інше визначення бюджетної політики як системної сукупності пріоритетів (національних інтересів), наукових підходів і конкретних заходів щодо цілеспрямованої діяльності держави з регулювання бюджетного процесу і використання бюджетної системи для рішення економічних та соціальних завдань країни [11, с. 177].

Даючи визначення суті бюджетної політики як організаційно-фінансової категорії Т. Г. Бондарук вважає, що «вона є системою цілей, заходів та дій державних органів влади та органів місцевого самоврядування в галузі управління бюджетним процесом, спрямованою на реалізацію всіх функцій бюджету з метою досягнення визначеного на певному етапі економічного і соціального ефекту» [7, с. 272], відзначаючи, що суб'єктами її є поряд з державними органами влади і органи місцевого самоврядування.

До третього напрямку можна віднести визначення в яких бюджетну політику трактують як інструмент регулювання економіки. Цікаве розуміння суті бюджетної політики висловлює В. Андріанов: «бюджетна політика – це політика зміни державних видатків і доходів з метою підтримання ринкової рівноваги та стимулювання розвитку окремих сфер і галузей національної економіки» [12, с. 29].

Четвертим напрямом можна вважати визначення бюджетної політики як системи відносин та рішень для досягнення певних політичних цілей та використання на суспільні потреби.

Так, В. Дем'янишин зазначає, що зміст бюджетної політики полягає у використанні державою бюджетних відносин для досягнення певних політичних цілей [3 с. 157]. «Ці відносини стосуються насамперед формування й використання державою свого основного централізованого фонду грошових коштів, і знаходять своє відображення у доходах бюджету, методах їхньої мобілізації, видатках бюджету і методах та напрямках їхнього використання на суспільні потреби» [3 с. 157].

У фінансово-кредитному енциклопедичному словнику бюджетна політика визначається як «сукупність рішень, які приймають органи законодавчої (представницької) та виконавчої влади на виконання заходів, пов'язаних із визначенням основних напрямів розвитку бюджетних відносин і формуванням конкретних шляхів їх використання в інтересах громадян, суспільства і держави» [13, с. 125]. У цьому трактуванні бюджетна політика ототожнюється лише зі сукупністю рішень органів представницької та виконавчої влади.

До п'ятого напрямку належать визначення в яких розкривається зміст бюджетної політики яка впливає на операції з формування, розподілу і використання коштів державного бюджету.

На думку В. П. Кудряшова, бюджетна політика охоплює операції з формування, розподілу і використання коштів державного бюджету з метою досягнення певних результатів [14, с. 323]. Державна бюджетна політика, що охоплює всю сукупність відносин учасників бюджетного процесу та орієнтується на інтереси окремих регіонів є не просто сумою окремих регіональних бюджетних політик. Із цього визначення бачимо, що ряд дослідників ототожнюють терміни бюджетна і фінансова, (податкова) політика [15, с. 21], з чим ми не можемо погодитись, тому що це визначення може стосуватися будь-якого виду економічної політики.

Наступним, шостим напрямом є визначення в яких ототожнюється бюджетна і податкова політики. Відзначимо, що в економічній літературі зустрічається досить часто поняття «фінансово-бюджетна», «податково-бюджетна», «бюджетно-податкова» або «фінансова» політика держави.

Хоча законодавство багатьох країн розділяє поняття «бюджет» і «податки», ряд економістів погоджуються, що термін

«бюджетна політика» і «фіскальна політика» є синонімами [15, с. 21]. Так, на думку А. Селіщева, фіскальна (бюджетно-податкова) політика включає в себе маніпулювання державними витратами і податками для досягнення певних економічних результатів [16, с. 143].

На наш погляд, терміни «фіскально-бюджетна», «бюджетно-податкова» політика не дають повного уявлення про суть бюджетної політики. Враховуючи те, що податки – головна складова доходів бюджетної політики будь-якої країни, доречно все-таки визначати сутність бюджетної політики в цілому. Поняття «фіскальна політика» за своєю суттю набагато вужче по змісту і отже, не може бути прирівняне до бюджетної політики. Очевидно, що перераховані категорії відображають лише окремі аспекти бюджетної політики, причому акценти зміщуються на політику в області формування дохідної частини бюджету.

Сьомий напрям об'єднує визначення бюджетної політики на місцевому (регіональному) рівні, муніципальної бюджетної політики. Відмітимо, що визначення бюджетної політики органів місцевого самоврядування в економічній літературі практично не зустрічаються.

В. І. Кравченко одним із перших з вітчизняних економістів дає визначення муніципальної бюджетної політики, як комплексу взаємоузгоджених заходів, які розробляються і здійснюються представницькими та виконавчими органами місцевого самоврядування, а також органами виконавчої влади з метою забезпечення гармонійного соціально-економічного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, фінансового забезпечення регіональних та місцевих програм та проектів, фінансування та утримання об'єктів соціально-культурної сфери та житлово-комунального господарства, що знаходиться у комунальній власності, а також соціального забезпечення жителів відповідних територіальних громад, фінансування управлінських, економічних та соціальних послуг [17, с. 13-14].

Аналіз вказаних визначень дозволяє зробити висновок, що, по суті, всі вони відображають тим чи іншим чином зміст бюджетної політики. При цьому, більшість авторів її основою вважають сукупність дій, заходів, рішень. На наш погляд, це правомірно,

оскільки самим терміном «політика» є сукупність економічних, правових і організаційних заходів, форм і методів управління економікою і суспільством. Але, враховуючи все зростаючу спрямованість державної політики на задоволення інтересів і поліпшення якості життя населення, ми схильні розділяти точку зору О. Д. Василика, В. П. Кудряшова.

Аналіз підходів до визначення бюджетної політики дає можливість зробити такі висновки. Бюджетна політика є однією із складових частин фінансової політики. У складі останньої вона має відносно самостійне значення. Не завжди у визначенні бюджетної політики згадуються її цілі та завдання, що також є не зовсім вдалим. Зведення бюджетної політики до сукупності законодавчих актів, інструментів, заходів органів державної влади тощо являє собою змішаний підхід, при якому характеризується її інструменти а не зміст.

Теоретичний аналіз змісту політики держави взагалі і фінансової політики як її активної і дієвої форми, способу здійснення і забезпечення ресурсами, регулювання економічних відносин дозволяє сформулювати методологічні позиції в розкритті сутнісного змісту бюджетної політики органів місцевого самоврядування. На даному етапі наукового дослідження можна зробити наступні теоретичні висновки.

Методологія дослідження фінансово-економічного змісту бюджетної політики органів місцевого самоврядування повинна вирішувати наступні теоретичні завдання:

- виявлення об'єктивного змісту бюджетної політики органів місцевого самоврядування, що визначається її дією на рух (формування і використання) реальних (бюджетних, податкових і інших) фінансових потоків, кругообігу грошових фондів;
- встановлення її залежності від характеру, діяльності і функцій держави та органів місцевого самоврядування;
- віддзеркалення в бюджетній політиці органів місцевого самоврядування і напрямках вдосконалення її формування і реалізації чинника часу, динамізму, зв'язку з конкретним етапом економічного розвитку і трансформації суспільства, національної економіки;
- розкриття залежностей, суперечностей внутрішнього (об'єктивного) і нормативно-законодавчого механізму формування і реалізації бюджетної політики органів місцевого самоврядування в

реальній діяльності держави, її законодавчих, виконавчих, контрольних інститутів, та органів місцевого самоврядування в реальному бюджетному процесі, його стадіях;

- застосування принципу системності, у зв'язку з чим бюджетна політика органів місцевого самоврядування повинна розглядатися не тільки як макроекономічна, але і як регіональна і мікроекономічна категорія, що відображає економічні, фінансово-бюджетно-податкові відносини, аж до територіальних утворень, суб'єктів господарювання, корпоративних структур, фізичних осіб, індивідуальних підприємців, населення (домашніх господарств), бюджетних установ, платників податків.

Аналіз показує, що в науковій літературі наводяться трактування бюджетної політики, в яких не повно відображаються або відсутні вказані методологічні аспекти розкриття змісту бюджетної політики як фінансово-економічної категорії.

Розуміння бюджетної політики органів місцевого самоврядування як фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування у сфері бюджетних відносин, по якнайповнішому забезпеченню бюджетними ресурсами задоволення потреб всього населення, всіх членів суспільства в суспільних благах і послугах та на користь розвитку всього суспільства може конкретизуватися, на нашу думку, в двох аспектах.

По-перше, бюджетну політику органів місцевого самоврядування слід визначати як відносини діяльності держави та органів місцевого самоврядування по управлінню фінансовими потоками, кругообігом і бюджетними ресурсами з метою вирішення завдань забезпечення населення відповідними суспільно необхідними на даному етапі соціальними благами і послугами.

По-друге, бюджетна політика органів місцевого самоврядування – це система фінансово-організаційних відносин їх діяльності по формуванню і використанню бюджетних ресурсів за допомогою механізму її реалізації.

Таким чином, бюджетна політика в концентрованому виразі є сукупністю фінансово-економічних відносин, що проявляються у системно організованій діяльності органів місцевого самоврядування відповідно до їх функціональної ролі у суспільстві, спрямованої на фінансове забезпечення потреб населення у суспільних благах і послугах на користь розвитку всього суспільства.

Підтримуємо думку Мацюри С. І [18], що слід розрізняти бюджетну політику органів місцевого самоврядування, що розробляється і проводиться самими органами місцевого самоврядування (та політика, що повинна здійснюватися для узгодженого розвитку на конкретній території з урахуванням місцевих умов) і державну бюджетну регіональну політику, яка забезпечує дієвість бюджетної політики на місцях. Тільки при такому підході може бути створена реальна основа для становлення прозорості і несуперечливої бюджетної політики органів місцевого самоврядування, що визнає як загальну ідеологію взаєморозуміння, так і наявність специфічних інтересів у держави, органів місцевого самоврядування, регіонів, окремих територій. На рівні окремих регіонів України, має сенс застосовувати термін внутрішньорегіональна бюджетна політика. Якщо прерогатива проведення регіональної бюджетної політики лежить в основному на державних органах влади і управління, то внутрішньорегіональна бюджетна політика – завдання місцевих органів влади.

Внутрішньорегіональна бюджетна політика включає набір важелів і методів впливу на територію і направлена на розвиток конкретного регіону. Кожна з таких територій має свої особливості, тому до них не можуть бути застосовані єдині методи реалізації досліджуваної нами політики. Часто один адміністративний регіон об'єднує абсолютно неоднорідні за своєю природою і характером частини, які об'єднує разом тільки їх адміністративний статус. Саме для таких частин, об'єднаних в один регіон, і необхідна виражена внутрішньорегіональна бюджетна політика (рис.1).

Причому, приклад західних країн показує, що регіональна бюджетна політика практично всі свої функції може передати внутрішньорегіональній, залишивши за собою право координації і турботи про проблемні регіони, фактично перетворюючись на внутрішньорегіональну бюджетну політику.

Серед найбільш важливих чинників, що визначають проведення регіональної і внутрішньорегіональної бюджетної політики, можна назвати територіальну диференціацію соціально-економічних проблем усередині регіону. Саме проблемна диференціація визначає розвиток і реалізацію ідей цієї політики.

Рис. 1. Диверсифікація бюджетної політики на місцевому рівні залежно від суб'єктів її проведення

Висновки. Доведено, що існує відмінність між бюджетною політикою органів місцевого самоврядування, яка розробляється і проводиться ними самими (політика, що має здійснюватися для узгодженого розвитку на конкретній території з урахуванням місцевих умов), і державною бюджетною політикою щодо органів місцевого самоврядування, яка визначає дієвість бюджетної політики на місцях. Обґрунтовано, що перевага проведення регіональної бюджетної політики належить в основному державним органам влади і управління, а внутрішньорегіональна бюджетна політика є завданням обласних, районних рад та місцевих державних адміністрацій. Внутрішньорегіональна бюджетна політика спрямована на бюджетне фінансування соціально-економічного

розвитку конкретних регіонів, які мають свої особливості. Адміністративні регіони нерідко об'єднують неоднорідні за природою і характером території, що мають значну територіальну диференціацію соціально-економічних проблем. Саме для таких територій і необхідна виважена внутрішньорегіональна бюджетна політика.

Обґрунтовано, що мікрорегіональна бюджетна політика – це бюджетна політика на рівні місцевого самоврядування. Використовуючи мікрорегіональну бюджетну політику, органи місцевого самоврядування забезпечують бюджетними ресурсами надання суспільних благ і послуг для задоволення соціальних потреб населення і забезпечення гідного рівня його життя – охорони здоров'я, освіти, житлового будівництва, будівництва та експлуатації доріг, підтримання громадського порядку, впорядкування території, соціального забезпечення. Основою мікрорегіональної бюджетної політики є інститут місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Вейсман А. Д. Греческо-русский словарь. СПб., 1899 г. 1370 стр. (Вейсман А. Д. Греческо-русский словарь."Греко-латинский кабинет" Ю. А. Шичалина, 2006 г. , 1370 стр.)
2. Толковый словарь С.И.Ожегова, Н.Ю.Шведовой. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jobtoday.com.ua/slovar/slovo.php?gnm=25164>
3. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: [монографія]. – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – 496 с.
4. Лютий І. О. Теоретико-методологічні засади бюджетної політики./І.О. Лютий // Фінанси України. – 2009. – № 12(169). – С. 13–19.
5. Філософський енциклопедичний словник / [голова редкол. В. І. Шинкарук]. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.
6. Словарь философских терминов / [научная редакция профессора В. Г. Кузнецова] . – М. : ИНФРА – М, 2005. – (Библиотека словарей ИНФРА – М). - с. 422.

7. Бондарук Т.Г. Місцеве самоврядування та його фінансове забезпечення в Україні / Бондарук Т. Г.; НАН України , Ін-т екон. та прогнозув. – К.: Ін-т екон. та прогнозування, 2009. – 608 с.
8. Економічний енциклопедичний словник: у 2-х тт. / [Мочерний С. В., Ларіна В. С., Устенко О. А., Юрій С. І.]; за заг. ред. Мочерного С. В. у 2 т.– Львів: Світ. – Т. 2. – 2006. – 568 с.
9. Омелянович Л. О. Бюджетна система: інтегрований навчальний комплекс [Текст] / Омелянович Л. О. – Донецьк. – 2008. – с. 222
10. Василик О. Державні фінанси України: [підручник] / О. Василик , К. Павлюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 608 с.
11. Засади формування бюджетної політики держави: [наук. монографія] / [М. М. Єрмошенко, С. А. Єрохін, І. О. Плужніков та ін.]; за наук. ред. .М. М. Єрмошенка. – К. : НАУ, 2003. – 284 с.
12. Андрианов В. Государственное регулирование и механизм саморегуляции в рыночной экономике (мировой опыт и Россия) / В. Андрианов // Вопросы экономики. – 1996. – № 9. – С. 29.
13. Финансово-кредитный энциклопедический словарь [под общ. ред. А. Г. Грязновой]. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 1168 с.
14. Кудряшов В. П. Фінанси: [навч. посіб.]/ В.П. Кудряшов. – Херсон. –Олді-плюс, 2002. – 323 с.
15. Толковый словарь современных бюджетных терминов – М. НФПК, Баренц. Групп. Лтд. : Дмитрий график групп, 1999. – С. 21.
16. Селищев А. С. Макроекономика / А. С. Селищев; под ред. А. С. Леусского // СПб.: Питер, 2001. – С. 143.
17. Кравченко В. І. Основи муніципальної бюджетної політики: [навч. прогр. для працівників місцевого самоврядування. Кн. 5.] /В. І.Кравченко, О.Я. Лилик .– К. Асоціація міст України та громадян, 2006. – 142 с.
18. Мацюра С. І. Принципи та завдання бюджетної політики на місцевому рівні / С. І. Мацюра // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. пр. – 2009. – Вип. 3 (94). – С. 19–23 (0,5 друк. арк.).

УДК 657 (075.8)

Й.Я. Даньків
к.е.н., професор,
Ужгородський національний університет,
М.Я. Остап'юк
к.е.н., професор,
І.П. Шинкар
к.філ.н., доцент,
Карпатський інститут підприємництва
університету «Україна»

**ГОСПОДАРСТВО І ОБЛІК В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ
ВІД КНЯЖОЇ ДОБИ ДО СОВЕТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ
(КОРОТКИЙ ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС)**

Вступ. Українськими та зарубіжними вченими, істориками та економістами, проведена значна робота по дослідженню економічної історії Західноукраїнських земель (Дорошенко В.І., Карпинець І.І., Ковальчак Г.І., Стрішенець М.М., Лановик Б.Д., Лазарович М.В., Задорожний В.Є., Даньків Й.Я., Лучко М.Р., Легоцький Т., Остап'ю М.Я., Бузяк Й., Айгнер А., Бравер А., Шаш А., Кучера Т., Лютман Т., Баронч С. та інші). Зібрано й узагальнено велику кількість історичних джерел, показано головні процеси розвитку цього регіону. Але ряд питань охарактеризовані лише описово або зовсім не згадані. Потребують глибокого вивчення проблеми розвитку товарного виробництва і товарно-грошових відносин, і як похідних від них, зв'язуючих і контролюючих їх важелів: фінансово-кредитної, обліково-аналітичної та контрольно-правової систем. На нашу думку, тільки в такому поєднанні можна розглядати та вивчати в повному обсязі економічні історію. На сьогоднішній день таких праць, де товарне виробництво і товарно-грошові відносини розглядались би через призму вищеназваних систем, як закономірний результат розвитку суспільної форми виробництва на певному історичному етапі, фактично ще немає.

Оскільки, названі проблеми ще не були предметом спеціального наукового узагальнення, пропонується стаття претендує на певну наукову новизну. У статті її авторами вперше зроблено спробу комплексно вивчити питання господарства

(товарного виробництва і торгівлі) на Західноукраїнських землях з поєднанням ведення господарського (бухгалтерського) обліку в процесі тисячолітньої еволюції (тисячолітнього історичного періоду). Найзагальніші системи, що досліджуються в цій праці (економічні структури Західноукраїнських земель), розглядаються як частина системи господарських зв'язків Східної і Центральної Європи, зокрема всіх українських земель.

Явища, процеси, напрямки виступають як єдине ціле у масштабі Західноукраїнських земель. При цьому, як було зазначено вище, використано значний інформаційний матеріал, нагромаджений у працях польських, угорських, чеських, словацьких та українських істориків та економістів. Архівні матеріали і статистичні публікації дали змогу висвітлити проблему, в значній її частині (товарне виробництво), показати розвиток міст і перетворення їх у торгово-промислові центри, організацію внутрішньої і зовнішньої торгівлі у Східній Галичині, Північній Буковині і на Закарпатті, розкрити їх міцніючі постійні зв'язки з Європою.

Метою статті є комплексне вивчення питань господарства (товарного виробництва і торгівлі) на Західноукраїнських землях з поєднанням ведення господарського (бухгалтерського) обліку в процесі тисячолітньої еволюції (тисячолітнього історичного періоду).

Результати дослідження. Занепад Київської держави, на тлі якої піднялося Галицько-Волинське князівство, з новим політичним осередком на заході, об'єднало всю Правобережну Україну і зберегло її історичні традиції. Організація Галицько-Волинського князівства тим важливіше для історії України, що вона протистояла узурпації цієї традиції, цієї безперервності української державності з боку нового Ростово-Суздальського князівства, яке заявило претензію на керівну роль в Українській державі. Галицько-Волинська держава від Карпат до Дніпра, природно стала спадкоємницею Київської держави, з якою зв'язала її не лише генеалогія князів, але й національний склад населення і спільна історична традиція. Це фактично була перша українська держава без всяких чужорідних елементів. Як відомо першим правителем, який об'єднав українські землі був князь Роман, який настирливо створював міцну державу, перемагаючи зовнішніх і внутрішніх ворогів. Він впорядкував, як і колись Володимир Мономах, справи з наданням позик і встановив розмір законних відсотків.

Людина віддає все князю, державі. Це основний стержневий принцип правової політики того часу. Тому не дивно, що найвищу урядову посаду при княжому дворі займав дворецький. Основними його завданнями були: догляд за княжим двором і всім княжим майном. Безпосередньо всі записи і в тому числі облікові роботи, перебували в підпорядкуванні печатника. Він був начальником княжої канцелярії (канцеляром) та укладав княжі грамоти, зберігав княжу печать. Секретарями в канцелярії були дяки. Записи робили на тонкій шкірі (пергаменті). Пергамент завозили з Греції та Азії, а також виробляли свій з телячої шкіри.

У той час записи робили чорнилом, виготовленим з дубової або вільхової кори, залізя, вишневого клею, борщу, квасного меду. Знаряддям письма було гусяче перо, і вже тоді писали українською мовою. З іноземними купцями, за необхідності кореспонденції з ними, листувалися грецькою та латинською мовами. Печатник, який вів облікову роботу та листування, часто поєднував її із судово-слідчою справою. Так, відомо, що князь Данило Галицький доручив своєму печатнику Курилові "списати грабежі нечистивих бояр".

Свого роду комірниками при княжому дворі були стольник і ключник. Перший наглядав за княжим столом, контролював зберігання, оприбуткування та видачу харчів, другий тримав ключі від комор і магазинів.

Слід зазначити в Галицько-Волинському князівстві, вели і відповідну підготовку людей, які займались обліком та іншою писарською роботою. У монастирях, де фактично концентрувала-ся вся наукова думка, відкривали школи, проводили різноманітне навчання, в тому числі ведення обліку і запису. Дяки, про яких згадувалося вище, здобували спеціальну підготовку при монастирях, але їх навмисне не освячували, щоб вони могли працювати у світських закладах при княжому дворі чи боярських маєтках.

У монастирях здійснювали велику і досить різноманітну господарську роботу. Саме в монастирях під впливом візантійської наукової думки зародились ідеї майбутньої української бухгалтерії. Застосовується такий обліковий принцип: за кожен майновий об'єкт відповідає певна особа або група осіб. Комірники несли як матеріальну, так і кримінальну відповідальність. За кожен нестачу винних били, "карали на горло", вішали на "дибу". Відомі

пропозиції, щоб у приміщенні складів була прибита до стіни шкіра покараних комірників за значну нестачу як попередження для новоприйнятих.

Принцип високої відповідальності при княжому дворі в монастирському господарстві привів до створення досить витонченої облікової техніки, яка вимагала суворого поділу облікових регістрів, призначених для фіксації надходження і відпуску грошей та інших цінностей, послідовного проведення інвентаризації. Цікаво є те, що облікові залишки звіряли з фактичними, а не навпаки.

У XII ст. гривна відповідала 50 кунам, або 100 векшам. З'являються срібні гривни (160 – 196 г срібла). Золота гривна не набула широкого поширення.

Період татарського іга, який призвів до занепаду Київської держави і перенесення центру східнослов'янської культури на Галицько-Волинське королівство, вніс і свої корективи в економічні відносини того часу, а відповідно, й облік. Татари відразу нав'язали свої "облікові стандарти". Докорінно була змінена податкова політика. Було запроваджено персональне оподаткування (подушне). У зв'язку з цим у 1257 р. силами китайських чиновників-баскаків було проведено перепис населення. Але це був не статистичний облік населення, а бухгалтерська інвентаризація людей, закладених у систему подушного оподаткування.

Виник принцип: кожна людина – об'єкт обліку, кожна особа – підзвітна. Однак в умовах України-Русі цей податок довго не протримався і був замінений новим – "соха". Податкова одиниця "соха" ґрунтувалася на принципі кругової поруки: платіж несе суспільство, а недоїмка будь-якого з його членів погашається іншими членами суспільства.

Внаслідок монголо-татарської навали виробництво (ремесла) зазнало великих втрат, чого не можна сказати про торгівлю. Вже в XIII ст. вона значно зросла. В обігу, крім вітчизняних грошей, з'явилися візантійські монети, монети арабського походження, західноєвропейські динарії. Існував продаж товарів на виплат до 50% сплати за борг. У кредитних операціях брали участь безпосередньо князі. У разі банкрутства майно описували дяки княжої канцелярії. При цьому насамперед захищалися права

князя, потім іноземців, аж потім кредиторів-купців. Князі також мали великий дохід від торговельних операцій у вигляді мита. Митний облік вели осмники та митники.

Галицько-Волинське королівство, будучи залежним від Орди, зуміло налагодити своє господарство, торгівлю, грошовий обіг. Спочатку тут застосовувалися ті ж гроші, що й у Київській Русі. Потім поряд з гривнею в обігу були й дрібніші грошові знаки: монета, гріш, динарій. Гривна була рівна 48 грошам, гріш – 5 динаріям.

Під час імперського колоніального панування в Україні Австро-Угорської імперії на заході та Росії на сході ми, з одного боку, можемо сказати про розвиток німецької бухгалтерської школи, яка об'єднувала Німеччину, Австро-Угорщину та німецькомовну частину Швейцарії, а з іншого – про розвиток і становлення молоді російської бухгалтерської школи. В обох випадках, враховуючи багатонаціональний склад імперій, культурне і наукове надбання не було лише заслугою самих австрійців чи росіян, це ж стосується й обліку. Тому основним нашим завданням на даному етапі є поряд з характеристикою еволюційного поступу бухгалтерської науки в цих імперіях визначити і внесок наших співвітчизників у неї.

Галичина, Буковина, Закарпаття в господарському розвитку відставали від інших держав, що входили до імперії і в цілому від передових країн світу. Економіка мала чітко визначений аграрний, а згодом аграрно-індустріальний характер. Незважаючи на наступ австрійського та іноземного капіталу на західноукраїнські землі, (лише Австро-Угорський емісійний банк мав у Західній Україні 12 філій), національна економіка, перебуваючи в імперській залежності, не занепадала. В Україні, особливо в другій половині XIX ст., почали значну увагу приділяти економічному бокові життя: створювали позичкові каси; кооперативно-кредитні товариства, зокрема такі як "Народна торгівля", "Дністер", "Краєвий союз кредитовий", "Краєвий союз ревізійний", "Земельний банк іпотечний"; значного розвитку набувало готельне та шинкарське обслуговування. Для українців – галичан і буковинців організували фінансово-господарські та професійні курси, видавали економічну літературу з метою заохочення до активної економічної та господарської діяльності. Облік вступив на новий щабель розвитку.

У Львові діють парцеляційний і селянський банки, а згодом ще й польсько-український Промисловий та акціонерний земельний іпотечний банки, у Чернівцях – Буковинський крайовий, згодом земельний банк.

Дотримуючись в обліку принципів німецької бухгалтерської школи, вітчизняні економісти і підприємці зробили певний внесок у ведення бухгалтерського обліку в кооперативах взаємного кредиту (кредитних спілках), банках, торгових товариствах, готельному господарстві тощо.

Завдяки працям відомого українського політика та громадського діяча Костя Левицького (в перших числах листопада 1918 р. він сформував тимчасовий уряд Західноукраїнської Народної Республіки і був його головою) ми можемо отримати інформацію, можливо, і не повну, про найвідоміших наших економістів і підприємців часів Австро-Угорської імперії.

Сам К. Левицький як секретар Головного відділу "Просвіта" брав безпосередню участь у поживленні економічно-господарського життя нашого краю. У праці "Українські політики. Сильвати наших давніх послів і діячів" він згадує цих видатних людей.

Так, українська економічна газета "Діло" була заснована як громадсько-політичний часопис В.Барвінським у 1880 р. у Львові. Економічну рубрику в ній вів Володимир Навроцький, відомий на той час економіст-теоретик. Газета виходила спочатку два рази на тиждень, а з 1888 р. – щодня.

Найбільш діяльний економіст і підприємець цього часу – Василь Нагірний у 1883 р. заснував першу українську торгову установу "Народна торгівля" як товариство з обмеженою відповідальністю і був його головою, а також товариство ремісників "Зоря" у Львові. У 1891 р. він став засновником товариства взаємних забезпечень, у 1898 р. – головою товариства "Руська ремісничо-промислова бурса", у 1899 р. – засновником товариства з обмеженою відповідальністю "Народна гостинниця", в 1901 р. засновник жіночої промислової спілки "Труд". В. Нагірний організував навчання української молоді з вивчення кредитування, ведення обліку в готельному, шинкарському, кав'ярному промислі, а також видав ряд посібників з ведення бухгалтерського обліку.

Теофіл Кормош – відомий організатор кооперативів для взаємного кредиту. У 1895 р. заснував першу кредитову спілку "Віра" в Перемишлі. У 1905 р. в Перемишлі він заснував Українську

щадницю (ощадний банк). У 1909 р. він є основним засновником акціонерного земельного іпотечного банку, головою Надзірної Ради, автор багатьох статутів цих кооперативів, а також кооперативного закону. Значну увагу у своїй діяльності Т. Кормош приділяв обліковим засадам створених ним установ.

Тит Войнеровський – відомий український економіст – займався банківською справою та банківським обліком. Будучи засновником та організатором парцеляційного товариства "Зоря", згодом президентом Крайового господарського товариства "Сільський господар" у Львові, приділяв багато уваги розвитку обліку в сільському господарстві.

Роман Залозецький з 1904 р. – англійський консул у Львові, де обстоював інтереси англійських і французьких нафтових фірм. Після Євгена Олесницького, засновника "Сільського господаря", він стає президентом товариства. Основна заслуга Р. Залозецького полягає в заснуванні з його ініціативи і за його допомоги "Торговельної школи" при товаристві "Просвіта" у Львові, метою якої була підготовка спеціалістів з організації торгівлі, банківської справи, бухгалтерського обліку. Він і був першим директором цієї школи.

Отже, незважаючи на подвійний тиск з боку австро-угорського уряду та польських урядовців на місцях у Західній Україні розвивалися національна промисловість, торгівля, банківська справа та інші сфери економічної діяльності, а з ними відповідно і бухгалтерський облік. А найголовніше - налагоджувалася підготовка відповідних кадрів. Безперечно, німецька бухгалтерська школа в нашому регіоні набувала і самобутніх національних рис Галичини через підготовку кадрів, публікацію місцевих праць, інструкцій, статутів підприємств тощо.

Після російських революцій і заворушень у 1917 р., Волинь і Галичина в цей час відійшли до Польщі, Буковина – до Румунії, а Закарпаття - до Чехословаччини. Почалася колонізація цих земель новоствореними державами, які повністю або частково колись входили до складу Австро-Угорської імперії. Тому й не дивно, що в 20-х і на початку 30-х років ХХ ст. не відчувало ніяких змін в організації бухгалтерського обліку на цих землях. Змінилася лише політична структура і влада, а приватна власність й економічні відносини залишилися недоторканими. В обліку залишалися ідеї німецького напряму бухгалтерської школи.

Колоніальна політика негативно впливала на розвиток економіки Західної України. Штучне заселення колоністів призвело до застою й аграрної кризи на селі, які тісно переплелися з промисловою кризою. Українці, маючи віковий досвід життя під ігом, як і за Австро-Угорщини, вдавалися знову-таки до відновлення кооперативного руху. Створювалися різноманітні кооперативи, і особливий успіх мають ті, які займалися заготівлями, переробленням і реалізацією сільськогосподарської продукції. Провідні економісти та підприємці регіону розробили програму відновлення кооперації.

Після Першої світової війни відновились діяльність товариства "Сільський господар". Воно допомогло Крайовому комітетові в організації кооперативів, зокрема передало йому свій друкований орган "Господарський часопис", який виходив з 1921 р. і був закритий у 1939 . Крайовий комітет у Галичині мав свої філії у регіонах і воєводствах. Так, у 1925 р. засновано в Тернополі Подільський союз кооперативів, який почав свою діяльність разом з філією товариства "Сільський господар". Поширення набула професійна облікова освіта.

У цей час створювали великі об'єднання кооперативів: "Центросоюз", "Маслосоюз", кооперативні підприємства у Львові, Тернополі, Дрогобичі та інших містах Галичини. В них значного розвитку набуває бухгалтерський облік.

Виникає потреба у створенні спілки купців і підприємців. Такою спілкою стає Союз Українських купців і промисловців, зокрема в Тернополі в 1934 р. була заснована філія цього Союзу, центр якого знаходився у Львові. Першим тернопільським головою став Василь Болюх. Досить сказати, що на кінець 1939 р. кількість українських приватних підприємств лише в Тернополі становила 197 одиниць, в т.ч. 50 споживчих крамниць, 30 страгарень (скупка-продаж сільгосппродукції), 15 м'ясарень (вироби з м'яса). Українська харчова продукція експортувалася в багато країн світу, зокрема м'ясні консерви та інші м'ясні продукти братами Петром та Іваном Майкою в Тернополі. Як наслідок, в обліку почали відображати операції з валютою.

Програма відродження кооперації передбачала і створення кредитних кооперативів. Створюються кредитні каси та "Україн-банки". Вступний внесок був досить невеликий – 10 злотих, невисока процентна ставка – 10%. Основною формою розрахунків

за кредитними та іншими операціями був вексель. Практикувалося дисконтування векселя через кредитні організації. Керівним органом кредитних кооперативів у Галичині був "Центробанк".

У 30-х роках з'являлися кооперативи інтелектуального напрямку, що свідчить про високий рівень культури та освіти українського населення Західного краю: кооперативи здоров'я, кооперативи інженерних робіт, видавничі та адвокатські контори тощо. Це значно урізноманітнювало сферу застосування бухгалтерського обліку. Також виникли кооперативи: праці, ведення домогосподарства, народної творчості й народних промислів. Українські кооперативи працювали за принципом: "свій до свого по своє". Згодом виникли й інші кооперативні банки: "Дністер", "Супруга", "Промбанк". На 1939 р. лише "Українбанків" у Галичині було понад 100. Широка мережа різних кооперативів потребувала належного управління, контролю та обліку за їх діяльністю. Цими питаннями займався Ревізійний союз українських кооперативів у Львові (РСУК). РСУК через свої часописи "Кооперативна республіка", "Господарський кооперативний часопис" проводили кооперативну ідеологію, публікували відповідні інструкції, поради щодо ведення господарської діяльності в цілому та обліку зокрема, обрилюднювали кооперативну статистику, прогнозували кооперативну діяльність. РСУК проводив також ревізію спілок. Кооперативи, крім відомого "Сільського господарства", видавали також часопис "Кооперативне молочарство", де висвітлювалися питання ведення бухгалтерського обліку. Окремо виходив часопис Союзу українських купців і промисловців - "Торгівля і промисел".

У цей час вийшла відома в Галичині та Західній Україні праця В.Нестеровича з нового українського бухгалтерського обліку "Спрощене книговодство", видана у Львові з допомогою і фінансовою підтримкою Союзу.

Щоб не втратити юридично своєї національності, українська інтелігенція переважно здобувала освіту за межами Польщі. Тому не дарма в роботі В.Нестеровича відчуваємо вплив спрощеного варіанту німецької форми бухгалтерського обліку.

В.Нестерович пропонував ведення бухгалтерського обліку за двома напрямками залежно від кількості господарських операцій.

Перший напрям передбачає ведення спеціальних місячних зошитів з окремими сторінками для кожного рахунку, де

зазначаються числа місяця і кореспондуючі рахунки. Сюди щодня в процесі поточної роботи подають підсумки дебетування і кредитування за кореспондуючими рахунками, і так на кінець місяця маємо готовий місячний журнал. Ведення такого журналу полегшує складання балансу і зводить до мінімуму використання Головної книги. Ведення її зумовлене тим, що в зошитах є записи за певний місяць, і кожен зошит не зв'язаний з іншими зошитами.

Другий напрям передбачає ведення хронологічних записів у двох книгах - касовому журналі та меморіалі. Перший застосовується для обліку касових оборотів, а другий - для всіх інших. Наприкінці місяця в касовому журналі та меморіалі проводять виписку кореспондуючих рахунків, на підставі якої складають Головну книгу за місячними підсумками записів. Аналітичні книги вели на підставі записів у касовому журналі та меморіалі.

У 1946 р. в м. Львові виходить праця В.Горбачевського "Курс бухгалтерії", яка мала значний практичний і читацький інтерес. Корисними її ідеї можуть стати для широкого загалу і сьогодні.

Висновки. В статті яскраво вирисовуються два аспекти: історичний і економічний. Історичний аспект є тлом, на якому чітко підкреслюється той факт, що після занепаду Києва Галицько-Волинське князівство слугувало опорою української державності. Тим самим, обидва князівства зберегли в українців, чи русинів, як їх тоді називали, почуття культурної та політичної ідентичності. І саме головне, що в цю добу, безперечно намітилась різниця між ідеологією та орієнтацією Української держави і Володимиро-Суздальського князівства, в майбутньому Московщини, чомусь перейменованої ще пізніше в Росію. Перша завжди орієнтувалась на захід і шукала зв'язків з Європою, друга повністю була зорієнтована на схід. Таким чином стали один проти одного два різні світи.

Економічний аспект вказує на те, що економічна історія повинна відрізнятись від загальної історії і не сконцентровуватись тільки на описі товарного виробництва, торгівлі, певних економічних зв'язків. Вона поряд з названими об'єктами повинна розглядати історію, еволюційні процеси банківської, фінансової, обліково-аналітичної, контрольно-правової систем. Дана стаття це перша спроба пов'язати товарне виробництво і торгівлю, тобто господарство з обліково-аналітичною системою в історичному

процесі, тобто в динаміці на прикладі Західного регіону України на протязі останнього тисячоліття, в дуже стислому обсязі, який можливий для наукових публікацій. Автори статті і надалі будуть продовжувати свої дослідження та їх публікувати.

Список використаних джерел:

1. Задорожний В.Є. Товарне виробництво і торгівля на Західноукраїнських землях (кінець XVIII – перша половина XIX ст.)/ В.Є. Задорожний – Львів:Вища школа. Видавництво при Львівському університеті, 1989.- 152 с.
2. Лановик Б.Д., Лазарович М.В. Економічна історія України і світу: Навчальний посібник/ Б.Д. Лановик Б.Д., М.В.Лазарович. – Тернопіль: Збруг, 2002. - 256 с.
3. Лучко М.Р. Історія обліку: світ та Україна, погляд крізь роки: Монографія/ М.Р.Лучко, М.Я.Остап'юк . – Тернопіль: «Зорепад», 1998. -153с.
4. Остап'юк М.Я., Лучко М.Р., Даньків Й.Я. Історія бухгалтерського обліку: Навчальний посібник / М.Я. Остап'юк, М.Р. Лучко, Й.Я.Даньків. – 2-ге видання, випр. і доповн. – К:Знання, 2009. – 278 с. – (Вища освіта XIX ст.)
5. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. Т.І. До середини XVII століття/ Н. Полонська-Василенко. – 3-тє вид. – К.:Либідь, 1995.-672 с.
6. Рева-Родіонова Л. Українське товариство «Сільський господар». 1899-1944 рр. Історія. Досвід / Л. Рева-Родіонова. – Тернопіль: «Підручники і посібники», 2000 – 368 с.
7. Субтельний Орест. Україна / Орест Субтельний. – К.:Либідь, 1991.-512 с.
8. Стрішенець М.М. Економічна історія Тернопільщини / М.М. Стрішенець. –Тернопіль:Астон, 2001.-309 с.
9. Стрішенець О.М. Товарне виробництво і торгівля в Україні (друга половина XVII – кінець XVIII ст.): Монографія / О.М. Стрішенець. – Чернівці: «Місто», 2009.-304 с.
10. Чайковський В.Ф. Економічна історія світу і України: Навчальний посібник / В.Ф. Чайковський. – Тернопіль:Лілея, 1997.-184 с.

С. І. Джус
аспірант,
Національної академії статистики,
обліку та аудиту,
статистик відділу статистики
соціально-трудових відносин
управління статистики праці,
Головне управління статистики у м. Києві

ВАЖЛИВІСТЬ ВВЕДЕННЯ МСФЗ ЕМІТЕНТАМИ, ЯК ОСНОВИ ДЛЯ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Відсутність прозорості фінансової звітності емітентів на фондовому ринку України (далі - ФРУ) призводить до негативних тенденцій та настроїв професійних учасників даного ринку.

Актуальність теми викликана підписанням Угоди про Асоціацію між Україною з однієї сторони та країнами-членами ЄС з іншої [10], Меморандуму про співробітництво та координацію дій щодо застосування в Україні МСФЗ [8] та Директивами ЄС, які регулюють деякі аспекти фінансового ринку, зокрема і фондового.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвими, з точки зору даної теми, є публікації річних звітів Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (далі – НКЦПФР) [9]; робіт вітчизняних науковців в галузі Міжнародних стандартів фінансової звітності (далі - МСФЗ): О.М. Діділовського, Г.М. Курило, О.О. Конопліної, Ю.В. Кравчика; практиків вітчизняного фондового ринку: В. Шапрана, Л. Гальчук, О. Канцурова, М. Лібанова; державних установ.

Метою даної статті є постановка проблеми застарілого обліку, що заснований на Стандартах бухгалтерського обліку, та небажання емітентів ставати прозорими у своїй фінансовій звітності.

Виклад основного матеріалу. У науковій та практичній діяльності [4, с.152], все частіше використовується поняття «фінансова звітність за МСФЗ». Це обумовлено тим, що фінансова звітність складена за міжнародними стандартами вважається такою, що містить прозору, зрозумілу та неупереджену інформацію про фінансове становище та результати діяльності суб'єкта

господарювання. Отже, саме вона і є найбільш прийнятною для прийняття рішень внутрішніми та зовнішніми інвесторами.

МСФЗ забезпечують єдині підходи щодо формування фінансової звітності, дають можливість співставляти звітність українських емітентів із звітністю закордонних партнерів по бізнесу та конкурентів, забезпечує конкурентну перевагу в отриманні інвестицій та грантів від міжнародних інституцій. Цим пояснюється існуюча світова практика застосування МСФЗ.

Як зазначає КМУ [11] та Міністерство фінансів України [3], НКЦПФР долучилася до Меморандуму про співробітництво та координацію дій щодо застосування в Україні МСФЗ, що був підписаний у рамках круглого столу «МСФЗ в Україні: введення інтернет-ресурсу про МСФЗ та наступні кроки щодо створення сприятливих умов для запровадження стандартів», який відбувся 24 лютого 2012 року в Києві. Організаторами заходу виступили Міністерство фінансів України, Федерація професійних бухгалтерів та аудиторів України (ФПБАУ) та Проект USAID «Розвиток фінансового сектору» (FINREP). Відповідно до документу, організації, що виявили бажання долучитися до ініціативи, домовилися про координацію діяльності у сфері МСФЗ, поклавши обов'язки основного координатора на Міністерство фінансів. Крім того, було вирішено розробити та запровадити постійний моніторинг застосування цих стандартів, а також в подальшому ініціювати та реалізовувати різноманітні заходи, що стосуються впровадження МСФЗ.

До реалізації положень Меморандуму, крім Комісії, долучилися Національний банк України, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Державна фіскальна служба, Аудиторська палата, ФПБАУ, Українська асоціація сертифікованих бухгалтерів і аудиторів, Федерація аудиторів, бухгалтерів і фінансистів АПК України, Спілка податкових консультантів України, Рада незалежних бухгалтерів і аудиторів, а також Спілка аудиторів України.

Відповідно до підписаного Меморандуму, сторони зобов'язалися в межах своєї компетенції вживати заходів з підвищення кваліфікації спеціалістів, що складатимуть звітність відповідно до МСФЗ, а також співпрацювати між собою при

здійсненні інформаційної підтримки застосування міжнародних стандартів, беручи активну участь у подібних заходах, проектах тощо.

Важливо, що органи влади, які регулюють питання впровадження та застосування МСФЗ, а також організації, які переймаються питаннями впровадження стандартів, розуміють необхідність об'єднання своїх зусиль задля ефективної роботи. Регулятор фондового ринку із задоволенням приєднався до підписання Меморандуму, оскільки подальший розвиток фондового ринку країни багато у чому залежить від впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності. НКЦПФР вже багато зробила задля переходу учасників ринку до МСФЗ, і можна заявити, що у подальшому Комісія також буде сприяти ринку у цьому питанні, адже прозорість розкриття інформації для акціонерних товариств, це, в першу чергу, можливість залучення додаткових інвестицій, як до бізнесу, так і до економіки держави в цілому.

Даний документ був підписаний сторонами з метою забезпечення високоякісного рівня застосування МСФЗ як важливої складової підвищення інвестиційної привабливості національної економіки та подальшого реформування бухгалтерського обліку в Україні.

Наразі Комісія спільно з вітчизняними та міжнародними організаціями та учасниками ринку проводить серію регіональних семінарів з питань впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності для акціонерних товариств, в рамках яких експерти та провідні бухгалтери розповідають керівникам компаній про переваги подання звітності відповідно до МСФЗ.

Відповідно до Меморандуму сторони домовилися координувати діяльність у сфері застосування МСФЗ в Україні для формування єдиних підходів до застосування МСФЗ, сприяти запровадженню постійного моніторингу застосування МСФЗ, вживати заходів з підвищення кваліфікації бухгалтерів та забезпечення високого рівня спеціалістів з бухгалтерського обліку, співпрацювати при здійсненні інформаційної підтримки застосування МСФЗ, а також при формуванні інформаційно-аналітичної бази з питань застосування МСФЗ. Крім того сторони

домовилися брати активну участь в обговоренні проектів МСФЗ, оприлюднених на веб-сайті Міністерства фінансів України [1].

Усвідомлюючи необхідність забезпечення високоякісного рівня застосування МСФЗ в Україні як важливої складової підвищення інвестиційної привабливості національної економіки, подальшого реформування бухгалтерського обліку, на виконання завдань, сторони склали план дій, який необхідно виконати із зазначенням відповідальних виконавців (див. табл. 1).

Таблиця 1

План заходів щодо застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні на 2012 рік

<i>№ з/п</i>	<i>Зміст заходу</i>	<i>Відповідальні виконавці</i>
1	Наповнення веб-сайту з МСФЗ практичними матеріалами щодо застосування МСФЗ та його постійне оновлення	Мінфін Проект розвитку фінансового сектору (FINREP) Всі учасники
2	Участь в обговоренні проектів МСФЗ	Мінфін Всі учасники
3	Забезпечення перекладу МСФЗ	Мінфін Проект розвитку фінансового сектору (FINREP)
4	Забезпечення співробітництва з Радою з міжнародних стандартів фінансової звітності щодо застосування МСФЗ	Мінфін
5	Підготовка та обговорення проекту нормативно-правового акта щодо удосконалення форм фінансової звітності	Мінфін Держстат НКРДРФП НКЦПФР
6	Підготовка проекту методичних рекомендацій зі складення податкової декларації з податку на прибуток підприємств з використанням даних бухгалтерського обліку і дотриманням вимог МСФЗ	Мінфін
7	Проведення «круглих столів» з питань запровадження МСФЗ	Всі учасники
8	Участь у конференціях та семінарах з питань практики та проблем застосування МСФЗ	Всі учасники
9	Підготовка тематичних матеріалів з питань МСФЗ та їх застосування у практиці банків, їх публікація у періодичних виданнях та надання цих матеріалів для розміщення на веб-сайті з МСФЗ	Нацбанк
10	Підготовка тематичних матеріалів з питань МСФЗ та їх застосування підприємствами, їх публікація у періодичних виданнях та надання цих матеріалів для розміщення на веб-сайті з МСФЗ	Всі учасники

11	Моніторинг складання та подання фінансової звітності й консолідованої фінансової звітності за МСФЗ	Мінфін Держстат Нацбанк
12	Підготовка нормативно-правового акта щодо порядку здійснення моніторингу застосування МСФЗ	Мінфін Держстат Нацбанк НКРДРФП НКЦПФР
13	Залучення проектів міжнародної технічної допомоги для здійснення заходів щодо застосування МСФЗ	Мінфін НКРДРФП
14	Опрацювання питання створення професійними об'єднаннями учасників ринків фінансових послуг консультативної гарячої лінії з організаційних питань застосування МСФЗ	НКРДРФП Асоціація «Українська федерація убезпечення» Мінфін
15	Участь у підготовці порядку підвищення кваліфікації з питань застосування міжнародних стандартів фінансової звітності бухгалтерів, які підписують фінансову звітність підприємств	Мінфін Нацбанк НКЦПФР НКРДРФП
16	Підготовка Методичних рекомендацій щодо застосування МСФЗ для страхових компаній в Україні	НКРДРФП Мінфін
17	Надання можливості публікації у всеукраїнському бухгалтерському журналі «БАЛАНС» аналітичних матеріалів та практичних рекомендацій щодо застосування МСФЗ	ВГО «Всеукраїнський бухгалтерський клуб»
18	Проведення 6-го щорічного Всеукраїнського бухгалтерського конгресу, на якому обговорити практику формування звітності за МСФЗ з використанням діючих форм фінансової звітності, у тому числі обговорення можливостей та труднощів, що виникли при складанні фінансової звітності за I квартал 2012 року.	ВГО «Всеукраїнський бухгалтерський клуб»
19	Проведення конференції з питань запровадження МСФЗ	Мінфін ВГО «Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України» Проект розвитку фінансового сектору (FINREP) Всі учасники

Джерело даних: Меморандум про співробітництво та координацію дій щодо застосування в Україні МСФЗ [8]

Як зазначає Агентство розвитку інфраструктури фондового ринку України (далі - АРІФРУ) [2], для професійних учасників фондового ринку застосування міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) обов'язкове з 1 січня 2013 року. Фінансову

звітність за МСФЗ за 2012 р. надають тільки публічні акціонерні товариства, які не обов'язково є професійними учасниками фондового ринку.

«Звітність за МСФЗ і національними стандартами відрізняється. Буває, що за міжнародними стандартами фінзвітності компанія показує збиток, а за національними — прибуток», — констатує головний аналітик рейтингового агентства «Експерт-Рейтинг» Віталій Шапран [2].

Цьогорічний реєстр аудиторів, які обслуговують профучасників ринку цінних паперів, налічує 24 аудиторські фірми, серед яких п'ять новачків. Нове положення про ведення реєстру аудиторів, які обслуговують професійних учасників ринку цінних паперів, має стати своєрідним фільтром для допуску на фондовий ринок компаній, що мають бездоганну ділову репутацію, і забезпечити складання неупередженого та якісного аудиторського висновку.

«Регулятор повинен мати в руках елемент тиску на аудиторів, звітність яких побудована за допомогою фіктивних цінних паперів», — вважає Віталій Шапран [2]. За його прогнозом, витрати на аудиторські послуги збільшаться. А частина торгівців цінними паперами зникне, оскільки в минулому практикувалось наповнення їхніх статутних фондів акціями низької якості. Як правило, МСФЗ і аудитори, що їх підтримують, такі папери на балансі виявляють дуже швидко.

Член комітету з питань оподаткування, бухгалтерського обліку та звітності Асоціації «Фондове Партнерство» Лариса Гальчук, вказує на деякі розбіжності, що виникли через існування старого та нового реєстрів. За її словами, легітимність реєстрів, які запровадив держрегулятор, сумнівна, бо про такі реєстри не йдеться в Законі «Про аудиторську діяльність» [5]. Крім того, новий реєстр містить деякі непорозуміння.

Сьогодні подача звітності за нормами МСФЗ на фондовому ринку в процесі впровадження. Їх застосування проходитиме поетапно. За міжнародними стандартами, суб'єкти господарювання, які вперше їх застосовують, мають пройти дворічний перехідний період. Порядок розкриття інформації під час переходу визначає «Перше застосування МСФЗ». За його нормами, перша річна фінансова звітність може не відповідати у повному

обсязі МСФЗ, а ось друга має повністю відповідати цим стандартам. «Ці особливості перехідного періоду мають розуміти й аудитори, й регулятор», — підкреслює начальник управління методології бухгалтерського обліку Мінфіну Олег Канцуров [2].

Тепер регулятор ринку цінних паперів працює над документами, що повинні підвищити якість фінансової інформації компаній, які прагнуть отримати ліцензії на провадження професійної діяльності на ньому. Зокрема, НКЦПФР передбачає підвищити вимоги під час надання річної фінансової звітності інститутами спільного інвестування та поліпшення якості інформації під час реєстрації випуску та проспекту емісії окремих видів цінних паперів. Такі кроки, на думку чиновників, дадуть змогу підвищити довіру інвесторів і зменшать ризики на ринку.

«Робота на ринку цінних паперів виключно якісних аудиторських фірм важлива, оскільки інвесторові й комісії потрібно бути впевненими в прозорості їхніх послуг, що підтверджують інформацію про емітента», — підсумовує Максим Лібанов - директор департаменту аналізу, стратегії та розвитку законодавства НКЦПФР.

Поки що аудиторських фірм, які обслуговують профучасників ринку цінних паперів, не допущено до аналізу звітності емітентів. Як вважають учасники ринку, потрібно дочекатися результатів експерименту із профучасниками ринку, а вже потім робити висновки щодо МСФЗ для емітентів. Крім того, аналітики вважають украй потрібним розроблення документа, який надаватиме критерії визначення вартості аудиторських послуг [2].

В Україні застосовуються як МСФЗ, так і Національні Положення (стандарти) бухгалтерського обліку (далі – П(С)БО), що зазначається у п.5 ст. 8 Закону України «Про бухгалтерський облік» [6].

Скласти звітність відповідно до МСФЗ, згідно Закону України «Про застосування міжнародних стандартів фінансової звітності» та Листа Національного банку, Мінфіну України, Держстату України від 07.12.2011 [7], будуть:

1) за 2012 рік:

- публічні і акціонерні товариства;
- банки;
- страхові компанії.

2) з 01.01.2013 всі компанії, наступних видів діяльності:

- надання фінансових послуг;
- недержавне пенсійне забезпечення.

3) з 01.01.2014:

- компанії, що надають допоміжні послуги у сфері фінансового посередництва та страхування.

За даними сайту www.iasplus.com [12, 4, с.158] з 35 європейських країн – користувачів МСФЗ, складають фінансову звітність за МСФЗ лише лістингові компанії, решта застосовують правила національних нормативно-правових актів щодо складання звітності.

Що стосується України, зокрема міста Києва, то за останнє півріччя 2014 року із вибіркової сукупності близько 3400 підприємств тільки 9,6% подали фінансову звітність за МСФЗ, що говорить про поступовий, але недостатній перехід до міжнародних стандартів.

Висновки. Узагальнюючи дане дослідження, необхідно стверджувати, що поступовий перехід до МСФЗ українських компаній відбувся в останні три роки. Проте, не потрібно забувати, що саме прозорість, яку сповідують міжнародні стандарти, багато емітентів не бажає чи не має змоги імплементувати в свою корпоративну політику.

Необхідність застосування українськими емітентами фондового ринку МСФЗ є першочерговою дією для розвитку та виходу вітчизняного ринку із стану зародку в стан економіки країн, що розвиваються.

Проблема переходу з вітчизняного П(С)БО на МСФЗ тягне за собою не тільки практичні питання, а й законотворчі, оскільки аудиторські перевірки в компаніях-емітентах для доступу їхніх цінних паперів на лістинговий рівень фондового ринку має свої практичні нюанси, які не завжди прописані в нормативно-правових актах. Тому, дана проблема введення МСФЗ в свою облікову та корпоративну політику публічних акціонерних товариств є основною та потребує більш глибокого практичного вивчення.

Список використаних джерел:

1. Міжнародні стандарти фінансової звітності [Електронний ресурс] // Міністерство фінансів України: [сайт]. - Режим доступу: <http://msfz.minfin.gov.ua/uk/Pages/default.aspx> - Назва з екрану
2. Аудитори підуть по етапу [Електронний ресурс] // АРІФРУ: [сайт]. - Режим доступу: http://smida.gov.ua/news/publications/auditori_pidut_po_etapu - Назва з екрану
3. Відбувся круглий стіл «МСФЗ в Україні: введення інтернет-ресурсу про МСФЗ та наступні кроки щодо створення сприятливих умов для запровадження стандартів» організований МФУ, ФПБАУ та Проектом FINREP [Електронний ресурс] // Міністерство фінансів України: [сайт]. - Режим доступу: <http://msfz.minfin.gov.ua/uk/News/Pages/mfu1.aspx> - Назва з екрану
4. Г.М. Курило Перспективи конвергенції МСФЗ з ГААП США: зв'язок з інтеграційним процесом в Україні // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації. Збірник наукових праць. – К.: Типографія «Інтердрук», 2014. – 462с.
5. Закон України "Про аудиторську діяльність" від 22 квітня 1993 року, N 3125-XII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, N4, ст.61 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3125-12> - Назва з екрану
6. Закон України «Про бухгалтерський облік» від 16.07.1999 № 996-XIV // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, N22, ст.781 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14> - Назва з екрану
7. Закону України «Про застосування міжнародних стандартів фінансової звітності», Лист Національного банку, Мінфіну України, Держстату України від 07.12.2011 № 12-208/1757-14830, 31-08410-06-5/30523, 04/4-07/702 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v1757500-11> - Назва з екрану
8. Меморандум про співробітництво та координацію дій щодо застосування в Україні МСФЗ, Схвалено Методологічною

радою бухгалтерського обліку при Міністерстві фінансів України 24 квітня 2012 року, Схвалено Рецензійним комітетом 17 травня 2012 року [Електронний ресурс] // Міністерство фінансів України: [сайт]. Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=331737&cat_id=331736 - Назва з екрану

9. Річний звіт НКЦПФР 2013. Рух ринку цінних паперів України до світових стандартів задля економічного зростання держави [Електронний ресурс] // НКЦПФР: [сайт]. - Режим доступу: http://nssmc.gov.ua/user_files/content/58/1402491205.pdf - Назва з екрану

10. Угода про Асоціацію між Україною з однієї сторони та країнами-членами ЄС з іншої [Електронний ресурс] // Кабінет Міністрів України: [сайт]. - Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_%28body%29.pdf - Назва з екрану

11. Урядовий портал [Електронний ресурс] // Кабінет Міністрів України: [сайт]. - Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/en/publish/article?art_id=244995599&cat_id=244277212 - Назва з екрану

12. www.iasplus.com.

*А.В. Долюк
асистент кафедри
бухгалтерського обліку,
Вінницького торговельно-економічного
інституту КНТЕУ*

СУТНІСТЬ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ЗРОСТАННЯ

Постановка проблеми. Одним із найголовніших показників ефективності та результативності діяльності будь-якого підприємства є продуктивність праці, рівень якої нерозривно пов'язаний з рівнем оплати праці. Продуктивність праці є одним із найважливіших економічних показників, який відображає результативність трудової діяльності як окремого працівника, так і підприємства в цілому. Як наслідок, ефективність використання трудових ресурсів та витрат на оплату наданих ними трудових послуг визначається зміною показника продуктивності праці. Однак дана тема досі залишається актуальною та проблематичною, адже підвищення продуктивності праці залишається прихованим джерелом збільшення обсягів та якості виробництва за незмінних витрат ресурсів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанню сутності продуктивності праці та методів її вимірювання, аналізу та оцінки, виявленню резервів її росту останнім часом було приділено значну увагу вітчизняними науковцями В.Ф. Андрієнко, В.Д. Базилевич, Д.П. Богиня, І.М. Бойчик, П.П. Борщевський, В.О. Василенко, Ф.Ф. Веклич, Т.П. Галушкіна, Б.М. Данилишин, А.В. Калина, В.Н. Шамота та іншим.

Метою дослідження є удосконалення методичного підходу до визначення продуктивності праці як основного джерела ефективного економічного розвитку, шляхів та резервів її підвищення

Виклад основного матеріалу дослідження. Продуктивність праці - показник економічної ефективності трудової діяльності робітників, що вимірюється кількістю продукції, створеної у матеріальному виробництві за одиницю часу.

Показники продуктивності праці характеризують якісний бік використання робочої сили на підприємстві, продуктивність праці є одним із найважливіших узагальнюючих показників діяльності кожного підприємства. Якщо говорити в загальному, то продуктивність праці доцільно розглядати у вузькому та широкому сенсі. Продуктивність праці у вузькому сенсі – це продуктивність на мікроекономічному рівні, яка представляє співвідношення обсягів виготовленої продукції до витрат одного з факторів виробництва, наприклад живої праці та вимірюється за день, місяць, квартал або рік. Продуктивність праці у широкому сенсі – це суспільна продуктивність праці, продуктивність макrorівня та є співвідношенням загального обсягу виготовленої продукції та послуг до загальних витрат праці. Така продуктивність може бути обчислена як частка між ВВП країни та чисельністю зайнятих в економіці.

Продуктивність праці визначають двома способами: кількістю продукції, випущеної за одиницю робочого часу, та кількістю часу, витраченого на виготовлення одного виробу. Останній показник називають трудомісткістю продукції.

Для вимірювання продуктивності праці використовують три методи: вартісний, натуральний та трудовий (рис. 1).

Рис. 1. Методи вимірювання продуктивності праці

Різниця в даних методах полягає в одиницях вимірювання виконаної роботи.

Вартісний метод вимірювання дозволяє порівнювати продуктивність праці працівників різних професій, кваліфікацій, однак недоліком цього методу є вплив на показники кон'юнктури ринку та інфляції. Розраховується у гривнях.

Натуральний метод вимірювання продуктивності праці застосовується за умови виробництва однорідної продукції. Різновидом натурального методу є умовно-натуральний метод, за умов якого обсяг роботи виражається в умовних одиницях однорідної продукції.

В основі трудового методу закладено вимірювання обсягів продукції за допомогою умовної трудомісткості виробництва або продажу продукції. При вимірюванні продуктивності праці трудовим методом використовуються нормативи часу на виробництво одиниці продукції або продаж одиниці товару. Перевагою трудового методу є можливість його застосування до всіх видів робіт і послуг. Для використання методу необхідні нормативи часу на кожен вид робіт, які є не завжди. Цим методом не можна користуватися для розрахунку продуктивності праці працівників, що знаходяться на погодинній оплаті праці, для яких не застосовуються норми виробітку.

Натуральні вимірники використовують там, де виробляють один вид продукції або кілька дуже схожих виробів. Грошовий вимірник має більш універсальний характер і може бути використаний на будь-якому підприємстві, в галузі тощо [1].

Головні аспекти нормативного регулювання виплат, що стосуються матеріального стимулювання та підстави здійснення таких виплат закріплені в Кодексі законів про працю України, Законі України “Про колективні договори і угоди” та інших нормативно-правових документах. Проте в зазначених нормативних актах дане питання не розглядається безпосередньо, на відміну від деяких методичних рекомендацій, що деталізують процес організації матеріального стимулювання працівників на підприємствах, містять приклади форм та методів матеріального стимулювання праці на підприємствах, фірмах та компаніях зарубіжних країн. Такі документи містять рекомендації стосовно застосування систем оплати праці, що орієнтовані на підвищення

ефективності трудової активності працівників у процесі виробництва, системи преміювання відповідно до індивідуальних чи трудових внесків працівників у результати виробництва, впровадження у систему оплати праці додаткових та заохочувальних доплат, стимулювання працівників з фонду матеріального заохочення тощо. Отож можна зробити висновок, що нормативне регулювання бухгалтерського обліку продуктивності праці хоч і є розробленим, проте потребує подальшого вдосконалення та обґрунтування.

Зростання продуктивності праці означає збільшення кількості продукції, виготовленої за одиницю часу, або економію робочого часу при виготовленні певної кількості продукції або послуг. Ріст продуктивності праці виражається у таких формах:

- скорочення витрат праці на одиницю продукції;
- зміна співвідношення між живою та уречевленою працею, що призводить до зменшення сукупних витрат;
- ріст маси споживацьких вартостей.

Зростання продуктивності праці залежить від багатьох чинників, вони можуть бути як зовнішніми, так і внутрішніми. Усі чинники зростання продуктивності праці поділяють на чотири основні групи:

1. *Техніко-технологічні чинники* визначаються рівнем розвитку засобів виробництва із впровадженням нових технологій, використанням якісної сировини. Важливим чинником є індустріалізація, яка полягає у створенні прогресивної виробничо-технологічної бази. Це комплексний процес, в якому лежить застосування сучасних нових виробничих технологій, упровадження нових комп'ютерних розробок, перехід до механізованого складання різноманітних виробів тощо.

2. *Організаційні чинники* спрямовані на створення такої організації виробничого процесу, яка ліквідує втрати робочого часу і забезпечує оптимальне завантаження як усім членам трудового колективу, так і основним виробничим фондам підприємства.

3. *Соціально-економічні чинники* можна умовно поділити на фактори морального і матеріального стимулювання. До них належать зростання заробітної плати, премії та доплати, можливість

самовираження і творча заінтересованість, кар'єра, підвищення кваліфікації тощо.

4. *Природні умови та географічне розміщення* виділяють і аналізують передусім на підприємствах сільськогосподарської, добувної та деяких переробних галузей промисловості, а саме впливають на вид діяльності підприємства і його зв'язки з постачальниками і споживачами [3, с. 75].

Також існує ще одна класифікація факторів зростання продуктивності праці, яка застосовується у практиці планування. В економічній літературі виділяють наступні фактори:

- структурні зміни у виробництві (зміни питомої ваги окремих видів продукції або виробництв у загальному обсязі продукції);

- підвищення технічного рівня виробництва (комплексна механізація та автоматизація виробничих процесів; впровадження передової технології; модернізація діючого устаткування; зміна конструкції і технічних характеристик виробів; підвищення якості продукції; поліпшення використання матеріалів, палива та енергії; впровадження нових, ефективніших видів або заміна сировини, палива та енергії, що споживаються у виробництві);

- удосконалення управління, організації виробництва й праці (удосконалення управління виробництвом; збільшення норм та зон обслуговування; скорочення втрат від браку; зменшення кількості робітників, що не виконують норми виробітку; зміни тривалості робочого періоду у сезонних галузях);

- зміна обсягів виробництва продукції (зміна питомої ваги окремих видів продукції виробництв);

- галузеві чинники (зміни гірничо-геологічних умов, вмісту корисної речовини у руді та ін.; зміни способів видобування корисних копалин);

- соціально-психологічні фактори (підвищення загальноосвітнього рівня працівників, поліпшення соціально-психологічного клімату в колективі, підвищення дисциплінованості, удосконалення методів мотивації);

- введення у дію та освоєння нових підприємств (об'єктів) [2, с. 135].

На даний час існує наступна класифікація резервів росту продуктивності праці (рис. 2).

Для відображення реальної картини використання праці на підприємстві й забезпечення оптимального співвідношення між обсягом виробленої працівником продукції та його заробітною платою доцільно здійснювати аналіз продуктивності праці.

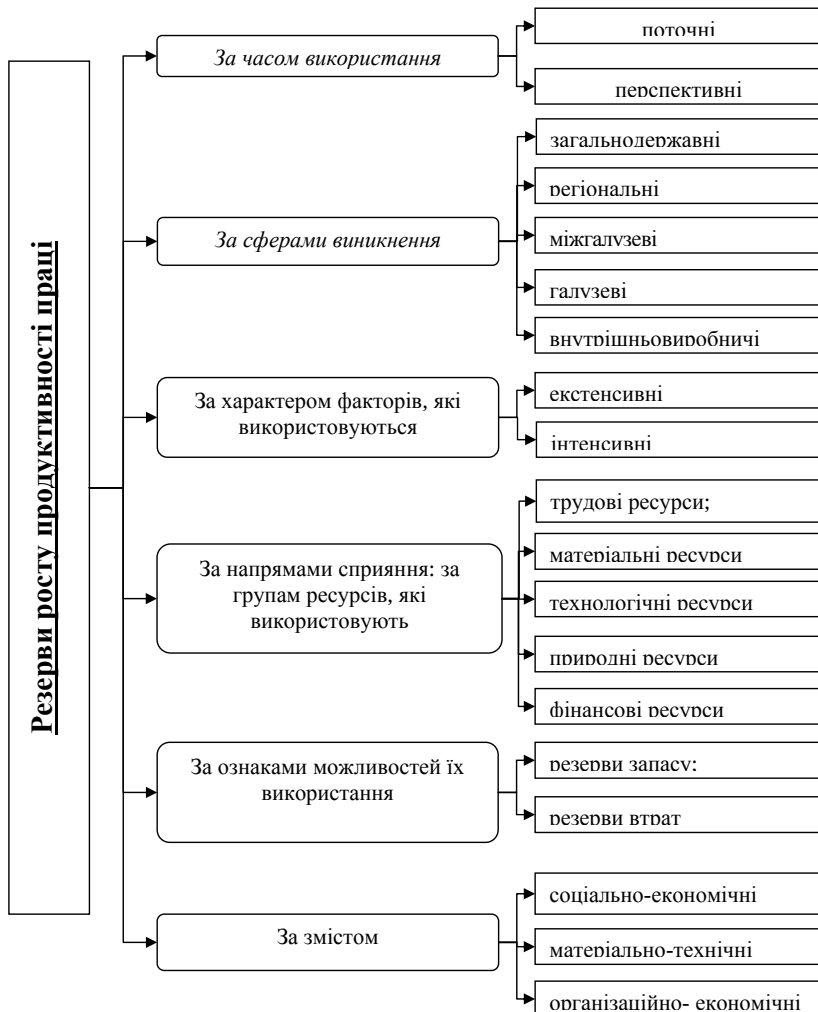

Рис. 2. Резерви росту продуктивності праці

Аналіз розпочинають з оцінки виконання плану з виробітку одного працівника у вартісному вираженні. Потім порівнюють показник звітного періоду (рік, квартал, місяць) з показниками за минулий період, з показниками споріднених підприємств.

Від цього загального показника продуктивності праці слід перейти до більш деталізованих показників, таких як виробіток одного робітника, виробіток одного основного робітника тощо.

На наступному етапі проводять аналіз основних факторів, що впливали на загальний показник продуктивності праці. Вирішальним фактором є виробіток одного робітника, який, у свою чергу, залежить від факторів використання робочого часу і середньогодинного виробітку одного робітника. Останній показник формують насамперед фактори технічної оснащеності праці, технології, кваліфікації робітників, інтенсивності праці та ін. Завертають аналіз підрахунком резервів зростання продуктивності праці та опрацюванням заходів з їх реалізації.

Висновки та пропозиції. Отже, продуктивність праці як економічну категорію розглядають як ефективність (плодотворність) витрат праці, можливість конкретної праці створювати за одиницю праці визначену кількість матеріальних благ. Виходячи з широкої класифікації резервів продуктивності праці, можна стверджувати, що зростання продуктивності праці може бути практично безмежним. Саме тому в кожному періоді підприємству слід аналізувати дані та використовувати саме ті резерви, що сприятимуть найоптимальнішому на найвищому рівню виробництва, завдяки чому будуть понесені найменші затрати праці для збільшення обсягів виробництва. Пошук і застосування резервів підвищення продуктивності праці має ґрунтуватися на порівнянні інформації за різні періоди та за різними видами робіт задля виявлення причин погіршення або покращення результатів виробництва. Для цього на підприємство мають бути залучені висококваліфіковані спеціалісти, що вміють професійно визначати перспективи та напрями розвитку підприємств різних галузей економічної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Кайдаковський, С. Зарплата як мотиваційна складова продуктивності. Ринкова трансформація оплати праці в Україні

[Електронний ресурс] / С. Кайдаковський, В. Ковблюк, Н. К. Галушко. - Режим доступу : <http://intkonf.org/index.php?s=%EE%EF%EB%E0%F2%E0EF%F0%E0%F6%B3&Submit=%CF%EE%F8%F3%EA>. - Назва з екрану

2. Петрашак О.О. Необхідність систематизації факторів росту продуктивності праці працівників [Електронний ресурс] / О.О. Петрашак // Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – С. 133 – 135. – Режим доступу до журн.: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/inek/2011_3/133.pdf

3. Савчук Т.В. Економічна сутність продуктивності праці в сільському господарстві та деякі фактори її зростання [Електронний ресурс] / Т.В. Савчук // Сталий розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2011. – № 1. – С. 74 – 76. – Режим доступу до журн.: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2011_1/74.pdf

О.А. Зоріна
д.е.н., доцент, професор
кафедри бухгалтерського обліку
Національної академії статистики,
обліку та аудиту

ІДЕНТИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОБ'ЄКТІВ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

Роль ризиків у сучасній економіці велика, і, що важливо, загальноновизнана. Увага суспільства на рівні як теоретичної науки, так і професійного співтовариства до проблематики методів аналізу ризиків господарської діяльності виступає індикатором ролі цього явища у економічному житті. Спостереження доводять, що проблема дослідження ризиків набуває дедалі більшого суспільного значення, оскільки ризик сприймається вже на рівні формотворчих чинників суспільства. Фундамент цих досліджень заклали зарубіжні економісти, відомі своїми працями у сфері розвитку теоретичної бази ризику. Це Дж. М. Кейнс, М. Фридмен, А. Маршалл, Ф. Найт, Дж. Нейман, К. Рэдхед, С. Хьюс, Г. Клейнер, Г. Марковец, Б. Райзберг та ін. В Україні та країнах СНГ свій внесок у розуміння природи ризиків та методик його аналізу внесли А.П. Альгін, І.Т. Балабанов, І.А. Бланк, О.М. Брадул, Г.Л. Вербицька, В.В. Вітлінський, І.М. Вигівська, М. Грачева, А. Камінський, Л.М. Кіндрацька, М. Клапків, В. Ковальов, М.Д. Корінко, В.Г. Лопатовський, В.В. Лук'янова, І. Лукасевич, Є.В. Мних, С.М. Петренко, М. Рогів, Г. Савицька, В. Черкасов, А.Д. Шеремет, О.І. Ястремський та інші. Разом з тим, у економічній літературі наводяться різні дефініції поняття «ризик», описуються різні види та способи його класифікації, різноаспектність і неузгодженість яких спричиняють актуальність дослідження цього питання.

Поняття ризику має негативне забарвлення саме через можливість виникнення небажаних, негативних, непрогнозованих відхилень. Тому поняття ризику, у більшості випадків, пов'язується з ймовірністю отримання негативних результатів або наслідків: збитками втратами, витратами тощо, як синонім до нього застосовують “імовірності втрати” або “загрози”. Разом з тим,

зворотною стороною ризику є ймовірність отримання позитивного результату, у такому випадку ризик стає можливістю або шансом. Проблема оцінки ризику обумовлена прямою залежністю (в більшості випадків) між ризиком та прибутком – чим вище прибутковість, тим вище ризик, і навпаки. Питання залежності “ризик-прибуток” розглядалось Й. Шумпетером у праці “Теорія економічного розвитку (дослідження підприємницького прибутку, капіталу, відсотків та циклу кон’юнктури)” [1], який зазначав що пропорційне зростання величини прибутку величині ризику спонукає суб’єктів вдаватися до усвідомленого ризику.

Отже, ризикованій ситуації притаманні такі основні умови: наявність невизначеності; наявність альтернатив та необхідність вибору однієї з них (відмова від вибору також є різновидністю вибору); зацікавленість у результатах; можливість оцінити наявні альтернативи - прийняти рішення.

Усі чинники, що так чи інакше впливають на ступінь ризику, можна умовно поділити на дві групи: об’єктивні та суб’єктивні. До об’єктивних чинників відносять такі, що не залежать безпосередньо від суб’єктів прийняття рішень: інфляція, конкуренція, політичні та економічні кризи, екологія, мита, наявність режиму найбільшого сприяння, можлива робота у зоні вільного економічного підприємництва тощо. До суб’єктивних чинників відносять ті, котрі характеризують суб’єкт прийняття відповідних рішень: виробничий потенціал, технологічне забезпечення, рівень предметної та технологічної спеціалізації, організація праці, ступінь кооперативних зв’язків, рівень техніки безпеки, рівень компетентності та інтелектуальний потенціал суб’єкта прийняття рішень, вибір типу контрактів з інвестором чи замовником тощо.

Співвідношення понять “ризик” та “невизначеність” є одним із базових положень теорії ризиків. Ризик за своєю природою зумовлюється невизначеністю, тому і його оцінка не може бути ідеально визначеною. Наслідки будуть залежати від рівня стійкості та розвитку підприємства. Будь-який метод оцінки ризику має на меті максимальне наближення до реального результату, але не забезпечує повне уникнення помилок. Про ризик говорять за ситуації, коли існує декілька можливих варіантів і є релевантний минулий досвід, що дозволяє проаналізувати можливі результати.

Невизначеність виявляється у тому випадку, коли є декілька можливих результатів, але попередніх вихідних даних мало, які не дозволяють передбачити можливі результати. Більшість рішень у бізнесі можна віднести саме до критеріїв невизначеності. Розглядаючи тандем “ризик-невизначеність” вважаємо недоцільним порушувати питання щодо первинності якоїсь складової, оскільки це питання є філософським: саме невизначеність параметрів майбутнього стану економічної системи, їх відмінність від тих, у яких приймалось управлінське рішення визначає ризик. У свою чергу, реалізація ризику при прийнятті управлінського рішення створює можливість зміни базових параметрів економічної системи, тим самим генеруючи невизначеність. Не погоджуємось, з тим, що особа, яка приймає рішення в умовах повної та точної інформації не підлягає ризику оскільки не має альтернативності вибору. Поняття точності інформації є відносним, як і її повнота, крім того таких підхід не відповідає дійсності, так як в економіці (як і інших сферах) не існує періоду абсолютного покою, а це означає, що стан системи буде постійно змінюватись відносно базового і, відповідно, виникнення відхилень будуть створювати невизначеність.

Під ризиком розуміють небезпеку втрат, потенційних збитків, імовірність і можливість настання несприятливих подій або банкрутства. В економічній теорії під ризиком розуміють імовірність (загрозу) втрати частини своїх ресурсів, недоотримання доходів або появи додаткових витрат, а також зворотний аспект – можливість здобуття значної вигоди (доходу) у результаті здійснення підприємницької діяльності. Розвиток поняття “ризик” у працях вітчизняних економістів зводиться до розуміння його як недоодержання доходів або появи додаткових видатків у результаті здійснення певної виробничої та фінансової діяльності, ризику прямих фінансових втрат або втраченої вигоди, невизначеності доходів від певного виду операцій, пов’язаних із можливістю виникнення протягом їх реалізації несприятливих ситуацій і наслідків.

Західні економісти трактують сутність ризику як невизначеність щодо здійснення тієї чи іншої події у майбутньому. Згідно з їх трактуваннями, ризик відображає непевність у майбутньому результаті, пов’язану з можливими втратами для

суб'єктів господарювання, щодо діяльності яких приймаються рішення. Ризик сприймається як поняття, що стосується людських очікувань настання подій та означає потенційно небажану дію на актив чи його характеристики і може бути результатом деяких минулих, теперішніх або майбутніх подій.

Аналізуючи існуючі на сучасному етапі різновиди трактування поняття ризику, можна зробити висновок, що вихідну основу його сутності формують два базові поняття, згідно з якими ризик – це можливість: а) невдачі, втрати, недоотримання майна / благ / результатів (гірший варіант); б) удачі, отримання додаткових благ / виграшу (кращий варіант порівняно з результатами, яких очікувалося досягти). При висвітленні сутності ризиків через призму можливого збитку або можливості отримання успіху (класична та неокласична теорії ризиків) варто відмітити, що таке трактування відображає наслідки ризику як способу господарювання, образу мислення, здатності приймати рішення в умовах невизначеності.

Зовнішнє середовище, у якому функціонує підприємство, в силу об'єктивності ризику генерує екзогенні ризики, які можуть стимулювати або пригнічувати ділову активність суб'єктів. Залежно від вибору стратегії (активної чи пасивної) відбувається зміна рівня внутрішніх ризиків, які будуть максимізуватись при активній стратегії та прагнути до мінімуму при пасивній стратегії. Однак, слід відмітити неможливість мінімізації дії ендегенних ризиків до нульового значення при виборі пасивної стратегії, так як завжди буде присутній ризик недоотримання прибутку як мінімум та втрати стабільності під дією зовнішніх ризиків як максимум. Відповідно до обраної стратегії та рівня ризику будуть змінюватись результати господарювання, які при виборі активної стратегії будуть максимізуватись. Пасивна стратегія передбачає отримання результатів діяльності на стабільному рівні, який буде постійно під загрозою, оскільки, у такому випадку, підвищується ступінь впливу зовнішніх ризиків. Як невід'ємна частина об'єктивної економічної реальності ризик є балансуванням між прогресом, поступальним рухом вперед та порушенням ринкової рівноваги. Отримання позитивних результатів при виборі тої чи

іншої стратегії можливе лише за умови процесу управління ризиками, важливою складовою якого є економічний аналіз.

Теоретичний аспект дослідження ризику дозволив сформулювати економічну сутність цього поняття у двох площинах. У широкому сенсі, ризик – це можливість появи обставин, що зумовлені: невпевненістю або неможливістю здобуття очікуваних результатів від реалізації поставленої мети, нанесення матеріального збитку, небезпеки втрат та ін. Ризик у вузькому сенсі – це імовірність зазнати збитків або упустити вигоду, яку можна кількісно виміряти. Загальне визначення ризику може бути сформульоване як можливість відхилень (як позитивного, так і негативного характеру) від очікуваного варіанта реалізації подій. На більш формалізованій і коректній мові з позиції математики, за цим підходом ризик визначається як сукупний чинник імовірності виникнення несподіваної події та її наслідків.

Таким чином, на підставі проведених теоретичних досліджень нами запропоновано визначення економічного аналізу ризиків, під яким розуміємо сукупність прийомів, способів та методів визначення причинно-наслідкових зв'язків суспільних явищ та процесів, які виникають у процесі реалізації здібностей суб'єкта або їх групи діяти в умовах невизначеності майбутнього стану економічної системи.

Оскільки об'єктивною передумовою управління факторами є їх ідентифікація, однією з ключових проблем застосування існуючих теоретичних розробок у сфері ризиків є відсутність єдиного трактування положень теорії ризиків щодо їх класифікації. Розглядаючи класифікацію ризиків, слід звернути увагу на переобтяженість існуючих групувань, синонімічну тотожність (яка не має значення ні для теорії, ні для практики), що не в останню чергу зумовлене неминучістю природи ризиків. Так, для визначення ризиків господарської діяльності підприємства використовуються поняття економічний ризик, підприємницький ризик, бізнес ризик, фінансовий ризик, діловий ризик.

Проблеми класифікації ризиків з точки зору ризикології, менеджменту та бухгалтерського обліку детально розглядали вітчизняні та зарубіжні дослідники: І.Т. Балабанов, І.А. Бланк, В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко, Г.Г. Кірейцев,

О.В. Караніна, В.Є. Крупін, М.Д. Корінько, Ю.Р. Злидник, М.Г. Лакуста, Л.Г. Шаршукова, В.В. Лук'янова та інші. Визначаючи сутність ризику Й. Шумпетер поділяв їх на дві групи: ризик, пов'язаний з можливим технічним провалом виробництва (загрозу втрати благ, пожежі, стихійні лиха) та ризик, пов'язаний з відсутністю комерційного успіху [1]. З тих часів класифікація ризиків зазнала суттєвих змін, на сьогодні можна налічити близько 30 класифікаційних ознак, за якими ідентифікують ризики. В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко виділяють наступні класифікаційні ознаки: за масштабами та розмірами; за аспектами, щодо міри об'єктивності та суб'єктивності рішень; за ступенем (мірою) ризиконасиченості рішень; за мірою обґрунтованості щодо часу прийняття ризикованих рішень; щодо чисельності осіб, що приймають рішення; щодо ситуації [2, с. 94]. У інших джерелах виділяється значно більша кількість ознак: за сферою виникнення; за масштабами впливу; за рівнем економічного управління (дві останні класифікаційні ознаки за своєю сутністю тотожні оскільки характеризують рівень прояву ризиків і це не єдиний недолік запропонованого групування); за джерелами виникнення; за природою ризику; за відношенням об'єкта; за типом виникнення; за тривалістю дії; за рівнем ймовірних втрат; за ступенем правомірності; за можливістю страхування; за об'єктивністю ймовірності виникнення; за часом настання; за можливим фінансовим результатом; за ознакою врахування часового фактора; за специфікою економічної діяльності; за джерелами мінімізації наслідків; за методами мінімізації або уникнення; за рівнем впливу при стратегічному плануванні розвитку підприємства [3]. Наведені класифікаційні ознаки, у першу чергу, покликані проілюструвати, що визначення видів ризиків, які описують різні джерела, відрізняються не стільки змістовною частиною, скільки ступеням суворості, деталізації та видами формулювань.

Вважаємо, що для цілей економічного аналізу адекватність класифікації ризиків та можливість її застосування на практиці передбачає врахування: а) принципу необхідності та достатності; б) принципу цільового спрямування; а також залежить від повноти інформаційного забезпечення. На наш погляд, класифікація ризиків для потреб аналізу повинна здійснюватись з використанням

об'єктивного та предметного підходів. Об'єктивний підхід передбачає побудову класифікації ризиків за наступними ознаками: за масштабами, за часом та тривалістю дії, за відношенням до суб'єкта, за рівнями управління тощо. Предметний підхід базується на усвідомленні бухгалтерського обліку як основного джерела інформації для здійснення аналітичних досліджень. Дані бухгалтерського обліку дозволяють визначити ризики, які можуть виникнути у двох площинах: об'єктами обліку та за видами діяльності.

У практиці діяльності фінансових установ поширення набуло використання класифікації ризиків Базельського комітету з банківського нагляду (Basle Committee on Banking Supervision) [4, 249], що передбачає такі групи ризиків: кредитний ризик (credit risk), ринковий ризик (market risk), ризик втрати ліквідності (liquidity risk), ризик операцій (operations risk), юридичний (правовий) ризик (legal risk). Представлена класифікація (Світового банку) є непрямым відображенням цілей Базельського комітету забезпечення стабільності фінансових ринків за рахунок відповідності величини капіталу ризикам, що беруть на себе учасники. Ризики, фактично, групуються за можливостями підходу до їх оцінки, управління та покриття капіталом. У інших матеріалах Комітету, у ряді випадків, виділяють додаткові специфічні цілі відповідних документів, що відображають інші види ризиків (наприклад, ризик введення валютних обмежень, ризик маніпулювання фінансовою інформацією, ризик розкрадання майна). Проте базова класифікація представлена на загальному рівні, що визначає її високу універсальність і постійність. Ще одна класифікація, яка, на наш погляд, потребує уваги, це класифікація ризиків на виробничі і фінансові, запропонована В.В. Ковальовим [5, с. 330]. В основі цієї класифікації лежить можливість оцінки ризику за даними фінансової звітності, зокрема активи балансу підприємства характеризують виробничі ризики, структура джерел фінансування – фінансові ризики. Так як активи підприємства, відображені у активі балансу застосовуються не тільки у виробничій діяльності, пропонуємо застосовувати до цієї групи ризиків термін операційні ризики.

Окрему увагу при висвітленні класифікації ризиків, на наш погляд, слід приділити так званим нефінансовим ризикам, під

якими розуміють ризики, які безпосередньо не мають економічних наслідків або такі факти природа виникнення яких не пов'язана з економікою. Абсолютне розмежування будь-яких фактів та подій суспільного життя, на наш погляд, на економічні та, як приклад, соціальні (або будь-які інші) неможливе, оскільки кожне явище у тій чи іншій мірі призводить до виникнення економічних наслідків. Тому, пропонуємо виділяти такі групи ризиків як: ризик-наслідки (ризик банкрутства, ризик втрати ліквідності та фінансової стійкості, ризик втрати прибутку, ризик виникнення втрат, ризик зниження ефективності, ризик втрати ділової репутації тощо), ризик-середовище (відображає середовище або процес, яка підлягає ризику – депозитний ризик, валютний ризик, кредитний ризик, операційний ризик, ресурсний ризик, портфельний, інноваційний, інвестиційний, податковий ризик тощо) та ризик-чинники (рівень корупованості влади, політична нестабільність, юридичний ризик, природно-екологічні ризики, негативна демографічна ситуація, криміногенна обстановка, науково-технічний прогрес, інформаційний ризик тощо).

Дослідження ризиків суб'єкта господарювання як об'єкту економічного аналізу не набуло широкого розповсюдження, не в останню чергу через комплексність та багатогранність даного питання, як правило аналіз ризиків є частиною процесу управління ризиками, який окрім аналізу включає ідентифікацію, оцінку, усунення або уникнення ризику, страхування та мінімізацію. Підвищення актуальності економічного аналізу ризиків суб'єктів господарювання викликане рядом факторів, кожен з яких викликає ланцюгову реакцію у інших: ускладнення економічних процесів на макро-, мезо- та макrorівнях; збільшення обсягів, масштабів та географії діяльності; кількісне та якісне збільшення розмірів економічних, соціальних та екологічних наслідків для суспільства. Ці та ряд інших факторів визначають затребуваність використання аналітичного інструментарію у ризик менеджменті, який передбачає якісне та кількісне виявлення та вимірювання причинно-наслідкових зв'язків, побудову на цій основі параметрів та критеріїв, які дозволяють визначити рівень ризиків підприємства для обґрунтування управлінських рішень та з метою цільового управління ними.

Огляд існуючих напрацювань з питань економічного аналізу ризиків дозволив вивити основні проблемні питання, які потребують вирішення: обмежений характер результатів досліджень, які базуються на описі одного з можливих методів оцінки ризиків; запозичення методів аналізу з досвіду країн з розвинутими фінансовим ринками та інфраструктурою без адаптації до вітчизняних реалій; відсутність конкретизації параметрів оцінки ризиків; неможливість отримання комплексної оцінки ризиків; надмірна обтяженість застосовуваного математичного та статистичного інструментарію; не сформованість та несистематизованість інформаційної бази для проведення таких аналітичних досліджень.

Ідентифікація ризиків, їх класифікація є основою зниження рівня ентропії і передумовою процесу управління ризиками. При чому поняття аналізу ризиків можна розглядати як у вузькому, так і у широкому розумінні. У першому випадку аналіз ризиків передбачає визначення кількісного розміру негативних наслідків, у широкому розумінні методи оцінки ризиків передбачають систематичний процес виявлення чинників і видів ризиків та їх кількісну оцінку, тобто методологія аналізу ризиків синергетично поєднує взаємодоповнюючі кількісний і якісний підходи. Ідентифікація ризиків суб'єктів господарювання як об'єктів економічного аналізу має важливе значення ще й з позиції раціональної організації аналітичної роботи, коли постає питання щодо визначення обсягів, суб'єктів проведення та формування інформаційної бази аналітичних досліджень.

Процес економічного аналізу ризиків визначений як послідовність дій, представлена на рис. 1.

Неминучість та об'єктивність природи ризику з одного боку, та зумовлена цим громіздкість, багатоваріантність та багаторівневість класифікації, з іншого, унеможливають процес управління ризиками як на макро- так і на мікро рівні та ускладнюють процес їх економічного аналізу, позбавляючи його комплексності та системності, оперативності, створюючи інформаційний шум, що призводить до прийняття необґрунтованих управлінських рішень та негативних результатів бізнес процесів. Досягнення ефективності процесу управління ризиками передбачає звуження кола досліджуваних

ризиків до найбільш значущих та суттєвих, які потребують розробки методології економічного аналізу. У цьому контексті заслуговують на увагу результати досліджень науковця О.В. Караніної, яка обґрунтувала обмеження компонентів ризик системи промислових підприємств до ряду найбільш значущих ризиків [6].

Рис. 1. Послідовність дій у процесі економічного аналізу ризиків

За результатами регресійного аналізу залежності результатів підприємницької діяльності (за які було прийнято обсяги продукції, що випускається підприємствами різних регіонів) від показників, які характеризують рівень кожного ризику були виокремлені ризики, які є універсальними та значущими для всіх галузей промисловості, а саме: регіональний ризик, валютний ризик, кредитний ризик, ризик фінансової стійкості (структури капіталу) та ризик банкрутства. Таке обмеження компонентів ризик системи має на меті спрощення та підвищення ефективності аналітичних досліджень.

Аналіз результатів здійснених досліджень з проблематики аналізу ризиків, існуючих методичних розробок щодо визначення та оцінки рівня ризиків дозволяє констатувати, що у переважній більшості їх адресатом є безпосередньо суб'єкт господарської діяльності, цільове спрямування діючих методик передбачає мінімізацію або усунення ризиків та їх наслідків саме для підприємства та його власників. Разом з тим, зовнішні користувачі – заінтересовані особи, обмежені у можливості оцінити та проаналізувати ступінь ризику господарюючого суб'єкта, і у першу чергу, через обмеженість до інформаційних ресурсів.

Розробка методики економічного аналізу ризиків в інтересах зовнішніх зацікавлених осіб пов'язана з низкою проблем таких, як відсутність комплексних методик, неадаптованість зарубіжних методик та відсутність сформованого інституту експертів. Основною проблемою, на наш погляд, є обмеженість зовнішніх користувачів у доступі до інформаційної бази, оскільки при відсутності інтересу суб'єкта господарювання у результатах зовнішнього аналізу сформувати адекватну інформаційну базу аналітичного дослідження не можливо. Компроміс між забезпеченням соціальної відповідальності бізнесу та збереженням комерційної таємниці вбачаємо у економічному аналізі ризиків на підставі загальнодоступної інформації, основною компонентою якої є фінансова звітність підприємства.

Як вже зазначалось, при розробці методики аналізу ризиків для зовнішніх заінтересованих осіб нами прийнято за основу обмеження компонентів ризик-системи до ряду значущих ризиків (регіональний ризик, кредитний ризик, валютний ризик, ризик фінансової стійкості (структури капіталу) та ризик банкрутства). Валютний ризик може розглядатись з позицій банку як загроза втрат, пов'язаних зі зміною курсів іноземних валют під час здійснення угод з їх купівлі-продажу [2, с. 442] або з позиції підприємства як притаманний підприємствам, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність (імпортують сировину, матеріали і напівфабрикати і експортують готову продукцію). Проявляється у недоотриманні передбачених доходів у результаті безпосереднього впливу зміни курсу іноземної валюти, що використовувалась у розрахунках за зовнішньоекономічними операціями підприємства,

на очікувані грошові потоки від цих операцій. Незважаючи на актуальність визначення ступеня валютного ризику в умовах глобалізації економіки, інтенсифікації зовнішньоекономічних зв'язків слід констатувати відсутність можливості формування інформаційної бази для його аналізу для зовнішніх користувачів.

Кредитний ризик, визначений Базельским комітетом як можливість негативної зміни вартості активів у результаті нездатності контрагентів виконувати свої зобов'язання, зокрема, за виплатою відсотків і основної суми позики (до кредитного ризику відносять також і ризик оголошення позичальником дефолту). У діяльності підприємств він може реалізовуватись при порушенні платіжної дисципліни, неможливості виконання своїх зобов'язань перед контрагентами та відображається у форми зобов'язань. Вважаємо, що кредитний ризик підпорядкований ризику фінансової стійкості, останній є ризиком структури капіталу і характеризує негативні наслідки, які можуть бути викликані співвідношенням власного та позикового капіталу. Натомість, з позиції зовнішніх користувачів інформації для отримання комплексного уявлення про ризик суб'єкта господарювання слід вивчити можливість підприємства акумулювати грошові кошти для погашення своїх зобов'язань. Ризик втрати ліквідності (платоспроможності) цікавий для тактичного аналізу, оскільки ліквідність характеризує платоспроможність підприємства у короткостроковому періоді, тоді як фінансова стійкість характеризує здатність суб'єкта господарювання підтримувати платоспроможність у часі.

Основною метою створення підприємства є отримання позитивного фінансового результату – прибутку або досягнення соціального ефекту, його наявність та приріст характеризують здатність підприємства до розвитку, ефективного використання наявного економічного потенціалу, якості та стабільності зростання прибутку є передумовою безперервності функціонування підприємства. Оцінка ефективності функціонування передбачає оцінку співвідношення отриманих фінансових результатів з понесеними витратами (рентабельність). Виділення найбільш значущих ризиків доповнене за результатами експертного опитування. Таким чином, вважаємо доцільним доповнити перелік компонентів ризик-системи ризиком втрати рентабельності,

оскільки саме негативні фінансові результати, втрата рентабельності є ознаками кризового стану суб'єкта господарювання, який у подальшому може викликати ризик банкрутства.

Приймаючи до уваги обмеженість зовнішніх суб'єктів економічного аналізу у доступі до інформації пропонуємо відмовитись від таких складових ризик-системи як валютний та кредитний ризик та доповнити її ризиком втрати ліквідності (платоспроможності) та ризиком втрати рентабельності. Таким чином, об'єктами економічного аналізу ризиків з цільовою орієнтацією на зовнішніх користувачів нами визначені: ризик втрати ліквідності (платоспроможності), ризик фінансової стійкості, ризик втрати рентабельності та ризик банкрутства. Даний перелік не є закритим, за умови розширення інформаційної бази та відповідних методичних інструментів він може бути деталізований відповідно до цілепокладання, тоді як подальше скорочення компонентів ризик-системи з метою їх аналізу, на наш погляд, не забезпечить отримання інформації про рівень ризику суб'єкту господарювання, що унеможливило б прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Для багатьох вітчизняних підприємств типовими є питання неефективного управління ризиками (насамперед пізня їх ідентифікація та нейтралізація), оперативного виявлення і використання додаткових можливостей поліпшення діяльності, наслідком чого може бути зменшення потенціалу розвитку та фінансова криза. З метою своєчасної ідентифікації чинників, які сигналізують про проблеми того чи іншого напрямів розвитку окремих показників, внутрішніх і зовнішніх параметрів діяльності підприємства, необхідність впровадження превентивних заходів передбачає використання методики економічного аналізу, які мають перспективне спрямування: тактичний та стратегічний.

В умовах динамічного розвитку бізнесу керівництву для ухвалення рішень необхідні дані про зовнішнє і внутрішнє середовище, що постійно поновлюється, результати їх аналізу та інтерпретації. Бухгалтерський облік, який виступає інформаційною базою для аналізу, дозволяє оперативно враховувати шанси і ризики, що виникають у підприємства, та завчасно визначати їх можливий вплив на прибуток. Здатність підприємства до своєчасного реагування на ринкові зміни залежить від часового інтервалу між

виникненням нового шансу або ризику та конкретно дією керівництва, а також від витрат часу на зміну планів і впровадження альтернативних рішень. Отримані теоретичні результати дозволяють узагальнити власне бачення місця економічного аналізу у системі управління підприємством (рис. 2).

Суб'єкти господарювання здійснюючи свою діяльність, яка є джерелом ризику, постійно перебувають у зоні дії численних часткових ризиків, які самі по собі не можуть бути причиною глобальних негативних наслідків. Однак ризики не виникають відокремлено, ізольовано, вони взаємодіють між собою, доповнюючи один одного (резонуючи) або поглинаючи. Ігнорування процесу управління ризиками, невід'ємною складовою якого є економічний аналіз, під впливом таких факторів як час і вибір в умовах невизначеності та обмеженості інформації, призводить до укрупнення ризиків, що передбачає, як песимістичний прогноз, виникнення ризику банкрутства.

Отримані теоретичні результати щодо трактування ризику з аналітичної точки зору, ідентифікація ризиків акціонерних товариств як об'єктів економічного аналізу, обґрунтування комплексу ризиків, аналіз яких є предметом зацікавленості зовнішніх заінтересованих осіб та завдань аналізу ризиків можуть знайти практичну реалізацію за умови розробки відповідного інформаційного та організаційного забезпечення та дозволить використовувати економічний аналіз як дієвий інструмент уникнення та мінімізації негативних наслідків ризиків.

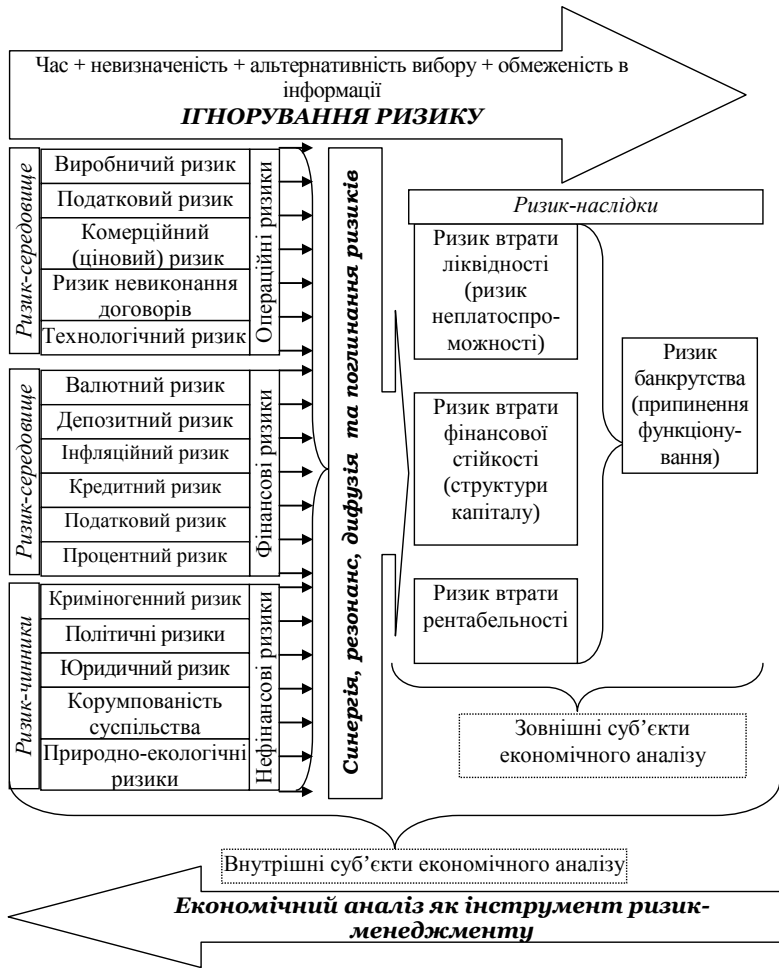

Рис. 2. Концептуальна схема місця економічного аналізу ризиків господарської діяльності у системі ризик-менеджменту

Список використаних джерел:

1. Шумпетер Й.А. История экономического анализа [в 3-х т.] Т. 1. / [пер. с англ. под ред. В.С. Автономова]. – СПб: Экономическая школа, 2001. – 960 с.
2. Вітлінський В.В. Ризикологія в економіці та підприємстві: [монографія] / В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.
3. Крупін В.Є. Економічні ризики: сутність, еволюція, підходи до класифікації / В.Є. Крупін, Ю.Р. Злидник // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку : [збірник наукових праць] / Відп. ред. О.Є. Кузьмін. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2011. – С. 224-229.
4. Золкин А.Ю. Методы статистического анализа финансовых рисков банка: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.12 “Бухгалтерский учет и статистика” / Александр Юрьевич Золкин; Российская экономическая академия им. Г.В. Плеханова. – Москва, 2006. – 22 с.
5. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры / В.В. Ковалев. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 560 с.
6. Каранина Е.В. Теоретико-методологические основы формирования и анализа риск-системы стратегического управления промышленным предприятием: автореф. дис. на соискание степени докт. экон. наук: спец. 08.00.12 “Бухгалтерский учет, статистика”; 08.00.05 “Экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами: промышленность)” / Е.В. Каранина. – Екатеринбург, 2012. – 47 с.

О.О. Ільченко
аспірант
Національної академії статистики,
обліку та аудиту

ОСОБЛИВОСТІ ПІДХОДІВ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ, ОЦІНКИ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА ДЛЯ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ

Сьогодні в світі інтелектуальна власність стає могутнім важелем економічного розвитку суспільства. З інтелектуальних ресурсів формується інтелектуальний капітал. Саме інтелектуальний капітал дедалі більше перетворюється на провідний чинник економічного зростання, радикальних економічних зрушень, стає головним важелем у визначенні ринкової вартості та формуванні високого рівня конкурентоспроможності.

Актуальність теми дослідження в тому, що наявність нематеріальних активів у складі ресурсів підприємства збільшує ринкову вартість підприємств, підвищує інвестиційну привабливість та забезпечує високий дохід їх власників. Інвентаризація в свою чергу, як один із головних методів обліку і контролю, повинна забезпечити достовірність обліку та звітності і запобігти можливим відхиленням її показників.

Вагомий внесок у розробку теоретичних та методичних питань обліку, аналізу та аудиту нематеріальних активів (НА) внесли такі вчені, як Алексеева А.В., Білуха М.Т., Бутинець Ф.Ф., Голов С.Ф., Єфіменко В.І., Завгородній В.П., Кужельний М.В., Кузьмінський Ю.А., Лишиленко О.В., Малюга Н.М., Мних Є.В., Павлюк І. М., Петрик О.А., Пушкар М.С., Свідерський Є.І., Сопко В.В., Ткаченко Н.М., Терещенко Л.О., Швець В.Г., Шульга С.В., Чумаченко М.Г., Яремчук С.О.

Фундаментальні питання розвитку бухгалтерського обліку та контролю НА висвітлювали зарубіжні вчені Андреев В.Д., Асаков В.П., Баканов М.І., Качалін В.П., Мендрул А.Г., Метью М.Р., Мікерін Г.І., Хендріксен Е.С., Шнейдеман Л.З. та ін. Результати

вищезазначених досліджень є досить важливими, однак ряд питань ще недостатньо вивчені та потребують уточнень.

Метою написання даної статті є визначення основних проблем та надання рекомендацій по вдосконаленню теоретично-методологічних аспектів оцінки нематеріальних активів щодо забезпечення достовірності бухгалтерського обліку та контролю під час проведення інвентаризації.

Завданням дослідження є:

- дослідити критерії включення об'єктів до складу НА;
- класифікувати НА з метою підвищення ефективності управління цією категорією;
- надати пропозиції щодо оцінки НА і вдосконалення методики їх обліку;
- виділення чинників, що впливають на успіх проведення інвентаризації НА.

Можна виділити три підходи для розкриття сутності НА в широкому розумінні. Використання кожного з таких підходів дозволяє встановити специфіку розуміння НА в юридичній, економічній та бухгалтерський сфері [2].

Юридична сутність НА передбачає розгляд НА як майна, тобто сукупності виключних і невиключних майнових прав на НА. Критерієм ідентифікації НА в даному випадку виступає наявність права власності на них. Тобто до НА з юридичної точки зору відносяться майнові права на результати інтелектуальної діяльності, прирівняні до них за правовим режимом засоби індивідуалізації юридичних осіб, товарів, робіт та послуг (фірмові та комерційні найменування, торгові марки, знаки для товарів та послуг), а також інші подібні майнові права.

Економічна сутність НА передбачає розгляд На як економічних ресурсів. Критерієм ідентифікації НА в такому випадку виступає здатність контролю над ними. Для цього не обов'язково мати на нього всі права, достатньо мати лише доступ.

Бухгалтерська сутність НА передбачає розгляд НА з позиції бухгалтерських нормативних актів.

Бухгалтерський облік НА ведеться щодо кожного об'єкта за такими групами [8]:

- права користування природними ресурсами (право

користування надрами, іншими ресурсами природного середовища, геологічною та іншою інформацією про природне середовище тощо);

- права користування майном (право користування земельною ділянкою відповідно до земельного законодавства, право користування будівлею, право на оренду приміщень тощо);

- права на комерційні позначення (права на торговельні марки (знаки для товарів і послуг), комерційні (фірмові) найменування тощо);

- права на об'єкти промислової власності (право на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин, породи тварин, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, комерційні таємниці, у тому числі ноу-хау, захист від недобросовісної конкуренції тощо);

- авторське право та суміжні з ним права (право на літературні, художні, музичні твори, комп'ютерні програми, програми для електронно-обчислювальних машин, компіляції даних (бази даних), виконання, фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення тощо);

- інші нематеріальні активи (право на провадження діяльності, використання економічних та інших привілеїв тощо).

Види НА за МСБО 38 [4]:

- пов'язані з клієнтами: списки клієнтів і клієнтських контрактів;

- пов'язані з технологіями: технології, патенти, програмне забезпечення, бази даних, ноу - хау;

- пов'язані з контрактами: ліцензії, роялті, ліцензійні договори й договори франчайзингу, права на користування ресурсами;

- трудові договори, пов'язані з мистецтвом: літературні, художні та музичні твори, відео - та аудіовізуальні матеріали;

- пов'язані з маркетингом: права на знаки для товарів і послуг, угоди про відмову від конкуренції;

- не ідентифіковані НА: умовна вартість ділових зв'язків, репутація, імідж компанії, відносини з постачальниками, персоналом, конкурентами.

Нематеріальні активи дуже неоднорідні за своїм складом, за характером використання або експлуатації в процесі виробництва, за ступенем впливу на фінансовий стан і результати господарської діяльності.

Можна звести класифікацію НА до трьох груп: права користування ресурсами та іншим майном; права на здійснення окремих видів діяльності та права на об'єкти інтелектуальної власності (рис. 1.).

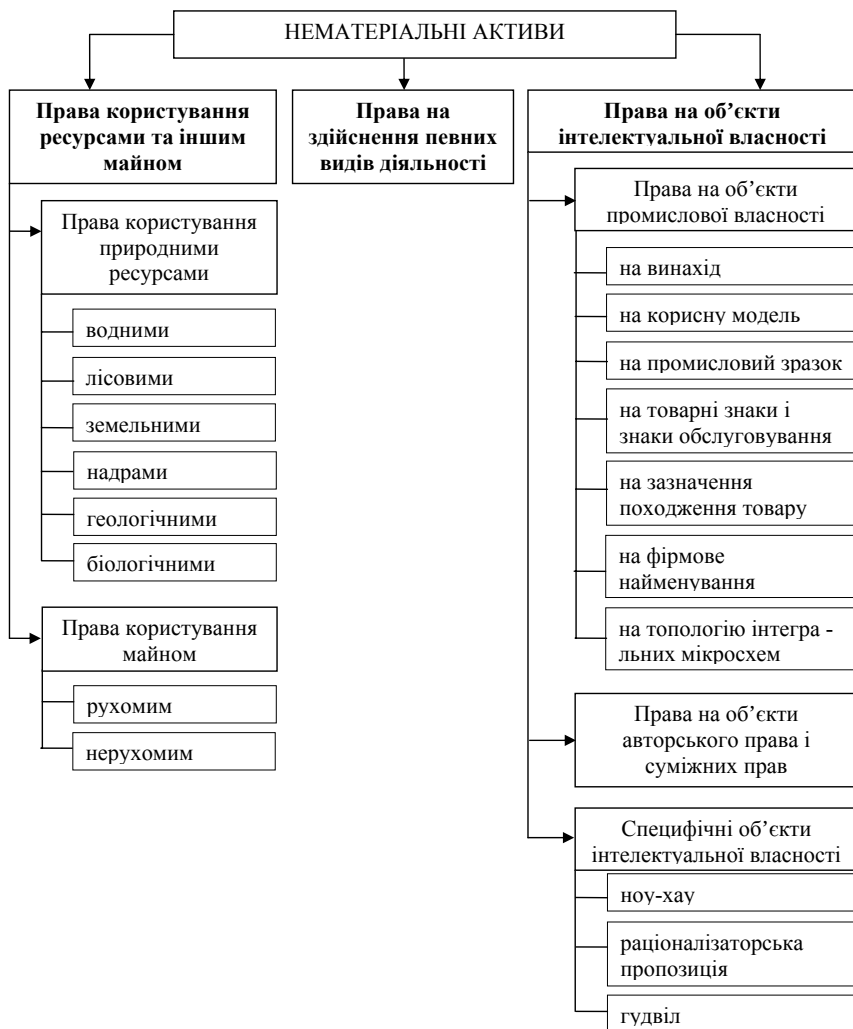

Рис. 1. Класифікація нематеріальних активів за видами

Об'єктом НА також може розглядатися і така категорія, як організаційні витрати, що являють собою сукупність витрат, понесених підприємством (акціонерним, спільним) у зв'язку із його створенням. В якості нематеріальних активів названі витрати приймаються підприємством на облік тільки в тому випадку, коли установчі документи розглядають їх частиною вкладу в статутний фонд [9].

Як видно гудвіл (ділова репутація) є особливим видом НА спрямований на збільшення прибутку підприємств без відповідного збільшення активних операцій, включаючи використання кращих управлінських здібностей, домінуючу позицію на ринку продукції.

Придбаний або отриманий НА відображається в обліку та балансі, якщо існує імовірність одержання майбутніх економічних вигод, пов'язаних з його використанням, та його вартість може бути достовірно визначена (за витратним методом). Порядок визначення первісної вартості НА наведено в табл. 1 [1, с. 120].

Витратний підхід застосовується на такі об'єкти інтелектуальної власності, як інформаційні бази даних, що підпадають під визначення НА, які, як правило, створюються протягом досить тривалого часу, і витрати на їх формування найчастіше списується за витратними статтями. Незважаючи на це, зібрана наукова бібліотека, наприклад, може становити величезну цінність - подекуди вона може бути найдорожчим активом підприємства, особливо, якщо це підприємство - науковий інститут або вищий навчальний заклад. Активи такого роду оцінюються за методом вартості створення. Оцінюючи, слід врахувати всі істотні витрати, такі як праця, маркетингові та рекламні витрати, витрати на страхування ризиків, пов'язаних з об'єктами інтелектуальної власності, витрати на вирішення правових конфліктів, на матеріали, витрачені на формування об'єкта інтелектуальної власності, собівартість науково - методичного забезпечення, індивідуалізації власної продукції - логотипа, ліцензій, сертифікатів тощо.

Витратний підхід застосовується при оцінці вартості НА, якщо неможливо знайти аналоги, а прогнозований прибуток не є стабільним.

Таблиця 1

Порядок визначення первісної вартості нематеріального активу відповідно до П(С)БО 8

Шляхи надходження		Порядок визначення первісної вартості
Одержаний іншим шляхом	за грошові кошти	ціна придбання - торговельні знижки + мито + непрямі податки, що не підлягають відшкодуванню + інші витрат, безпосередньо пов'язані з його придбанням та доведенням до стану, у якому він придатний для використання за призначення (витрати на оплату відсотків за кредит не включаються до первісної вартості нематеріальних активів, придбаних (створених) повністю або частково за рахунок кредиту банку)
	в обмін на подібний актив	залишкова вартість переданого нематеріального активу; справедлива вартість переданого нематеріально не активу (за умови, що залишкова вартість переданого об'єкта перевищує його справедливую вартість). Різниця між залишковою та справедливою вартостями включається до фінансових результатів (витрат) звітного періоду.
	в обмін на неподібний актив	справедлива вартість переданого нематеріального активу, збільшена (зменшена) на суму грошових коштів та їх еквівалентів, яка була отримана (передана) в результаті обміну
	безоплатно	справедлива вартість нематеріального активу на дату отримання
	як внесок до статутного капіталу	справедлива вартість нематеріального активу, погоджена з засновниками (учасниками) на дату отримання
	при об'єднанні підприємств	справедлива вартість нематеріального активу
	Придбання окремого об'єкта нематеріальних активів	визначається шляхом розподілу сплаченої суми пропорційно до справедливої вартості

Інвентаризація сьогодні – це не лише теоретичне підґрунтя бухгалтерського обліку і господарського контролю, алей організаційна форма, яка використовується для виявлення та оцінки фактичного стану активів, підвищення ефективності використання ресурсів, контролю за роботою матеріально відповідальних осіб, а також виявлення між його фактичною наявністю і даними обліку, виявлення винних в цьому осіб. **Обов'язковість проведення інвентаризації НА нарівні з іншими активами, зобов'язаннями й розрахунками визначено в Інструкції № 69.** Враховуючи це треба розуміти що нематеріальні активи (НА) хоча і специфічний, але є

об'єкт інвентаризації. Від збереження інформації, яку містять об'єкти НА, прямо залежать економічна безпека підприємства, впевненість у довгострокових перспективах його розвитку. При проведенні інвентаризації НА потрібно перевірити:

- правильність документального оформлення надходження НА;
- наявність документів, що підтверджують право власності на НА або право на їх використання (патенти, свідоцтва, дипломи, ліцензії, договори тощо);
- порядок оформлення режиму комерційної або службової таємниці;
- термін володіння правами на об'єкти НА або правами на їх користування;
- підходи до оцінки НА;
- правильність нарахування амортизації НА.

На сьогодні існує три класичні підходи до оцінки нематеріальних активів, як в процесі обліку, так і в процесі контролю за їх використанням: витратний, порівняльний та підхід прибутковості [3]. Як зазначалося найчастіше на підприємствах України використовується перший підхід.

Порівняльний підхід, який в економічній літературі має ще одну назву - ринковий, застосовується, якщо є досить розвинутий ринок продажу нематеріальних активів, що оцінюються. Цей підхід ґрунтується на принципі ринку, що ефективно функціонує, на якому інвестори купують і продають активи аналогічного типу, приймаючи при цьому незалежні індивідуальні рішення.

При оцінці патентів і ліцензій, торгової марки, франшизи, майнових прав використовується, як правило, третій підхід - підхід прибутковості. Він ґрунтується на розрахунку економічних вигід, пов'язаних з отриманням прибутку за рахунок нематеріальних активів, не відображених на балансі підприємства, які забезпечують прибуток на активи або власний капітал вище середнього рівня.

Послідовність оформлення результатів інвентаризації (підписування інвентаризаційного опису членами комісії й матеріально-відповідальними особами, передача до бухгалтерії, виведення результатів (нестач, надлишків, прийняття рішень))

аналогічна послідовності проведення інвентаризацій запасів і основних засобів з врахуванням певних особливостей самих НА.

Згідно з Порядком № 732 однією з форм первинного обліку об'єктів права інтелектуальної власності в складі НА є типова форма № НА-4 “Інвентаризаційний запис об'єктів права інтелектуальної власності в складі нематеріальних активів”. Крім того, в Порядку № 732 надано порядок заповнення ф. № НА-4:

- форма складається в одному примірнику окремо за кожним місцезнаходженням об'єктів права інтелектуальної власності й щодо кожної особи, відповідальної за використання цих об'єктів;

- при складанні зазначеної форми особа, відповідальна за використання об'єктів інтелектуальної власності, надає розписку про те, що до початку інвентаризації всі прибуткові й видаткові документи було подано до бухгалтерії, а об'єкти права інтелектуальної власності, отримані для зберігання й використання, оприбутковано, а ті, що вибули (ліквідовано), - списано;

- фактична наявність НА - об'єктів права інтелектуальної власності встановлюється або за документами, що є підставою для оприбуткування (накладна, акт приймання-передачі, акт виконаних робіт (послуг)), або додатково за документами, якими підтверджено майнові права (авторський договір, патент на винахід тощо);

- до форми вносяться такі дані щодо об'єкта НА: назва, характеристика, первісна вартість, сума накопиченої амортизації, дата придбання, строк корисного використання. При цьому перевіряється обґрунтованість сум;

- при виявленні об'єктів права інтелектуальної власності, не прийнятих до обліку, інвентаризаційна комісія зобов'язана включити їх до інвентаризаційного опису. Одночасно комісією складається акт введення в господарський обіг об'єктів НА (ф. № НА-1). Виявлені в інвентаризаційних записах об'єкти НА, не відображені в бухгалтерському обліку, заносяться до звіральної відомості.

Слід зазначити, що формально ф. № НА-4 призначено лише для оформлення результатів інвентаризації НА, що є об'єктами інтелектуальної власності. На практиці цю форму, враховуючи її реквізити, можна використовувати під час інвентаризації всіх НА.

Також слід зазначити, що новим нормативним документом - Методичними рекомендаціями № 1327 врегульовано порядок відображення в бухгалтерському обліку оприбуткування виявлених при інвентаризації розробок (незавершених або завершених, щодо яких оформлюються або не оформлюються правовстановлюючі документи - патенти, свідоцтва, ліцензії тощо).

Висновок полягає в тому, що НА є особливим об'єктом обліку і контролю так, як: по перше, в багатьох випадках не можливо його реально побачити на власні очі, тільки підтверджуючі документи на нього; по друге, його оцінка для обліку може змінюватися кардинально, на відміну від інших активів і тому постійно повинен вестися моніторинг ринку НА; по третє, враховуючи стрімкий розвиток, у світі створюються все більше специфічних видів НА, які також мають обліковуватися та контролюватися, застосовуються все нові підходи до контролю за ними.

Список використаних джерел:

1. Бухгалтерський фінансовий облік [текст]: підручник для студентів спеціальності "Облік і аудит" вищих навчальних закладів [Ф.Ф. Бутинець та ін.]; під заг. ред. Ф.Ф. Бутиця. - 8-ме вид., доп. і перероб. - Житомир: ПП "Рута", 2009. - 912 с.

2. Вакун, О. В. Нова сутність нематеріальних активів в бухгалтерському обліку / О. В. Вакун // Сталий розвиток економіки. - 2011. - № 3. - С. 211 - 215.

3. Диба В. Наукові підходи до визначення вартості нематеріальних активів та їх обліку / В'ячеслав Диба // Бухгалтерський облік та аудит. - 2013. - № 4. - С. 9 - 15.

4. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 «Нематеріальні активи». IASB: міжнародний документ від 01.01.2012 [Електронний ресурс]

5. Наказ Міністерства України № 69 від 11.08.94 р. "Про Інструкцію по інвентаризації основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків" (zareestrovano Мін'юстом України 26.08.94 р. за № 202/412, зі змінами та доповненнями, за текстом - Інструкція № 69).

6. Наказ Міністерства України № 732 від 22.11.2004 р. “Про затвердження типових форм первинного обліку об’єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів” (зарєєстровано Міністерством України 14.12.2004 р. за № 1580/10179, за текстом - Порядок № 732)

7. Наказ Міністерства України № 1327 від 16.11.2009 р. “Про затвердження Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку нематеріальних активів” (за текстом - Методичні рекомендації № 1327)

8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи», затверджений наказом Міністерства фінансів України від 18.10.1999 р. № 242, зі змінами та доповненнями

9. Тесленко І.Т. Класифікація та оцінка нематеріальних активів / І.Т.Тесленко // Сталій розвиток економіки. Облік, аналіз і аудит. - 2010. - № 2 - С. 193 – 197

УДК 657

О.О. Каницуров
к.е.н.,
Київський національний
економічний університет
імені В. Гетьмана

СУСПІЛЬНА ОСНОВА РЕГУЛЮВАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Постановка проблеми. Сучасний бухгалтерський облік є глибоко інтегрованим у соціально-економічне середовище, сформована ним інформація вже давно не має індивідуального характеру, а стала основою для прийняття управлінських рішень на макро-, мезо- і мікрорівнях, крім того є інформаційною базою наукових досліджень.

З огляду на високий рівень взаємозалежності елементів складної системи, якою є національна економіка, зосередженість досліджень у сфері бухгалтерського обліку на техніці обробки, узагальнення і представлення економічної інформації залишає не висвітленими низки питань, невирішеність яких негативно впливає на рівень довіри суспільства і користувачів фінансової звітності до інформаційного продукту, створюваного бухгалтерським обліком.

Метою статті є дослідження значення фінансової інформації для стійкості та розвитку суспільства як детермінанти посилення регулювання бухгалтерського обліку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню суспільного значення бухгалтерського обліку присвячені праці Бутинця Ф.Ф., Кірейцева Г.Г., Жука В.М., Пушкаря М.С., Петрука О.М., Соколова Я.В. та інших. Проте питання суспільного значення бухгалтерського обліку в контексті реалізації пізнавальної функції та першопричин інституціоналізації діяльності у сфері формування економічної інформації залишається недостатньо висвітленим.

Виклад основного матеріалу. Питання суспільного інтересу до бухгалтерського обліку в науковій літературній обговорюється тривалий час. Так, ще в XIX ст. вчені відзначали, що «розумно застосована бухгалтерія є свого роду моральною гарантією для

суспільства» [6]. Наші сучасники конкретизують суспільне значення, на їхню думку, «облік і контроль повинні слугувати державі, суспільству, окремому працівникові, захищати їх інтереси» [1, с. 246].

Науковці відзначають, що інформація – джерело життєвої сили ринків капіталу. Інвестори ризикують капіталом, спираючись значною мірою на інформацію, яку надають компанії – потенційні об'єкти фінансування. Саме тому інформація повинна бути достовірною і своєчасною. Окрім того, її мова має бути зрозумілою, а формат – полегшувати аналіз [3, с. 29]. Проф. М.С. Пушкар доходить висновку, що «існування сучасного суспільства неможливе без бухгалтерського обліку, як однієї з інформаційних систем» [7, с. 21].

Американські науковці зазначають, що в теорії бухгалтерського обліку сформувався традиційний підхід до бухгалтерського обліку як соціального явища, який полягає у визнанні його соціально обумовленою наукою, структура якої постійно змінюється відповідно до вимог суспільства [5, с. 64].

Для усвідомлення значення бухгалтерського обліку для суспільства важливо зрозуміти стратегічне позиціонування відповідної діяльності в суспільному поділі праці. Якщо розглядати господарську діяльність як частину буття, то діяльність у сфері бухгалтерського обліку, на перший погляд, можна ототожнити з процесом пізнання – набуттям знань про явища і закономірності об'єктивного світу. Проте тотожність цих процесів є ілюзорною внаслідок підміни понять.

Пізнання об'єкта суб'єктом відбувається спрямуванням на нього певних дій. Проте, незважаючи на це, діяльність у сфері бухгалтерського обліку не можна ототожнювати з процесом пізнання у широкому, філософському значенні цього процесу. Адже суб'єкти діяльності у сфері бухгалтерського обліку тільки частково є споживачами результатів цієї діяльності, а основні споживачі зазвичай безпосередньо не беруть у ній участі.

У сфері бухгалтерського обліку лише формується інформація, необхідна для отримання нових знань або прийняття управлінських рішень. У межах професійної діяльності у сфері бухгалтерського обліку можна отримати нові знання про об'єкт пізнання, але вони

обмежуються внутрішніми потребами формування достовірної і всебічної інформації про об'єкт для зовнішніх споживачів. Проте у сфері бухгалтерського обліку не приймаються рішення, спрямовані на зміни в об'єкті дослідження, які б виходили за межі її компетенції, насамперед це зміни, пов'язані з організацією обліку. Зокрема, науковці зазначають, що бухгалтерський облік на своїй особливій мові повинен описати процеси господарської діяльності й узагальнити дані про окремі явища і процеси в єдиному грошовому вимірнику [9, с. 6].

Суб'єкт пізнання споживає інформацію про об'єкт, сформовану бухгалтерським обліком, але знаходиться поза його межами. Відтак діяльність у сфері бухгалтерського обліку – це лише частина процесу пізнання суб'єктом економічної одиниці, яка є об'єктом пізнання, а бухгалтерський облік є методом пізнання (рис. 1).

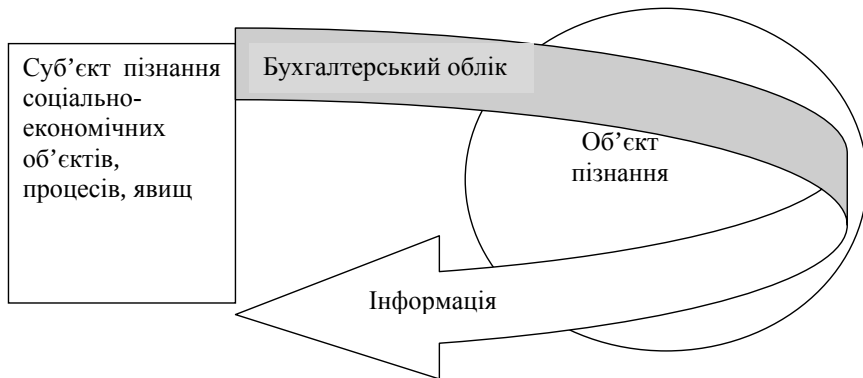

Рис. 1. Роль і місце бухгалтерського обліку в процесі пізнання

Джерело: розробка автора.

Особливість бухгалтерського обліку як методу пізнання полягає в тому, що його сприйняття соціально-економічних об'єктів, процесів і явищ відбувається через задокументовані факти господарського життя. Саме це є тим аспектом, через який вони пізнаються методом бухгалтерського обліку.

Розглядаючи бухгалтерський облік як один із методів пізнання, тобто «спосіб організації практичного й теоретичного освоєння дійсності, зумовлений закономірностями об'єкта, що

розглядається» [10, с. 278] необхідно уточнити, що це спеціальний метод, який застосовують тільки для дослідження соціально-економічних об'єктів, процесів, явищ, а відповідно не належить до методів мислення, які застосовують у філософії.

Бухгалтерський облік через свій унікальний предмет забезпечує пізнання певного аспекту соціально-економічних об'єктів, процесів і явищ.

Діяльність у сфері бухгалтерського обліку тісно пов'язана зі свідомістю не тільки суб'єктів, які до неї залучені, але й суб'єктів, діяльність яких полягає у всебічному пізнанні соціально-економічних об'єктів, процесів і явищ, у тому числі з метою управління ними. Бухгалтерський облік як діяльність з отримання економічної інформації є складовою більш масштабної діяльності щодо пізнання соціально-економічної реальності й управління її змінами.

Що складніший об'єкт, то суб'єкт застосовує більше методів для його пізнання. Тому пізнавальна діяльність соціально-економічних об'єктів, процесів і явищ у частині одержання необхідної економічної інформації, не обмежується лише бухгалтерським обліком.

Бухгалтерський облік належить до видів діяльності, що провадиться для задоволення інформаційних потреб суспільства. Відповідно ця діяльність у суспільному розподілі виконує сервісні функції, її продукт – економічна інформація – не є кінцевим, а призначений для подальшого споживання у процесі провадження інших видів діяльності.

Продуктом діяльності у сфері бухгалтерського обліку, який має соціальне значення, є економічна інформація про результати діяльності суб'єктів господарювання, виконання бюджетів, а також рух капіталу, створення, розподіл і споживання доданої вартості в цілому по економіці.

Цінність інформації залежить від рівня її відповідності досліджуваному об'єкту. Якщо процес сприйняття господарського життя, його інтерпретації у кількісні та якісні показники та використання цієї інформації для управління відбувається у свідомості однієї людини ризики неадекватності є мінімальними. Проте, якщо в цьому процесі виникають проміжні ланки, ризики

збільшуються. Неадекватне сприйняття досліджуваного об'єкта, особливо в процесі управління ним, загрожує його руйнацією.

У розглянутому процесі бухгалтерський облік є проміжною ланкою, яка забезпечує сприйняття господарських фактів, їх відображення та інтерпретацію й передачу інформації користувачів у придатній для сприйняття формі. Тому споживачеві інформації важливо розуміти джерела і процедуру одержання первинної інформації, методику її обробки й узагальнення та представлення результатів.

В межах індивідуального виробництва власник водночас є менеджером, і як користувач інформації він не тільки наближений до об'єкта, що досліджується, але й бере участь у діяльності щодо формування економічної інформації, зокрема організовуючи відповідну систему, реалізуючи відповідні управлінські рішення та оцінюючи їхній вплив на стан об'єкт управління. За таких умов потреба у стандартизації процесу бухгалтерського обліку є мінімальною.

Проте потреба зростає з розширенням кола користувачів економічної інформації про суб'єкт господарювання за межами окремого виробництва, особливо в умовах розмежування функцій володіння й управління, опосередкованості зв'язку інвестора з об'єктом капіталовкладень.

Суспільний характер виробництва зумовлює зростаюче значення економічної інформації про його результати та суспільне значення сфери діяльності, яка забезпечує його дослідження у частині формування й розкриття економічної інформації. Умовою суспільного виробництва одержання на кожному його етапі і ділянці очікуваних результатів, придатних до подальшого використання, дії підпорядковуються колективній меті, в іншому разі виробництво втрачає сенс. Це стосується й економічної інформації.

Серед основних чинників, які з розвитком суспільно-економічних відносин і структурними змінами в економіці зумовлюють зростання інтересу й особливе ставлення суспільства до економічної інформації, яка формується, у тому числі й бухгалтерським обліком, можна виділити наступні.

Зростаючий дефіцит ресурсів. Суспільству необхідна інформація для оцінки ефективності їх використання з метою управління цим процесом для забезпечення сталого розвитку людства.

Високий рівень залученості домогосподарств і суб'єктів господарювання до формування інвестиційного капіталу. Добробут багатьох членів спільноти залежить від ефективності управлінських рішень, прийнятих на основі економічної інформації про стан і результати діяльності об'єктів інвестування. Системні прорахунки у використанні інвестиційного капіталу можуть спричинити економічну кризу глобального масштабу, як наприклад, у 2008 – 2009 рр.

Слід додати й те, що забезпечення національної безпеки держави не можливе без інформації про створення, розподіл і споживання доданої вартості, насамперед виконання бюджетів усіх рівнів.

Незважаючи на суспільне значення діяльності у сфері бухгалтерського обліку вагомий вплив на результати мають індивідуальні чинники, що зумовлено її соціальним характером, основою якої є фахівець, озброєний спеціальними професійними знаннями.

Людський чинник у сфері бухгалтерського обліку має значну вагу і вплив. Зумовлено це і тим, що наріжним каменем сучасного бухгалтерського обліку є професійні судження при визнанні й відображенні активів, зобов'язань, доходів і витрат, організація бухгалтерського обліку в суб'єкті господарювання за наявності врегульованих загальних засад має індивідуальний характер, а також тим, що методика узагальнення й розкриття інформації є вузькоспеціалізованою і потребує високого рівня професійних знань. Щодо останнього, то слід зазначити, що у процесі еволюції бухгалтерського обліку простежується тенденція до вибудовування методичних запобіжників щодо упередження несвідомих помилок – прийоми колації, інвентаризація, але найбільшими все ж є подвійний запис і балансове узагальнення. Проте ці прийоми не захистять від свідомого викривлення фактів з метою поширення недостовірної економічної інформації, а також низького рівня професійних знань, культури і етики.

Слушним є зауваження американських вчених, що бухгалтерський облік, як наука соціальна, прикладна, багато в чому залежить від мудрості, чесності та позиції бухгалтерів [8, с. 62].

Відтак суспільство у своєму прагненні до зрозумілої й достовірної економічної інформації про результати діяльності суб'єктів господарювання, виконання бюджетів, а також про рух капіталу, створення, розподіл і споживання доданої вартості в

масштабах національної економіки є заручником фахової підготовки і неупередженості дій бухгалтера.

Досягнення суспільно значимої мети, а також реалізація інтересів суспільства у сфері бухгалтерського обліку забезпечується інституціоналізацією цієї діяльності.

Досить поширеним є вислів, що бухгалтерський облік – це «мова бізнесу». Сприйняття мови у спільноті досягається за рахунок наповнення змістом, зрозумілим усіма її членам, певних звуків (мова) та символів (письменність), а також безумовного дотримання правил вживання звуків і символів. Так само і з обліком, показники фінансової звітності є зрозумілими та до них є довіра за умови, що вони є результатом обробки інформації з дотриманням узгодженої процедури.

Інституціоналізація діяльності у сфері бухгалтерського обліку забезпечує формування економічної інформації шляхом дотримання певних процедур, комплексне застосування яких і зумовлює унікальність цього виду діяльності, на всіх етапах від отримання (документування, інвентаризація), обробки (оцінка, калькуляція), узагальнення (подвійний запис, рахунки, система регістрів) до представлення (фінансова звітність) інформації.

Необхідність законодавчого регулювання діяльності у сфері бухгалтерського обліку була обґрунтована задовго до поширення на цю сферу інституціональних досліджень. Зокрема, Е. Леоте і А. Гильбо висловлювали таку думку: «Рахівництво – наука, що має метою дати знання того, яким чином ввести справжній порядок у реєстрацію фактів виробництва, споживання і управління господарськими благами і як визначити результати, що впливають із цих фактичних дій, що повинні засновуватися не тільки на даних емпіричного мистецтва, що являє собою дотепер видовище дуже суперечливих прийомів, а на законах, добре встановлених, а також на принципах, правильно виведених і раціональних, теоретично і практично обґрунтованих правилах» [4, с. 38].

Як відзначають науковці, в сучасних умовах система законів, формалізовані вони на практиці чи ні, є суспільним капіталом, віддача від якого з часом підвищується. Головною метою прийняття законів є обмеження поведінки в майбутньому, що, в свою чергу, дає змогу при плануванні робити більш точні прогнози.

Ізольована людина виграє в ефективності, вона отримує більше благ за меншу кількість антиблаг, якщо встановлює правила своєї поведінки заздалегідь. Ця характеристика закону не змінюється при переході до моделі численної соціальної групи, в якій закони встановлено для обмеження поведінки в інтересах всіх, а не когось одного [2, с. 101].

Інституціоналізація діяльності у сфері бухгалтерського обліку має забезпечити передбачуваність дій учасників цієї діяльності. Це досягається шляхом встановлення правил, обмежень поведінки та примушення до дій у визначеному порядку, інформування про зміст правил і обмежень, а також належної фахової підготовки суб'єктів діяльності у сфері бухгалтерського обліку.

Висновки. Бухгалтерський облік є одним із методів пізнання соціально-економічних об'єктів, процесів і явищ, який забезпечує суб'єктів пізнання переважно кількісною інформацією про них. Діяльність у сфері бухгалтерського обліку має велике суспільне значення, зумовлене вагомістю економічної інформації, яка ним формується, у зв'язку з інтегрованістю цієї діяльності до процесу формування й реалізації економічної політики, управління економічними процесами та суб'єктами господарювання. Суспільний характер виробництва зумовлює зростаюче значення економічної інформації про його результати та суспільне значення сфери діяльності, яка забезпечує проведення дослідження у частині формування й розкриття економічної інформації. Інституціоналізація діяльності у сфері бухгалтерського обліку має забезпечити передбачуваність дій учасників цієї діяльності та формування економічної інформації на яку є суспільний попит.

Список використаних джерел:

1. Бутинець Ф. Ф. Альфа і омега бухгалтерського обліку, або моя болісна несповідь: [монографія] / Ф. Ф. Бутинець. – Житомир: ПП «Рута», 2007.
2. Бьюкенен, Джеймс М. Границы свободы. Между анархией и Левиафаном // Бьюкенен Джеймс. М. Сочинения; пер. с англ. Т. 1. / Фонд экономической инициативы; гл.ред.кол.: Нуреев Р. М. и др. – М. : «Таурус Альфа», 1997. – Серия: «Нобелевские лауреаты по экономике».

3. Дипиаза С. Будущее корпоративной отчётности. Как вернуть доверие общества / С. Дипиаза (мл.), Р. Экклз. – М.: Альпина Паблишер, 2003.

4. Леоте Е. Общие руководящие начала счетоведения / Леоте Е., Гильбо А.; [пер. с фр. Н. В. Богородского; под ред. А. П. Рудановского]. – М., 1924.

5. Мэтьюс М. Р. Теория бухгалтерского учета: учебник / М. Р. Мэтьюс, М. Х. Б. Перера / [пер. с англ. под ред. Я. В. Соколова, И. А. Смирнова]. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1999.

6. Пиетро-Ригобона. Счетоводство и его отношение к общественному и частному благосостоянию / Пиетро- Ригобона // Счетоводство. – 1889. – № 4.

7. Пушкар М. С. Філософія обліку: [монографія] / М. С. Пушкар. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002.

8. Хендриксен Э. С. Теория бухгалтерского учета / Э. С. Хендриксен, М. Ф. Ван Бреда : [пер. с англ., под ред. проф. Я. В. Соколова]. – М.: Финансы и статистика, 1997.

9. Теоретичні основи бухгалтерського обліку: підруч. для вузів / [М. С. Пушкар, Г. П. Журавель, Ю. Я. Литвин, В. Т. Мельник]. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – Тернопіль: Вид-во ТАНГ, 1998.

10. Философский словарь / под ред. И.Т. Фролова. – 4-е изд. – М.: Политиздат, 1981.

УДК 330.322

В.В. Козлов
к. тех. н., доцент,
І.І. Суперсон
к. е. н., доцент,
В.І. Суперсон
к. е. н.

*Національна академія статистики,
обліку та аудиту*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОФОРМЛЕННЯ ВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ В СЕРЕДОВИЩІ ПРОГРАМНОГО ПРОДУКТУ 1С:ПІДПРИЄМСТВО 8-А ВЕРСІЯ.

Постановка проблеми. Процедура визначення рівня витрат на виробництво та формування собівартості продукції, пов'язана з такою організацією обліку, при якій причини зміни собівартості, допущення перевитрат і одержання економії коштів розкривається не тільки шляхом вивчення відповідних робочих документів (до них відносять, наприклад, планову і звітну калькуляцію) але і щоденний аналіз виконання виробничих завдань на основі первинної документації і поточних облікових записів. З даних позицій, визначення рівня витрат на виробництво та формування собівартості продукції відноситься до однієї з відповідальних і трудомістких складових, яку співробітники економічних підрозділів виконують щоденно, щомісячно, причому вона стосується будь-кого суб'єкта усіх форм власності, які існують на Україні. Тому, використання програмного комплексу 1С:Підприємство 8-ї версії, у поєднанні з відповідними нормативними методами і законодавчими положеннями, є потужним інструментарієм вирішення такого типу проблем. Разом з тим, його використання потребує досконалого вивчення можливих варіантів розвитку ситуації, що пов'язано з впровадженням новітніх інформаційних технологій, до яких і відноситься програмний комплекс 1С:Підприємство 8-ї версії. Складність такого процесу полягає ще і в тому, що виробництво і реалізація продукції тісно пов'язано з податковою політикою

держави, яка має тенденцію до змін, які так чи інакше впливають на використання даного комплексу. З даних позицій автори розглядають методологічні основи реалізації обліку витрат на виробництво на базі учбової версії програми “1С:Підприємство 8” версія 8.1 платформа “1С:Бухгалтерія 8 для України. Офіційна навчальна версія”. В подальшому в статті буде використовуватись термін 1С:Підприємство 8”.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В середині 2002 фірмою 1С м. Москва було запропоновано ознайомитись користувачам і партнерам фірми з новим програмним продуктом “1С: Підприємство 8.0 ознайомча версія” [5]. Слід відмітити, що в основі ознайомчої версії було покладено перші уявлення партнерам фірми “1С” нового покоління системи програм “1С: Підприємство”, причому для широкої маси користувачів “1С: Підприємство” було подано як набір готових прикладних рішень, що автоматизують різні аспекти діяльності організацій. Починаючи з 2009 року фірма 1С приступила до випуску офіційного робочого варіанта програмного продукту “1С: Підприємство” версії 8.2 різних модифікацій, який в даний час підтримується фірмою, оскільки починаючи з 2011 року фірма офіційно повідомила своїх користувачів про відмову від підтримки версій 8.0 та 8.1. Разом з тим фірмою було випущено для широкого кола користувачів ряд продуктів: “1С:Бухгалтерія 8. Учебная версия”, “1С:Предприятие 8. Версия для обучения программированию” які дали і дають можливість ознайомитись з основами побудови даного програмного продукту і його використання. На даний час іде процес впровадження програмного продукту в різні сфери виробництва і організації, тому більшість публікацій носять як ознайомчий чи дискусійний характер і публікуються, або на офіційному сайті фірми 1С чи на шпальтах Інтернету. Разом з тим, слід відмітити і певні особливості впровадження даного програмного продукту для України, до яких відноситься законодавча база, відмінність мов тощо.

Формування мети статті (постановка завдання). Протягом певного періоду фірмою “Іванов&K0” було здійснено фінансові і господарські операції, зміст яких розглянуто по ходу статті. На виробничі затрати було списано 100 л. палива, а також 20 комплек-

тів канцтоварів, які були отримані від одного з контрагентів. Виконавши усі розглянуті операції і отримавши підсумкову оборотно-сальдову відомість за поточний період, загальний вид якої подано у кінці викладеного матеріалу читач має всі підстави вважати, що опрацьованим ним матеріал успішно засвоєний.

Виклад основного матеріалу дослідження. З теоретичної точки зору процедура списання матеріалів, які складають вартість виготовленої продукції підприємством, пов'язана з прямими та непрямыми витратами. Прямі витрати – це виробничі витрати які складаються з витрат на оплату праці, вартості сировини, комплектуючих виробів. Непрямі витрати в більшості випадків представлені як витрати на амортизацію основних засобів та загальновиробничі витрати.

В залежності від напрямку використання матеріалів тим чи іншим підрозділом, виробничі запаси списуються на адміністрацію, збут та виробництво. Крім того, слід враховувати той факт, що списання матеріалів у виробництво можливе по двом напрямкам: їх вартість списується з врахуванням ПДВ і без врахування ПДВ. Використання того чи іншого варіанту впливає на собівартість продукції що виробляється.

Загальний підхід при оформленні господарських операцій по обліку виробничих витрат полягає в наступному. Здійснюється процедура оформлення вимоги-накладної.

Використавши послідовність команд: “Производство” – “Требование-накладная” отримаємо початкове робоче вікно Требования-накладные (рис. 1 на задньому плані). Використання команди Добавить {альтернатива (Действия – Добавить)} в даному робочому вікні призводить до появи наступного робочого вікна Выбор вида операции документа (рис. 1 на середньому плані). Вибравши відповідний елемент в даному робочому вікні (в нашому випадку Материалы) підтверджуємо продовження роботи по формуванню документа задіявши кнопку ОК. Дана процедура призводить до появи наступного робочого вікна Требования-накладная:Материалы. Новый* (рис. 1 на передньому плані).

Заповнюємо, використовуючи стандартні методи, інформаційний блок робочого вікна Требования-накладная:

Материалы. Новый* (рис. 1 на передньому плані), до яких відноситься: Дата, Організація, Склад.

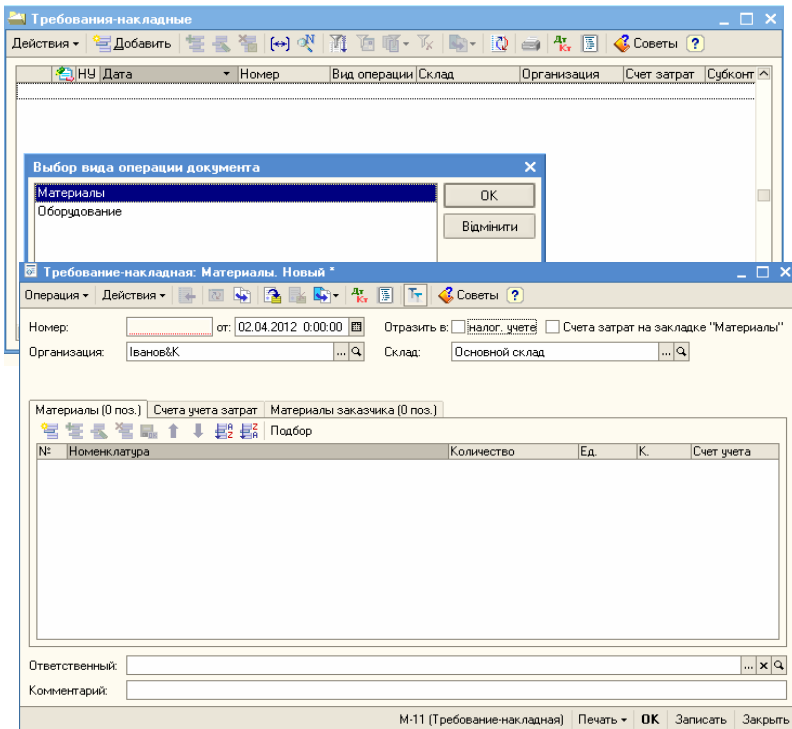

Рис. 1. Загальний вид робочих вікон для формування інформації по обліку виробничих витрат.

Слід звернути увагу на дві позиції: ☐ Налог, учет ☐ Счета затрат на закладке "Материалы". Використання будь-якої з них призводить до зміни структури табличної частини робочого вікна, що, цілком очевидно, приводить до зміни використання початкових даних. Факт використання того чи іншого варіанта фіксується наявністю значка ✓ "прапорець" в відповідній позиції робочого вікна.

Оскільки на виробничі затрати списується 100 л. палива (бензин), яке було витрачено на потреби адміністративного апарату

і яке обліковується як залишки, то дані дві позиції не використовуються.

Заповнення табличної частини документа потребує наступної послідовності дій:

- в рядку піктограм, задіяти піктограму Додати (крайня зліва), що приводить до появи в колонці Номенклатура робочої таблиці двох позицій , які дають можливість сформулювати дані про матеріали, що списуються на виробництво;
- використання піктограми в даному робочому вікні призводить до появи наступного робочого вікна Номенклатура, в якому знаходиться перелік папок з відповідними назвами. Стандартними методами знаходимо необхідний елемент (бензин);
- подвійний натиск в колонці Наименование на відповідний об'єкт здійснює перенесення інформації в попереднє робоче вікно, причому автоматично проставляються наступні параметри таблиці: №, Номенклатура та деякі інші параметри;
- для заповнення даних про кількість, необхідно встановлюється маркер миші у колонці Количество і здійснити введення кількості (в нашому випадку - 100). Дана процедура приводить до появи відповідної інформації як у верхній частині даної таблиці так і нижньої;
- переходимо до закладки Счет учета затрат. Необхідно їх заповнити використовуючи стандартні методи введення інформації. Вводимо Счет затрат – 231 (Основное производство). Система пропонує заповнити інші параметри: Производство, Номенклатура та Статьи затрат.

Послідовність дій користувача. Використання піктограми в відповідному робочому вікні призводить до появи наступного робочого вікна (для Подразделения це Список подразделений организации), в якому знаходиться перелік папок з відповідними назвами. Стандартними методами знаходимо необхідний елемент і переносимо його в попереднє робоче вікно. Примітка. Якщо елемент відсутній то необхідно його створити.

Заповнення інформації по закладці Материалы заказчика(0 поз.) не використовується оскільки даний варіант не розглядається.

По завершенню введення інформації по накладній задіяти команду Записать – ОК, для того щоб вона була зафіксована в інформаційній базі. Загальний вид робочих вікон після формування інформації подано на рис. 2

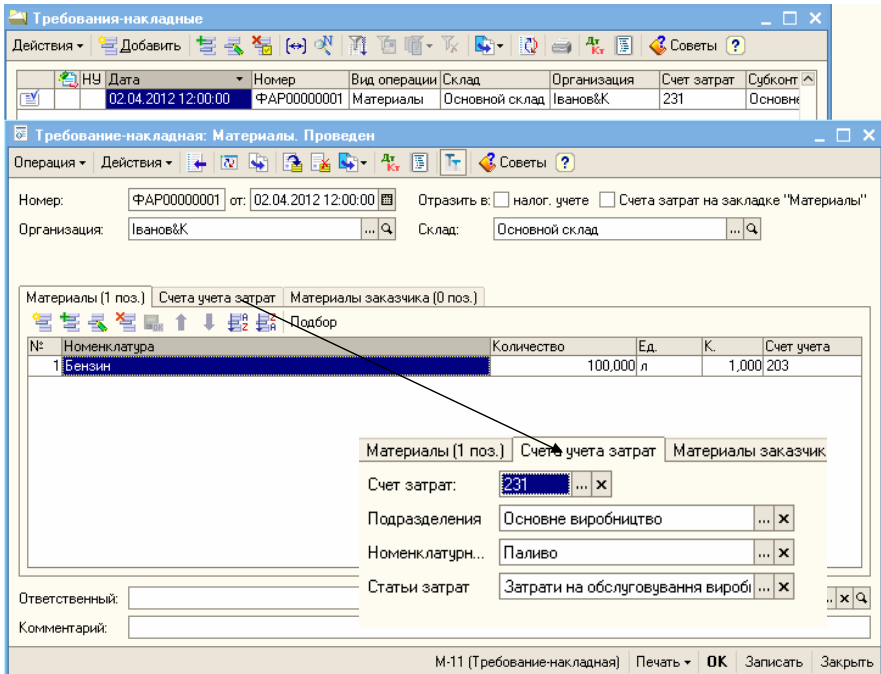

Рис. 2. Загальний вид вікон з введеною інформацією по обліку виробничих витрат (передача бензину у виробничий процес).

Факт фіксації інформації про проведення можна проконтролювати наявністю значка $\sqrt$ “прапорець” в першій колонці робочого вікна “Требования-накладные”. Відсутність даного значка означає, що інформації не була зафіксована в інформаційній базі, тобто документ рахується непроведеним. Крім того, факт передачі бензину зі складу у виробничий процес можна проконтролювати використавши оборотно-сальдову відомість (рис. 3).

Оборотно-сальдовая ведомость [18.03.2012 - 03.04.2012] Иванов&K							
Действия: Сформировать Заголовок Настройка... ?							
Период с: 18.03.2012 по: 03.04.2012 Организация: Иванов&K							
Иванов&K							
Оборотно-сальдовая ведомость							
Период: 18.03.2012 - 03.04.2012							
Выводимые данные: сумма							
Код	Счет Наименование	Сальдо на начало периода		Оборот за период		Сальдо на конец периода	
		Дебет	Кредит	Дебет	Кредит	Дебет	Кредит
20	Производственные запасы	3 500,00			200,00	3 300,00	
201	Сырье и материалы	2 500,00				2 500,00	
203	Топливо	1 000,00			200,00	800,00	
23	Производство			200,00			200,00
231	Основное производство			200,00			200,00
28	Товары	46 000,00				46 000,00	
30	Касса	700,00				700,00	
31	Счета в банках	49 676,50				49 676,50	
37	Расчеты с разными дебиторами	3 900,00				3 900,00	
39	Затраты будущих периодов	6 223,50				6 223,50	
40	Уставный капитал		100 000,00				100 000,00
44	Нераспределенная прибыль (непокрытые убытки)		5 000,00				5 000,00
64	Расчеты по налогам и платежам		5 000,00				5 000,00
84	Другие операционные затраты			200,00	200,00		
		110 000,00	110 000,00	400,00	400,00	110 000,00	110 000,00

Рис. 3. Вид оборотно-сальдової відомості в розрізі субрахунків після проведеної операції по передачі бензину на виробничі потреби.

Важливо. Якщо документ не проводиться, то необхідно відкоригувати операцію по введенню залишків, ввівши в колонці Субконто Дт рядка 203 (верхня позиція) назву ТМЦ – Бензин після чого Записать, ОК і здійснити заново проведення документа.

Списати на потреби адміністративного апарату 20 комплектів канцтоварів. Важливо. Суму списання можна визначити з підказки, яка наведена нижче у даній статті. Отримати підсумкову оборотно-сальдову відомість за поточний період і порівняти її з оборотно-сальдовою відомістю (див. рис. 4).

Счет		Сальдо на начало периода		Оборот за период		Сальдо на конец периода	
Код	Наименование	Дебет	Кредит	Дебет	Кредит	Дебет	Кредит
20	Производственные затраты	3 500,00		500,00	700,00	3 300,00	
201	Сырье и материалы	2 500,00		500,00	500,00	2 500,00	
203	Топливо	1 000,00			200,00	800,00	
23	Производство			700,00		700,00	
231	Основное производство			700,00		700,00	
28	Товары	48 000,00				48 000,00	
30	Касса	700,00				700,00	
31	Счета в банках	49 875,50			600,00	49 875,50	
37	Расчеты с разными дебиторами	3 900,00		600,00		3 900,00	
39	Затраты будущих периодов	6 223,50				6 223,50	
40	Уставный капитал		100 000,00				100 000,00
44	Нераспределенная прибыль (непокрытые убытки)		5 000,00				5 000,00
441	Нераспределенная прибыль		5 000,00				5 000,00
63	Расчеты с поставщиками и подрядчиками			600,00	600,00		
631	Расчеты с основными поставщиками			600,00	600,00		
64	Расчеты по налогам и платежам		5 000,00	200,00	100,00		4 900,00
641	Расчеты по налогам		5 000,00				5 000,00
6412	Расчеты по НДС		3 000,00				3 000,00
6413	Расчеты по налогу на прибыль		2 000,00				2 000,00
644	Налоговый кредит			200,00	100,00	100,00	
6411	Налоговый кредит		600,00	100,00	100,00		600,00
642	Налоговый кредит неподтвержденный	600,00		100,00		700,00	
64	Другие операционные затраты			200,00	200,00		
92	Административные затраты			500,00	500,00		
		110 000,00	110 000,00	3 300,00	3 300,00	109 800,00	109 800,00

Рис. 4. Вид оборотно-сальдовой відомості в розрізі субрахунків після проведеної операції по передачі канцтоварів на виробничі потреби

Підказка.

1. Закуплено 20 комплектів канцтоварів по ціні 30 грн. за комплект з ПДВ.
2. Необхідно визначитись з контрагентом (для прикладу поставщиком канцтоварів можна прийняти – Торговий дім). Якщо контрагента немає у відповідному списку доповнити його.
3. Оформити договір з контрагентом і оформити рахунок вхідний на поставку канцтоварів. Відкоригувати необхідним чином об'єкт Канцтовари в довіднику Номенклатура внісши в нього інформацію Ставка НДС – 20% та на вкладці Ціни внести дані: колонка Тип цен – Основная цена закупки і колонка Ціна – 25 грн.
4. Оформити накладну для оприбуткування запасів на центральний склад від контрагента (поступлення матеріалів і комплектуючих здійснюється через меню Покупка – Поступление товаров и услуг).
5. Розрахуватись за поставлену продукцію з контрагентом.

6. Списати на потреби адміністративного апарату 20 комплектів канцтоварів.

Важливо. Якщо отримана підсумкова оборотно-сальдова відомість за поточний період не співпадає з контрольною то необхідно відкоригувати довідник статті затрат. У випадку списання бензину стаття затрат повинна складатись з наступних складових Группа – Загальновиробничі; Наименование - Затрати на обслуговування виробничого процесу; Вид затрат – Прочие; Счет 8-го класса – 84 (п. 5 даної статті). У випадку списання канцтоварів стаття затрат повинна складатись з наступних складових Группа – Адмінперсонал; Наименование - Загальногосподарські; Вид затрат – Материальные; Счет 8-го класса – 92; включити пункт Постоянная затрата (п. 5 даної статті). Крім того, в довіднику Номенклатура колонка ставка ПДВ встановити режим 20%. Для контролю достовірності виконання операцій рекомендується всі операції оформляти з інтервалом в 2 дня: так для прикладу виписку рахунку здійснити 2 числа; ПД – 4 числа; поступлення товару – 6 числа; оформлення вимоги-накладної – 8 числа.

Висновки. На основі розглянутого матеріалу можна зробити висновки, що сучасні інформаційні технології у вигляді програмного комплекс “1С:Бухгалтерія 8 для України” дають змогу забезпечити автоматизацію процесів рутинної обробки великих обсягів інформації, до яких належить процедура та розрахунки обліку витрат, і, надати користувачеві будь-якого рангу доступні та компактні документи, що містять дані, як у вихідному, так і в обробленому вигляді згідно основоположних стандартів бухгалтерського обліку. Набуваючи нового, більш вагомого значення у сучасному економічному житті, новітні інформаційні технології не просто реєструють, узагальнюють, контролюють факти, що відбуваються в економічних та фінансових сферах господарських суб’єктів, але й забезпечують відповідний персонал інформацією про різні аспекти діяльності підприємств, які відображаються у бухгалтерському обліку і безпосередньо впливають на якість управлінських рішень, який покликаний забезпечити усі сфери господарської діяльності підприємств достовірною економічною інформацією. Основним критерієм такого підходу є той факт, що він дає можливість

своєчасно попередити нераціональне використання ресурсів підприємства, здійснити оперативний аналіз витрат на виробництво, що у свою чергу дає можливість розкрити невраховані при плануванні і в практичній діяльності резерви, визначити результати госпрозрахункової діяльності своїх структурних підрозділів.

Список використаних джерел:

1. Ахрамович В.М., Козлов В.В., Суперсон І.І. Інформаційні системи і технології в обліку та аудиті. Практикум. / Націон. Акад.. статистики, обліку та аудиту. – К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2013 – 195 с.
2. В.І.Суперсон, І.І.Суперсон. Програмний комплекс “1С:Бухгалтерія 8 для України” – перші кроки на шляху ведення комп’ютерного обліку. // Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. – 2009. – №4. – С. 33 – 41.
3. В.І.Суперсон, І.І.Суперсон. Програмний комплекс “1С:Бухгалтерія 8 для України” – введення вхідних залишків та формування початкової інформаційної бази. // Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. – 2010. – №4. – С. 60 – 70.
4. Козлов В.В. Методологічні основи реалізації розрахунків з поставщиками в середовищі програмного продукту 1С:Підприємство 8-а версія / В.В Козлов, І.І. Суперсон, В.І. Суперсон. // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації: зб. наук. праць. – К.: Типографія «ППНВ», – 2013. – Вип. 1(10). – С. 102–118.
5. Козлов В.В. Методологічні основи реалізації розрахунків по податкам з зарплати в середовищі програмного продукту 1С:Підприємство 8-а версія / В.В Козлов, І.І. Суперсон, В.І. Суперсон, Т.В. Томашевська. // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації: зб. наук. праць. – К.: Типографія "ППНВ", 2014. – Вип. 1(12). – С. 111–129.
6. 1С:Бухгалтерія 8 для України Учебная версия Москва Фирма «1С» 2008.
7. Писаревська Т.А. Інформаційні системи обліку та аудиту: навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2004. – 369 с.

О. П. Колумбет
к. е. н., доцент
професор кафедри
обліку і загальноекономічних дисциплін
Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»

ВПРОВАДЖЕННЯ КОМП'ЮТЕРИЗОВАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПОСЛІДОВНІСТЬ ЗДІЙСНЕННЯ

Постановка проблеми. Застосування комп'ютерних технологій у бухгалтерському обліку значно підвищує продуктивність праці бухгалтерів. Але при організації бухгалтерського обліку на конкретному підприємстві постає питання про доцільність створення комп'ютерних систем бухгалтерського обліку. Це питання дуже важливе, оскільки вибір способу обробки облікової інформації є визначальним в організації бухгалтерського обліку, яка, за словами російського бухгалтера початку ХХ ст. І.П. Бабенка, "...має відповідати особливостям конкретного підприємства, його цілям та інтересам, а також сприяти планомірному та раціональному веденню господарства" [1, с. 1054].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням теоретичних та методологічних аспектів розвитку та впровадження комп'ютерних інформаційних систем на підприємствах займалися такі вітчизняні вчені як: М.Т. Барановський, Ф.Ф. Бутинець, М.Т. Білуха, В.П. Завгородній, С.В. Івахненко, Г.Г. Кірейцев, Ю.А. Кузьмінський, Н.М. Малюга, Ю.І. Осадчий, М.Г. Чумаченко. Зарубіжні вчені: Н.В. Водопалова, Л.П. Володько, А.Т. Гершегорін, Е.К. Гільде, К.Е. Даллас, І.І. Дегтярьова, П.О. Додонов, В.І. Ісаков, Н.Н. Масалітіна, К.Н. Нарібаєв, О.М. Островський, В.Ф. Палій, В.І. Подольський, А.В. Попков, Т.В. Прохорова, В.С. Рожнов, С.І. Синяк, Я.В. Соколов, Д.В. Чистов, О.Д. Шмігель, Г.Ф. Федорова та інші. Але все ж існує необхідність розробки науково

обґрунтованих рекомендацій з удосконалення теорії та практики впровадження і використання комп'ютерних систем бухгалтерського обліку на підприємствах.

Мета дослідження. Метою даного дослідження є вивчення процесу впровадження новітніх інформаційних систем на підприємстві, здійснення порівняння найбільш відомих бухгалтерських програм, які представлені на ринку України та на основі проведеного дослідження надання практичних рекомендацій щодо процесу вибору та впровадження даних програмних продуктів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загалом, на підприємствах можна організувати облік і без застосування комп'ютерів, але лише за умови належної організації управління підприємством у цілому. У зв'язку з цим проф. М.А. Левенсон зазначав, що "...бухгалтерія великого підприємства може бути організована порівняно задовільно навіть у тому випадку, якщо вона ведеться з використанням застарілих технічних прийомів, але обов'язково наявна раціональна організація управління підприємством в цілому" [5, с. 12]. На подібній позиції стоїть і сучасний американський автор Д. Тапскотт [6]. Він пише, що "...у конкретних економічних умовах може виявитися більш ефективним надати перевагу інвестиціям в удосконалення ручних операцій із документами, а не у витончені комп'ютерні системи".

Успішне впровадження інформаційної системи неможливо здійснити миттєво, воно обов'язково передбачає серйозну попередню роботу з реорганізації, оптимізації бізнес-процесів, відмову від застарілих стереотипів. А тому, не виконавши дані дії, проект впровадження буде приречений, причинами чого може стати:

- приділення неналежної уваги керівництва до проекту;
- відсутність чітких цілей проекту;
- неформалізованість бізнес-процесів;
- неготовність підприємства до змін тощо.

При впровадженні нових комп'ютерних інформаційних систем на підприємстві необхідно оцінити ризик відставання від конкурентів у результаті її неминучого старіння, тому що програмні продукти, як й інші види матеріальних активів, мають

надзвичайно високу швидкість заміни новими видами або версіями. Якщо в процесі впровадження нових інформаційних технологій цьому фактору не приділяти належної уваги, цілком можливо, що до моменту завершення переходу підприємства на новий програмний продукт він вже застаріє та доведеться вживати заходи щодо її модернізації. Такі невдачі з впровадженням інформаційних технологій звичайно пов'язані з недосконалістю технічних засобів, в той час як основною причиною невдач є відсутність або слабка пропрацьованість методики використання інформаційних технологій [3].

Досвід комп'ютеризації бухгалтерського обліку підприємств дозволяє виділити дві передумови, характерні для організації комп'ютеризованого обліку:

а) наявність грошових коштів для інвестицій у створення та експлуатацію інформаційної системи (80 % невдач у комп'ютеризації обліку зумовлені відсутністю коштів);

б) зацікавленість директора і головного бухгалтера підприємства у впровадженні інформаційних систем (на шляху комп'ютеризації обліку, як показали дослідження, через незацікавленість керівництва зазнали невдач близько 20 % підприємств) [4, с.241-242].

На сьогоднішній день найбільш відомі бухгалтерські програми в Україні це "1С Підприємство", "Парус", "Інфо-бухгалтер", "БЕСТ", "Інфін", "Галактика", "Акцент", "Інфософт", "Діасфорт", "Омега" та інші. Проведемо порівняльний аналіз основних параметрів програм (табл.1).

За результатами порівняння параметрів вищевказаних програм було виявлено, що найбільш функціональною програмою є 1С: Бухгалтерія. Також приваблює і відносно невисока ціна цієї програми, що безсумнівно є позитивним чинником для підприємств. Але у даної програми крім переваг є свої недоліки: складність освоєння даної програми, неможливість роботи з графікою і відсутність безкоштовної демонстраційної версії даної програми. Не менш цікавою програмою є ИНФО-Бухгалтер. Істотними перевагами даної програми є простота в освоєнні, високий рівень технічної підтримки, звернення з усіх питань безпосередньо до

співробітників розробника без посередників, низька ціна, невимогливість до ресурсів комп'ютера, швидкодія.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика програм

<i>№ п/п</i>	<i>Параметри</i>	<i>Инфо- Бухгалтер</i>	<i>1С: Бухгалтерія</i>	<i>ПАРУС - Бухгалтерія</i>	<i>БЭСТ</i>
1.	Ведення кількох юридичних осіб	+	+	+	+
2.	Розбиття проводок на господарські операції	+	+	+	+
3.	Наявність типових господарських операцій	+	+	+	+
4.	Самостійна настройка типових господарських операцій	+	+	+	+
5.	Найменування рахунків / субрахунків в цифровому і буквенному поданні	+	+	+	+
6.	Можливість вести облік в будь-якій системі оподаткування без додаткової переустановки	—	+	—	—
7.	Введення господарських операцій вручну	+	+	+	+
8.	Можливість фільтрації журналу проводок	+	+	+	+
9.	Наявність типових документів	+	+	+	+
10.	Набір стандартної звітності	+	+	+	+
11.	Можливість створення нових документів	+	+	—	—
12.	Можливість створення нових стандартних звітів	—	+	—	—
13.	Можливість створення нових довільних звітів	+	+	—	—
14.	Можливість зміни документів	+	+	+	+
15.	Забезпечення електронного документообігу з органами казначейства в частині розрахунково-платіжних документів і звітності	+	—	+	—
16.	Можливість користуватися програмою без попереднього навчання	+	—	+	+

Однак при всіх перевагах, які є вельми привабливими, у даної програми є такий істотний недолік як однозначність, тобто існують труднощі в налагодженні даної програми для конкретного підприємства. У цьому плані найбільш вдалою програмою є Парус-бухгалтерія. У ній можна побудувати ту систему обліку, яка потрібна з урахуванням специфіки підприємства. Можна самостійно “підігнати” будь-який документ або зробити новий, вільно створювати рахунки і субрахунки, а в журналах операцій - потрібні підрозділи. Однак і тут не обійшлося без недоліків, основним з яких є висока ціна впровадження. Ще однією з найбільш використовуваних бухгалтерських програм є програма БЕСТ. До числа переваг

даної програми можна віднести: функціонування як в локальному, так і мережевому варіанті, орієнтація на комплексну автоматизацію підприємств оптової торгівлі. Недоліками є те, що “БЕСТ” є закритою системою і не може бути змінена користувачем. Компанія-розробник сама проводить модифікацію базових модулів, пристосовуючи їх до специфіки конкретного підприємства. Це дорогий процес, який нерідко викликає труднощі супроводу та оновлення версій.

Для розглянутих спеціалізованих бухгалтерських програм, незважаючи на відмінності, є характерні певні можливості, які притаманні кожній з них, зокрема:

- складання оборотної відомості і балансу в будь-який момент часу при будь-якій кількості введених господарських операцій;

- в будь-який момент часу коригування господарських операцій (зміна суми, дати, змісту і коментарів);

- доповнювання журналу операцій новими операціями в будь-якому місці і порядку;

- будування різноманітних звітів на підставі журналу операцій.

Провівши дослідження публікацій за кілька років щодо критеріїв вибору комп'ютерних бухгалтерських програм, можна виявити дванадцять основних критеріїв вибору програмного продукту, що представлено у табл.2.

Наведені в табл. критерії вибору є універсальними, їх можна застосовувати під час здійснення комп'ютеризації для вибору програмного продукту, незважаючи на те, якого розміру підприємства.

При здійсненні комп'ютеризації, підприємство стикається з цілою низкою проблем пов'язаних з вибором програмного забезпечення, оскільки на ринку представлена велика кількість програмних продуктів різних виробників, розрахованих на різні за масштабом, за галуззю діяльності підприємства, а також на комп'ютеризацію лише окремих складових діяльності підприємства або ж комп'ютеризацію усього підприємства. Проблема вибору надзвичайно гостро постає перед керівництвом як новоствореного підприємства, так і вже діючого, оскільки в результаті розширення

діяльності або виході на міжнародний ринок виникає необхідність оновлення або заміни вже існуючого програмного забезпечення. Тому, порівняння комп'ютерних бухгалтерських програм та розробка критеріїв за якими підприємство може обрати той чи інший продукт, може значно спростити процес комп'ютеризації будь-якого підприємства [2, с.62].

Таблиця 2

Основні критерії вибору бухгалтерських програмних продуктів

№ з/п	Критерій вибору програмного продукту	Науковці, що виділяють даний критерій
1	Авторитетність розроблювача	Аглицький І., Брага В.
2	Співвідношення витрат та вигоди (ефективність)	Осейко М., Осипцев В., Сивак О., Тимофеев Е.
3	Ступінь універсальності	Івахненко С.
4	Функціональна повнота	Осипцев В., Риндін О., Тимофеев Е., Шамаєв Г., Івахненко С.
5	Зрозумілість системи	Аглицький І., Гоголев О., Михайлов Ю.
6	Зручний інтерфейс	Аглицький І., Гоголев О., Михайлов Ю., Івахненко С.
7	Надійність	Аглицький І., Івахненко С., Осипцев В., Тимофеев Е.
8	Сумісність програмного забезпечення	Брага В., Осейко М., Сивак О.
9	Технічні параметри	Гоголев О., Михайлов Ю., Івахненко С.
10	Рівень сервісного обслуговування	Булатов М., Івахненко С.
11	Варіабельність	Брага В.
12	Ступінь захисту інформації і контролю даних	Сивак О., Осейко М., Івахненко С.

Для кращої орієнтації між чималою кількістю пропозицій бухгалтерських програм необхідно відзначити найважливіші для бухгалтера критерії вибору майбутньої покупки. Тому ми пропонуємо порядок вибору програми автоматизації обліку рис.1.

Якщо більш детально розглянути етапи вибору бухгалтерської програми, то на першому етапі підприємство визначає, яка програма йому дійсно потрібна, виходячи із завдань, функцій та призначення програми, а також враховуючи при цьому особливості діяльності, розміри підприємства. На другому етапі керівник повинен обрати спосіб створення, тобто чи на замовлення, чи придбати універсальне, не враховуючи

варіант з написання штатним програмістом. Третій етап полягає у безпосередньому виборі програмного продукту, який включає наступні пункти, за якими обирається:

- розгляд авторитетності розробника. Краще зупинити свій вибір на відомій програмі, яка тривалий час присутня на ринку програмного забезпечення, так як гарне ім'я неможливо створити за один день.

Рис. 1. Порядок вибору бухгалтерського програмного продукту

- визначення найоптимальнішої ціни. Один з найважливіших пунктів при купівлі. Варто витратити кошти на свій обсяг роботи, але не більше. Одна лиш думка про можливу переплату може змусити відмовитися від купівлі.

- визначення об'єктивних ознак якості. Об'єктивні ознаки якості – наявність Свідоцтва Держдепартаменту інтелектуальної власності України, дипломи, медалі за участь у вітчизняних і

міжнародних виставках. Вагомим фактором є зростання обсягів продажів програм і кількості працівників на фірмі.

- розгляд доступності. Необхідність мати зрозумілу, доступну, та просту в користуванні програму для автоматизації бухгалтерського обліку.

- визначення наявності сервісного обслуговування. Важлива наявність системи сервісу клієнтів високого рівня: надання клієнтам телефонної підтримки, проведення постійних семінарів для користувачів програми, можливість оновлення версії через Інтернет. За великими замовниками повинні бути закріплені постійні співробітники.

- обсяг інформації, яка обробляється. Бухгалтерам малих і середніх фірм потрібно зупинитись на найдешевшій версії. У представників великих фірм і проблеми великі, їх турбують і величезні обсяги вкладеної інформації, і десятки відділень, і звірення, і консолідовані звіти.

Ми вважаємо, що при виборі програм користувачі формують свої власні вимоги, проте даним алгоритмом можуть користуватися усі підприємства. Програма має вищий рівень у тому випадку, якщо вона відповідає більшій кількості цих вимог. Цікавим також є той факт, що вимоги до програмних продуктів відрізняються на різних підприємствах різних галузей незначною мірою.

Висновки. Отже, перехід до ринкових відносин в економіці та науково-технічний прогрес надзвичайно прискорили темпи впровадження у всі сфери соціально-економічного життя останніх досягнень у сфері інформатизації. В наш час без комп'ютерної техніки та програмного забезпечення не може діяти жодне, навіть, найменше підприємство. Зайняти провідні позиції на ринку, підвищити ефективність роботи персоналу, створити оптимальну структуру управління – ось першочергові завдання керівника підприємства. Це особливо важливо у бухгалтерській діяльності, що обумовлює широке застосування бухгалтерських пакетів прикладних програм, завдяки впровадженню яких підвищується оперативність обробки даних та вірогідність ділової інформації, а також приймаються більш об'єктивні фінансові й управлінські рішення.

Список використаних джерел:

1. Бабенко И.П. Курс двойной бухгалтерии/ И.П. Бабенко.- СПб.: Издание В.И.Губинского, 1911. - 1106 с.
2. Дикий А.П., Довгаль Ю.Д. Особливості вибору програмного забезпечення для комп'ютеризації бухгалтерського обліку великих підприємств / А.П. Дикий, Ю.Д. Довгаль //ВІСНИК ЖДТУ Серія:Економічні науки.-2008. - № 4 (46)
3. Євдокимов В.В. Особливості впровадження комп'ютерних систем бухгалтерського обліку на великих підприємствах [електронний ресурс] / В.В. Євдокимов // Міжнародний збірник наукових праць. - 2009. №1(13). www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ptmbo/2009_1/stat20.pdf
4. Ивахненко С.В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту: Навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2003. – 349 с.
5. Ленсон М.А., Рожанский Д.Т.,Сорибан Я.С. О предпосылках рациональной организации бухгалтерии: Сборник статей. - М.: Техника управления, 1930. - 160 с.
6. Тапскотт Д. Электронно-цифровое общество. Пер. с англ. и оформление. - К.: INT-press.; М.: Рефл-бук, 1999. - 432 с.

*Г.М. Курило
к.е.н., доцент,
Національна академія статистики,
обліку та аудиту*

**ПЕРВІСНА ТА НАСТУПНА (ПЕРЕОЦІНЕНА) ВАРТІСТЬ
НЕОБОРОТНИХ МАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ: У КОНТЕКСТІ
СВІТОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ
БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ**

Актуальність теми дослідження. Розвиток бізнесу супроводжується зростанням ролі міжнародної інтеграції у сфері економіки. Пред'являє певні вимоги щодо однорідності і прозорості застосовуваних у різних країнах принципів формування та алгоритмів бази розрахунку прибутку до оподаткування і його обчислення, умов інвестування й капіталізації власних коштів. Саме з такими проблемами, в останній час, стикаються підприємства під час встановлення ділових контактів із зарубіжними інвесторами. Реформування бухгалтерського фінансового обліку стало головним важелем збільшення обсягів інвестицій у вітчизняну економіку. В процесі ведення господарської діяльності (виробничої, фінансової, інвестиційної), а також з метою управління, підприємства використовують необоротні активи. Як правило, такі активи складають основну частину майна будь-якого суб'єкта економічної діяльності. Недостатній рівень теоретичних напрацювань та суттєва практична цінність в сучасних умовах господарювання привели до того, що питання пов'язані з оцінкою необоротних активів стали досить актуальними і визначили ціль та завдання даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням трансформації національної системи бухгалтерського обліку та звітності, як вже було зазначено у попередніх працях автора, присвячені наукові праці як вітчизняних так і зарубіжних вчених – економістів: Александера Д., Бернстайна Л. А., Бетге Й., Бондарчука Н. В. , Бриттона А., Бутинця Ф. Ф., Ван Бреда М. Ф., Ван Хорн Дж. К., Грей Сидней Д., Йориссена Э., Єфіменка В. І., Мазиковського Е. А., Мюллера Г., Метьюса М. Р., Нищенко Н. П., Перера М. Х., Петрука О. М.,

Ткаченко Н. М. та інших [2,7,12]. Втім приділено недостатню увагу питанням оцінки необоротних матеріальних активів.

Проблемам реформування обліку необоротних активів присвяченні праці багатьох відомих вчених-економістів. При цьому заслуговують увагу праці таких вельми шанованих вітчизняних вчених-економістів, як: Бутинця Ф. Ф., Голова С.Ф., Гливенка В.В., Лень В.С., Петрука О.М., Пушкаря М.С., Ткаченко Н.М. і ін.

Загальнотеоретичні аспекти обліку необоротних активів знайшли відображення в працях закордонних авторів, таких як: І. Басманова, М. Баканова, М. Вейцмана, А. Дюбока, Ж. Дюмарше, Ж. Курселя, Е Сивере .

Водночас, в економічній літературі, ще недостатньо детально розглянуті питання наближення вітчизняного бухгалтерського обліку з міжнародними стандартами фінансової звітності.

Враховуючи цей фактор, ми поставили **за мету** цього дослідження обґрунтування на теоретичному рівні і практиці конвергенцію необоротних матеріальних активів з міжнародними стандартами фінансової звітності, реформування обліку цього виду майна для їх застосування в Україні.

В межах поставленої мети ми припускаємо можливість вирішення таких **завдань**:

- уточнити економічний зміст категорії необоротних активів, а також виявити відмінності у визначенні цього поняття в МСФЗ, з ціллю упорядкування відображення цього майнового об'єкта в обліку суб'єкта господарювання;
- виявити існуючі протиріччя в діючих національних нормативних документів у частини визнання в бухгалтерському обліку необоротних матеріальних активів, для розробці критеріїв визнання їх відповідно до головної вимозі – отримання економічної вигоди;
- розробити механізм формування та уточнити склад витрат, що включаються в історичну (первинну) та наступну (переоцінену) вартість об'єктів необоротних матеріальних активів, враховуючи резерв на демонтаж об'єктів основних засобів під час ліквідації, який дозволить повністю покрити витрати на їх придбання (Хоча українськими стандартами цього й не передбачено).

Основний виклад матеріалу. Питання обліку необоротних активів в Україні регламентовано певними положеннями

(стандартами) бухгалтерського обліку (П(С)БО), а саме: П(С)БО 7 «Основні засоби», П(С)БО 8 «Нематеріальні активи», П(С)БО 14 «Оренда», П(С)БО 30 «Біологічні активи», П(С)БО 32 «Інвестиційна нерухомість».

У міжнародних стандартах фінансової звітності (далі МСФЗ), методології обліку цих об'єктів присвячені наступні стандарти: МСФЗ 11 «Договори підряду», МСФЗ 16 «Основні засоби», МСФЗ 17 «Оренда», МСФЗ 20 «Облік державних субсидій та розкриття інформації про державну допомогу», МСФЗ 38 «Нематеріальні активи», МСФЗ 41 «Біологічні активи».

Отже, як в національній так і в міжнародній практиці, стандарти регламентують питання організації та ведення обліку в розрізі окремих груп об'єктів.

Для раціональної організації обліку цих активів важливим аспектом є визначення їх економічного змісту, як поняття необоротних активів в цілому, так і за кожною групою – складовою необоротних активів. Ці питання, майже повністю, вирішенні у вищенаведених нормативних актів. Однак, у методики українського бухгалтерського фінансового обліку ще багато проблем залишились невирішеними.

Згідно українських П(С)БО до складу необоротних активів входять:

- основні засоби;
- нематеріальні активи;
- довгострокові біологічні активи;
- незакінчені капітальні інвестиції;
- інші необоротні матеріальні активи;
- довгострокові фінансові інвестиції;
- довгострокові відстрочені активи;
- інші необоротні активи [4,5,6].

При цьому, найбільш питому вагу у складі необоротних активів займають основні засоби. Тому в рамках цього дослідження, ми зупинимося лише на дослідженні питання оцінки (наступної оцінки) основних засобів, з-за обмеженості об'єму наукової статті і місце яке займає даний об'єкт у діяльності підприємства, і враховуючи аналогічність обліку, взагалі, необоротних матеріальних і нематеріальних активів.

Також необхідно зазначити наступне. У НП(С)БО відсутнє чітке визначення категорії необоротні активи. Згідно п.3 р.1 НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», зазначено: необоротні активи – це всі активи, що не є оборотними [4].

Щодо МСФЗ, то ні в одному з них не трактується ця категорія.

Стосовно основних засобів, це поняття у національному стандарті – П(С)БО 7 «Основні засоби», повністю розшифроване [5]. Проте не визначено конкретно, що таке термін корисного використання.

У МСФЗ 16 «Основні засоби» не приписано, що саме представляє собою чи має стати об'єкт основних засобів. Так, у п.3.2.10.10 МСФЗ 16 дається наступне визначення: «До об'єктів нерухомості, установках і обладнанню відносяться матеріальні активи, наявні у підприємства для цілей використовування у виробництві, для поставки продукції (товарів) або надання послуг, для здачі в оренду третім сторонам або ж для адміністративних цілей, та які передбачаються використовувати протягом терміну довше одного звітного періоду [11].

Як видно, методологічно ці категорії остаточно не визначені, дано загальне поверхнєве тлумачення.

Виходячи зі структурного складу необоротних матеріальних активів, можна дати наступне їх визначення, **«необоротні матеріальні активи** – це активи, які беруть участь у діяльності суб'єкта господарювання, служать протягом періоду довший операційного циклу або більш дванадцяти місяців з дати балансу, можуть бути достовірно оцінені і вартість яких переноситься на готовий продукт (товарів, робіт, послуг), поступово, у вигляді амортизаційних відрахувань або/чи дисконту». Таке трактування, на нашу думку, більш повно й логічно розкриватиме сутність необоротних матеріальних активів, що в свою чергу дасть можливість якісніше формувати в обліку та фінансової звітності інформацію про них, виконувати факторний аналіз впливу кожної компоненти на результативний показник діяльності підприємства, прийняти ефективні управлінські рішення.

Стосовно строку корисного використання об'єкта. На наш погляд, **строк корисного використання необоротного матеріального активу**, це –період, протягом якого експлуатація

об'єкта необоротних матеріальних активів (об'єкта основних засобів) приносить дохід підприємству або служить для виконання цілей діяльності підприємства, який визначається для прийнятих до обліку об'єктів відповідно встановленому порядку висвітленого в його обліковій політиці.

Зокрема, так як в МСФЗ 16 не приписано, що саме представляє об'єкт основних засобів, то потрібно використовувати професійне судження при визначенні мінімального об'єкта обліку, стосовно якого будуть застосовані певні вимоги щодо визнання та оцінки. Для висловлення професійного судження спеціалісту необхідно мати певний рівень теоретичних знань та багаторічну бухгалтерську практику, інакше можна висловити хибне припущення, наслідком якого буде неадекватне прийняття управлінського рішення і все, що випливає з такого рішення.

Далі, як за П(С)БО 7 так і за МСФЗ 16 до первинної (фактичної) вартості об'єкта основних засобів (необоротних матеріальних та нематеріальних активів, у тому числі) включаються всі витрати, безпосередньо пов'язані з доведенням активу до робочого стану придатного для використання за призначенням. Використання за призначенням передбачає готовність активу до експлуатації у запланованому керівництвом режимі. Однак, згідно з МСФЗ 16 у первинну (історичну, фактичну) вартість також включаються витрати на демонтаж активу, його ліквідацію (внутрішнє переміщення). І, це логічно, бо якщо такі витрати пов'язані з конкретним активом, то вони й повинні бути включенні до його вартості – первинної або переоціненої (наступної). Втім, такі витрати не передбачено нормами П(С)БО 7. Вони, визнаються витратами періоду і відносяться до складу інших витрат діяльності. З нашої точки зору, виходячи з економічної доцільності і бізнесового прагматизму їх слід включати до складу витрат, які формують первісну (історичну, фактичну) вартість об'єкта у вигляді резерву на демонтаж, ліквідацію (внутрішнє переміщення). А в разі зміні розрахункової величини їх, визнавати як зміну фактичної (первісної) вартості такого активу, тобто визнавати як наступну вартість об'єкта необоротних матеріальних активів.

Зміна розрахункової вартості об'єкта матеріальних необоротних активів також може відбуватися внаслідок переоцінки їх, пов'язаної

зі зміною вартості на подібному ринку активів або, наприклад, коли уряд впроваджує новий закон, який регулює питання забруднення навколишнього середовища, згідно з яким підприємства із шкідливими умовами праці зобов'язані, додатково, обладнати свої виробництва спеціальним обладнанням (пристосуваннями). У такому випадку, вартість цих об'єктів потрібно капіталізувати з наступним включенням до балансової вартості об'єкта основних засобів для формування переоціненої вартості.

Усі підприємства також мають право вибору і переоцінки будь-якого класу основних засобів за справедливою вартістю при умові, що справедливу вартість можна достовірно й надійно визначити. Якщо такий вибір зроблений і закріплений в наказі про облікову політику, тоді переоцінка повинна проводитись на систематичній основі на кожну дату балансу. Це за правилами МСФЗ.

У нашому українському П(С)БО 7, п.16, основні засоби можуть бути переоцінені тільки за умови, що залишкова вартість такого об'єкта суттєво відрізняється від його справедливої вартості на дату балансу. Але знов, визначення суттєвості вимагає професійного судження. (Професійне судження – потребує високий рівень знань і певного досвіду такої практики, як вже нами було зазначено). У разі переоцінки об'єкта основних засобів на ту саму дату здійснюється переоцінка всіх об'єктів групи основних засобів, до якої належить об'єкт. Якщо, просто, вчитатися у змісті приведеного порядку, то можна зробити висновок про спів падіння з правилами МСФЗ. Все так, крім того що, в П(С)БО 7 немає ніякої вимоги щодо обов'язковості висвітлення в обліковій політиці підприємства прийнятого рішення. І головне, не вимагається наявність умови достовірності визначення справедливої вартості, яка є основною умовою переоцінки. У зв'язку з цим зауважимо, якщо українська держава дійсно має намір інтегруватися у міжнародний економічний простір, доцільно або привести свої правові засади у повній відповідності з міжнародними або лише гармонізувати їх шляхом наближення національних положень з міжнародними, не допускаючи у національних П(С)БО подвійного тлумачення принципів, вимог, критеріїв.

Узагальнюючи досліджений матеріал, підкреслимо, для підвищення якісного рівня організації й методологій обліку

основних засобів (необоротних матеріальних та нематеріальних активів у цілому) необхідно переоглянути принципи визнання таких об'єктів обліку, формування первинної (фактичної, історичної) вартості їх, що є основою для переоціненої (наступної, дисконтованої) вартості необоротних активів.

Висновки. З вище проведеного дослідження з питань удосконалення організаційно-методичних аспектів національного обліку необоротних матеріальних активів у контексті конвергенції з МСФЗ, нами формалізовані такі висновки.

1-а теза. На сьогодні серед вчених – дослідників в області питань трансформації національного обліку і звітності не існує єдиної концепції щодо шляхів адаптації національної облікової системи до МСФЗ. І це природно, з огляду на історію розвитку вітчизняного бухгалтерського обліку і фінансової звітності. Звідси і різні погляди та напрямки перспектив розвитку національної облікової системи.

2-а теза. На підставі проведеного аналізу трактування економічної категорії необоротних матеріальних активів, нами уточнено її зміст та запропоновано власне тлумачення: **«необоротні матеріальні активи** – це активи, які беруть участь у діяльності суб'єкта господарювання, служать протягом періоду довший операційного циклу або більш дванадцяти місяців з дати балансу, можуть бути достовірно оцінені і вартість яких переноситься на готовий продукт (товарів, робіт, послуг), поступово, у вигляді амортизаційних відрахувань або/чи дисконту».

3-а теза. Приведення змісту економічних категорій у національних П(С)БО та МСФЗ до загального знаменника полегшить процес інтеграції/ гармонізації національної системи обліку з міжнародною обліковою системою, підвищить рівень довіри інвесторів щодо звітної інформації наведеної у фінансової звітності українських підприємств.

Список використаних джерел:

1. Бондарчук Н. В. Гармонізація бухгалтерського обліку України за міжнародними стандартами.// Економічні науки. – Серія «Облік і фінанси».—Випуск 9 (33) .— 2012.

2. Дэвид Александер. МСФО: от теории к практике/ Дэвид Александер, Анне Бриттон, Энн Иориссен; пер. с англ. В.И. Бабкин, Т.В. Седова.— М.: Вершина, 2005.

3. Закон України від 16.07. 1999 р. № 996-ІУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», з наступними змінами та доповненнями.

4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecolabel.org.ua/index.php?id=253/>.

5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» з наступними змінами та доповненнями.

6. Пушкар М.С. Фінансовий облік: Підручник. – Тернопіль: видавництво «Карт-бланш», 2011 – 681 с.

7. Петрук О.М. Розвиток національної системи бухгалтерського обліку в Україні: стратегія, гармонізація, регламентація. Монографія.— ЖДТУ, 2006.— 406с.

8. Н.Е. Покровский. Конвергенция, глобализация и конфликт. Электронный ресурс [[http:// www.politology.yuzlib.org/book/](http://www.politology.yuzlib.org/book/)].

9. Райкин А.Н. Конвергентное решение и поддержка решений: Монография.— М.: Издательство: ИКАР, 2009.— 242с.

10. Рибченко М.Ф., Кириленко В.М./Проблеми та шляхи вдосконалення основних засобів // Держава та регіони. – 2007. – №6. – С.135–137.

11. Міжнародні стандарти фінансової звітності. [Електронний ресурс].- Режим доступу: [http:// www.iasplus.com](http://www.iasplus.com).

12. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України. – К.: АСК, 2010. – 784 с.

13. Стратегія застосування міжнародних стандартів фінансової звітності, схваленою Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.10. 2007 р. № 911-р.

В.В. Лесик
к.пед.н., доцент,
**Національна академія статистики,
обліку та аудиту**

РОЗВИТОК У СТУДЕНТІВ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНО-ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Професійне становлення молодого спеціаліста в процесі його підготовки в вищій школі передбачає не тільки оволодіння окремими елементами знань, вмінь і навичок, але і його особистісне самовдосконалення, активізацію життєвої позиції, виховання у нього таких якостей, як комунікабельність, тактовність, критичність, скромність і т.д. Тому формування професійних якостей майбутнього лідера - основне завдання вузівського навчання, і при його вирішенні важливим є розуміння психолого-педагогічного процесу розвитку особистості на різних етапах її онтогенезу [2].

Професійна готовність студентів складається з ідейної, моральної, педагогічної, психологічної, професійної, ділової і фізичної готовності. Психолого-педагогічна готовність є центральною ланкою серед інших видів готовності і виражається в єдності професійно важливих якостей та направленості студента на майбутню діяльність.

На перших курсах студенти намагаються визначити своє місце в суспільстві, адаптуватися до нового життя, прагнуть зайняти активну позицію в різноманітних соціальних відношеннях, групах та ін.. Більшість намагається проявити себе, порівняти з іншими і встановити свою власну позицію по відношенню до оточуючих (однокурсників, викладачів), тобто на I-му та II-му курсах відбувається розвиток і реалізація особистісної (комунікативної) сторони діяльності. III-му курс для студентів є переломним, так як навчальний процес ускладнюється, актуалізується предметно-практична діяльність, що розвивається на IV-му і максимально реалізується на V-му курсі. Важливим вже є світогляд і ціннісні

орієнтації, професійні інтереси, перспективи самореалізації особистості в суспільстві [3].

В процесі становлення особистості майбутнього фахівця, особливе значення має практика. Вона дозволяє студенту не тільки спробувати отриманий в процесі навчання суб'єктивний досвід саморегулювання в колективній взаємодії на практиці, але і реально оцінити правильність вибору професії. Студент може співвіднести свої можливості з вимогами, що пред'являються особистості, виявити та усвідомити свої проблеми. Під час активної практики у студента відбувається розмежовування моделі „ідеального” і „реального”, формується образ „оптимального” як майбутнього спеціаліста. Щоб вирішити цю проблему, прийняти правильне рішення, йому необхідні психолого-педагогічні знання [2].

Зазвичай студенти I-II курсів у більшості, практично не орієнтуються в своїй майбутній професії. Зокрема, це можна пояснити логікою навчальних планів: на I-II курсах студенти вивчають суспільно-політичні та гуманітарні дисципліни, що є основою їх майбутньої діяльності. Крім того, будучи членами нової соціальної групи, будуючи нові відносини в студентському середовищі, набуваючи необхідні навички спілкування, вони не задумуються про специфіку майбутньої роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Подолання психологічних бар'єрів, як передумова успішної діяльності майбутнього фахівця знайшла своє відображення в роботах С.М. Мірзоев, М.К. Дурай-Новикова, К.А. Абульханова-Славского, І.Г. Ісаєв та інших, де розглянуто сучасний етап розбудови нашого суспільства, зміни, які відбуваються в економічній, соціально-політичній сферах Української держави, визначають актуальність та соціальну значущість проблеми професійної успішності й конкурентоспроможності на ринку праці фахівців усіх професій [2].

Професійна успішність молодого спеціаліста, можливості працевлаштування та подальшого професійно-особистісного зростання значною мірою зумовлюються якістю його фахової підготовки. Тому одним із важливих напрямів професійної освіти на сьогодні є збільшення уваги щодо формування уміння долати психолого-педагогічні бар'єри майбутніми спеціалістами, оскільки психологічний бар'єр є одним із факторів, який знижує

ефективність навчальної діяльності у ВНЗ, перешкоджає виникненню психологічної готовності до учбової та майбутньої професійної діяльності, утруднює процес практичного застосування отриманих знань, сприяє розвиткові пасивності в оволодінні професійно значущими якостями та вміннями [5].

Метою дослідження є визначення шляхів розвитку у студентів психолого-педагогічної готовності до майбутньої професійно-трудової діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблемою розвитку у студентів психолого-педагогічної готовності до майбутньої професійно-трудової діяльності була предметом уваги таких видатних педагогів минулого, як Я.А. Коменський, К.Д. Ушинський, П.Ф. Лесгафт та інші. Розробкою наукових основ психолого-педагогічної готовності до майбутньої професійно-трудової діяльності студентів займалися А.В. Луначарський, П.П. Булонський та інші.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що чимало вітчизняних та зарубіжних учених (А. Адлер, З. Фрейд, К. Юнг, К. Хорні, О. Феніхель, Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв, Б.Ф. Ломов, Б.Д. Паригін, С.Л. Рубінштейн, М.В. Савчин, Р.Х. Шакуров та ін.) досліджували різні аспекти проблеми психолого-педагогічного бар'єру. Зокрема, роботи Т.І. Вербицької, М.Б. Мязіної, О.Ю. Пономарьової, Н.В. Сопілко присвячені вивченню особливостей психолого-педагогічних бар'єрів студентів у процесі учбової діяльності.

Психолого-педагогічний бар'єр розуміється науковцями як внутрішня перешкода, яка виникає в діяльності та зумовлює появу несприятливих психічних та педагогічних станів, що утруднюють досягнення поставленої мети. Т.І. Вербицька розглядає психолого-педагогічний бар'єр як психічний стан, який виявляється у нездатності оцінювати те, що відбувається, контролювати власні емоції, психолого-педагогічні процеси, властивості, та, зокрема, психологічний бар'єр в учінні - як педагогічне явище, яке характеризується утрудненнями, що виникають у студента при вирішенні ним учбових задач.

Виникнення психолого-педагогічного бар'єра пов'язане із такими особистісними характеристиками як тривожність,

неадекватна самооцінка, спрямованість особистості, ціннісні орієнтації, які не відповідають завданням та змісту діяльності [4].

Умовами подолання психолого-педагогічних бар'єрів є, *по перше*, готовність викладачів до цілеспрямованої роботи з подолання психолого-педагогічних бар'єрів у студентів (знання сутності, типології психолого-педагогічних бар'єрів, шляхів їх подолання, уміння адекватно оцінювати психічні стани, володіння засобами діагностики та розвитку сфер індивідуальності студента, створення та вирішення проблемних та спеціальних ситуацій, які викликають психолого-педагогічні бар'єри у студентів), *по друге*, готовність студентів до самоаналізу та оцінки власних психічних станів та причин, які їх зумовлюють, до самостійного пошуку виходу із складних ситуацій, усвідомлення ними важливості саморозвитку індивідуальності у процесі навчання у ВНЗ для попередження та подолання психолого-педагогічних бар'єрів.

За даними психолого-педагогічних досліджень, студенти долають свої психологічні бар'єри двома принципово різними способами: *конструктивним* (трансформацією смислових структур і переходом на більш високий рівень розвитку) та *деструктивним* (психологічним захистом, відмовою від продуктивного вирішення критичних ситуацій, зняттям емоційної напруги, що призводить до регресу особистості). Відповідно до цих способів виділяються такі *види стратегій подолання психолого-педагогічних бар'єрів*, що виникають у процесі навчання студентів: *розвивальна* (оптимізація навчальної діяльності, пошук нових можливостей самовдосконалення, орієнтація на успіх і досягнення), *захисна* (уникнення подолання психологічних бар'єрів, переорієнтація на іншу діяльність), *пасивна* (пристосування, бездіяльність), *депресивна* (апатія, відмова від навчальної діяльності), *афективно-агресивна* (дратівливість, агресивність, упередженість). Найефективнішою і значущою для подолання психолого-педагогічних бар'єрів у студентів виявляється розвивальна стратегія, в основі якої лежить конструктивний спосіб подолання труднощів.

Таким чином, конструктивне подолання психолого-педагогічних бар'єрів студентами визначає ефективність їх учбової діяльності. Водночас, оволодіння певним фахом має свою специфіку, що зумовлює, поряд із загальними, особливі

характеристики прояву та шляхи подолання психолого-педагогічних бар'єрів відповідно обраної студентом спеціальності.

Характеристика психолого-педагогічної готовності студентів до роботи в умовах соціуму - це основна турбота вузів, що є передумовою становлення майбутнього лідера, який ще вчора був школярем, а сьогодні йому потрібно дати знання, сформувати відповідні уміння, що дозволять йому увійти фахівцем своєї справи в суспільство. Цій меті повинно бути підкорене все, що відбувається у вузі: лекції, семінари, індивідуальні заняття, будь-які плани, замисли, виховні дії та ін..

Професійна готовність особистості - це регулятор і передумова ефективної і творчої діяльності. Найбільш значними її факторами є мотивація, підготовка, самообілізація знань, установка на діяльність, властивості особистості, задоволеність працею.

Психолого-педагогічна готовність молодого спеціаліста допомагає успішно виконувати свої обов'язки, правильно використовувати знання, досвід, зберігати самоконтроль і перебудовуватись в залежності від появи непередбачуваних ситуацій. Психолого-педагогічна готовність - вирішальна умова швидкої адаптації до умов праці і подальшого професійного удосконалення кваліфікації майбутнього спеціаліста. За своєю суттю готовність - це єдність стійких і ситуативних установок на активні і відповідні дії (під час навчання і з початком роботи після вузу) [6; 7].

Готовність студента до здійснення трудового процесу, як професійно важлива якість особистості, є складним утворенням і включає в себе наступні компоненти:

- мотиваційний (позитивне ставлення до професії, інтерес до неї та інші достатньо стійкі професійні мотиви);
- орієнтаційний (знання і уявлення про особливості та умови професійної діяльності, її вимоги до особистості);
- операційний (володіння способами та прийомами професійної діяльності, необхідними знаннями, навичками, уміннями, процесами аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення та ін.);
- вольовий (самоконтроль, уміння управляти діями з яких складається виконання трудових обов'язків);

- оціночний (самооцінка своєї професійної підготовленості і відповідності процесу рішення професійних задач оптимальним трудовим прикладам);

- мобілізаційно-налаштувальний (оцінка труднощів, майбутніх дій, самомобілізація сил).

Психолого-педагогічна готовність може виступати і у вигляді тимчасового стану, який, хоч і не є якістю особистості, але все таки може характеризувати можливості студента вирішувати в умовах навчання завдання, близькі до реальних задач професійної діяльності, а після розподілу успішно включитися в роботу за спеціальністю. Стан психолого-педагогічної готовності - це «налаштування», актуалізація і пристосування можливостей особистості для успішних дій в даний момент. Готовність як психічний стан особистості студента - це його внутрішнє налаштування на відповідну поведінку при виконанні навчальних і виховних завдань. Виникнення і формування стану готовності («налаштування») визначається розумінням професійних завдань, усвідомленням відповідальності, бажанням добитися успіху і т.д. Її розгортання і функціонування в ході навчальної, а потім і трудової діяльності визначається як умовами і завданнями навчання, праці, так і властивостями особистості, її мотивацією і досвідом [7].

Обидва охарактеризованих види готовності студента до праці знаходяться в єдності і взаємодіють в ході його діяльності. Причому стан готовності є в деякій мірі продовженням стійкої готовності. Він закріплюється в ході навчання.

Достатній розвиток і виразність психолого-педагогічної готовності як якості і як налаштування - показник її високого розвитку. Недостатній розвиток і виразність свідчить про відому її незавершеність, середній і низький рівень.

Питання психолого-педагогічної готовності студентів до трудової діяльності слід розглядати, перш за все, з позицій цілісності особистості, враховуючи при цьому роль мотивів і пізнавальних процесів. Психолого-педагогічна готовність як якість і як стан в вирішальній мірі обумовлюються мотивами і індивідуальними особливостями даної особистості. Її розвиток починається з обізнаності в професії, потім слідує набуття необхідних знань, навичок, вмінь, здібностей їх реалізувати в конкретних умовах професійної діяльності.

Закріплення професійних мотивів, позитивного відношення до обраної спеціальності, підвищення вимог до себе, самокритичність. Проходячи декілька рівнів, психолого-педагогічна готовність стає стійкою якістю особистості. Показниками цих рівнів у вузі є зміна, ступінь виразності, сформованості її основних компонентів, і, перш за все, такий загальний показник, як можливість успішно виконувати реальні професійні завдання.

Аналіз досвіду роботи молодих вчителів показує, що якість підготовки випускників педагогічних і не тільки, вузів все ще не відповідає сучасним вимогам. Багатьом з них не вистачає широкої обізнаності в сфері інформаційних технологій, міцних знань і практичних навичок, необхідних для успішної самостійної роботи вчителем інформатики. Звичайно, це пояснюється недостатнім матеріальним забезпеченням вищих навчальних закладів, недостатнім технічним оснащенням, що перешкоджає студентам оволодінню сучасними інформаційними технологіями. Тому прийшовши на роботу в школу, де технічне оснащення знаходиться на вищому рівні ніж у вузі, молодий вчитель стикається з рядом проблем, які ставлять його в скрутне становище.

Педвузи, зазвичай, готують спеціалістів, які починають самостійну педагогічну діяльність, будучи психологічно не підготовленими до подолання труднощів, швидко розчаровуються в своїй професії. Встановлено, що тільки 28 % студентів хочуть стати вчителями, 12 - бажають працювати в дитячих закладах, 14 - виявляють бажання працювати в народному господарству, 46% - не дають ніякої відповіді. В зв'язку з цим особливу актуальність набуває завдання формування мотиваційної готовності майбутнього вчителя інформатики до педагогічної діяльності [5].

Складність проблеми готовності полягає в тому, що успіх в новій діяльності не гарантується простим перенесенням набутих раніше якостей і станів в нову ситуацію. Поряд з актуалізацією якостей, досвіду в новій ситуації спостерігається як процес набуття професійної самостійності під час навчання у вузі, так і процес адаптації їх в якості випускників до успішної професійної діяльності. Про психолого-педагогічну готовність, її рівні можна судити по терміну, необхідному для набуття професійної самостійності після закінчення вузу.

В даний час проводяться багато досліджень з проблеми психолого-педагогічної готовності молодих спеціалістів до трудової діяльності, аналізується період їх адаптації. Відмічається, що повна професійна адаптація вимірюється часом, який потрібен молодому спеціалісту після закінчення вузу для того, щоб досягти еталонної продуктивності праці та якості роботи на посаді, що відповідає профілю його підготовки.

Про рівень психолого-педагогічної готовності можна судити також по тому, як оцінює молодий спеціаліст свою професійну самостійність або несамостійність. Переважна більшість молодих спеціалістів говорить, що їм було потрібно менше одного року, щоб увійти в курс справи, тобто відчувати впевненість в собі [3].

Існує думка, що термін професійної адаптації в межах півроку для більшості випускників можна вважати оптимальним. Відповідно менший термін професійної адаптації випускників свідчить про високий рівень їх психолого-педагогічної готовності до праці після закінчення вузу.

Як би ідеально не була побудована підготовка, навчально-виховний процес повністю формує спеціаліста, що володіє повною закінченою професійною здатністю і професійною надійністю. Багато чого залежить від організації праці і виховання молодих спеціалістів в перший період їх самостійної роботи. Необхідні сприятливі об'єктивні умови праці, які б допомагали реальному втіленню психолого-педагогічної готовності і подальшому розвитку.

Багато молодих спеціалістів починають своє трудове життя у досить обмежених обставинах (з низькою зарплатнею, без власного житла і т.д.). Якщо оплата праці створює молодим людям перспективу вирішення їх матеріальних проблем, то вони працюють відповідно своїх здібностей. Але якщо рівень оплати такий, що не охоплює елементарних потреб, то він не може не відобразитись і на відношенні до праці, що, звичайно, понижує зацікавленість молодих людей до праці на даному робочому місці.

Дослідження адаптації до умов колективної діяльності показало, що випускникам потрібен різний час, щоб відчувати себе в колективі впевнено, зрозуміти і прийняти систему особистих взаємовідношень, що склалися в колективі.

Ефективність професійної діяльності забезпечується не тільки набуттям спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних для роботи вчителя, але і цілим рядом особистих якостей. Якщо молодий спеціаліст не володіє професійно необхідними якостями або вони в нього недостатньо розвинуті, процес його соціально-психологічної і професійної адаптації проходить дуже складно: людина або змінює отриману у вузі спеціальність, або шляхом перенавантаження «приспосовується» до професійної діяльності. Тому процес соціально-психологічної і професійної адаптації повинен починатися не з того дня, коли молодий спеціаліст з дипломом в руках приходить на місце своєї роботи, а значно раніше. Освоєння професії, формування соціально-психологічної готовності до співпраці повинно починатися буквально з перших занять у вузі. Студент повинен мати в своєму розпорядженні багато соціально-психологічні і професійні знання, навички, уміння, якості, а будучи на виробництві, творчо, без особливих перешкод реалізувати свої можливості [6].

Таким чином, одним з показників психолого-педагогічної готовності є період адаптації до трудової діяльності.

В сучасних умовах інноваційна освіта в сфері підготовки студентів до майбутньої діяльності в умовах інформаційно-комунікаційних технологій, є важливим стратегічним фактором за допомогою якого стає можливим формувати нові якості майбутнього спеціаліста в сучасній вищій школі.

Світове співтовариство в останні роки утворило інформаційну мережу глобального масштабу на базі комп'ютерних телекомунікацій, що визначило принципово новий рівень розвитку сучасного суспільства. Основними процесами, які в даний час визначають розвиток всіх сфер життя, є процеси глобалізації та інформатизації. Матеріальну основу цих процесів складають телекомунікаційні технології, які дозволяють сьогодні говорити про наявність деякого всесвітнього інформаційного простору [7].

Основну роль в інформаційній підготовці суспільства відіграють вищі навчальні заклади. Вища школа здійснює комп'ютерну підготовку, методичне управління та підготовку кадрів для системи освіти в цілому. Створюючи свої інформаційні ресурси, включаючи їх у всесвітню мережу, вища школа впливає на

всі сторони навчального процесу. Тому в даних умовах на перший план виходить задача формування інформаційної компетентності майбутніх професійних кадрів. Поняття компетентності доволі змістовне і різні точки зору на природу цього явища призводять до різних його визначень.

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином, сучасні інформаційні і комунікаційні технології відкривають доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищують ефективність самостійної роботи, дають абсолютно нові можливості для творчості.

Особистість людини визначає стан її оточення. Від рівня культури професорсько-викладацького складу і його професійної підготовки, широкого кругозору і громадянської позиції безпосередньо залежать результати соціально-економічного, духовного і психо-фізіологічного розвитку суспільства.

Вирішити цю проблему можна через поглиблення психо-педагогічної та фізичної підготовки у вузі.

Список використаних джерел:

1. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности. -М.- 1980. -244 с.
2. Дурай-Новикова К.М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности: Автореф. Дис. ...д-ра пед.наук. М. - 1983.- 18 с.
3. Исаев Г.И Перестройка психологической подготовки в высшей школе // Вопросы психологии. - 1977. - №6.
4. Лубовский В.И., Переселени Л.И., Семаго М.М. О публикациях психодиагностических материалов // Вопросы психологии - 1997. - №1.
5. Мирзоев М.С. Психолого-педагогические признаки для прогнозирования профессиональной успешности будущих учителей информатики. // Педагогическая информатика. - 2004. - №2.
6. Семиченко В.А. Використання психології в навчально-виховному процесі вищої школи // Педагогіка і психологія. - 1996. - №3.
7. Социальная активность специалиста: истоки и механизм формирования (социологический анализ). Харьков. - 1983. - 17 с.

О.І. Мазіна
к. е. н., доцент кафедри
бухгалтерського обліку
Київського національного
торговельно-економічного університету

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ УПРАВЛІНСЬКОЇ ЗВІТНОСТІ

Інформаційне забезпечення управлінського персоналу являє собою впорядкований процес, результатом якого є визначена форма подання інформації, що дозволить прийняти ефективне управлінське рішення. Тобто, перехідним етапом від системи управлінського обліку (системи збору інформації) до прийняття управлінського рішення є управлінська звітність (система представлення інформації). Однак, представлення інформації в управлінській звітності, як і її отримання в обліковому процесі, базується на дотриманні визначених концептуальних засад, що теоретично обґрунтовують, методично спрямовують і практично формують інформаційне забезпечення прийняття управлінських рішень.

Над концепціями управлінського обліку та звітності працюють багато вітчизняних і зарубіжних науковців серед яких слід назвати: С.Ф. Голова [1], О.В. Карпенко [2], М.О. Любимова [3], К.Є. Нагірську [4], Л.В. Нападовську [5], В.Ф. Палія [6], І.А. Слободняка [7], М.Т. Щирбу [8], І. А. Югансона [9], Nabil S. Elias, Don R. Hansen, Maryann M. Mowen, David W. Senkow [10], Alan Upchurch [11] і ін.

Сучасні науковці, в основному, зосереджують свої дослідження на методичних особливостях управлінського обліку та його практичного застосування. Широко, також, досліджуються окремі теоретичні аспекти, такі як поняття, терміни, визначення; методологічні, в частині елементів методу управлінського обліку та звітності; місце і роль управлінської звітності у забезпеченні управління підприємством. Системна (наукова) концепція управлінської звітності, тим не менше, є дуже важливою складовою теорії і методики процесу розробки та впровадження системи управлінської звітності, оскільки саме наукова концепція здатна

логічно обґрунтувати та забезпечити розкриття глибинної сутності цього визначального процесу в управлінні підприємством..

Оскільки управлінські рішення базуються на інформації, що надається в управлінській звітності, постає питання формування основних вимог як до самої інформації (показників звітності) так і до її представлення (форматів звітності). Базові концепції мають бути основою процесу розробки та впровадження системи управлінської звітності.

Основна мета. На підставі дослідження поняття концепції, систематизації досліджень сучасних науковців стосовно концептуальних засад управлінського обліку та звітності, опираючись на концепції управлінського обліку та фінансової звітності, розроблені міжнародними організаціями, сформувати базову концепцію управлінської звітності як структуровану модель взаємопов'язаних та взаємозалежних елементів.

Завдання. У процесі досягнення мети вирішувалися наступні завдання:

на підставі дослідження довідкової літератури та аналізу досліджень сучасних науковців розкрити поняття концепції та її різноманітних проявів;

опираючись на відомі базові концепції, застосовуючи аналогію і порівняння, визначити основні структурні елементи базової концепції управлінської звітності;

систематизуючи напрацювання сучасних науковців та застосовуючи логічні судження, розкрити змістовне наповнення базової концептуальної основи управлінської звітності.

Виклад основного матеріалу. Трактування поняття концепції різними джерелами дещо розрізняється у залежності від того здійснюється воно з загальнонаукової точки зору чи з точки зору конкретної науки. Крім того, значна кількість джерел надає трактування поняття концепції і в загальнонауковому аспекті, і в аспекті конкретного наукового напрямку.

З загальнонаукової точки зору поняття терміну «концепція», перш за все, розглядається як філософська категорія, отже найбільш ґрунтовно воно визначається в енциклопедичних довідниках. Так, згідно тлумачення Великого енциклопедичного словника, Філософської енциклопедії і інших відомих

термінологічних довідників поняття концепції має широкий спектр визначень, що включають і певний спосіб розуміння або трактування тих чи інших явищ, і основну точку зору, і керівну ідею для їх системного висвітлення; провідний задум, систему поглядів, те чи інше розуміння дійсності [12, 13].

Прикладом трактування концепції з точки зору економічних наук є визначення, яке встановлює Сучасний економічний словник, який, враховуючи загальні трансформаційні процеси розвитку економіки, трактує концепцію як генеральний задум, що визначає стратегію дій у процесі здійснення реформ, проектів, планів, програм [14, с. 204].

Глибоко та ґрунтовно поняття концепції із загальнонаукової точки зору (ідеї, задуму, замислу), і з точки зору конкретної науки здійснюють автори словника-довідника «Облік, контроль та аналіз» [15, с. 144]. Концепція, як визначено у вказаній праці, з точки зору загальної уяви про певні явища, виступає як розуміння основного задуму, як провідна ідея, замисел, тлумачення, теорія. З погляду доказів, концепція розглядається як система доказів, поглядів, спонукання до дії, сама дія та її результати, а також можливість втілення ідеї при її реалізації. Зміст концепції у вивченні явищ буття полягає у тому, що при дотриманні єдиних, заздалегідь визначених засад може бути досягнуто певної мети. Застосування ж певних концепцій сприяє вирішенню як визначених проблем, що виникли у процесі розвитку цих явищ, так і проблем, поява яких очікується у подальшому. Концепцію також можна трактувати як провідну ідею у системі теоретичних і методологічних знань (характеристик, параметрів), яка органічно поєднує пізнавальну та методологічну функції і забезпечує знаннями про навколишню дійсність. Концепція – це і форма, і засіб наукового пізнання, які є способом розуміння, пояснення, тлумачення основної ідеї, теорії, це науково обґрунтований та, в основному доведений вираз основного змісту теорії, але на відміну від самої теорії не може бути втіленим у струнку логічну систему точних наукових понять [15, с. 145].

Стосовно ж концепції бухгалтерського обліку та звітності то автори вказаного довідника визначають її як основоположний критерій у розумінні інформації бухгалтерського обліку та

звітності, а також як основу у процесі законодавчо-нормативного регулювання бухгалтерського обліку [15, с. 146].

Прикладом поєднання загальнонаукового визначення та притаманного конкретному науковому напрямку є визначення концепції Р. А. Фатфутдіновим в підручнику «Стратегічний менеджмент». Трактуючи концепцію стратегічного менеджменту він визначає її як комплекс основоположних ідей, принципів, правил, що розкривають сутність і взаємозв'язки даного явища чи системи і дозволяють визначити систему показників, факторів і умов та сприяють вирішенню проблеми, формуванню стратегії фірми, встановленню правил поведінки особистості [16].

Наведені визначення концепції різними джерелами дозволяють узагальнити розуміння концепції як в загальнонауковому так і конкретнонауковому напрямках.

Отже, у загальнонауковому значенні під концепцією слід розуміти визначену систему поглядів на певні явища чи процеси, які дозволяють досягнути кінцевої мети у розумінні цих явищ чи процесів.

З точки зору трансформаційної економіки, концепція - це зміст стратегії у процесі здійснення реформ, проектів, планів та програм.

З ж точки зору окремих наукових напрямів, то концепцією мають бути визначені основоположні критерії, які дозволяють пізнавати та прогнозувати процеси та явища, пов'язані безпосередньо з конкретними напрямами і процесами, притаманними даній науці.

Слід зазначити, що незважаючи на приналежність поняття концепції до основ теорії, воно може змінюватися та трансформуватися, оскільки змінюються і трансформуються самі явища та процеси, зміст яких і повинна узагальнювати та пояснювати концепція. Таким чином зміни, притаманні розвитку економіки, що породжують нові потреби в інформації, спонукають до перегляду діючих та виникненню нових концепцій.

Формування концептуальних засад управлінської звітності здійснюватиметься у руслі процесів та явищ, що відбуваються у внутрішньому та зовнішньому середовищі суб'єкта господарювання як об'єкта управління у процесі господарської

діяльності. Процес господарської діяльності, що здійснюється під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів буде успішним тільки у випадку його максимальної адаптації до зовнішнього середовища. З іншого боку, сам процес управління господарською діяльністю, являє собою безперервний процес прийняття рішень на підставі зовнішньої та внутрішньої інформації, що формується відповідно діючим концепціям шляхом певної систематизації емпіричних показників облікової системи. При цьому, динамічні зміни середовища, в якому здійснюється господарська діяльність, можуть призводити до трансформаційних змін концепцій інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень (рис. 1).

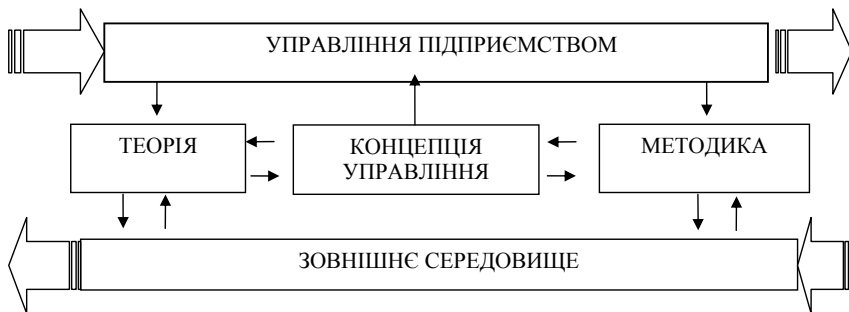

Рис. 1. Модель концепції управління підприємством у процесі адаптації до зовнішнього середовища

Оскільки в довідковій літературі відсутні визначення концепції управлінської звітності то для їх формування окремі дослідники звертаються до аналогій та порівнянь з концепціями фінансового обліку та звітності [17, 18, 19], інші базуються на концепціях управлінського обліку, розроблених Міжнародною федерацією бухгалтерів (МФБ), що включають концепції, пов'язані з функцією та використанням результатів, з процесами і технологією, потенціалом, необхідним для виконання функцій управлінського обліку [1, 3, 20], а також інших концепціях, пов'язаних з управлінням. При цьому частина науковців [21, 18] використовують розуміння концепції як інструментів досягнення мети – прийняття ефективних управлінських рішень), інша частина – здійснюють пошук наукової (системної) концепції, що об'єднує в

собі всі взаємопов'язані та взаємозалежні елементи, що і дозволяє досягнути мети [3, 4, 17, 21].

Стосовно ж концепцій бухгалтерського обліку та звітності, які служать порівняльною основою для побудови концепції управлінської звітності, то вони досліджуються багатьма вченими що в значній мірі узагальнено в словнику – довіднику «Облік, контроль та аналіз» та визначається як основоположні принципи ведення обліку та складання звітності, прийняті у світовій практиці, що відображають підходи до реєстрації, записів активів, доходів, витрат, прибутку підприємства. [15, с. 146]. Призначення концепції полягає у тому, що вона повинна бути основою розробки нормативно-правових актів, а також обґрунтування прийняття рішень, неврегульованих нормативними актами. При цьому, автори застерігають, що концепція бухгалтерського обліку не повинна бути відірваною від життя господарюючого суб'єкта як основної ланки суспільного економічного відтворення і повинна повною мірою враховувати внутрішні системні інформаційні потреби менеджменту, працівників та власників [15, с. 146].

Серед досліджень існують спроби структуризації концепції фінансового обліку та фінансової звітності, визначення її основних елементів як складових наукової або системної концепції [17, 21]. Однак, як правило, такі дослідження не досягають своєї основної мети – побудови чітко структурованої наукової (системної) концепції. З одної сторони цьому заважає велика розбіжність у поглядах вітчизняних науковців на фінансовий (і на управлінський) облік, який у багатьох випадках ототожнюється з бухгалтерським, а з іншої сторони – достанько повехнєве сприйняття глибини і значення сучасної теорії обліку.

Враховуючи різноманітні підходи до побудови концепцій управлінської звітності, слід прогнозувати, що серед концепцій, на які може опиратися концепція управлінської звітності, повинні бути і концепції бухгалтерського обліку, і фінансового обліку та фінансової звітності, концепції управлінського обліку та системна концепція ефективного управління підприємством.

Згідно системної концепції ефективного управління підприємством результати його діяльності залежать як від внутрішніх так і від зовнішніх факторів, а ефективність управління

характеризує ступінь адаптації самого підприємства до особливостей зовнішнього середовища. Системний підхід втілює діалектичний спосіб вивчення та дослідження природніх і суспільних процесів, базується на якомога більш повному, всебічному пізнанні і врахуванні всіх зв'язків, впливів, взаємодій та полягає у використанні цілісної методології дослідження об'єктів у незрозумілому їх зв'язку та взаємовпливі [14, с. 393].

Прикладом такого системного підходу до формування концепції є Концептуальна основа фінансової звітності, розроблена Радою з міжнародних стандартів фінансової звітності. В даному документі найбільш повно і глибоко визначено всі структурні складові концепції фінансової звітності. Розкрито і чітко визначено мету фінансової звітності, яка сформована, базуючись на ґрунтовному дослідженні потреб користувачів звітності; інформаційні елементи звітності, що дозволять найбільш повно задовольнити потреби користувачів в інформації; якісні характеристики та принципи, що забезпечують якість інформації, яка надається зацікавленим користувачам. Крім того, до концептуальних основ фінансової звітності залучені концепція капіталу та збереження капіталу [22].

Ідучи шляхом аналогій і порівнянь та зважаючи на структуру концепції фінансової звітності як найбільш розвинену системну концепцію формування звітності, визначимо основні складові концепції управлінської звітності. У такому випадку концепія управлінської звітності буде охоплювати мету (функції і основні завдання) управлінської звітності, види звітів та їх інформаційні елементи (як наслідок інформаційних потреб споживачів інформації), їх оцінку та визнання, якісні характеристики, які визначають корисність інформації, наведеної у звітах, основоположні умови (принципи), при дотриманні яких і буде забезпечена необхідна якість інформації і досягнення мети (рис. 2).

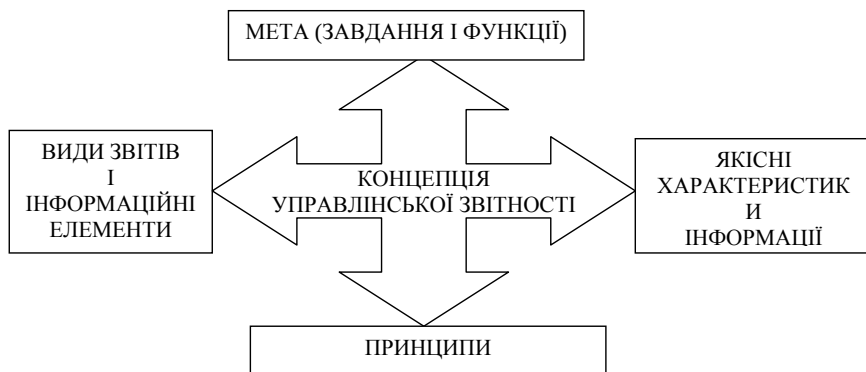

Рис. 2. Модель концептуальної основи управлінської звітності

Стосовно мети будь-якої звітності, як зазначив Аверчев І.В. щодо будь-якого обліку та звітності, то це є лише механізм інформування про різні аспекти діяльності компанії. І різниця між різними видами обліку та звітності заключається лише у різниці між інформаційними потребами користувачів цієї інформації [23].

Дане твердження говорить про те, що облік і звітність будуть структуруватися таким чином, щоб задовільнити потреби користувачів, оскільки мета формується саме на підставі потреб зацікавлених клористувачів.

Отже для визначення основної мети необхідно конкретизувати користувачів управлінської звітності та визначити їхні найбільш важливі потреби в інформаційному забезпеченні прийняття управлінських рішень.

В чому ж сутність управлінської звітності і яка її основна мета? На це питання відповідають багато дослідників, спектр досліджень яких достатньо широкий, однак висновки в основному співпадають. Визначення сутності та мети управлінської звітності зустрічається у таких науковців як: Адамов Н.А., Адамова Г.А. [24], Карпова Т.П. [25], Нагірська К.Є. [4, 26], Палій В.Ф. [27, с. 279.], Соколов А.Ю. [28], Югансон О.Г. [29].

Загалом, важливість та надзвичайне значення управлінської звітності, можна висловити словами В.Ф. Палія, який вважає, що внутрішня управлінська звітність, поряд з Планом рахунків управлінського обліку, являє собою той системоутворюючий

елемент, той основний хребет, на якому тримається вся управлінська структура [30].

Глибокі дослідження Нападовської Л.В. стосовно управлінського обліку, його призначення і можливостей дозволили констатувати, що управлінський облік відіграє ключову роль в управлінні підприємством, а внутрішня звітність є важливим об'єктом управлінського обліку, що забезпечує зворотні зв'язки об'єкта і суб'єкта управління, а відтак безпосередньо впливає на результат діяльності підприємства [26].

Не зважаючи на те, що кожен з дослідників високо актуалізує питання необхідності теоретичних розробок з основ управлінської звітності, на практиці в багатьох дослідженнях теоретичні основи формування управлінської звітності розкриваються з різним ступенем довершеності, що свідчить про необхідність здійснення систематизації існуючих напрацювань і подальших наукових пошуків у цьому напрямі.

Значна частина науковців досліджують управлінську звітність через її змістовне наповнення та пов'язують його або з видами діяльності, або з функціями, які виконує певний підрозділ, або з діяльністю компанії в цілому. Як вважають Адамов Н. А. та Адамова Г. А., внутрішня управлінська звітність - це форма подання відомостей, істотних для вибору певного варіанта дій з безлічі альтернативних. Вона може містити дані, що характеризують фактичні результати виробничої, інвестиційної та фінансової діяльності організації в цілому і в розрізі окремих структурних підрозділів як за минулий період, так і на визначений момент часу. Поряд з цим внутрішня управлінська звітність може включати в себе результати аналізу внутрішніх і зовнішніх факторів, що впливають на досягнення поставлених цілей, а також планові та прогнозні показники діяльності господарюючих суб'єктів на майбутній період [24].

Більш узагальнене визначення управлінської звітності як системи взаємопов'язаних показників, що характеризують умови та результати діяльності підприємства в цілому, або окремих його підрозділів та спрямованої на задоволення потреб управління, надають такі дослідники як Бабкіна О.М. [31], Карпова Т.П. [3] та Нагірська К.Є. [4].

Нападовська Л.В. визначає управлінську звітність як динамічну систему (як гнучку систему) форм узагальненої інформації, яка складається в розрізі структурних підрозділів (сегментів діяльності), видів продукції, видів діяльності та має бути тісно пов'язана з умовами та специфікою діяльності підприємства та інформаційними потребами управлінської ланки [5, с. 27, с. 481].

За визначенням Палія В.Ф. внутрішня звітність – це сукупність упорядкованих показників облікової та іншої інформації, якою надається інтерпретація відхилень від цілей, планів і розрахунків, без чого управлінський облік залишається формальним скопиченням цифрових даних, непридатних для цілей управління. Метою управлінської звітності є забезпечення управлінського персоналу всіх рівнів необхідною управлінською інформацією [30].

Соколов А.Ю. вказує, що управлінська звітність - це, по суті, сукупність способів отримання підсумкових відомостей для цілей управління компанією. Іншими словами, управлінська звітність вторинна, вона залежить від організації бухгалтерського аналітичного обліку, від рівнів деталізації активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів і витрат при складанні бюджетів і обмежена можливостями автоматизованої системи. Разом з тим вона багатоваріантна і більше схильна до змін, ніж, наприклад, методи обліку витрат і калькулювання собівартості продукції [28].

Слід звернути увагу на те, що у визначенні Соколова А.Ю. закладене широко розповсюджене бачення, принаймі, двох проблем, які на сьогодні вирішуються суттєво іншими способами. Перша проблема стосовно того, що управлінський облік і звітність є наслідком певної організації системи бухгалтерського обліку (тобто є частиною бухгалтерського обліку). Цієї позиції притримується значна чисельність науковців, до яких належать Бутинець Ф.Ф., Давидюк Т.В., Малюга Н.М, і ін., зважаючи на назви підручників за їхнім авторством [32]. Однак система управлінського обліку і звітності виходить далеко за межі системи бухгалтерського обліку, оскільки інформація, яку очікують менеджери не обмежується тією, яку може згенерувати система бухгалтерського обліку. До такого висновку ще у 2000 році прийшов Бородкін О. С., який зазначив, що для задоволення потреб менеджерів інформації бухгалтерського обліку

недостатньо [33]. Сучасні ж автори такі як Глущенко А.В. [34], Любимов М. О. [34], Нападовська Л.В. [35], Самедова Е.Н. [34], Палій В.Ф. і інші вже не дискутують на цю тему, а працюють над розширенням інформаційної бази для забезпечення інформаційних потреб менеджменту.

Друга проблема стосується вторинності звітності порівняно з обліком, або віднесення звітності до елементів методу обліку. У цьому напрямі дискусій частина науковців стверджує, що звітність є наслідком обліку і одним з його елементів. Однак цілий ряд дослідників притримуються думки, що система обліку формується виходячи з потреб звітності. Тобто облік повинен забезпечити інформацію, яка буде представлена у звітності. Однозначно це стосується фінансового обліку, який повинен забезпечити підготовку інформації в фінансовій звітності для надання зацікавленим користувачам про що наголошується авторами підручника «Фінансовий облік» за загальною редакцією Нападовської Л.В. [36]. Таку думку висловлює і П. Хомин у статті «Облікове забезпечення звітності про фінансові результати має бути методологічно обґрунтованим» [37] і доказує, що «звітність є самостійною системою подання даних, необхідних для інформаційного забезпечення менеджменту і в жодному разі не може вважатись складовим елементом (прийомом) бухгалтерського обліку» [37, с. 14]. Нападовська Л.В. також зазначає, що вся структура управлінського обліку повинна бути реалізована в добре опрацьованій комплексній системі управлінської звітності [5, с. 27].

Дана проблема і досі перебуває в дискусійній площині, але ми будемо притримуватися позиції, що первинними є вимоги до управлінської звітності зі сторони менеджменту, а система управлінського обліку повинна будуватися так, щоб забезпечувати ці інформаційні потреби.

Югансон О.Г. узагальнивши значну кількість досліджень щодо визначення управлінської звітності сформулював його як «систему необхідної релевантної цільової фінансової і нефінансової інформації про майно, капітал, зобов'язання, доходи і витрати структурних підрозділів організації, їх взаємозв'язку, господарських процесах і їх результатах, про внутрішні і зовнішні фактори, передану в прийнятній формі, орієнтованій на одержувача, з метою

використання в плануванні, контролі і регулюванні показників фінансово-господарської діяльності організації» [29].

Глибокі дослідження щодо теорії та методології управлінської звітності здійснені в роботах І.А.Слободняка (Росія). Управлінська звітність вперше розглядається як система показників, об'єднаних у визначені форми звітності, і представлена з використанням сукупності форматів цих форм. При цьому управлінська звітність розглядається не просто як система показників, але як система облікових і розрахункових показників, що дозволяє мінімізувати інформаційну ентропію внутрішньої звітності [20].

За визначенням І.А.Слободняка, управлінська звітність – це система облікових і розрахункових показників, що містяться у формах звітності, представлена з використанням певного формату, сформована у відповідності з внутрішніми регламентами організації, що характеризує внутрішнє і зовнішнє середовище організації в цілому і (або) її сегментів, і оперативно задовольняє інформаційні потреби внутрішніх користувачів інформації [20].

Опираючись на численні визначення сутності управлінської звітності та зважаючи на те, що управлінську звітність, в основному, представляють як систему облікових і розрахункових показників, надану з використанням визначеного формату, сформовану відповідно внутрішнім регламентам для задоволення інформаційних потреб внутрішніх користувачів, можна визначити узагальнену мету формування управлінської звітності, що лягає в основу концепції управлінської звітності.

Отже концепція мети управлінської звітності полягає в оперативному задоволенні інформаційних потреб управлінського персоналу шляхом надання їм облікової і розрахункової інформації у певних форматах відповідно внутрішнім регламентам суб'єкта господарювання для прийняття управлінських рішень.

Слід зазначити, що значна кількість наукових досліджень щодо концепцій управлінського обліку та звітності побудована на порівняльній основі. Доказовою базою для побудови тих чи інших концепцій управлінського обліку та звітності, як правило, є порівняння з концепціями фінансового обліку та звітності [24, 17, 18]. Однак, не зважаючи на те, що і фінансова, і управлінська звітність є інформаційним забезпеченням прийняття рішень, між

ними проявляється суттєва різниця – управлінська звітність має чітку адресність у межах підприємства і повинна надавати не загальну інформацію в довільному форматі, а інформацію, визначену внутрішніми регламентами, зорієнтованими на конкретного споживача, з визначеними цими регламентами показниками і форматом подання.

Досягнення мети базується на виконанні визначених завдань, які з іншого боку забезпечують функції управлінської звітності. Виокремлення функцій управлінської звітності можна зустріти в багатьох дослідженнях. Однак не всіма дослідниками вони чітко визначаються та логічно обґрунтовуються. В дослідженнях Нагірської К.Є., внаслідок узагальнення напрацювань окремих науковців, визначено такі функції управлінської звітності: аналітична (оціночна), логістична, контрольна, комунікативна, стратегічна, інформаційна [4]. Функції, визначені у роботі Нагірської К.Є як функції управлінської звітності чітко корелюють з функціями управлінського обліку, визначеними і обґрунтованими Нападовською Л.В., і відрізняються тільки присутністю серед них логістичної функції. У свою чергу, функції управлінського обліку, на думку Нападовської Л.В., є логічним наслідком функцій управління підприємством [18].

Формуючи концепцію управлінського обліку Глушенко А.В., Самедова Е.Н. теж досліджують його концептуальні функції та визначають їх як наступні: планово-прогнозна, обліково-аналітична, комунікаційно-координаційна, мотиваційна та контрольньо-управлінська [34].

Порівнюючи функції управлінського обліку та звітності, що визначені різними авторами, можна дійти висновку щодо їх подібності, а в деяких випадках – співпадіння (табл.1.1).

Обґрунтування щодо призначення функцій управлінського обліку чи звітності можна побачити не в усіх дослідженнях і пояснення їх дещо розрізняються. Так у Нагірської К.Є. функції аналітична і оціночна об'єднуються в одне пояснення та розкриваються як «надання інформації про результати діяльності в необхідних аналітичних розрізах, що дає можливість оцінити менеджерів різних рівнів та діяльність центрів відповідальності» [4].

Таблиця 1.1

Концепції базових функцій управлінського обліку та звітності

Функції	Автори		
	Нападовська Л.В.	Нагірська К.Є.	Глушенко А.В., Самедова Э.Н.
інформаційна	+	+	+
контрольна	+	+	+
прогнозна	+		+
аналітична	+	+	+
комунікаційна	+	+	+
логістична		+	+
оціночна		+	
стратегічна		+	
мотиваційна			+
координаційна			+

Глушенко А.В. і Самедова Е.Н. пояснюють викладений набір функцій як похідних від функцій управління, а тому і взагалі перераховують їх без будь-якого розкриття [34].

Слід зазначити, що найбільш логічно обгрунтоване пояснення функцій управлінського обліку ми знаходимо у Нападовської Л.В. і вважаємо, що їх можна прийняти за концептуальну основу функцій управлінської звітності [18]:

інформаційна - забезпечення керівництва всіх рівнів управління інформацією, яка необхідна для більш ефективного планування, контролю та прийняття управлінських рішень;

контрольна – контроль та оцінка результатів діяльності структурних підрозділів і окремих виконавців, а також підприємства в цілому; досягнення тактичних і стратегічних цілей підприємства; ефективності прийнятих рішень та їх впливу на результати діяльності підприємства; оцінка критеріїв поточного і майбутнього потенціалів і забезпечення ефективного механізму управління стратегією підприємства;

прогнозна - інформаційне забезпечення перспективного планування та спрямування розвитку підприємства на досягнення його стратегічних цілей;

аналітична – інформаційне забезпечення аналізу відхилень фактичних затрат і результатів діяльності окремих центрів відповідальності від запланованих (прогнозних) на основі

широкого використання економіко-математичних методів і моделювання;

комунікаційна – управлінська інформація є засобом прямого і зворотнього зв'язку між рівнями управління, функціональними й структурними підрозділами, внутрішнім і зовнішнім середовищем.

Звертаючись до складових концепції фінансової звітності як порівняльної основи, визначення мети (завдань, функцій) є тільки частиною концептуальних основ, адже досягнення цієї мети можливе тільки при отриманні якісної інформації, а якість, у свою чергу, буде забезпечуватися дотриманням певних принципів.

Аналіз наукових досліджень з даного питання показав, що сучасні науковці загалом не виокремлюють якісні характеристики управлінської звітності, зосереджуючи основну увагу на приписах. Більше того, принципи, функції та якісні характеристики, за часту, зводяться до поняття принципів і досліджуються як єдина категорія [18, 19, 29].

Такий підхід до розкриття принципів має певний сенс, адже з енциклопедичної точки зору, серед багатьох визначень, принцип має базове концептуальне значення. Він може виступати і в ролі наукової системи, теорії, світогляду і ін., тобто, фактично, принцип може виступати власне концепцією [38]. Дещо по іншому трактується принцип з точки зору словника іноземних слів [39]. Принцип за останім джерелом – це основа або правило, від якого не відступають. Тобто, в більш вузькому розумінні, принципи – це певні обмежувальні умови (аксіоми), які не можна порушувати ні за яких обставин. Якраз таке значення мають принципи в науковій концептуальній основі управлінської звітності. Їх наявність дає можливість отримати саме таку інформацію, якість якої дозволить досягнути основної мети. В Концептуальній основі фінансової звітності для означення принципів використано поняття «основоположні припущення». До прикладу, таким основоположним припущенням для подання інформації у фінансовій звітності є безперервність. Тобто, користувачі фінансової звітності повинні бути абсолютно впевненими, що суб'єкт господарювання є безперервно діючим і залишатиметься діючим в осяжному майбутньому, не має ні наміру, ні потреби ліквідуватися або суттєво зужувати масштаби своєї діяльності,

хоча безпосередньо ні в самому звіті ні в примітках про це мова не іде. Така вимога закладається безпосередньо в концептуальний основи і повинна дотримуватися беззаперечно [22].

Поняття правила, яким пояснюється термін принцип в окремих джерелах, тим не менше, носить дещо інший зміст. І заключається він у тому, що правило визначається як припис, яким встановлюється порядок виконання тих чи інших дій [38]. Власне, на сьогодні серед фахівців бухгалтерського обліку відбуваються певні дискусії, пов'язані з відмінностями між двома глобальними системами бухгалтерського обліку та фінансової звітності - МСФЗ та GAAP - через суттєву відмінність між ними, яка полягає в тому, що в системі МСФЗ діють принципи, а в системі GAAP – чіткі правила.

Стосовно співвідношення принципів і концепцій в обліку та звітності слід погодитися з висновками таких науковців як П.Л. Сук [40] і М. Т. Щирба [41], які вважають, що поняття концепції є більш загальним від поняття принципів, правил, методів чи прийомів. Концепція це система теорій, поглядів, ідей, втілених у принципах, правилах, методах і прийомах, яка їх об'єднує і функціонує на їх основі.

Дослідження якісних характеристик управлінської звітності у порівнянні з фінансовою звітністю дозволяють стверджувати, що коло якісних характеристик управлінської звітності повинно бути більш широким, порівняно з фінансовою звітністю, оскільки вони мають забезпечувати якість інформації для кожної групи управлінського персоналу. Основоположні ж якісні характеристики фінансової звітності включають такі як зрозумілість, достовірність, суттєвість, доречність, зіставність, можливість перерірити, своєчасність [22].

Не зважаючи на те, що такі відомі дослідники концепцій управлінсько обліку та звітності як Нападівська Л.В., Слободняк І.А., Югансон О.Г. чітко не виділяють якісні характеристики інформації управлінської звітності, в своїх дослідженнях вони ґрунтовно доказують якими саме якостями повинна володіти управлінська звітність.

Так Нападівська Л. В. серед характеристик, якими повинна володіти управлінська інформація, зазначає оперативність,

корисність, цільове спрямування, достатність, системність, зіставність, достовірність, зрозумілість [5, с. 28].

Як у О.Г. Югансона так і І.А. Слободняка у самих визначеннях управлінської звітності присутні якісні характеристики управлінської звітності, до яких логічно віднести: релевантність, цілеспрямованість, орієнтованість на конкретного споживача.

Порівняння зазначених характеристик інформації з тими, що визначені Концептуальними основами фінансової звітності (доречність, достовірність, суттєвість, зіставність, можливість перевірити, своєчасність, зрозумілість) дозволяє стверджувати, що в своїй основі якісні характеристики управлінської звітності близькі до характеристик фінансової звітності, або ж повністю співпадають з ними [16].

Отже, до якісних характеристик управлінської звітності можна віднести всі якісні характеристики фінансової звітності та ті, які безпосередньо стосуються особливостей управлінської звітності. У такому випадку перелік основних якісних характеристик управлінської звітності включатиме: доречність, суттєвість, достовірність, зіставність, можливість перевірити, своєчасність, зрозумілість, релевантність та цілеспрямованість (орієнтованість на конкретного споживача) [17].

Серед визначених якісних характеристик можна виділити ті, які сприймаються як подібні, або ідентичні. Це доречність, що використовується конкретно для фінансової звітності і релевантність, що найчастіше зустрічається серед характеристик управлінської звітності. Аналізуючи значення доречності як якісної характеристики інформації, що трактується в Концептуальній основі фінансової звітності як такої, яка має передбачувальну і підтверджувальну цінність та може призвести до зміни рішення, і аналізуючи значення релевантності як відповідності отриманої інформації конкретному запиту, можна дійти висновку, що у випадку управлінської звітності, яка формується за запитом менеджерів найбільш важливою якісною характеристикою є саме релевантність.

Зростання якості інформації, що повинна надаватися у звітності може обмежуватися рівнем витрат на її забезпечення у порівнянні з тими вигодами, які несе в собі управлінська звітність. А тому вартісне обмеження на корисну інформацію буде присутнім і в концепції управлінської звітності. На цій обставині загострює

увагу Нападовська Л.В., яка зазначає, що «при складанні звіту (управлінського) слід дотримуватися основного принципу - економічності, тобто затрати на підготовку форми внутрішньої звітності не повинні перевищувати ефекту, одержаного від її використання» [26, с. 584].

Для забезпечення досягнення якісних характеристик інформації, що надається в управлінській звітності встановлюються певні принципи, яких необхідно дотримуватися у процесі здійснення процедур складання звітності. Як було вже зазначено, практично всі науковці, звертаючись до концепцій управлінського обліку чи звітності, досліджують саме принципи, надаючи їм концептуального значення. Більше того, у багатьох випадках функції, якісні характеристики та принципи ототожнюються під єдиним поняттям «принципи» [17, 4].

Найбільш глибокі та суттєві напрацювання у напрямі обґрунтування та систематизації принципів управлінської звітності здійснені І.А. Слободняком. Науковий підхід до систематизації дозволив автору виділити та обґрунтувати три групи принципів управлінської звітності [20]:

перша група: принципи, що визначають теоретичну основу управлінської звітності;

друга група: принципи, що визначають склад і структуру управлінської звітності;

третя група: принципи, що визначають порядок складання управлінської звітності.

Для побудови базової концепції особливої уваги заслуговують принципи системності та науковості, що відносяться до теоретичної групи, які доречно включити до переліку обов'язкових. Включення принципу системності до основних принципів управлінської звітності є слушним, оскільки інформаційне забезпечення управлінських рішень повинно сприйматися як цілісна система, в якій всі елементи є взаємопов'язаними і взаємозалежними, а кожна управлінська ланка є структурною складовою загальної системи управління підприємством. Дотримання принципу науковості забезпечить застосування виключно наукових підходів до формування як облікової так і розрахункової інформації в управлінській звітності, що дозволить

отримувати логічно доказову і науково обгрунтовану інформацію на кожному рівні управління.

Окремі науковці додають до цього переліку принципів ще такі як «проектування зверху» за яким первинними є вимоги управлінців, потреби яких буде задовільняти управлінська звітність, «агрегування» за яким детальність звітів зменшується у міру зростання управлінського рівня, «ієрархічності», що забезпечує уникнення дублювання інформації для різних управлінських рівнів [29].

З перерахованих принципів одним з визначальних для управлінської звітності є принцип «проектування зверху». Даний принцип однозначно підтверджує те, що розробка системи управлінської звітності починається з потреб та вимог управлінського персоналу, здійснюється безпосередньо за участю управлінського персоналу, що передбачає його глибоку обізнаність в теоретичних, методологічних і практичних аспектах облікових систем як основних джерел інформаційного забезпечення [42, с. 266].

До основних принципів управлінської звітності слід також віднести такі як: своєчасність, адресність та періодичність. Причому, періодичність у кожного виду управлінської звітності буде своєю, індивідуальною у залежності від рівня та потреб управлінського персоналу.

Всі правила формування управлінської звітності повинні включатися до внутрішнього розпорядчого документа, яким регламентується управлінський облік та звітність на конкретному підприємстві.

Висновки. Проведені дослідження стосовно побудови базової концептуальної моделі системи управлінської звітності дозволили визначитися з низкою проблемних питань.

Перш за все, різнобічний аналіз поняття концепції дозволив встановити, що концепцію слід розуміти як в загальнонауковому аспекті так і в аспекті конкретної науки. Концепція, також, виступає і як теоретичне обгрунтування досліджуваних процесів, і як обгрунтування методики їх практичного дослідження. Крім того, дослідженням встановлено, що концепції змінюються і трансформуються у зв'язку зі змінами і трансформаціями тих процесів, які вони обгрунтовують.

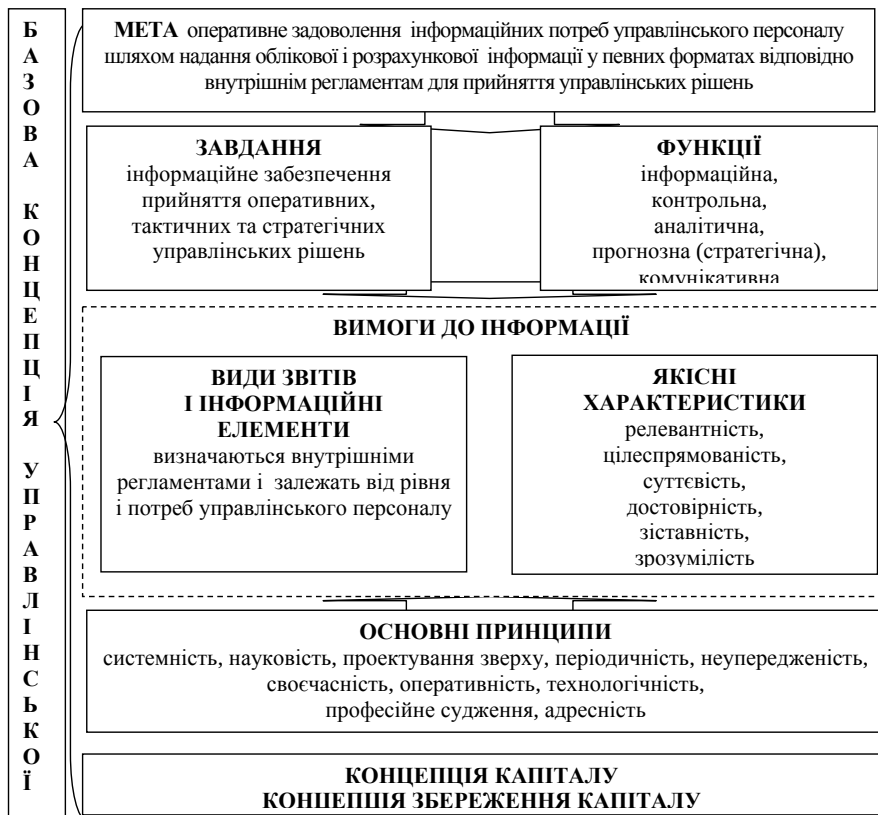

Рис. 3. Базова концептуальна модель управлінської звітності

Системна концепція управлінської звітності обґрунтовується та формується, опираючись на відомі концепції фінансової звітності, управлінського обліку та системної концепції ефективного управління підприємством

В дослідженні також встановлено, що науковий (системний) підхід до формування концепції передбачає визначення всіх елементів структури концепції та встановлення всіх логічних взаємозв'язків між цими елементами..

Список використаних джерел:

1. Голов С.Ф. Управлінський облік. Підручник. – К.: Лібра, –2003. –704 с., с. 17
2. Карпенко О.В. Управлінський облік: методика викладання у вищій школі: навч. посібник для студ. Вищ. навч. закл. – К.: Центр навчальної літератури. – 2007. – 244 с.
3. Любимов М.О. Формування управлінської звітності підприємств (на прикладі харчової промисловості). дис. на здоб. наук. ступ. канд.екон.наук. –2011 р.
4. Нагірська К.Є. Наукова концепція управлінської звітності: системний підхід до побудови і розвитку. Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. №1 (56). –2012. с.78 – 86. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://econjournal.vsau.org/files/pdfa/532.pdf>
5. Нападовська Л.В. Управлінський облік. Підруч. для студ. вищ. навч. закл. – К.: Книга, – 2004. – 544 с.
6. Палий В.Ф. Управленческая отчетность: внутрифирменная отчетность / В.Ф. Палий // Бухгалтерский учет. - 2003. - № 13. – с. 62-64.
7. Слободняк И.А. Классификация бухгалтерской управленческой отчетности / И.А. Слободняк // Международный бухгалтерский учет. – 2011. - № 45. - С. 8-17
8. Щирба Т.М. Концепція управлінського обліку в Україні. Інноваційна економіка. – 2012. – №3 (29). – с. 140-146
9. Югансон И.А. Управленческая отчетность: сущность и принципы формирования. Бухгалтерский учет. –2008. –№5 – с.45-46. [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://safbd.ru/sites/default/files/safbd-2008-5_45-46.pdf
10. Управлінський облік / Дон Р. Хенсен, Меріен М.Моувен, небіл С.Еліас, Девід У. Сенков. Пер. з англ.5-го канад.вид. О.Григораша, О.Рабуховського, Н.Краснік та ін. Наук.ред.пер.Н.П.Краснік. – К.: Міленіум, 2002. –974 с.
11. Апчерч А. Управленческий учет: принципы и практика: Пер. с. Англ./Под ред. Я.Соколова, И.А. Смирновой. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 952с.
12. Большой Энциклопедический словарь. – М.: – 2000.

13. Философский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия. Гл. редакция: Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов. –1983.

14. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. – 6 изд., перераб. и доп. – М.: 2008. – 512 с.

15. Облік, контроль та аналіз: Словник-довідник: Навч.посіб. / І.І. Пилипенко, В.П. Пантелеєв, В.О.Шевчук та ін.; За ред. Проф. В.П.Пантелеєва, В.О. Шевчука. – К.: Бізнес Медіа Консалтінг, 2011. – 368 с.

16. Фатфутдинов Р.А. Стратегический менеджмент: учебник для вузов.- 2-е изд., доп. – М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1998. – 416 с.

17. Мазіна О.І. Формування концепцій управлінської звітності // Бухгалтерський облік і аудит. – 2013. -№9. – с. 6

18. Нападівська Л.В. Базові принципи управлінського обліку. // Актуальні проблеми економіки // №1 (139), 2013, с.173

19. Слободняк И.А. К вопросу об индивидуальной управленческой отчетности. // Международный бухгалтерский учет. // №42 (192). – 2011. – с.28

20. Слободняк И.А. Формирование бухгалтерской управленческой отчетности коммерческой организации: теория, методология, практика. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора экономических наук. Иркутск. –2012

21. Сльозко Т.М. До питання про концептуальну основу обліку і звітності. // Актуальні проблеми економіки // №4(142). – 2013. с.244

22. Концептуальна основа фінансової звітності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=394683&cat_id=393571

23. Аверчев И. Диалоги об управленческом учете. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://briedmigh.do.am/news/i_averchev_dialogi_ob_upravlencheskom_uchete/2014-02-13-159

24. Адамов Н., Адамова Г. Внутренняя управленческая отчетность: принципы, виды и методы составления // Финансовая газ. Регион. вып. 2007. № 30.

25. Карпова Т.П. Управленческий учет: Учебник для Вузов. – 2-е. издание М.:Юнити-Диана, 2010 – С. 351

26. Нападівська Л.В. Управлінський облік: Підручник для студ. вищ. навч. закл. – 2-ге вид. доопрац. і допов. – К. : КНТЕУ. – 2010. – 648 с.

27. Палий В.Ф. Организация управленческого учета. М. : Бератор-Пресс, 2003. – 221 с.

28. Соколов А.Ю. Управленческая отчетность промышленных предприятий // Все для бухгалтера. – 2010. – № 19(187). – с. 13–17.

29. Югансон И.А. Управленческая отчетность: сущность и принципы формирования. // Бухгалтерский учет. №5, 2008. с.45

30. Палий В.Ф. Внутренняя отчетность в управленческом учете. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.bud-tech.ru/internal_reports.html

31. Бабкина О.М. Разработка форм стратегической управленческой отчетности. // Проблемы теории и практики управления. // 2010г., №5, с.171. <http://eizvestia.isea.ru/reader/article.aspx?id=13906>

32. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський управлінський облік. Підручник. Житомир. : ПП «Рута». – 2005. – 480 с.

33. Бородин О.С. Внутрішньогосподарський (управлінський) облік: концепція і організація. // Бухгалтерський облік і аудит. // №2, 2001. С. 45

34. Глушенко А.В., Самедова Е.Н. Концептуальные основы управленческого учета. // Финансы. Бухгалтерский учет. // №4 , 2012. [Электронный ресурс].

35. Нападівська Л.В. Концепція подальшого розвитку обліку в умовах міжнародної інтеграції. Вісник КНТЕУ, 1, 2006 р. – с. 57

36. Фінансовий облік : підруч. для студентів вищ. навч. закл. / Л.В. Нападівська, А.В. Алексєєва, О.А. Бакурова і ін. ; за заг. ред. Л.В. Нападівської. – К. : КНТЕУ, 2013. – 700 с.

37. Хомин П. Облікове забезпечення звітності про фінансові результати має бути методологічно обґрунтованим. // Бухгалтерський облік і аудит. // – 2004. – № 6. – С. 9–15.

38. Ожегов С. І., Шведова Н. Ю. Тлумачний словник російської мови: 80 000 слів і фразеологічних висловів / Російська академія наук. Інститут російської мови ім.В. В. Виноградова. - 4-е вид., Доповнене. - М.: Азбуковнікі, 1999. - 944 с.

39. Словарь иностранных слов. // Електронна адреса : <http://enc-dic.com/fwords/Princip-30307.html>

40. Сук П. Концепція побудови бухгалтерського обліку процесів виробництва і реалізації в сільськогосподарських підприємствах / П. Сук // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2009. - №23 (248). – с. 16

41. Щирба М.Т. Концепціїя управлінського обліку. Інноваційна економіка. №3 (29). 2012. с. 140 – 146

42. Мазіна О.І. Роль менеджменту в досягненні основної мети бухгалтерського обліку / Колективна монографія. Аспекти соціального-економічного розвитку транзитивної економіки. Ч.2. Умань, 2011 (с.266-273).

Н.В. Овсяк
к.пед.н., докторант
Житомирського державного
технологічного університету,
доцент кафедри бухгалтерського обліку
Вінницького торговельно-економічного
інституту КНТЕУ

ОЦІНКА ТА АНАЛІЗ МОТИВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. Найважливішим аспектом аналізу винагороди персоналу є оцінка політики підприємства в цьому напрямку і визначення факторів, що впливають на тактичні та стратегічні рішення керівництва в галузі винагороди та стимулювання персоналу. Системний підхід до розробки стратегії мотивації персоналу в поєднанні з сучасним аналітичним інструментарієм дозволить підвищити ефективність праці працівників, їх зацікавленість в успіху підприємства, встановити залежність винагороди персоналу від рівня затрат виробництва, інвестиційної привабливості та дивідендної політики підприємства, що призведе до зниження конфлікту інтересів між персоналом та власниками.

Нестабільність економічної, політичної, соціальної та виробничої сфер значно знижує, а іноді й зовсім руйнує мотивацію до праці. Недостатня вмотивованість працівників підприємств здебільшого пов'язана з тим, що більшість керівників повною мірою не усвідомлюють, яким рівнем мотиваційних можливостей вони володіють, а тому й недостатню увагу приділяють питанню формування мотиваційного потенціалу на підприємстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літературних джерел показує, що питання виділення мотиваційного потенціалу підприємства як складового елемента його економічного потенціалу практично не досліджене. Варто зазначити, що більшість вчених-дослідників (зокрема, Д.П. Богиня, М.В. Семикіна [1], О.В. Бойко [2], В.А. Дятлов, В.В. Травин [11], О.О. Клокар [5], А.М. Колот [6], Л.П. Червінська [12]) здебільшого виділяють такі терміни, як «мотиваційний потенціал працівника, менеджера або ж особистості».

Певні спроби визначення сутності та величини мотиваційного потенціалу підприємства можна знайти у дослідженнях Д. Прусса [9], а також О. Стахова [10], однак запропоновані авторами формули поєднують у собі показники, різні за своєю економічною суттю, що, у свою чергу, унеможливило проведення їх порівняльності. В той же час запропоновані методики визначення величини мотиваційного потенціалу є надто громіздкими, незрозумілим також є спосіб оцінювання одержаного кінцевого результату.

Кузьмін О. Є. [7] стверджує, що під мотиваційним потенціалом підприємства слід розуміти економічну категорію, яка визначає можливість підприємства впливати на поведінку працівників з метою задоволення їхніх актуалізованих потреб і дає змогу спрямувати зусилля, навички й вміння працівників на найбільш ефективне досягнення цілей підприємства.

Мета дослідження. Для того, щоб мати чітке уявлення про рівень використання мотиваційного потенціалу певного суб'єкта господарської діяльності, насамперед слід правильно визначити його суть, виділити основні складові та здійснити їх науково обґрунтоване оцінювання. Це і є метою даного дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою забезпечення оптимального використання мотиваційного потенціалу підприємства важливим є формування такої оптимізаційної економіко-математичної моделі, яка б дозволяла здійснити адекватне оцінювання як рівня використання величини мотиваційного потенціалу підприємства, так і окремих його складових.

Відповідно пропонуємо скласти модель, де на результативний показник (мотиваційний потенціал) впливають чотири складних фактора (рис. 1), кожен з яких представляє добуток коефіцієнтів. Кожен фактор окремо (за винятком четвертого) ілюструє залежність рівня винагороди окремих категорій персоналу від затратоємкості продукції за певними видами витрат. Витрати в свою чергу диференціюються на виробничі витрати, управлінські та комерційні витрати, а також повну собівартість продукції, що тісно корелює відповідно з заробітною платою робітників, фахівців, менеджменту організації, а також преміями, що включаються до собівартості продукції, товарів, робіт і послуг.

Таким чином, політика винагороди персоналу підприємства формується під дією умов, формалізованих у вигляді факторів рівняння залежності. Оцінка напрямків і ступеня зміни факторів за аналізований (прогнозний, поточний) період дозволять скорегувати приватні стратегічні цілі підприємства, спрямовані або на зростання заробітної плати робітників при зменшенні темпів витратомісткості, або заробітної плати управлінського персоналу, премій за рахунок собівартості або бонусів при відповідних рівних умовах. При цьому зміни факторів не будуть, та й не можуть бути рівновеликими, що свідчитиме, з одного боку, про цільові установки керівництва підприємства щодо регулювання винагороди персоналу, а з іншого - про глибину конфлікту інтересів між робітниками і власниками [4, с. 205].

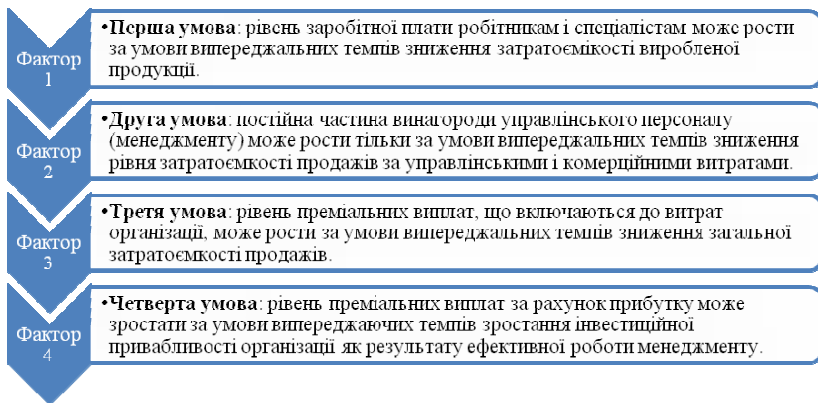

Рис. 1. Вплив факторів на мотиваційний потенціал підприємства

Варто зазначити, що в цілому проблема вимірювання мотиваційного потенціалу суб'єктів господарської діяльності є достатньо складною. Здебільшого це зумовлено методологічною проблемою, яка полягає у тому, що важко забезпечити порівнянність різних за своєю економічною суттю складових елементів мотиваційного потенціалу, звести їх до визначення розрахункових показників, критеріїв та індикаторів, які, у свою чергу, також повинні підлягати якісному та кількісному оцінюванню.

Рівень оцінювання та використання мотиваційного потенціалу підприємства можна здійснювати шляхом розрахунку певних показників відповідно до складових елементів мотиваційного потенціалу (рис. 2).

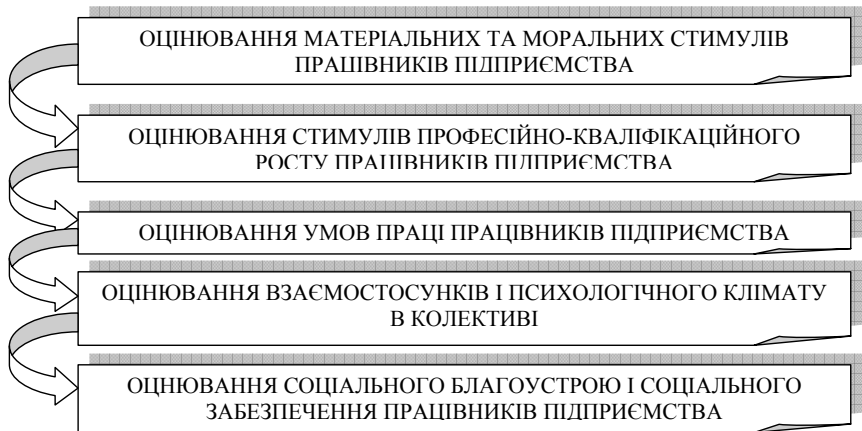

Рис. 2. Показники оцінювання та використання мотиваційного потенціалу підприємства

Нерідко може виникати ситуація, коли запропоновані до розрахунку показники не мають конкретних нормативних значень, а їхнє позитивне значення може бути відображене лише за допомогою відстеження напрямку цієї зміни (йдеться про максимізацію або ж мінімізацію значення показника). Для врегулювання вищезгаданих проблем використовують методи стандартизації показників шляхом заміни одержаних значень показників на бали, ранги, стандартні відхилення, відносні величини тощо. Однак застосування бального методу може спровокувати появу проблеми суб'єктивізму одержаних результатів ще на початковому етапі оцінювання, до того ж, обрані для оцінювання показники в подальшому потребують тієї ж таки бальної інтерпретації (наприклад, при визначенні вагових значень показників). Не найкращим вибором у даному випадку є також метод ранжування показників, адже він передбачає необхідність порівняння показників між собою, коли найважливішому показникові надається перший ранг, а найменш важливому - останній ранг.

Тому найбільш доречним у даному випадку є використання методу стандартизації показників шляхом застосування відносних величин, у ролі яких можуть виступати еталонні значення показників. Л. Попович у своїх дослідженнях пропонує проводити стандартизацію показників саме шляхом порівняння вихідних одиничних значень розрахункових показників з їхнім еталонним значенням. Як еталон, автор пропонує використати середньогалузеві значення оціночних коефіцієнтів, показники найбільш успішних конкурентів, а також показники діяльності самого підприємства за декілька минулих звітних періодів, які були для нього найбільш сприятливими з точки зору одержаних фінансових результатів [8].

Підприємства також повинні постійно вдосконалювати систему матеріального і морального стимулювання трудового колективу, для досягнення прискорення росту продуктивності праці, скорочення плинності кадрів і, як наслідок, поліпшення кінцевих результатів всієї роботи підприємства. Для оцінки ефективності використання преміальної системи використовують ряд показників. Вітко Т. М. пропонує розраховувати такий показник як премієвіддача [3]. Для оцінки премієвіддачі проводять наступні розрахунки (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз премієвіддачі підприємства

Показники	Фактично за минулий рік	Звітний рік			відхилення		У % до минулого року
		план	факт	% виконання плану	від плану	Від минулого року	
1. Роздрібний товарообіг в діючих цінах, тис. грн.	1230	1300	1415	108,85	115	185	115,04
2. Виплачено премій, тис. грн.	423	450	510	113,33	60	87	120,57
3. Премієвіддача (п.1/п.2)	2,91	2,89	2,77	95,85	-0,12	-0,14	95,19
4. Виробіток на одного працівника, тис. грн.	76,88	85,25	89,44	104,91	4,19	1,16	116,33
5. Прибуток від реалізації, тис. грн	513	525	527	100,38	2	14	102,73
6. Рентабельність премій	1,21	1,25	1,29	103,2	0,04	0,08	106,61

Показник премієвіддачі повинен мати тенденцію до збільшення. Про ефективність використання премій можна стверджувати також і по відношенню темпів росту продуктивності праці та премієвіддачі. Темпи росту продуктивності праці випереджають темпи росту премієвіддачі – це свідчить про неефективну преміальну систему на підприємстві. До показників, що характеризують ефективність використання преміальної системи також можна віднести рентабельність премій. Збільшення в динаміці показника рентабельності премій свідчить про ефективне використання премій на підприємстві.

Від ефективності використання трудових ресурсів та коштів на оплату праці залежать багато показників фінансово-господарської діяльності підприємства. Для узагальнюючої оцінки всієї господарської діяльності розраховують і оцінюють інтегральний показник ефективності господарювання, при розрахунку якого використовуються показники ефективності торговельної, фінансової і трудової діяльності.

Висновки. Запропонований метод оцінювання та аналізу використання мотиваційного потенціалу підприємства дозволяє провести розрахунок часткових показників у контексті кожної складової мотиваційного потенціалу, дозволяючи таким чином виявити ті моменти, які потребують першочергової уваги керівництва підприємства.

Окрім того, запропонований метод дозволяє дослідити закономірності зміни результативного показника залежно від значень різних чинників, визначити їх позитивний і негативний вплив на величину результативного показника. А це, у свою чергу, допомагає вчасно скоригувати дії керівників, направивши їх на реалізацію тих першочергових управлінських рішень, що покращують саме ті показники, які в даний момент часу впливають на рівень продуктивності праці персоналу підприємства.

Список використаних джерел:

1. Богиня Д.П., Семикіна М.В. Ментальний чинник у сфері праці: проблеми теорії та практики: Монографія / Передмова І.Ф. Кураса. - К.: Шторм, 2003. - 382 с.
2. Бойко О.В. Організаційно-економічні аспекти мотивації трудової діяльності на підприємствах: Автореф. дис. канд. екон.

наук: 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Національний авіаційний університет. - К., 2005. - 23 с.

3. Витко Т. М. Методика анализа и оценки эффективности материального стимулирования работников / Т. М. Витко. // Бухгалтерский учет и анализ. – 2004. – №7. – С. 19–21.

4. Евдовицкий Д. А. Вознаграждение персонала: регулирование, учет и отчетность, экономический анализ: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальностям 080109 «Бухгалтерский учет, анализ и аудит», 080105 «Финансы и кредит» / Д. А. Евдовицкий, Л. А. Вострикова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. – 303 с.

5. Клокар О.О. Роль трудової мотивації аграріїв у соціально-економічному розвитку України // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наук, праць. - 2008.— №7. - С 140-145.

6. Колот А.М. Мотивація стимулювання й оцінка персоналу: Навч. посібник. - К.: КНЕУ, 1998. - 224 с.

7. Кузьмін О.Є., Горбань В.Б. Оцінювання використання мотиваційного потенціалу підприємства. Національна академія управління. Актуальні проблеми економіки. Науковий економічний журнал: Київ №8 (122). – 2011. – с. 202-212.

8. Попович Л. Особливості використання інтегрального показника для оцінки рівня економічної стійкості підприємства // Економічний аналіз. — 2007.— Вип. 1 // econa.at.ua.

9. Прусс Д.М. Комплексна система мотивації персоналу торговельних підприємств в умовах трансформації ринкових відносин // Менеджер: Вісник Донецького державного університету управління. - 2008.- №4. - С 171-179.

10. Стахів О.В. Моніторинг мотивації працівників як засіб підвищення конкурентоспроможності підприємства//Демографія та соціальна економіка. — 2008.— №2. — С. 134-143.

11. Травин В.В., Дятлов В.А. Менеджмент персонала предприятия: Учеб. - практ. пособие. -3-е изд. - М.: Дело, 2002. - 272 с.

12. Червінська Л.П. Фактори мотивації персоналу в менеджменті: Монографія. - К.: Правда Ярославичів, 1998. - 254 с.

В.П. Пантелеєв
д.е.н., професор кафедри бухгалтерського обліку,
декан економіко-статистичного факультету,
Національної академії статистики,
обліку та аудиту

МЕТОДОЛОГІЯ ПОБУДОВИ ЗВІТНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ПІДХІД

Постановка проблеми. Пізнання світу починається із збирання та спостереження емпіричних даних, потім настає черга аналізу, наукового узагальнення. Поняття «звіт», «звітність» забезпечує управління державами, управління підприємствами та корпораціями, найбільший розвиток ці елементи керівництва отримали в системі обліку, контролю та аудиту. Відомо, що наукове знання ґрунтується на розкритті теоретичних аспектів явища. Тому для вивчення понять «звіт», «звітність» доречно розглянути зміст цих понять у напрямку розвитку економічної теорії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виходячи із того, що обґрунтовані прогнози, плани, проекти і є головною задачею економіста, такі елементи системи керування як облік, звіти, аналіз залишаються у колі питань дослідників. Вивченням поняття звіту в різні часи займалися представники різних наукових напрямів, наприклад, школи фізіократи, представники класичної політичної економії, марксизму, неокласичної політичної економії та інституціоналізму. Дослідниками розглянуто еволюцію визначення «податкова звітність» / «звітність за податками» в Україні та розвиток якості звітності, відправною точкою якої стали творці економічної теорії [6]. Але незважаючи на велике практичне значення відмічається індиферентне ставлення в цілому до бухгалтерського обліку сучасних філософів, політиків, політекономів [7, с. 14]. У фундаментальній праці з історії та теорії бухгалтерського обліку зазначено внесок лише кількох теоретиків-економістів [9].

Метою даного дослідження є вивчення змісту понять «звіт», «звітність» у творах з економічної теорії для розкриття змісту даних понять. З цією метою використано головні праці

представників економічної думки провідних наукових шкіл, тобто їхні magnum opus - лат. велика, головна робота.

Виклад основного матеріалу. Звітність та бухгалтерська звітність в працях творців економічної теорії. У цивілізаційному вимірі звіт являє собою повідомлення за певною формою (офіційний документ, декларація) про виконанні операції або дії за певний період часу; при наданні-отриманні звіту виникають відносини підпорядкування та підзвітності суб'єкта звітування стосовно об'єктів пізнання, тобто суб'єкт звітування наділений не тільки обов'язками щодо надання інформації, за що він несе відповідальність, але також й правами - це складова інформаційних систем збирання даних. Значною мірою потреба та невідворотність регулярного подання звітності суб'єктом звітування, бажання систематизувати первинну інформацію про об'єкт буття для складання звітів зумовили появу та розвиток обліку (господарського, технічного, управлінського, податкового, бухгалтерського тощо) про об'єкт пізнання. У подальшому звіт, звіти або звітність, як взаємопов'язана система узагальнених показників, що містять інформацію, яка характеризує основні сторони діяльності підприємства за певний період; нарешті бухгалтерська звітність сформувалися елементом методу сучасного бухгалтерського обліку.

У першоджерелах - працях творців економічної теорії міститься значний матеріал щодо ролі та значення звітності в оригінальних економічних системах.

Представники школи фізіократів першими провели аналіз капіталу, вони намагалися знищити старі установи та закони, були прихильниками невтручання держави у справи суспільства, бачили землю як єдиний фактор виробництва. Процес суспільного відтворення супроводжується складанням звітів, декларацій. Так, автор Економічної таблиці **Ф. Кене**, зазначає вплив підготовки та подання податкової декларації на економіку [2, с.66]; сферами звітності визнаються система відносин, пов'язаних із землею та витрачанням державних доходів [2, с. 228]; відмічається зв'язок звітів із управлінням [2, с. 528].

Економісти-теоретики, представники класичної політичної економії, є прихильниками економічного лібералізму, вони

розглядали три фактори виробництва – землю, капітал та працю; вони заклали основи трудової теорії вартості, на їхню думку, економіка здатна до саморегулювання та повного використання ресурсів. Наприклад, на думку першопрохідця «політичної арифметики» **В. Петті**, «...гроші в державі прискорюють його діяльність, живлять продуктами, привезеними з-за кордону в часи неврожаю у власній країні, служать завдяки своїй подільності для ведення звітності і прикрашають суспільство в цілому» [5, с.85] Статті державного доходу різноманітні; звіти про них обширні і численні [5, с.134]. Засновником ідеї про «невидиму руку» економічних законів **А. Смитом** зазначається «...публічний характер звітів, використання даних звітів для прийняття рішень, неповний зміст звітів [8, с. 189]. «Використання звітів про діяльність компанії для управління компанією» [8, с. 693], платниками податків складаються «...звіти про об'єкт оподаткування у торгівлі» [8, с. 831] , «...про оподаткування [доходів] капіталістів» [8, с.858].

Родоначальник марксизму Карл Маркс увів категорію додаткової вартості (нім. *Mehrwert*, рос. *прибавочная стоимость*), зазначив виключну роль робочої сили та додаткової вартості. На думку марксистів, в основі вартості лежить тільки один виробничий фактор – труд працівників. В «Капіталі» **К.Маркса**, трудах **Ф.Енгельса**, працях **В.І.Ульянова (Леніна)** як аргументи широко використовуються звіти комісій, парламентські звіти та інші офіційні публікації. У «Капіталі» розглядаючи проблеми експлуатації пролетарів, здійснюються численні посилання на «...звіти комісій про здоров'я населення, звіти фабричних, медичних інспекцій, фабричні звіти... використовується інформація у звітах про житлові умови працівників» [4, с. 19, с. 29, с. 52, с. 95].

Спеціалісти-теоретики неокласичної школи політичної економії розробили теорії граничної корисності, економічної рівноваги, концепцію попиту та пропозиції. У теоретичних розробках автора «рівняння обміну» **И. Фішера**, застосовуються «...звіти банків про рух грошових коштів, звітів для з'ясування їх обігу» [9, с.257]. Також «...використовуються звіти банків у статистичних дослідженнях» [9, с.258].

Представники інституціоналізму, на відміну від своїх попередників не обмежуються економічними категоріями, вони наполягають на широкому врахуванні позаекономічних факторів, так, пропонується «...використання звітів для оцінки достатку бізнесмена» [1, с. 171].

Виходячи з особливостей предмету дослідження, розкриття змісту звітів передбачає просування підготовки, надання та використання звітів у наступній послідовності: **особа, яка звітує (подає звіт, суб'єкт) → інформація звіту → користувач звіту → досягнення мети подання звіту (визнає ініціатор складання та подання звітності)**. Таку логічну черговість, яка відображена у фундаментальній праці з історії та теорії бухгалтерського обліку [9] покладено в основу відображення понять «звіт», «звітність» у роботах з економічної теорії (табл. 1).

Таблиця 1

Поняття «звіт», «звітність» у роботах з економічної теорії

Зміст поняття, підхід	Напрями економічної теорії, школи				
	Фізіократи	Класична політична економія	Марксизм	Неокласична політична економія	Інсти туціон алізм
1	2	3	4	5	6
Мета складання звітності	надання даних про дії, процеси, ресурси, для формування бази оподаткування	надання даних про дії, процеси, ресурси, виконання рішень, факти що спостерігаютьс я для формування бази оподаткування	надання даних про фізичний стан та стан здоров'я працівників, про житлові умови, звіт про діяльність комісії/інспек ції	-	-
Користувачі звітності, особа, якій надають звіти	орган оподаткування, орган державного управління, особа, яка звітує	казначейство, орган правосуддя, законодавчий орган	орган державного управління	орган державного управління	-

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6
Зміст звітності, буття	інформація про сплату податків, про природу благ, про відносини пов'язані із землею, яка є у розпорядженні респондента, дані про витрачання державних доходів	використання звітів для відправлення правосуддя, інформація про використання коштів та формування доходів, об'єкт оподаткування, звіти законодавчого органу - Палати громад Великої Британії	звіти про здоров'я населення, звіти про житлові умови працівників, звіти фабричних, медичних інспекцій, звіти комісій, фабричні звіти	звіти про рух грошових коштів	-
Респондент, особа, яка надає звітність (суб'єкт)	власники та фермери, торговці	чиновники та судді, шерифи, торговці	спеціальні комісії, інспекції	комерційні банки	-
Основне джерело інформації для складання звітів	показники діяльності, господарський облік, облік розрахунків за податками	господарський облік, бухгалтерський облік, дані про виконання рішень	бухгалтерський облік, результати оглядів, замірів, опитувань	облік у банках	бухгалтерський облік
Види звітності	внутрішня звітність, зовнішня звітність	звіт органу управління АТ	внутрішня звітність, зовнішня звітність, соціальна звітність, фабричні звіти	банківська звітність	-
Зв'язок із бухгалтерським обліком, статистикою	із оцінкою, як елементом методу бухгалтерського обліку	бухгалтерський облік, який ведеться на суб'єкті господарювання	-	Використання звітів банків у статистичних дослідженнях	використання звітів для оцінки достатку бізнесмена
Достовірність даних звітності	сумніви у достовірності звітів	неповний зміст звітів, недостовірність звітів	-	-	-
Контроль суспільства за даними звітності	з боку зборів прихожан	-	-	-	-

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6
Необхідність форм та методів підготовки звітів	прозорий характер форм та правил, зрозумілий користувачу звітності та особі, яка звітує	публічний характер звітів	-	-	-
Вплив підготовки звітності на економіку	скороченню розмірів орних площ та чисельності худоби, попередження розкрадання фінансів держави і придушенню винахідливий жадібності і хитрих обходів більшості чиновників	використання даних звітів для прийняття рішень, в т.ч. управління компанією, управління державою, використання податків на місцевому рівні	-	використання звітів для з'ясування обігу коштів у державі	-

Економісти-теоретики, розглядаючи товарно-грошові потоки та їх трансформацію у кругообігу капіталу, процеси розподілу сукупного суспільного продукту між класами суспільства заклали основи класифікації звітів: вони призначені для внутрішнього та зовнішнього користувача, використовуються для управління державною та в економіці. Поняття звітності, звітів, звітування тощо, входять до складових керування суспільством, сприяють зростанню загального багатства, такі поняття відображають відносини влади та обов'язковості виконання, передбачають загрозу покарання винних за здійснення або не здійснення певних дій, операцій. Звіт як офіційний документ, містить інформацію яку особа, що звітує (респондент) надає користувачу звітності для досягнення мети звітності. Надання звітів ґрунтується на владних повноваженнях, носить обов'язковий характер, забезпечує точність та якість рішень, передбачає дотримання строків подання звітів та звітного періоду, форм звітності тощо. Високий статус особи, яка надає звітність, спирається на тому, що особа розпоряджається, управляє майном, ресурсами, які були йому довірені, або знаходяться у власності.

Предметом дослідження представників економічної думки був публічно-правовий характер звітності, об'єкти, про які звітують, періодичність надання звітності, відповідальність особи, яка звітує, про точність даних звітів. За своєю основою звіти, що розглядалися, набували характер офіційного писемного повідомлення про

результати діяльності, про стан справ, пояснення або викладення події, думки, відповідь, судження тощо. Показники звітів мали як вартісні, так й натуральні та соціальні (трудові) вимірники.

Звертає увагу виразна послідовність, не протирічивість постановки та розкриття питань звітів у творах авторів різних наукових економічних шкіл. Представники класичної політичної економіки майже одноставно сприймали досягнення своїх попередників - представників школи фізіократів, не заперечували їхні здобутки. В той же час вони не виходили за коло питань своїх попередників (звіти про витрачання доходів, звіти про базу оподаткування, про нарахування податкового зобов'язання тощо). У «Капіталі» **Карла Маркса** розглядалися звіти які можна ідентифікувати як повідомлення офіційних комісій, інспекцій про фізичний стан, стан здоров'я пролетарів, що були підставою прийняття рішень законодавчим органом, а в деяких випадках - й суду. У роботах виразників неокласичного напрямку політичної економії основну увагу було зосереджено на «характерний» тоді суб'єкт бізнесу - комерційні банки, значення яких із розвитком капіталізму зростає.

Розкриття капітальних положень звітів, звітності. Еволюція розкриття зазначених понять у працях засновників економічної науки дає підстави розглядати «звіт», «звітність» з точки зору фундаментальних засад світогляду.

Високе суспільне значення звітності, декларуємі публічність та відкритість (звітність не містить комерційної таємниці, звіти для внутрішніх та зовнішніх користувачів ідентичні та мають однакову юридичну силу), елементи моралі, відповідальність осіб за складання звітності тощо, викликає потребу в певних формах та правилах складання звітності, яких дотримуються всі, хто її складають та використовують. Подання та розкриття звітності здійснюється під пануванням ініціатора підготовки та подання звітів, підлеглості суб'єкта господарювання, який надає звіт та відповідальності користувача звітності.

Автори зазначають чутливість господарського механізму до змісту інформації, що міститься у звітності. Звітність, з одного боку, має об'єктивний характер, відображає реальну діяльність суб'єктів, що подають звітність, розкриває їх справжнє життя, що не виключає використання її для викривлень та зловживань, а з

іншого боку, вона має таємниче, містичне, незрозуміле для неспідготовленої людини (навіть нації) значення. В роботах з економічної теорії відбувається поєднання філософського, наукового, емпіричного та повсякденного (майже, побутового) сенсу із поняттям «звітність». Звітність відображає кінцеві, інтегральні, результативні показники діяльності респондентів. Бухгалтерська звітність розглядається як рівноправне поняття поруч із світоглядними категоріями.

Філософський підхід до розкриття змісту «звіту» передбачає поділ відносин звітності на суб'єкти та об'єкти (онтологічний аспект), визначення потреб суб'єкта, його цілей, інтересів (аксіологічний аспект), встановлення джерел, форм й методів наукового пізнання (гносеологічний аспект), нарешті створення методики розгляду різних дій з точки зору їх ефективності (праксеологічний аспект). Праксеологія забезпечує зв'язок діяльності окремої особи (яка готує інформацію про діяльність, формує звіт, надає звіт користувачеві), колективу суб'єкта господарювання та суспільства.

У табл. 2 основні аспекти управління згруповані за категоріями пізнання та з точки зору досягнення мети звітності. Поняття «звіт», «звітування», «звітність» близькі за змістом до категорії «довіра» до даних звітності.

Таблиця 2

Розкриття основних положень поняття «звіт», «звітність»

Зміст	Основні філософські аспекти управління			
	онтологія	аксіологія	гносеологія	праксеологія
Категорії пізнання	Буття, сутність, відображення	Цінності, побажання ініціатора, поведінка	Вивчення, пізнання, джерела інформації, форми	Прийняття рішень з управління, оцінка наслідків рішень, довіра/вірогідність
Зміст для досягнення мети звітності	Відокремлення об'єкта пізнання та суб'єкта звітування, отримання інформації від суб'єкта про об'єкт пізнання, встановлення норм та правил, широке коло респондентів, широке коло об'єктів пізнання	Встановлення побажань (вимог) ініціатора звітності, мета звітності, мотивація, мораль, відповідальність, публічний характер звітів, контроль з боку суспільства	Дослідження фактів буття, оцінка подій та ресурсів, аналіз, зіставлення, заміри, опитування, передбачення	Аналіз змісту, наслідків та умов рішень, використання звітів за призначенням, оцінка рішень, прийнятих на основі звітів

Економіка із свого початку мала справу із явищами повсякденного досвіду всіх людей. Виробництво продукції в аграрній сфері, виготовлення та споживання промислової продукції, продаж та споживання товарів, купівля та продаж на ринку, отримання та витрачання доходу, нарахування та сплата податків, розрахунки із діловими партнерами, зростання капіталу, інші важливі але зрозумілі всім поняття входять до сфери внутрішньожиттєвих людських відношень. Застосування наукового принципу кількісної перевірки не викликало від науковців значних зусиль - дотримання вимог законів, вимір, оцінка, ціни, підготовка та подання звітів для адміністративних та господарських цілей відносяться до тих видів діяльності, які щоденно стосуються всіх членів соціуму. На початкових стадіях розвитку економіки облікова інформація компаній була джерелом як бухгалтерського обліку так й статистичного спостереження.

Перехід від знаних положень до складних категорій дається нелегко. На думку відомого американського економіста, лауреата нобелівської премії з економіки, який розвив метод „витрати — випуск“ **В. В. Леонтєва**, «ось тут-то і знаходиться головне джерело тих бід, які переживає сучасна економічна наука ... після того як були використані факти повсякденної дійсності, економісти змогли перейти до деяких уривчастих частин менш доступної і більш спеціалізованої інформації для урядової статистики. Однак ці дані, складені не для наукових цілей, страждали нестачею того, що потрібно для конкретного і більш детального розуміння структури та принципів функціонування сучасної економічної системи» [3, с. 22]. Тому потрібний пошук відповідного методологічного забезпечення

Бухгалтерський облік, як інформаційна система для складання звітності, зміст та складання бухгалтерської звітності, класифікація форм звітності (зараз вони сформувалися як баланс (звіт про фінансовий стан), звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід), звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал, примітки до звітності; існують окремі форми консолідованої звітності, бухгалтерської звітності банків, звітності бюджетних установ тощо), поняття звітного періоду, зв'язок з елементами методу бухгалтерського обліку, методологія складання

бухгалтерської звітності, уніфікація форм звітності тощо у роботах з економічної теорії детально не розглядалися.

Розв'язання питань звітності зараз йде двома шляхами. По-перше, це засади регламентації фінансової звітності на мікро-, мезо-, макро- та мегарівнях; сформувалася сукупність форм звітності, визначився звітний період, відбувається подання звітів у хронологічному порядку, сформовано принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності, справу облікової політики, стає актуальним достовірність даних звітності, вдосконалюється консолідована фінансова звітність тощо. По-друге, це творча складова: ведеться розробка методологічного забезпечення звітності, головним чином бухгалтерської та фінансової звітності: вдосконалюється якість звітності, досліджується моделювання звітності, подання звітності в електронному вигляді, фінансова звітність розглядається як об'єкт аналізу та аудиту та ін. Зазначається значний вплив звітності підприємств на курс цінних паперів, визначення ціни покупки та продажу акцій,

Слід відмітити, що процедури пов'язані з підготовкою, поданням та використанням звітності ґрунтуються не лише на досягненнях економічної теорії, але також на теоріях капіталу, прибутку, ризику, фінансів, інституційному підході, теорії права власності, корпоративних структур.

Висновки. Узагальнивши зміст звітності та бухгалтерській звітності в працях творців економічної теорії, застосувавши філософський підхід до розкриття фундаментальних положень звітів, звітності зазначимо певну послідовність та звужене коло питань щодо звітів, що розглядалися у працях представників економічної науки. Звіти це не тільки елемент методу бухгалтерського обліку, але також важливе загальноекономічне, правове, поняття з управління суспільством та економікою. Звітність надається користувачам за обов'язком, **ex officio** — лат. Дотримання певної послідовності утворення інформаційної бази складання звітів, просування, підготовки, надання та використання звітів, методологічне та методичне забезпечення звітності дозволить розширити межі облікового тлумачення звітів та ефективного прийняття управлінських рішень.

Список використаних джерел:

1. Веблен Торстейн. Теория делового предприятия/ Пер. с англ. – М.: Дело, 2007. – 288 с.
2. Кенэ Франсуа. Избранные экономические произведения. М.: Издательство социально-экономической литературы, 1960. – 551 с.
3. Леонтьев В. В. Экономические эссе. Теория, исследования, факты и политика: Пер. с англ. – М.: Политиздат, 1990. – 264 с.
4. Маркс К. Капітал. Критика політичної економії. К: Видавництво політичної літератури України, 1982. В 3-х томах. - 932 с.
5. Петти Вильям. Экономические и статистические работы. Пер. под ред. д.э.н. М. Смит, предисловие доктора эконом. наук Д. Розенберга. М., Государственное социально-экономическое издательство, 1940. Тома I-II. - 320 с.
6. Пантелеев В.П. Еволюція визначення «податкова звітність» / «звітність за податками» — В зб. Сталий розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал Випуск 2(5). — Тернопіль: Університет економіки і підприємництва, Інститут економіки, технологій і підприємництва, 2011. — с. 171-176.
7. Пушкар М.С. Філософія обліку – Тернопіль, Карт Бланш, 2002. – 157 с. – (Серія «Бухгалтерський облік, звітність, аналіз»)
8. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А.Смит; [пер. с англ. Предисл. В.С.Афанасьева]. – М. Эксмо, 2007. – 960 с.
9. Соколов Я.В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней [учеб. пособие для вузов]. Я.В.Соколов. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1966. – 638 с.
10. Фишер Ирвинг Покупательная сила денег / состав., вступ. статья М.К.Бункина, А.М. Семенов. – М.: Дело, 2001. - 320 с. – (Серия «Политическая экономия: ступени познания»)

УДК 657

Ю.М. Перетятко
к.е.н., доцент,
Чернігівський національний
технологічний університет

ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ОПЕРАЦІЙ ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ У ЛІЗИНГОДАВЦЯ

Вступ. Облікова політика є невід'ємною частиною системи бухгалтерського обліку. Необхідність існування облікової політики пояснюється тим, що у Національних положеннях бухгалтерського обліку щодо деяких господарських операцій існують альтернативи вибору в методах оцінки активів, зобов'язань, доходів та витрат. Обираючи той чи інший метод оцінки господарських операцій суб'єкт господарювання може отримувати різні значення показників, які містяться у публічній фінансовій звітності. Тому обдумана та чітка облікова політика дасть змогу забезпечити суб'єкта господарювання повною та достовірною інформацією, а також слугуватиме основою для його стабільного фінансового стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий науковий внесок у розвиток та дослідження облікової політики зробили: Ф.Ф. Бутинець [1; 2, с. 31-45] П.Житній [3, с. 19- 25; 4, с. 25-28], В.С. Лень [5, с. 206-215], О.Е. Лубенченко [6, с. 118-122], Н. Рязанова [7, с. 7-12], В.Ю. Фабіянська [8, с. 105-110]. Предметом їх дослідження є теоретико-методичні та практичні питання облікової політики.

Питання облікової політики щодо лізингових операцій висвітлені у працях Т.А. Бондар (2004) [9], О.М. Колеснікової (2005) [10], С.М. Лайчук (2002 рік) [11], М.С. Пушкаря (2003 рік) [12, с. 6-39, 82-138].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не применшуючи значення отриманих результатів науковцями слід зауважити, що у науковій літературі питанням облікової політики щодо операцій фінансового лізингу приділяється не достатня увага. У науковій літературі переважають праці, предметом дослідження яких є теоретико-методичні питання облікової політики. При чому такі дослідження здійснюються для виробничих підприємств.

Праці, в яких висвітлюються питання облікової політики щодо операцій фінансового лізингу для лізингодавців датуються 2002-2005 роками та ґрунтуються вже на застарілій нормативно-методологічній базі.

Отже, в умовах постійної зміни нормативно-методологічної бази, питання облікової політики щодо операцій фінансового лізингу залишаються актуальними і потребують подальшого вивчення.

Метою роботи є розробка пропозицій щодо формування елементів облікової політики щодо операцій фінансового лізингу для лізингодавця.

Виклад основного матеріалу. Згідно з Законом України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" облікова політика - сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності [13, ст.1].

Облікова політика затверджується як складова загальної політики бухгалтерського обліку у вигляді наказу під назвою "Про Політику бухгалтерського обліку". Слід зазначити, що на законодавчому рівні не затверджена уніфікована структура наказу, а в наукових джерелах висувуються різні думки щодо її структури. Так, М.С. Пушкар пропонує включати до наказу наступні розділи: організація обліку, методологія обліку, технологія обліку та інші питання [12, с. 11]; В.Я. Амбросов – організаційно-технологічний та методологічний [14, с. 98]; Ф.Ф. Бутинець – преамбулу, організація роботи бухгалтерської служби, методи і способи в обліку об'єктів, організаційно-технічні аспекти. [1, с. 11]. Як бачимо, до наказу, яким затверджується облікова політика автори пропонують, включати питання які стосуються, переважно, бухгалтерського обліку господарських операцій. В.С. Лень та І.М. Гончаренко у своїй праці [5] обґрунтовують доцільність включення до облікової політики не тільки питань бухгалтерського обліку, а і питання організації бухгалтерського обліку, управлінського обліку, податкових відносин та обліку оподаткування, дивідендну політику. Ми погоджуємося із думкою авторів та пропонуємо доповнити перелік питаннями договірних відносин та політики щодо робочого плану рахунків. Адже, за словами М.С. Пушкаря

”наявність облікової політики, як творчого документу з регламентації обліку, дозволяє ознайомитися з порядком організації та веденням облікового процесу будь-якій особі. ... виявити особливості облікового процесу при ревізії, аудиті, перевірках стану обліку та звітності на підприємстві” [12, с. 10].

Формування облікової політики у лізингодавця щодо операцій фінансового лізингу залежить від статусу лізингодавця та предмета фінансового лізингу (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація лізингодавців та лізингового майна

Лізингодавець		Предмет фінансового лізингу
Виробник майна	Юридична особа — суб’єкт господарювання, яка за своїм правовим статусом не є фінансовою установою	Майно, яке виготовляється власними силами
		Майно, яке було у складі основних засобів
Не виробник майна	Юридична особа — суб’єкт господарювання, яка за своїм правовим статусом не є фінансовою установою	Майно, яке придбається для передачі у фінансовий лізинг
		Майно, яке було у складі основних засобів
	Фінансова установа	

Згідно з Законом України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”[15] фінансовий лізинг належить до надання фінансових послуг, які мають право надавати фінансові установи – юридичні особи, для яких надання фінансових послуг є виключним видом діяльності. Прикладом таких фінансових установ можуть бути банки або лізингові компанії.

Разом із Законом України “Про фінансові послуги та державне регулювання фінансових послуг” діє “Положення про надання окремих фінансових послуг юридичними особами – суб’єктами господарювання, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами”, яке дає можливість надавати послуги з фінансового лізингу не тільки фінансовим установам, а і іншим юридичним особам, які за своїм статусом не є фінансовими установами. Положення діє на юридичних осіб, в установчих документах яких передбачено здійснення діяльності з надання послуг з фінансового лізингу та враховано вимоги законодавства щодо можливості суміщення фінансових послуг, а також за наявності [16]:

- внутрішніх правил з надання послуги з фінансового лізингу, затверджених уповноваженим органом юридичної особи, згідно установчих документів;

- кваліфікованих працівників, які безпосередньо здійснюють діяльність з фінансового лізингу (укладання, супроводження та виконання відповідних договорів), які мають вищу освіту за фінансовим, економічним або юридичним напрямом, та не мають непогашеної або не знятої судимості за корисливі злочини;

- довідки про взяття на облік юридичної особи виданої Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг та/або Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг;

- керівників (засновників), які не мають непогашеної або не знятої судимості за корисливі злочини;

- документа, що підтверджує право власності або користування приміщенням за місцезнаходженням юридичної особи. [16]

Предметом фінансового лізингу для лізингодавця-виробника є майно, яке виготовляється ним власними силами, а для лізингодавця-не виробника – майно, яке спеціально придбається на замовлення лізингодержувача. При цьому лізингодавець-виробник та лізингодавець-не виробник можуть передавати у фінансовий лізинг майно, яке було у складі їх основних засобів. В цьому випадку, передача такого майна у фінансовий лізинг може бути запланована та не запланована.

Згідно з п. 13 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку № 14 “Оренда” лізингодавець-виробник відображає передачу лізингового майна, яке виготовляється ним самим як дебіторську заборгованість в сумі визнаного доходу (виручки) від реалізації готової продукції і теперішньої негарантованої ліквідаційної вартості об’єкта фінансової оренди одночасно з визнанням доходу (виручки) від реалізації готової продукції [17]. Дохід лізингодавця-виробника від реалізації об’єкта фінансового лізингу визнається за найменшою з двох оцінок: справедливою вартістю цього об’єкта або теперішньою вартістю мінімальних орендних платежів, обчисленою за ринковою ставкою відсотка.

Собівартість реалізованого переданого об'єкта визначається за його балансовою вартістю, яка зменшується на теперішню негарантовану ліквідаційну вартість об'єкта.

Лізингодавець-не виробник формує облікову політику щодо лізингового майна, яке спеціально придбане для передачі у фінансовий лізинг як до товару.

Лізингодавець-виробник та лізингодавець-не виробник можуть передавати у фінансовий лізинг майно, яке було у складі їх основних засобів. В цьому випадку, якщо лізингодавці (як виробник, так і не виробник лізингового майна) заздалегідь планують передачу майна у фінансовий лізинг і таке майно відповідає вимогам п. 1 другої частини Положення (стандарту) бухгалтерського обліку № 27 “Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність”, а саме: лізингодавець планує отримати економічні вигоди від продажу необоротного активу, а не від його експлуатації; необоротний актив готовий для продажу у його теперішньому стані; необоротний актив планується реалізувати протягом року; продаж необоротного активу відбувається за звичайними умовами продажу подібних активів; продаж необоротного активу підтверджений угодою про продаж або ж необоротний актив має досить високу ймовірність реалізації на ринку за справедливою вартістю, то таке майно лізингодавець має переводити до складу майна, яке утримується для продажу [18].

Якщо необоротний актив був визнаний як, такий, що утримується для продажу, то він перестає враховуватися у складі необоротних активів лізингодавця. Необоротний актив, що утримується для продажу зараховується на баланс лізингодавця у складі запасів, а саме товарів та обліковується на субрахунок бухгалтерського обліку 286 “Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу”. При цьому його вартість може складатися із таких витрат [19, п. 9]: суми, що сплачуються згідно з договором постачальнику (продавцю) за вирахуванням непрямих податків; суми ввізного мита; суми непрямих податків у зв'язку з придбанням запасів, які не відшкодовуються підприємству; транспортно-заготівельні витрати (затрати на заготівлю запасів, оплата тарифів (фрахту) за вантажно-розвантажувальні роботи і транспортування запасів усіма видами

транспорту до місця їх використання, включаючи витрати зі страхування ризиків транспортування запасів. Слід зазначити, що в обліковій політиці слід зазначити метод списання таких витрат та рахунок, на якому вони будуть акумулюватися; інші витрати.

У бухгалтерському обліку та відповідно у фінансовій звітності лізингодавця необоротні активи, які утримуються для продажу відображаються за найменшою вартістю: балансовою або чистою вартістю реалізації.

Якщо лізингодержувач відмовився від придбання лізингового майна, то в такому випадку цей актив більше не вважається таким, що утримується для продажу та згідно з п.12 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку № 27 “Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність” оцінюється за нижчою з оцінок [18]:

а) балансовою вартістю необоротного активу або групи вибуття на момент їх визнання як утримуваних для продажу, скоригованою на суми амортизації та переоцінки, які було б визнано за період його утримання для продажу; або

б) вищою з оцінок: чистою вартістю реалізації необоротного активу або вартістю використання. Згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку № 27 вартість використання - “теперішня вартість майбутніх грошових потоків, які, як очікується, виникнуть від використання активу та його ліквідації”[18].

Для оцінки теперішньої вартості грошових потоків необхідно використовувати ставку дисконтування, в якості якої можна обрати ринкову ставку на капітал.

При оцінці лізингового майна за балансовою вартістю, яка скоригована на суму амортизації та переоцінки, лізингодавцю необхідно буде розраховувати амортизацію та переоцінену вартість лізингового майна. В цьому випадку лізингодавцю необхідно визначити в обліковій політиці методи нарахування амортизації, які тісно пов’язані з встановлення терміну експлуатації лізингового майна. Згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку № 16 “Основні засоби” під строком корисного експлуатації об’єкта розуміють відрізок часу, протягом якого основний засіб буде

придатним до використання або кількість одиниць продукції, що підприємства очікують отримати від використання об'єкту [20].

Слід зазначити, що рішення про встановлення строку корисного експлуатації об'єкт слід приймати комісією, яка створюється підприємством в складі не менше трьох осіб та на чолі з головним бухгалтером.

Поріг суттєвості для переоцінки лізингового майна згідно з листом Міністерства фінансів України "Про суттєвість у бухгалтерському обліку і звітності" № 04230-108 від 29.07.2003 р. [21] рекомендується встановлювати:

- 1 % від чистого прибутку (збитку) підприємства;
- величина, що дорівнює 10 відсотковому відхиленню залишкової вартості об'єктів обліку від їх справедливої вартості.

В практичній діяльності можуть бути випадки, коли умови визнання основного засобу таким, що утримується для продажу не виконуються (основний засіб не готовий для продажу у теперішньому стані та потребує удосконалення або між продавцем та покупцем не укладено твердий контракт про продаж тощо). В такому випадку, на наш погляд, не потрібно визнавати основний засіб таким, що утримується для продажу та списувати таке майно одразу із субрахунку 10 "Основні засоби", не використовуючи при цьому субрахунок 286 "Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу". Дохід від передачі майна у фінансовий лізинг, яке було у використанні та, яке не визнане таким, що утримується для продажу доцільно відображати на субрахунку 746 "Інші доходи від звичайної діяльності", а собівартість такого майна – на субрахунку 977 "Інші витрати звичайної діяльності".

Окрім питань бухгалтерського обліку щодо операцій фінансового лізингу в обліковій політиці доцільно відобразити положення щодо політики управлінського обліку, робочого плану рахунків, договірних відносин.

Основні положення наказу "Про Політику бухгалтерського обліку" в розрізі облікової політики щодо операцій фінансового лізингу для лізингодавця-виробника та лізингодавця-не виробника майна наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Основні елементи облікової політики для лізингодавця

№ з/п	Складова облікової політики	Альтернатива вибору або обов'язковість зазначення в Наказі
1	2	3
Лізингодавець-виробник	Основні засоби, які виготовляються	
	<i>Методи оцінки активів, зобов'язань, доходів та витрат</i>	
	Склад витрат, що становлять виробничу собівартість	Встановлюється лізингодавцем самостійно. Регламентуються П(с)БО № 16 "Витрати"
	Склад інших операційних витрат	Встановлюється лізингодавцем самостійно. Регламентуються П(с)БО № 16 "Витрати"
	Оцінка вибуття запасів	Один із методів: ідентифікованої собівартості відповідної групи запасів; середньозваженої собівартості; собівартості перших за часом надходження запасів (ФІФО); нормативних затрат
	Оцінка незавершеного виробництва	Масове та серійне виробництво: за нормативною (плановою) собівартістю; за прямими статтями витрат; за вартістю сировини, матеріалів, напівфабрикатів
	<i>Політика управлінського обліку</i>	
	Метод калькулювання собівартості продукції	Встановлюється лізингодавцем самостійно Можливі варіанти: простий; метод виключення витрат на побічну продукцію; метод коефіцієнтів; метод розподілу витрат пропорційно обґрунтованій базі; нормативний метод (стандарт-костинг); калькулювання по змінним витратам (директ-костинг); змішані методи
	Поділ загальновиробничих витрат на умовно-змінні та умовно-постійні	Встановлюється лізингодавцем самостійно
	<i>Робочий план рахунків</i>	
	Рахунок для обліку транспортно-заготівельних витрат	Встановлюється самостійно лізингодавцем
	Рахунок для обліку теперішньої вартості довгострокової заборгованості за фінансовим лізингом	Встановлюється самостійно лізингодавцем

Продовження табл. 2

1	2	3
	Рахунок для обліку доходу від передачі майна у фінансовий лізинг	701 "Дохід від реалізації готової продукції" 712 "Дохід від реалізації інших оборотних активів" – якщо передача майна відбувається заплановано та об'єкт відповідає вимогам п.1 другої частини П(с)БО № 27; 746 "Інші доходи від звичайної діяльності" – якщо передача майна відбувається не заплановано або об'єкт не відповідає вимогам п.1 другої частини П(с)БО № 27.
	Аналітичні рахунки для обліку доходів від операцій фінансового лізингу	701.1 "Дохід від реалізації готової продукції у фінансовий лізинг" 712.1 "Дохід від передачі майна у фінансовий лізинг, яке було у складі основних засобів" 746.1 "Дохід від передачі майна у фінансовий лізинг, яке не заплановане"
Основні засоби, які придбаються для передачі у фінансовий лізинг		
Лізингодавець-не виробник	<i>Методи оцінки активів, зобов'язань, доходів та витрат</i>	
	Умови визнання доходу від реалізації лізингового майна	Виконання усіх умов згідно з п.8 П(с)БО № 15 "Дохід"
	Метод списання транспортно-заготівельних витрат	Пряме списання витрат на вартість запасів; за середнім відсотком
	Гарантована ліквідаційна вартість лізингового майна	Встановлюється самостійно лізингодавцем
	Негарантована ліквідаційна вартість майна	Встановлюється самостійно лізингодавцем
	Одиниця обліку запасів	найменування; однорідна група (вид)
	<i>Робочий план рахунків</i>	
	Рахунок для обліку транспортно-заготівельних витрат	Встановлюється самостійно лізингодавцем
	Рахунок для обліку теперішньої вартості довгострокової заборгованості за фінансовим лізингом	Встановлюється самостійно лізингодавцем
	Рахунок для обліку доходу від передачі майна у фінансовий лізинг	712 "Дохід від реалізації інших оборотних активів" – якщо передача майна відбувається заплановано та об'єкт відповідає вимогам п.1 другої частини П(с)БО № 27; 746 "Інші доходи від звичайної діяльності" – якщо передача майна відбувається не заплановано або об'єкт не відповідає вимогам п.1 другої частини П(с)БО № 27.

Продовження табл. 2

1	2	3
	Аналітичні рахунки для обліку доходів від операцій фінансового лізингу	712.1 "Дохід від передачі майна у фінансовий лізинг, яке було запланованим" 746.1 "Дохід від передачі майна у фінансовий лізинг, яке не заплановане"
Основні засоби, які були в експлуатації		
Лізингодавець-виробник, лізингодавець-не виробник	<i>Методи оцінки активів, зобов'язань, доходів та витрат</i>	
	Визнання об'єкта, що утримується для продажу	Виконання усіх умов п. 1 частини II П(с)БО № 27 "Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність"
	Гарантована ліквідаційна вартість лізингового майна	Встановлюється самостійно лізингодавцем
	Негарантована ліквідаційна вартість майна	Встановлюється самостійно лізингодавцем
	Оцінка лізингового майна у випадку відмови від реалізації	Лізингове майно не вважається таким, що утримується для продажу та оцінюється за нижчою з оцінок: А) балансовою вартістю необоротного активу на момент їх визнання як утримуваних для продажу, скоригованою на суми амортизації та переоцінки, які було б визнано за період його утримання для продажу; або Б) вищою з оцінок: чистою вартістю реалізації необоротного активу або вартістю використання.
	Метод нарахування амортизації (при виборі оцінки майна в разі відмови від реалізації за варіантом а) п.4	прямолінійний; зменшення залишкової вартості; прискореного зменшення залишкової вартості; кумулятивний; виробничий.
	Термін корисного використання об'єкта (при виборі оцінки майна в разі відмови від реалізації за варіантом а) п.4	відрізок часу, протягом, якого основний засіб буде придатним; кількість одиниць продукції, яке підприємство очікує отримати від використання цього об'єкту
	Поріг суттєвості для переоцінки (при виборі оцінки майна в разі відмови від реалізації за варіантом а) п.5	1 % від чистого прибутку (збитку); величина, що дорівнює 10 відсотковому відхиленню залишкової вартості об'єктів обліку від їх справедливої вартості
	<i>Договірні відносини</i>	
	Орендна ставка відсотка	ставка відсотка, при якій теперішня вартість мінімальних орендних платежів дорівнює справедливій вартості лізингового майна; ставка відсотка на подібний об'єкт лізингу; ринкова ставка на капітал.

Продовження табл. 2

1	2	3
	Черговість сплати лізингових платежів	раз на рік; два рази на рік; раз в квартал; раз в місяць; за домовленістю з клієнтом.
	Період сплати лізингових платежів	на початку терміну сплати лізингових платежів; в кінці терміну сплати лізингових платежів.
	Форма оплати	грошова; натуральна; змішана; за домовленістю з клієнтом

Висновки. За наслідками проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

- формування облікової політики для лізингодавця залежить від: статусу лізингодавця (виробник або не виробник майна) та предмета фінансового лізингу (майно, яке виготовляється власними силами; майно, яке спеціально придбається для передачі у фінансовий лізинг; майно, яке було у складі основних засобів лізингодавця);

- предметом фінансового лізингу для лізингодавця-виробника (юридична особа — суб'єкт господарювання, яка за своїм правовим статусом не є фінансовою установою) є майно, яке виготовляється ним власними силами. Лізингодавець-не виробник майна (фінансова установа або юридична особа — суб'єкт господарювання, яка за своїм правовим статусом не є фінансовою установою) може передавати у фінансовий лізинг майно, яке спеціально придбається на замовлення лізингоодержувача. Також лізингодавець-виробник та лізингодавець-не виробник можуть передавати у фінансовий лізинг майно, яке було у складі їх основних засобів. В цьому випадку, передача такого майна у фінансовий лізинг може бути запланована та не запланована;

- в обліковій політиці лізингодавця доцільно висвітлювати не тільки методи оцінки активів, зобов'язань, доходів та витрат щодо операцій фінансового лізингу, а і політику управлінського обліку, політику договірних відносин та політику щодо робочого плану рахунків. Це дасть змогу лізингодавцю пришвидшити процес отримання повної та достовірної інформації про операції фінансового лізингу.

Список використаних джерел:

1. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік: облікова політика і план рахунків, стандарти і кореспонденція рахунків, звітність : навчальний посібник [для студ. вищих навч. заклад. спец. 7.050106 "Облік і аудит"] / Ф.Ф. Бутинець, Н.М. Малюга. За ред. Ф.Ф. Бутиця. – [3-є вид., перероб і доп.]. – Житомир : ПП "Рута", 2001. – 512 с.
2. Бутинець Ф.Ф. Організація бухгалтерського обліку: навчальний посібник [для студ. вузів спец. 7.050106 "Облік і аудит"] / Ф.Ф. Бутинець, О.В. Олійник, М.М. Шигун, С.М. Шулепова. - 2-ге вид., доп. і перероб. — Житомир : ЖІТІ, 2001. — 576 с.
3. Житний П. Визначення впливу зовнішніх чинників на формування облікової політики / П. Житний // Бухгалтерський облік і аудит : науково-практичний журнал. – 2010. - № 1. – С. 19-25.
4. Житний П. Принципи формування облікової політики / П. Житний // Бухгалтерський облік і аудит : науково-практичний журнал. – 2005. - № 4. – С. 25-28.
5. Лень В. С. Основний внутрішній нормативний документ бухгалтерії: назва та зміст / В. С. Лень, І. М. Гончаренко // Проблеми і перспективи розвитку обліково-аналітичного забезпечення системи управління підприємств в умовах євроінтеграції: зб. наук. праць. – Донецьк: ДДУУ, 2012. – Вип. 232, т. XIII. – С. 206–215.
6. Лубенченко О.Е. Облікова політика як віддзеркалення фінансово-господарської діяльності підприємств / О.Е. Лубенченко // Культура народів Причорномор'я. – 2009. - № 161. – С. 118-122.
7. Рязанова Н. Коротко про облікову політику підприємств / Надія Рязанова // Лізинг в Україні. – 2006. - № 5. – С. 7-12.
8. Фабіяньська В.Ю. Облікова політика сільськогосподарських підприємств / В.Ю. Фабіяньська // Економіка АПК. – 2006. - № 12. – С. 105-110.
9. Бондар Т.А. Облік і контроль лізингових процесів: сучасний стан та перспективи розвитку : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук : 08.06.04 "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит" [Електронний ресурс] / Бондар Тетяна Анатоліївна.

– К., 2004. – 20 с. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2004/04btaspr.zip>

10. Колеснікова О.М. Облік і аналіз лізингових операцій в сільському господарстві : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. економ. наук : спец. 08.06.04 "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит" [Електронний ресурс] / О.М. Колеснікова. – Київ, 2005. – 18 с. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2005/05komosg.zip>

11. Лайчук С.М. Облік і контроль лізингових операцій: теорія і практика : дис. ... канд. економ. наук : 08.06.04 / Лайчук Світлана Михайлівна. - Житомир, 2002. - 192 с.

12. Пушкар М.С. Облікова політика і звітність : начальний посібник / М.С. Пушкар. – Тернопіль : Карт-бланш, 2003. – 141 с.

13. Законом України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" [Електронний ресурс] / Нормативні акти України. – Режим доступу : http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=478874

14. Амбросов В.Я. Облікова політика в агроформуваннях / В.Я. Амбросов, Т.Г. Маренич // Економіка АПК. – 2004. - № 7. – С. 96-99

15. Закон України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" [Електронний ресурс] / Нормативні акти України. - Режим доступу : http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=479407

16. "Положення про надання окремих фінансових послуг юридичними особами – суб'єктами господарювання, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами", затверджене розпорядженням № 21 від 22.01.2004 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0492-04>.

17. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 14 Оренда [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства фінансів України. - Режим доступу : http://minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?&cat_id=293533&stind=11

18. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 27 "Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність" [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства фінансів України. - Режим доступу :

http://minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?&cat_id=293533&stind=21

19. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 9 “Запаси” [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міністерства фінансів України. - Режим доступу : http://minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?&cat_id=293533&stind=1

20. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 16 “Основні засоби” [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. - Режим доступу : http://minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=92410&cat_id=92408

21. Лист Міністерства фінансів України “Про суттєвість у бухгалтерському обліку і звітності” № 04230-108 від 29.07.2003. [Електронний ресурс] / Нормативні акти України. - Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1023.61.0>

О.В. Петраковська
к. е. н., доцент
кафедри бухгалтерського обліку
Національної академії статистики,
обліку та аудиту

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ НА ЕКОНОМІЧНУ СУТНІСТЬ КАПІТАЛУ БАНКУ

Постановка проблеми. В умовах всеохоплюючої економічної глобалізації, коли в різних частинах світу все частіше спалахують банківські, фінансові та валютні кризи, загострюється питання стосовно забезпечення стабільного економічного розвитку. Провідну роль у цьому відіграє надійний банківський сектор. Банківська система – важливий елемент ринкової економіки, яка забезпечує як регулювання кредитно-грошового обігу, так і рух, перерозподіл і ефективне використання фінансових ресурсів. Необхідна умова успішної банківської діяльності – достатній за обсягом власний капітал, який відповідає вимогам НБУ і забезпечує захист інтересів кредиторів банку та зміцнення довіри до банківських установ. З огляду на це, розуміння економічного змісту банківського капіталу є надзвичайно важливим.

Метою статті є дослідження та узагальнення наукових підходів до визначення сутності поняття банківського капіталу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням проблеми розкриття економічної сутності банківського капіталу присвячено праці багатьох вчених: М.Д. Алексєєнко, О.В. Васюренко, А.С. Гальчинського, О.В. Дзюблюка, Т.Т. Ковальчука, А.М. Мороза, Д.В. Полозенка, М.І. Савлука, В.М. Федосова та ін.

Праці вказаних науковців забезпечили основу для поглиблення теоретико - методичних засад з питань розкриття сутності капіталу банку. Проте обґрунтовані теоретичні аспекти та розроблені практичні рекомендації не вирішують всіх проблемних питань даного напрямку, що актуалізує необхідність систематизації наукових досліджень.

Віддаючи належне науковим напрацюванням вітчизняних та зарубіжних економістів у розробці даної проблематики, необхідно відзначити, що певні аспекти ще не знайшли свого вирішення або залишаються дискусійними та потребують подальшого опрацювання. Так, у наукових колах до цього часу відсутній єдиний узгоджений підхід до визначення сутності банківського капіталу.

Виклад основного матеріалу. Основою ефективного проведення наукового дослідження є з'ясування понятійного апарату, що забезпечує єдиний підхід до трактування понять та дозволяє виокремити ознаки, які характерні для певного об'єкта. Саме тому особливу увагу приділимо даному питанню.

Проблема визначення економічної сутності банківського капіталу є однією із найважливіших в банківській теорії та практиці.

Виникнення і поширення терміна “капітал банку” є не лише результатом розвитку банківської системи та економіки країни загалом, а й доволі тривалого періоду наукового пізнання самого поняття “капітал” як економічної категорії. Залежно від періоду часу економісти трактували поняття «капітал» з різних позицій. Тлумачення сутності капіталу бере свій початок ще в античні часи, коли капітал ототожнювали з багатством.

Враховуючи, що питання сутності капіталу неодноразово піднімалися науковцями, пропонуємо проведення огляду та аналізу авторефератів дисертацій електронного ресурсу Національної бібліотеки ім. В.І. Вернадського за ключовим словом в назві “капітал” за такими спеціальностями як: бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності); економічна теорія та історія економічної думки; гроші, фінанси і кредит (табл.1).

Таблиця 1

Автореферати дисертацій українських науковців за ключовим словом в назві “капітал” за період з 2010 по 2014 рр.

<i>№ з/п</i>	<i>Автореферат дисертації</i>	<i>Наукова новизна стосовно сутності капіталу</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Спеціальність 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)		
1	Кравченко Т.В. Аналіз соціально-економічної ефективності формування та використання оборотного капіталу в управлінні підприємством: автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.09 / Т.В. Кравченко ; Житомир. держ. технолог. ун-т. — Житомир, 2010. — 21с.	Уточнено економічну сутність поняття “оборотний капітал” підприємства.
2	Бобяк А. П. Бухгалтерський облік власного капіталу підприємств різних організаційно-правових форм: автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.09 / А. П. Бобяк ; Нац. акад. статистики, обліку та аудиту. — К., 2011. - 20 с.	Удосконалено трактування сутності поняття “власний капітал” в економічному, правовому і в обліковому аспектах.

Продовження табл. 1

1	2	3
3	Белоусов М. О. Бухгалтерський облік і контроль руху статутного капіталу: автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.09 / М. О. Белоусов ; Житомир. держ. технол. ун-т. — Житомир, 2011. — 20 с.	Дістало подальший розвиток трактування економічної сутності статутного капіталу.
4	Тягнирядно Л. Л. Облік і аналіз власного капіталу акціонерних товариств: автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.09 / Л. Л. Тягнирядно ; Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. — К., 2010. — 21 с.	Науково узагальнено і систематизовано існуючі підходи щодо сутності власного капіталу акціонерних товариств.
5	Королук Н.М. Облік і контроль у системі управління людським капіталом підприємства: методика та організація: автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.09 / Н.М. Королук ; Держ. акад. статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. — К., 2010. — 19 с.	Удосконалено визначення поняття "людський капітал" підприємства.
Спеціальність 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки		
6	Чорна О.М. Банківський капітал у системі відтворення: механізм накопичення і функціонування: автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.01 / О.М. Чорна ; Донец. нац. ун-т. — Донецьк, 2010. — 20 с.	Удосконалено економічну категорію «банківський капітал».
7	Пашко М. М. Особливості формування фінансового капіталу: автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.01 / М. М. Пашко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2011. — 18 с.	Визначено сутність категорії «фінансовий капітал».
8	Мішин Ю. Р. Соціальний капітал в сучасній економічній системі: автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.01 / Ю. Р. Мішин ; Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. — К., 2010. — 18 с.	Систематизовано методологічні підходи до визначення соціального капіталу.
Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит		
9	Осадчий Є. С. Іноземний капітал в банківській системі України: автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.08 / Є. С. Осадчий ; ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана". — К., 2010. — 19 с.	На основі дослідження визначень категорії «капітал» виділено три основні підходи до його трактування: предметно-функціональний, суспільно-економічний та монетарний.
10	Балануца О.О. Іноземний капітал у кредитно-фінансовій системі України: автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.08 / О.О. Балануца ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2010. — 18 с.	Розкрито економічну сутність іноземного капіталу.
11	Пайтра Н. Г. Механізм формування власного капіталу банків України: автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.08 / Н. Г. Пайтра ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — Л., 2010. — 20 с.	З'ясовано суть власного капіталу банку.
12	Боровікова М. О. Механізм формування капіталу комерційних банків України: автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.08 / М. О. Боровікова ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2010. — 20 с.	Узагальнено теоретичні підходи до визначення сутності капіталу банку та удосконалено трактування терміна «регулятивний капітал».

Продовження табл. 1

1	2	3
13	Фролова Н. Б. Оцінка податкового навантаження на працю, капітал та кінцеве споживання: автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.08 / Н. Б. Фролова ; Ін-т економіки та прогнозування НАН України. — К., 2010. — 20 с.	Розкрито економічну сутність праці та капіталу як основних факторів виробництва.
14	Дунас Н.В. Структурування капіталу банків України в умовах поглиблення європейської інтеграції: автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.08 / Н.В. Дунас ; Львів. держ. фін. акад. — Л., 2010. — 20 с.	Обґрунтовано економічну сутність капіталу банку та залежність її від структури джерел формування.
15	Глубокий В. М. Управління економічним капіталом банку: автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.08 / В. М. Глубокий ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. — К., 2010. — 20 с.	Поглиблено теоретичні підходи до визначення сутності та ролі економічного капіталу в діяльності банку.
16	Созанський Л. Й. Фінансове регулювання формування і використання капіталу будівельних підприємств: автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.08 / Л. Й. Созанський ; Європ. ун-т. — К., 2011. — 20 с.	Узагальнено теоретико - методичні підходи до трактування сутності капіталу підприємства.
17	Рубан О.І. Фінансовий механізм функціонування акціонерного капіталу в Україні: автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.08 / О.І. Рубан ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2010. — 20 с.	Розкрито еволюцію поглядів вітчизняних та зарубіжних вчених щодо розуміння економічної природи акціонерного капіталу.
18	Созанський Л. Й. Фінансове регулювання формування і використання капіталу будівельних підприємств: автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.08 / Л. Й. Созанський ; Європ. ун-т. — К., 2011. — 20 с.	Узагальнено теоретико - методичні підходи до трактування сутності капіталу.
19	Рубан О.І. Фінансовий механізм функціонування акціонерного капіталу в Україні: автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.08 / О.І. Рубан ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2010. — 20 с.	Розкрита еволюція поглядів вітчизняних та зарубіжних вчених щодо розуміння економічної природи акціонерного капіталу.
20	Пархоменко О. П. Формування та використання оборотного капіталу промислових підприємств в умовах ринку: автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.08 / О. П. Пархоменко ; Донец. нац. ун-т. — Донецьк, 2011. — 18 с.	Досліджено економічну сутність оборотного капіталу промислових підприємств в умовах ринку.
21	Дрозд Н. В. Ринок фінансового капіталу України в умовах фінансової глобалізації: автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.08 / Н. В. Дрозд ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2011. — 19 с.	Узагальнено економічну сутність поняття «фінансовий капітал» та інституційно - правові засади його еволюції.
22	Вербицька Ю.В. Формування та використання капіталу підприємства: автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.08 / Ю.В. Вербицька ; Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М.Туган-Барановського. — Донецьк, 2010. — 20 с.	Визначено економічну сутність капіталу підприємства.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що за період з 2010 по 2014 рр. по спеціальностям: бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності); економічна теорія та історія економічної думки; гроші, фінанси і кредит захищено 22 дисертації, в яких науковці розглядали сутність капіталу. Встановлено, що більшість дисертацій розглядають категорію капіталу з економічної, а не з облікової точки зору. По спеціальності “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)” захищено 5 дисертацій, по спеціальностям: “Економічна теорія та історія економічної думки”, “Гроші, фінанси і кредит” – 17 дисертаційних робіт.

Потрібно відзначити, що всі дослідження науковців є надзвичайно актуальними і доповнюють один одного, але сутність банківського капіталу розкрита лише в 7 дисертаціях. Тому потребує подальшого вивчення і обґрунтування зміст терміну “капітал банку”.

В табл. 2 дефініції відображають лише деякі підходи до визначення поняття “капітал банку”.

Таблиця 2

**Наукові погляди щодо визначення сутності
поняття “капітал банку”**

№ з/п	Джерело	Трактування сутності поняття “капітал банку”
1	2	3
1	А.М. Герасимович, М.Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін. [3]	Банківський капітал - це грошові кошти та виражена у грошовій формі частка матеріальних, нематеріальних і фінансових активів, що перебувають у розпорядженні банків і використовуються ними для здійснення операцій з розміщення коштів та надання послуг з метою одержання прибутку.
2	О.Д. Вовчак [8]	Банківські ресурси можна вважати банківським капіталом.
3	О.Г. Коренєва, Н.Г. Слав'янська, Н.Г. Євченко, О.В. Карпенко [14]	Капітал банку (власний капітал) – спеціально створені фонди і резерви, які призначені для забезпечення фінансової стійкості, комерційної і господарської діяльності, відшкодування можливих збитків і знаходяться у використанні банку протягом усього періоду його функціонування.
4	О.В. Васюренко, Л.В. Сердюк, О.М. Сидоренко [13]	Капітал банку – це залишковий інтерес в активах банку після вирахування всіх його зобов'язань.
5	Р. І. Шевченко [18]	Власний капітал (кошти) банку являє собою грошові кошти, внесені акціонерами (засновниками банку), а також кошти, утворені в процесі подальшої діяльності банку.

Продовження табл. 2

1	2	3
6	Владичин У.В. [7]	Банківський капітал - це сукупність банківських ресурсів у матеріально-речовій формі, у формі нематеріальних та фінансових активів, що виражені у грошовій формі, сформовані за рахунок власних коштів (внесків акціонерів (учасників)), залучених (вкладів ділових одиниць та домогосподарств) і позичених коштів на грошовому ринку, які використовуються банком для здійснення банківської діяльності задля одержання прибутку.
7	Чорна О.М. [17]	Банківський капітал - система економічних відносин щодо формування і трансформації залучених банком ресурсів, які здатні приносити й приносять реальний прибуток власникам за умов ефективного застосування інноваційних технологій управління капіталом для збалансування суспільних, корпоративних і приватних інтересів у розвитку національної економіки та її інтеграції у світовий банківський простір.
8	Алексєєнко М.Д. [1]	Банківський капітал - частина банківських ресурсів, що залучені банками в оборот і використовуються ними з метою одержання прибутку.
9	Коваль С.Л. [12]	Банківський капітал – це та частина банківських ресурсів, які мають здатність приносити дохід.
10	Дунас Н.В. [10]	Поняття «банківські ресурси» є ширшим, ніж «капітал банку».
11	Ткачук Н.М. [15]	Капітал банку – це сукупність власних, залучених і позичених коштів, що перебувають в розпорядженні банку і використовуються ним для формування матеріальних, нематеріальних і фінансових активів в грошовій формі та здійснення своєї діяльності з метою отримання прибутку.
12	Волкова В.В. [9]	Поняття „банківський капітал” трактується як сформована з моменту створення й у ході діяльності банку сукупність пасивів, елементи якої задовольняють такому набору вимог, як: можливість довгострокового використання; здатність поглинати будь-які потенційні збитки; субординація в правах (по відношенню до вкладників та інших кредиторів); відсутність фіксованих нарахувань доходів.
13	Боровікова М. О. [5]	Банківський капітал — це грошова частина ресурсної бази банку, сформована як з власних, так і залучених та позичених коштів, яка дозволяє банку ефективно здійснювати свою діяльність, покривати непередбачені збитки та орієнтуватися на одержання прибутку.

Критичний аналіз праць науковців дає підстави стверджувати, що визначення терміну “капітал банку” зустрічається у доволі різних інтерпретаціях.

Деякі науковці [13] розкривають сутність банківського капіталу відповідно до законодавства, інші вчені пропонують власні підходи щодо визначення сутності капіталу.

Доволі поширеною в науковому середовищі є думка про те, що банківський капітал - це банківські ресурси, що ускладнює проблему управління накопиченням банківського капіталу і формуванням банківських ресурсів.

Такої позиції дотримуються У.В. Владичин [7] і О.Д. Вовчак [8].

Так, У.В. Владичин вважає, що банківський капітал - це сукупність банківських ресурсів у матеріально-речовій формі, у формі нематеріальних та фінансових активів, що виражені у грошовій формі, сформовані за рахунок власних коштів (внесків акціонерів (учасників)), залучених (вкладів ділових одиниць та домогосподарств) і позичених коштів на грошовому ринку, які використовуються банком для здійснення банківської діяльності задля одержання прибутку [7].

Подібну думку висловив також О.Д. Вовчак, який стверджує, що банківські ресурси можна вважати банківським капіталом [8].

Іншого погляду у визначенні поняття «банківський капітал» дотримується С.Л. Коваль: «Банківські ресурси – це власні, залучені та запозичені кошти, які використовуються банківською установою; банківський капітал – це та частина банківських ресурсів, які мають здатність приносити дохід» [12].

Відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови ресурс - це:

1) кількісна міра можливості виконання якої-небудь діяльності; умови, що дозволяють за допомогою певних перетворень отримати бажаний результат;

2) засіб, можливість, якими можна скористатися в разі необхідності [6].

За словами Н.С. Тютюнник, О.А. Ігнатової терміни «капітал» і «ресурс» мають багато спільного. Усі вони означають «засіб», «можливість», якими можна скористатись. Але є ряд відмінностей. Капітал має приносити прибуток. Ресурс – це теж засіб, можливість, якими можна скористуватися. Але ресурс може бути використаним, а може залишитись у запасі. Отже: капітал – це та частина ресурсу, яка використовується, відтворюється та приносить

прибуток; ресурс – більш широке поняття; він може використовуватися або не використовуватися; може відтворюватися чи не відтворюватися; може приносити або не приносити прибутку [16].

М.Д. Алексеєнко також стверджує, що банківський капітал – це частина банківських ресурсів, що залучені банками в оборот і використовуються ними з метою одержання прибутку. При цьому принципова різниця між банківськими ресурсами і банківським капіталом полягає в тому, що у будь-який момент банківські ресурси більші банківського капіталу або дорівнюють йому. Рівність означає, що наявні ресурси перебувають в обороті банку з метою одержання прибутку [1].

О.М. Чорна вважає, що розмежування понять «банківський капітал» і «банківські ресурси», ґрунтується на тезі: банківські ресурси приймають форму банківського капіталу за умов їх ефективного розміщення, за якими ресурси приносять доход [17].

В економічній літературі зустрічається ототожнення банківського капіталу з такими термінами, як «власний капітал», «власні кошти».

Зважаючи на формулювання у чинному законодавстві України [7] капітал банку також трактується як власні кошти.

Так, М.Д. Алексеєнко [2] вважає, що поняття "власний капітал" ширше за змістом від поняття «власні кошти».

В.В. Бондаренко також наголошує на тому, що визначення "власний капітал" включає в себе і "власні кошти": "Поняття "власні кошти" – найбільш загальне і включає пасиви, створені в процесі внутрішньої діяльності банку: статутний, резервний та інші фонди банку, резерви на можливі втрати по активних операціях, а також нерозподілений прибуток як минулих років так і поточного року. Власний капітал банку – це величина визначена розрахунковим шляхом: вона включає ті статті власних коштів і деякі статті залучених коштів, наприклад, субординований борг, що за своїм економічним змістом можуть виконувати функції капіталу банку" [4].

Проаналізувавши усі наявні підходи вчених до визначення капіталу як економічної категорії, вважаємо, що всі ці визначення мають право на існування, хоча деякі не позбавлені недоліків.

Висновки. Результати дослідження свідчать про те, що незважаючи на численні публікації, на сьогодні так і немає єдиного

підходу до визначення сутності поняття “банківський капітал”. Більшість авторів не повністю розкривають економічну сутність і природу даного поняття. Інші автори трактують його занадто широко. Дана проблема призводить до неоднозначності та суперечливості трактувань понять та спричиняє проблемні питання в процесі правового регулювання діяльності банків.

Загалом, поглиблення сутності капіталу має надзвичайно важливе значення для найповнішого вивчення теорії і банківської практики.

Список використаних джерел:

1. Алексеєнко М. Д. Капітал банку: питання теорії і практики: Монографія. — К.: КНЕУ, 2002. — 276 с.

2. Алексеєнко М.Д. Банківський капітал: стан та перспективи розвитку в Україні: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.04.01 / М.Д. Алексеєнко ; Київ. нац. екон. ун-т. — К., 2003. — 29 с.

3. Аналіз банківської діяльності: Підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін.; За ред. А. М. Герасимовича. — К.: КНЕУ, 2004. — 599 с.

4. Бондаренко В.В. Управління формування власного капіталу банку: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.08 / В.В. Бондаренко ; Держ. вищ. навч. закл. "Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана". — К., 2007. — 19 с.

5. Боровікова М.О. Механізм формування капіталу комерційних банків України: автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.08 / М. О. Боровікова ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2010. — 20 с.

6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / голов. ред. В.Т. Бусел, редактори-лексикографи: В.Т. Бусел, М.Д. Василега-Дерибас, О.В. Дмитрієв, Г.В. Латник, Г.В. Степенко. — К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.

7. Владичин У.В. Банківський капітал в умовах ринкової трансформації економіки України: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.01.01 / У.В. Владичин ; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. — Л., 2005. — 20 с.

8. Вовчак, О. Д. Кредит і банківська справа : підручник / О. Д. Вовчак. — К. : Знання, 2008. — 564 с.

9. Волкова В.В. Комплекс механізмів управління капіталізацією банків в Україні: автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.08 / В.В. Волкова ; Донец. нац. ун-т. — Донецьк, 2010. — 20 с.

10. Дунас Н.В. Структурування капіталу банків України в умовах поглиблення європейської інтеграції: автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.08 / Н.В. Дунас ; Львів. держ. фін. акад. — Л., 2010. — 20 с.

11. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 р. № 2121-III.

12. Коваль С.Л. Власний капітал у системі фінансових ресурсів банку: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.08 / Світлана Любомирівна Коваль ; Тернопільський національний економічний ун-т. — Т., 2007. — 19 с.

13. Облік і аудит у банках: навч. посіб. / О.В. Васюренко, Л.В. Сердюк, О.М. Сидоренко та ін.; За ред. О.В. Васюренко. — К.: Знання, 2006. — 595 с.

14. Облік і аудит у банках: навчальний посібник / О.Г. Коренева, Н.Г. Слав'янська, Н.Г. Євченко, О.В. Карпенко; За ред. О.Г. Кореневої, Н.Г. Слав'янської. — Суми: ВТД “Університетська книга”, 2007. — 493 с.

15. Ткачук Н.М. Власний капітал банку та проблеми капіталізації банківської системи України: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.08 / Н.М. Ткачук ; Терноп. нац. екон. ун-т. — Т., 2008. - 20 с.

16. Тютюнник Н.С., Ігнатова О.А. Використання категорій “потенціал”, “капітал” і “ресурс” у соціально – економічних дослідженнях / Н. С Тютюнник, О.А. Ігнатова / / Економіка промисловості. -.2012.- № 3-4 (59-60) С. 351-355.

17. Чорна О.М. Банківський капітал у системі відтворення: механізм накопичення і функціонування: автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.01 / О.М. Чорна ; Донец. нац. ун-т. — Донецьк, 2010. — 20 с.

18. Шевченко Р. І. Банківські операції: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. — К.: КНЕУ, 2000. — 160 с.

УДК 657.6

О.Ю.Редько
*д.е.н, професор, академік НАСOA,
Директор Національного Центру
Обліку та Аудиту*

ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУТУ АУДИТУ В УКРАЇНІ

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ. Світовий досвід свідчить, що ніякі специфічні умови, національні особливості, ступінь кризи не можуть зупинити дію об'єктивних закономірностей та тенденцій глобалізації розвитку. Український аудит не є виключенням. Ініційований зовні та створений на основі інтелектуального надбання детермінованого державного контролю, вітчизняний аудит поки що не спромігся не тільки перетворитися у суспільну інституцію ринкового типу, але і не готовий до сучасних викликів часу. Розуміння суті таких викликів та обрання парадигми розвитку інституту українського аудиту – найбільш актуальне питання сьогодення для професійної спільноти.

Мета статті – визначення специфіки інституційного оформлення професійного незалежного аудиту в Україні як важливої складової ринкової інфраструктури та вибір рішень щодо довіри та попиту на аудиторські послуги серед українського суспільства з огляду на сучасні виклики світової глобалізації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ. Спочатку про існування ринку аудиторських послуг. Ринок аудиту це саморегульована система відносин між людьми відносно купівлі продажу професійних аудиторських послуг. Умови функціонування ринку наступні:

1.Повноправність всіх форм власності. В Україні, якщо не звертати увагу на державний контроль (інколи навіть під назвою «аудит»), ця умова дотримана, бо і колективна і приватна форми поки що існують (хоча тенденція до усунення з окремих сегментів ринку приватних аудиторів чітко визначена).

2.Економічна свобода та незалежність суб'єктів господарювання. Ця умова цілком дотримана в українських ринкових відносинах. Правда це не завжди стосується абсолютно

всіх учасників вітчизняного ринку аудиторських послуг. Існує досить велике їх число, які залежать від відносин з конкретним замовником, що по факту перетворює таких суб'єктів аудиту з зовнішніх на внутрішніх корпоративних аудиторів.

3. Наявність ринкової інфраструктури. Зазвичай під цим терміном розуміють наявність підприємств посередників, які постачають всіх учасників ринку необхідною інформацією, зводять учасників між собою, аналізують вартість послуг та їх якість. Цього в Україні немає.

4. Наявність та доступність інформації. З цим значно складніше, особливо щодо інформації про тендерні закупки аудиторських послуг. В цьому аспекті український ринок дуже конфіденційний бо корумпований. Окрім цього певна доступність інформації про суб'єктів аудиту не корелює з наявністю та повнотою інформації про об'єкти перевірки. Тому ця ринкова вимога в країні не дотримується.

5. Наявність конкуренції. Ця умова начеб то на 100% дотримана в Україні. Зазвичай конкуренція не якості а ціни на послуги. Але слід виокремити види конкуренції. Досконала конкуренція вимагає наявності великої кількості аудиторів та аудиторських фірм, які не впливають на ціноутворення. Цього і країні на жаль немає.

З існуючих форм до України біль підходить визначення олігопольної конкуренції. за якою є незначна кількість великих фірм, певна кількість середніх фірм та більшість малих аудиторських фірм. При цьому вплив перших двох груп фірм не є визначальним на ціни за аудиторські послуги. Певною мірою це підтверджується дослідженнями І.М.Дмитренко (м. Донецьк)

Той же дослідник, розглядаючи динаміку такого сегменту ринку аудиторських послуг, як виконання завдань з надання впевненості, бо саме за результатами виконання таких завдань простежується реалізація суспільної місії професійного аудиту на підставі надання користувачам незалежної думки щодо достовірності фінансової звітності, констатує наступне.

За період 2008 – 2011 років простежується позитивна динаміка зростання фактичного обсягу доходів від виконання таких завдань на 140 538,5 тис. грн. (або 26,54%), проте темп зниження

кількості таких завдань склав 51,98% за умов значного зростання середньої вартості одного замовлення в 2,43 рази.

Найбільша питома вага серед всіх типів завдань з надання впевненості належить завданням з аудиту, зокрема: на завдання з ініціативного аудиту (за вартісними показниками) в період 2008 – 2011 років припадало від 49,71% до 67,31% всього обсягу доходів від виконання завдань з надання впевненості; на завдання з обов'язково аудиту (за кількісними показниками) – відповідно від 68,31% до 60,26%.

І.Н.Дмитренко робить цілком слушний висновок, що простежується тенденція поступового зростання середньої вартості завдань з ініціативного аудиту фінансової звітності, з урахуванням її перевищення порівняно з обов'язковим аудитом у середньому у 2,5 – 4,3 рази. Також наявна тенденція до поступового скорочення обсягів доходів від виконання завдань з обов'язкового аудиту на 28,38%, зменшення кількості таких завдань - на 54,14% на фоні зростання їх середньої вартості на 56,11%.

І це при тому, що середня кількість чисельність практикуючих аудиторів протягом останніх 5 років коливається в межах 3323 – 3129 осіб, а середня чисельність сертифікованих аудиторів у штаті аудиторських фірм наближається до 2.3 осіб.

З огляду на олігопольну конкуренцію у вітчизняному аудиті поступово приходить кінець головній ознаці ринку – саморегулюванню. На сьогодні йдуть цілоспрямовані процеси не допуску до ринку (поки що до його обов'язкового сегменту) малих аудиторських фірм та аудиторів – суб'єктів підприємницької діяльності. Це робиться шляхом використання адміністративного ресурсу через створення штучних умов включення суб'єктів аудиту до того чи іншого галузевого реєстру.

Хоча важко зрозуміти, яким чином, наприклад, наявність у штаті 3 аудиторів покращить якість послуг аудиторської фірми. Вже не кажучи про проходження зовнішнього контролю якості аудиторських послуг, що стає певною індульгенцією або пропуском на ринок. Слід зазначити, що такий «контроль» разовий і ніяким чином не гарантує якості подальших поточних аудиторських послуг аудиторської фірми.

Взагалі сьогодні слід вести мову не про якість аудиту (це все одно що розглядати якість роботи судді, лікаря чи екстрасенса), а про наявність та дієвість внутрішньої системи контролю за якістю послуг в самій аудиторській фірмі. Бо в іншому випадку замовник аудиту помилково починає вважати, що зовнішній контроль гарантує якість результату аудиторських послуг. Усунення з ринку малих аудиторських фірм та аудиторів – підприємців обумовлено бажанням підняти ціни на професійні послуги для учасників ринку, що залишаються. Бо одна з великих вад українського аудиту у тому, що він не може собі скласти реальну ціну.

Таким чином з п'яти чинників ринку для українського аудиту реально існує лише два. Тому з великою умовністю можна сказати лише про початок процесу формування ринку професійного аудиту, а не про його існування.

Чи є український аудит інститутом з точки зору теорії неоінституціоналізму. Існує думка, що «процес створення інституту, починається тоді, коли виникає потреба у вирішенні проблем, пов'язаних з повторюваною взаємодією людей. У цьому випадку й розробляються правила взаємодії у сукупності із системою гарантій їхнього виконання, що дає змогу розв'язати проблеми з найменшими витратами. Одночасно створюється система статусів та ролей, що охоплює всіх без виключення учасників взаємодії» [1, с. 15 -16]. У цьому контексті привертають увагу чотири ознаки інституту, що визначені В.Д. Якубенко [2, с. 22 - 23]. З погляду автора ознаки інституту як такого можна систематизувати так:

1) соціологічна - інститут завжди розглядається як результат соціалізації, суспільного визнання з виведенням мікроявищ та процесів на макрорівень. Чи можна зараз говорити про суспільне визнання незалежного аудиту в Україні? Скоріше «ні» ніж «так». Нас сьогодні потреба у незалежному контролі, яким є аудит, дуже слабо визнається бізнесом і практично не затребувана пересічними власниками, нн кажучи вже про Суспільство в цілому. Єдине, що спостерігається, так поширення терміну «аудит» на різні сфери діяльності людини – від перевірки електролічильників у домах до перевірки дотримання вимог норм та законів (так званий «комплаєнс-аудит»).

2) правова - інститут пов'язується з організаційним та правовим оформленням забезпечених легітимністю явищ. В цьому сенсі український аудит цілком легітимний та законодавчо визначений.

3) економічна – інститут розглядається як певна сфера, межі існування та підґрунтя отримання специфікованих форм доходу. Щодо останнього то форми доходів аудиторів нічим не відрізняються від доходів будь якої сфери послуг – дохід, прибуток, заробітна плата.

4) соціо-психологічна – будь-який інститут із усією соціальною наповненістю не позбавлений природних, психобіологічних засад, що виводять на можливість адаптації інститутів до зміни середовища. З точки зору цього критерію вітчизняний аудит все ніяк не прилаштується до змін (або викликів часу) у суспільстві. Так і залишається міфом аудит податкової звітності, відсутнє саморегулювання професії та громадській нагляд за аудиторською діяльністю. Хоча елементи пристосування все ж є. Перш за все у захисті інтересів замовника перед фіскальними органами державного контролю.

З огляду на те, що ринок аудиторських послуг в країні все ще формується, на сьогодні важко визнати інституалізацію українського аудиту.

Виклики часу та відповіді на них. За кордоном після гучних міжнародних скандалів з фальсифікацією фінансової звітності великих національних та транснаціональних кампаній. В суспільстві не тільки впала довіра до бухобліку, але і до аудиту, бо всю звітність перевіряли та надали позитивний чи умовно-позитивний висновок великі аудиторські фірми. Тому перед аудиторською професією постають певні проблеми (виклики) які слід вирішувати [3]. Не оминуло це і українській аудит.

1.В чому реальна місія аудиту? Теоретично в аудиторській свідомості існує теза, начеб то аудит здійснюється в інтересах власника. Але якого? Мажоритарного чи міноритарного? Бо інтереси обох одночасно врахувати неможливо. А тут ще додаються інтереси Держави (фіскальний контроль).

Реально український аудитор (як і закордонний) орієнтований в першу чергу на інтереси менеджменту, який і замовив йому перевірку. Це – перша ітерація безпосереднього інтересу щодо результатів аудиту. А мажоритарний (або одноособовий власник) – це друга ітерація, опосередкована через менеджмент, з яким у власника завжди буде існувати певний конфлікт інтересів.

Пересічний же акціонер не хвилює аудитора, як і наявність або відсутність останнього не хвилює акціонера з часткою у 0.002 портфеля акцій або річними дивідендами до 200 грн. На нашу думку, місія аудиту, задекларована в стандартах IFAC як надання впевненості користувачам аудиторського висновку (або фінансової звітності), для умов вітчизняного аудиту досить поверхова. До речі, не кому потрібна висока (при цьому незрозуміло як її розрахували) але не абсолютна впевненість? Скоріше місією, зокрема сучасного українського аудиту, слід визнати «зменшення інформаційної невизначеності користувача аудиторського висновку щодо стану та перспектив об'єкта перевірки».

Не може бути в сьогоднішньому українському бізнесі довіри до звітності, створеної на принципах та за судженням конкретного бухгалтера (як за МСФЗО, наприклад). Тому і виникає попит на думку «третьої сторони» - аудитора, щодо того, а що робиться на підприємстві? Куди воно іде? Як використовує інвестований чужий капітал? Чи є в нього перспективи функціонування на найближче майбутнє? Чи є ризик шахрайства персоналу або неефективного менеджменту?. Тоді і рішення по результатам аудиту можна приймати. Не дивно, що сфері бізнесу досить поширена і інша теза – навіщо замовляти аудит якщо податкова перевірка все одно нарахує штрафні санкції («навіщо платити двічі»)

2.Комунікаційність аудиторів. На Заході вже давно критикують «бінарність аудиторських висновків», коли для широкого загалу оприлюднюється аудиторський висновок у скороченому форматі, а для менеджменту та визначених користувачів додається розгорнута аналітична інформація. Так званий «чорний ящик аудиту» вимагає розкриття та прозорості. Висуваються навіть вимоги до оприлюднення аудиторських запитів та відповідей на них. Для української аудиторської практики це може погано закінчитися. Бо саме «бінарність» аудиторського висновку підтримує банківський аудит та аудит звітності учасників ринку цінних паперів та ринку фінансових послуг. Але відкриття «чорного ящика аудиту» з іншого боку показує який великий обсяг роботи здійснює аудитор, його намагання докопатися до істини (бо правда у кожного своя). І це певний плюс для розуміння аудиту та його місії для суспільства.

Очікування прагматичності від аудитора з боку користувачів його послугами вступає у протиріччя з принципом конфіденційності (насамперед у його вітчизняній трактовці). І дійсно, ну яке управлінське рішення можна прийняти за висновком, що «фінансова звітність в усіх суттєвих аспектах відповідає прийнятій основі її подання та розкриття», не маючи легітимної «концептуальної основи» та не знаючи, що ж слід вважати «суттєвим аспектом». До речі, і серед аудиторів немає чіткого розуміння, з чого закінчується позитивний висновок і починається модифікований. І тут новий виклик – де межа суб'єктивності аудиторського судження.

3.Професійне судження. На сьогодні навіть у останній редакції МСА IFAC, межа суб'єктивного аудиторського судження чітко не визначена. Як визначити суттєву невідповідності даних звітності чи її тверджень; як визначити вплив викривлень на рівні тверджень класу операцій та сальдо рахунків; як розрахувати достатність отриманих доказів для формування свого судження; що слід вважати реальним критерієм для відмови від виказування судження; чи можуть існувати різні судження різних аудиторів з одного предмету перевірки, якщо всі вони мають свідоцтво АПУ про проходження контролю якості аудиторських послуг? Це поки що для української аудиторської практики виключно риторичні питання. Але не маючи на них відповіді, важко буде поширювати аудит у суспільстві, спілкуватися з користувачами аудиторських послуг. Поки що це – «терра інкогніто».

4.Відповідальність аудитора. На сьогодні навколо аудитора чатують ризики в основному кримінальної відповідальності та дисциплінарного покарання з боку АПУ. Всі українські аудитори «ходять» під такими цікавими статтями Кримінального Кодексу України, як відповідальність організаторів, учасників та співучасників злочину, розголошення комерційної таємниці, підrobка документів; статтями закону про фінансовий моніторинг, тощо. На щастя, українські аудитори поки що не несуть відповідальності за не знайдені факти обману або помилки під час аудиту фінансової звітності. У Західній аудиторській практиці та у Суспільств поступово виникають питання щодо реального розподілу конкретної пропорційної відповідальності між

замовником та аудитором. Але тут є трансцендентальна пастка між правом на особисте професійне судження і нормативним регулюванням дій аудитора. Поки що для вітчизняних аудиторів цей виклик часу не дійшов.

5. Незалежність. Багато із вітчизняних замовників ніяк не можуть зрозуміти, що цей термін слід використовувати виключно в контексті професійної діяльності. Бо в іншому випадку він може ввести у оману. Існує думка, що застосування стандартів аудиту починає привалювати над професійним судженням, а норми професійної етики взагалі відступають на задній план. В Україні Кодекс професійної етики аудитора не існує. Є переклади Кодексу професійної етики IFAC для бухгалтерів (які вітчизняні бухгалтери навіть і не думають користуватися). Тому казати про етику аудиту в Україні передчасно.

Погана економічна ситуація, низький рівень гонорарів за роботу, цінова конкуренція, протекціонізм, корупція та монополізм – все це унеможливорює застосування принципів професійної етики в аудиторській практиці. В боротьбі за замовника етика поки що відступає. Хоча самі професійні процедури здійснюються з певним дотриманням етичних вимог до професії. Про те, західне суспільство закидає своїм аудиторам, особливо корпоративного сектору, що вони поступово перетворюються у внутрішніх аудиторів певних корпорацій, і втрачають професійну незалежність.

Такі явища спостерігаються і в країні. але у обмеженій кількості, бо немає такого числа успішних а, тим паче, транснаціональних корпорацій з українським капіталом. Але практика безперервного аудиторського супроводу одного і того ж суб'єкта господарювання протягом багатьох років (навіть без ротації аудиторів), наводить на думку що і український аудит має ті ж проблеми.

6. Регулювання чи саморегулювання. На сьогодні більше третини аудиторів об'єднані у професійну громадську організацію «Спілка аудиторів України» (САУ). Це одна з найстаріших організацій країни, яка відмічає своє двадцятиріччя. Слід відзначити, що більшість аудиторів є одночасно членами не тільки САУ а ще двох - трьох громадських організацій. Тому і важко вести мову про ознаки інституту аудиту в країні, коли практики цієї професії не

входять до однієї професійної організації. На сьогодні вкрай актуалізувалася проблема реального впливу професійної організації аудиторів на професійну практику та взяття на себе відповідальності за фах перед Суспільством. Реально за аудит як професію в Україні ніхто не відповідає. У АПУ немає на це законодавчо визначених повноважень, у державних регуляторних органів – відповідних прав, у професійних організацій – ні повноважень ні обов’язків, ні прав. Відповідно і відсутній орган суспільного нагляду за професійною аудиторською діяльністю. З огляду на виклики часу такий стан справ не може сприяти розвитку аудиту в країні. Існує два шляхи вирішення цієї проблеми : передача права на сертифікацію та підвищення кваліфікації в контролю за якістю послуг одній професійній організації аудиторів (при умові, що всі практикуючі аудитори повинні бути членами такої організації); або злиття САУ та АПУ в єдину організацію, де АПУ буде виконувати функції органу громадського нагляду. Є третій, «український шлях», за яким одні і ті ж самі особи будуть членами керівних органів САУ та членами АПУ. Що з цього вийде – невідомо, бо в останньому випадку все залежить від конкретних особистостей. Єдине, що в дані ситуації слід чітко визначити – так це парадигма майбутнього розвитку професійної діяльності. Вона повинна лежати в площині об’єднання інтересів всіх суб’єктів аудиту країни, які працюють професійно саме в аудиті. Часи «романтичного аудиту», коли професія об’єднувала всіх – від викладачів до керівників успішних аудиторських фірм, на жаль минув. Нові часи, нові виклики потребують і нових відповідей аудиторів.

ВИСНОВКИ.

1. Сучасні тенденції глобалізації ринків не можна ігнорувати при розробці стратегії розвитку професійного незалежного аудиту в Україні.
2. Інституційне оформлення аудиту в Україні є певною відповіддю саме на негативні тенденції глобалізації та відбувається на тлі формування самого ринку аудиторських послуг, тому говорити про інститут аудиту як про факт недоцільно.

3. Сучасні виклики українському аудиту вимагають глибокого наукового дослідження теорії та практики аудиторської діяльності обов'язково з врахуванням чинників часу та місця.

4. Подальший успіх аудиту в Україні цілком залежить від того, чи зможе професійна спільнота знайти розумні відповіді на виклик часу та розробити відповідні заходи. В іншому випадку існує можливість на практиці трансформації зовнішнього аудиту в внутрішній державний

Список використаних джерел:

1. Панков В.В. Институциональная теория бухгалтерского учета и аудита: [учебное пособие]/ В.В. Панков. – М.: «ИнформБюро», 2011. – 168с.

2. Якубенко В.Д. Базисні інститути у трансформаційній економіці: [монографія]/ В.Д. Якубенко. – К.: КНЕУ, 2004. – 252с.

3. Журнал «Accounting and business, xthdym 2011 h

В.С. Рижиков
*д. пед.н. доцент кафедри
теоретичної та прикладної економіки,
завідувач кафедри теорії і методики
професійної освіти,
Міжрегіональна академія
управління персоналом*

УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК: ЗНАЧЕННЯ, ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ, АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ БІЗНЕСУ ТА ОСНОВИ МЕТОДИКИ ЙОГО ВИКЛАДАННЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ З ОБЛІКУ І АУДИТУ

Постановка проблеми. Управлінський (внутрішньогосподарський) облік посідає центральне місце в процесі підготовки спеціалістів з бухгалтерського обліку та аудиту. Його розбудова є широко творчою роботою на кожному підприємстві, яка ґрунтується на особливостях технології та організації виробництва, потребах інформаційного забезпечення всіх рівнів управління, а особливо Використання в поєднанні системи управління з практикою організації фінансів підприємства. Перехід на національні стандарти бухгалтерського обліку, нові економічні умови розширюють функції та повноваження бухгалтерської служби. Бухгалтерська професія виходить на якісно інший рівень, а бухгалтер аналітик в своїй діяльності піднімається на новий щабель, перейшовши, від облікової реєстрації господарських фактів до аналізу управління виробництвом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам всебічного розвитку економічної освіти в Україні присвячено праці науковців О.Аксьмової, А.Нісімчука, О.Падалки, І.Смолюка, О.Шпака та ін. Методику професійної підготовки з бухгалтерського обліку розкриває М.Теловата в своїх наукових працях.

Мета статті – розкрити значення, принципи побудови управлінського обліку в структурі бізнесу. Науково описати методику викладання дисципліни в системі навчального процесу та порядку вивчення навчальних дисциплін пов'язаних з управлінським обліком.

Особливо важливо сьогодні зуміти викладачу передати свої фахові знання, сформувати у студента майбутнього фінансиста, аудитора навички та вміння з управлінського обліку. Тому що лише теоретичне розуміння предмета не уможливлює практичне використання отриманих знань, відсутність сформованих навичок та вмінь у фінансиста чи як проще називають обліковця на практиці потребує навчання або перенавчання для реальної практичної діяльності. Тому стоїть сьогодні задача викладачів облікових спеціальних дисциплін опанувати методику викладання. Методика викладання облікових дисциплін як оптимальне поєднання загальнодидактичних методів, прийомів та засобів навчання є світоглядною дисципліною, яка вимагає від викладача відповідного рівня розуміння законів управління та специфіки розвитку бухгалтерського обліку як науки, наявності власного світогляду та економічного способу мислення в поєднанні з опанованими основами теорії і методики професійної освіти.

На думку Аксьонової О.В. методика викладання економічних дисциплін є одночасно мистецтвом, технологією передачі знань, таємницею засвоєння предмета, невидимою канвою, у яку вплетені знання та навички тих, хто навчається, інтелектуальною власністю викладача [1, с. 9].

Теловата М.Т. відмічає, що турбота про освіту на державному рівні, створення необхідних умов навчання і виховання молоді, її професійна підготовка - запорука формування інтелектуального потенціалу народу, його духовного відродження, у процесі якого зростає людина-будівник, людина-творець. Входження України у світовий освітянський простір та орієнтація на ринок праці вимагають певних змін в організації підготовки спеціалістів у вищих навчальних закладах. В умовах переходу до ринкової економіки відродження бухгалтерії ускладнюється невизначеністю ситуації. Сьогодні світова практика засвідчує, що облік - вкрай необхідна, але досить складна наука [7].

Теорія та практика трансформація сучасного бізнесу вимагає від менеджера (керівника) поглибленні знання щодо основ організації управлінського обліку, то досить переконливо доводять останні дослідження, що управлінський (внутрішньогосподарський) облік посідає центральне місце в процесі підготовки

спеціалістів з обліку та аудиту. Його побудова є широко творчою роботою на кожному підприємстві, яка ґрунтується на особливостях технології та організації виробництва, потребах інформаційного забезпечення всіх рівнів управління. Важливою складовою частиною управлінського обліку є калькуляція собівартості продукції, робіт та послуг.

Сутність управлінського обліку визначено в ст. 1 Закону України від 16.07.99 р. №996-XIV «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (далі — Закон про бухоблік) внутрішньогосподарський (управлінський) облік — система обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством [5].

Метою управлінського обліку є вивчення загальних принципів побудови облікового процесу стосовно вимог інформаційного та аналітичного забезпечення різних рівнів управління [2; 3].

Дисципліна «Управлінський облік» є складовою частиною загальної системи знань із бухгалтерського обліку, орієнтованих на посилення інформаційно-аналітичної функції обліку, й важливою ланкою в розбудові ринкових відносин. Вона розкриває концептуальні засади збору, систематизації та аналізу облікової інформації з метою формування альтернативних варіантів управлінських рішень.

Значення дисципліни управлінського обліку як навчальної дисципліни є в наступному, щоб навчити студентів вибирати варіанти побудови обліку, виходячи з обсягів виробництва, системи управління, встановленого порядку контролю, ґрунтовно знати методику відображення затрат, виходу продукції та визначення її собівартості на виробничих підприємствах.

Особливістю в практичній частині підготовки є те, що поточний контроль засвоєння знань здійснюється шляхом виконання практичних завдань, написання контрольних робіт, тестовим опитуванням, проміжний - захист модулів, а заключний — написання курсової роботи та складання іспиту. Особливістю ефективного формування практичної складової, а це навички та вмінні у студентів із спеціальності облік і аудит є написання курсової роботи, в якій обов'язково розкриваються практичні розрахунки щодо процесі побудови управлінського обліку на виробничому підприємстві.

Знання програмного матеріалу дисципліни стануть в нагоді при проведенні наукових досліджень, вивченні інших дисциплін, написанні курсових і дипломних робіт, в практичній діяльності на посадах, пов'язаних з бухгалтерським обліком, аналізом, контролем, аудитом, фінансовим менеджментом.

Розуміння сутності навчальної дисципліни і науки «Управлінський облік» в цілому починається ще на першому курсі навчання опануванням економіко-орієнтованих дисциплін загального циклу підготовки до яких входять: «Основи економічної теорії», «Історія економічних вчень», «Історія економічної думки». З кожним курсом навчання майбутніх фінансистів, спеціалістів з обліку і аудиту поглиблюються економічними знаннями послідовним характером викладу матеріалу. До таких дисциплін відносяться: мікроекономіка (економічні відносини на рівні підприємства), макроекономіка (економічні відносини на рівні держави і досліджуються суб'єкти цих відносин), світова економіка (міжнародні економічні зв'язки між державами та світові економічні об'єднання та організації). Вивчення цих дисциплін формують у студентів економічну думку та мислення. Поступово навчання переходить до спеціальних економічних дисциплін до яких відносяться «Економіка виробництва», «Фінанси» та інші. Професійно орієнтовані та спеціальні професійні дисципліни які обов'язково вивчаються перед «Управлінським обліком» це: бухгалтерський облік, менеджмент, статистика, економіка підприємства, фінанси підприємства, інформаційні системи і технології обліку, ціноутворення, інвестування. При цьому виклад самостійно визначає обсяги подачі матеріалу чередуючи теоретичні основи з практикою використання. І вже на прикінцевому етапі формування майбутнього фінансиста, спеціаліста з обліку та аудиту вивчається «Управлінський облік». Після опанування студентами управлінського обліку вивчаються дисципліни, які спираються на дану дисципліну: аналіз господарської діяльності, оподаткування підприємств, управлінські інформаційні системи в аналізі і аудиті, фінансовий аналіз.

Зміст та аспекти управлінського обліку, що викладені в науковій статті, наявність предмета, методів та основних принципів його побудови, свідчать, що навчальна дисципліна "Управлінський облік" є необхідною складовою фахової підготовки студентів зі

спеціальності 6.030509 "Облік і аудит", структура якої відповідає галузевим стандартам вищої освіти. Навчальна дисципліна спрямована на вивчення таких ключових проблем управлінського обліку, як: розкриття мети, змісту та організації управлінського обліку; бюджетування, класифікація та поведінка затрат і результатів, традиційні та сучасні методи калькулювання собівартості продукції; аналіз взаємозв'язку "Затрати - обсяг - прибуток"; облік і контроль за центрами відповідальності та основні напрями розвитку управлінського обліку. Для засвоєння матеріалу передбачаються такі види навчання: лекції, лабораторні заняття, індивідуальна робота під керівництвом викладача, самостійна підготовка, пов'язана з опрацюванням спеціальної літератури, інструктивних матеріалів, заповнення первинної і зведеної документації, реєстрів синтетичного та аналітичного обліку, підготовка рефератів, доповідей, виконання курсової роботи. Для ефективного викладання управлінського обліку здійснюється цілеспрямована робота на посилення зв'язку освіти з науковими досягненнями. Це досягається за рахунок: утілення в освітній процес дослідницького підходу, відтворення в навчальному процесі моделі наукового дослідження, його основних принципів, форм і методів; широкого застосування як навчального матеріалу результатів наукових досліджень регіональної проблематики; залучення студентів до дослідницьких програм навчального закладу та спеціалізованих кафедр обліку і аудиту [4; 8; 9].

Теорія та методики викладання як наука завжди шукає найкоротший шлях до опанування знаннями, навичками та вміннями в найбільш ефективний засіб, що для вивчення «Управлінського обліку» є суттєвим. «Управлінський облік» неможливо вивчати без забезпечення наочності. Заздалегідь необхідно підготувати схеми (організації управлінського обліку, взаємозв'язку фінансового та управлінського плану, процесу прийняття рішень, класифікацію витрат тощо), графіки (поведінки витрат, точки беззбитковості), таблиці (Звіт про фінансові результати та ін.), розрахунки (розподілу непрямих витрат різними способами, трансфертних цін). При цьому як зміст матеріалу, так і форма його викладу повинні бути доступними для розуміння аудиторією. між тим необхідно враховувати викладачу, що заздалегідь підготовлені матеріали

(схеми, таблиці) не завжди акцентують увагу та як живий розгляд матеріалу з допомогою дошки в аудиторії. Тому викладачеві в процесі лекційної подачі матеріалу так і на особливо на практичних заняттях необхідно враховувати використання такого досить давнього способу у навчанні, як аудиторна дошка. В наш час звичайно з різного роду модифікаціями.

Зміст предмета управлінського обліку розкривають його чисельні об'єкти, які можна об'єднати у дві групи. До першої відносяться виробничі ресурси, що забезпечують раціональну працю людей у процесі підприємницької діяльності; до другої групи відносяться господарські процеси та їх результати, що складають у сукупності підприємницьку діяльність (виробничу діяльність підприємства) [2].

Навчальна дисципліна спрямована на вивчення таких ключових проблем управлінського обліку, як: розкриття мети, змісту та організації управлінського обліку; бюджетування, класифікація та поведінка затрат і результатів, традиційні та сучасні методи калькулювання собівартості продукції; аналіз взаємозв'язку "Затрати - обсяг - прибуток"; облік і контроль за центрами відповідальності та основні напрями розвитку управлінського обліку.

Роль викладача у процесі підготовки ділового, активного випускника відповідно змісту предмета полягає у тому, щоб усвідомлення студентами опанування управлінського обліку, його методики, перетворилися у «Бажання знати», а наявність ситуаційних завдань, які потребують вибору альтернативних рішень, дозволяли студентам самостійно займатися пошуком нових знань, вирішувати професійні проблеми.

Важливим науково-педагогічним положенням є пріоритет виховання в підготовці фахівців. В умовах, коли освіта стала послугою і товаром (залишаючись в глибинній своїй сутності суспільним благом), її кількість, на думку основних споживачів, визначається її прибутковістю - можливістю отримувати оплачувану роботу, створити власну справу тощо. Сучасна освіта частіше орієнтується на прикладний тип знань, які дають швидкий ефект, задовольняють інтереси замовника – «спожива освітніх послуг».

Висновки. Навчальна дисципліна управлінський облік спрямована на вивчення таких ключових проблем управлінського обліку, як: розкриття мети, змісту та організації управлінського обліку; бюджетування, класифікація та поведінка затрат і результатів, традиційні та сучасні методи калькулювання собівартості продукції; аналіз взаємозв'язку "Затрати - обсяг - прибуток"; облік і контроль за центрами відповідальності та основні напрями розвитку управлінського обліку. Для засвоєння матеріалу передбачаються такі види навчання: лекції, лабораторні заняття, індивідуальна робота під керівництвом викладача, самостійна підготовка, пов'язана з опрацюванням спеціальної літератури, інструктивних матеріалів, заповнення первинної і зведеної документації, реєстрів синтетичного та аналітичного обліку, підготовка рефератів, доповідей, виконання курсової роботи.

Перспектива подальших досліджень полягає у поглибленому аналізі та вдосконаленні існуючих методик викладання управлінського обліку. Впровадження інтерактивних форм навчання в розробку практичних задач, які базуються на реальній виробничій управлінській діяльності.

Список використаних джерел:

1. Аксьонова О.В. Методика викладання економіки: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 1998. – 278 с.
2. Атамас П.Й. Управлінський облік: 2-ге видання: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 440с.
3. Бутинець Ф.Ф., Давидюк Т.В., Канурна З.Ф., Малюга Н.М., Чижевська Л.В. Бухгалтерський управлінський облік: Підручник. Издательство: Житомир: ПП "Рута", 2005. – 480 с.
4. Добровський В. М., Гнилицька Л. В., Коршикова Р. С. Управлінський облік: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / За ред. В. М. Добровського. — К.: КНЕУ, 2003. — 235 с.
5. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.99 р. №996-XIV із змінами і доповненнями (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, N 40, ст.365.
6. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII

7. Левочко М.Т. Професійна підготовка молодших спеціалістів з бухгалтерського обліку у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації - автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – Інститут педагогіки і психології професійної освіти Академії педагогічних наук України / М.Т.Левочко. – К, 2003. – 17с.

8. Програма і робоча програма навчальної дисципліни «Управлінський облік» (для студентів спеціальності 6.050100 "Облік і аудит" (6.030509 - «Облік і аудит»)) 3 курсу денної форми навчання і 4 курсу заочної форми навчання) / Укл.: Власова О.Є. – Харків: ХНАМГ, 2009.- 45 с.

9. Рижиков В.С. Управлінський облік: практична та самостійна робота. Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. / В.С.Рижиков. – Кіровоград: КІРУС, 2013. - 94с.

*Н.М. Цветкова
к.е.н., доцент,
професор кафедри
теорії бухгалтерського обліку
Національної академії статистики,
обліку та аудиту*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ЗВІТНОСТІ ЗА МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ

Постановка проблеми. Глобалізація світової економіки потребує складання фінансової звітності за міжнародними стандартами. Досвід роботи країн світу показує, що МСФЗ забезпечує інвесторів якісною інформацією, яка дозволяє приймати правильні управлінські рішення. При застосуванні МСФЗ зменшуються затрати на складання консолідованої фінансової звітності, полегшується доступ до міжнародних ринків капіталу, збільшується приток іноземних інвестицій, підвищується конкурентоспроможність компаній. МСФЗ забезпечують прозорість, високу інформативність та зіставність показників фінансової звітності компаній. В сучасних умовах продовжується перехід різних країн світу на МСФЗ. Розвиток транснаціональних корпорацій, світової торгівлі, а також зростання міжнародних потоків капіталу, цінних паперів, кредитів, капітальних вкладень, все більш потребує застосування МСФЗ. Тому актуальним є дослідження методологічних питань формування звітності за МСФЗ в сучасних умовах, коли здійснюються постійні їх зміни.

Аналіз останніх досліджень. Огляд літератури показав, що в світі здійснюється конвергенція, яка спрямована на усунення відмінностей між МСФЗ і національними стандартами США, Японії та інших країн світу. Компанії ЄС, зареєстровані на біржах, мають дотримуватися вимог МСФЗ при підготовці консолідованої фінансової звітності. Комісія по цінним паперам та біржам США (SEC) надала іноземним компаніям право використовувати при підготовці фінансової звітності МСФЗ. Їх застосовують на світових біржах. Ринкова капіталізація станом на 30 червня 2014 року склала у млрд. USD на біржах: Нью-Йоркська – 19179, NASDAQ -6671,

Токійська – 4624, EURONEXT -3818, Лондонська – 3396, Гонконгська – 3089 та ін.(1). Як відомо, МСФЗ визнаються більше 120 країнами світу.

В Україні питання застосування МСФЗ компаніями розглянуті як в нормативно-правових актах ,так і в дослідженнях вчених: С.Голова, В.Костюченко, В.Пархоменко та інших. Розпорядженням Кабінету Міністрів схвалена Стратегія застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні від 24 жовтня 2007 року № 911-р (2). На основі МСФЗ складені в Україні Національні положення (станданти) бухгалтерського обліку. В сучасних умовах поставлені нові питання формування звітності у зв'язку із змінами МСФЗ, поданням компаніями користувачам нової інтегрованої звітності.

Відповідно до законодавства фінансова звітність та консолідована фінансова звітність складаються в Україні за МСФЗ: публічними акціонерними товариствами, банками, страховиками починаючи з 1 січня 2012 року; підприємствами, які надають фінансові послуги, а також недержавне пенсійне забезпечення – з 1 січня 2013 року; по допоміжної діяльності у сферах фінансових послуг і страхування – з 1 січня 2014 року; кредитними спілками, а також по діяльності з управління активами – передбачено з 1 січня 2015 року (3).

Мета дослідження. Звітність складається на основі загальноприйнятих принципів, єдиних правил, які забезпечують користувачів надійною інформацією для оцінки діяльності компаній та прогнозування їх розвитку. Тому, метою статті є розгляд нових методологічних питань складання звітності та розробка рекомендацій щодо покращення її змісту.

Виклад основного матеріалу дослідження. В МСФЗ представлені такі методологічні питання як якісні характеристики інформації, класифікація елементів фінансової звітності, правила їх визнання та оцінки, розкриття у звітності. В Концептуальній основі фінансової звітності, виданої Радою за МСБО, передбачені якісні характеристики фінансової інформації: основоположні - доречність, суттєвість, правдиве подання та посилювальні - зіставність, можливість перевірити, своєчасність, зрозумілість, а також порядок їх застосування. Тобто, перша група якісних характеристик є фундаментальними, яким обов'язково має задовольняти звітна інформація, а друга група включає характеристики, які покращують

корисність інформації. Фінансові звіти складаються на основі припущення, що суб'єкт господарювання є безперервно діючим і залишатиметься діючим в осяжному майбутньому (4). В МСБО 1 «Подання фінансової звітності» наведені загальні характеристики фінансової звітності: достовірне подання та відповідність МСФЗ, безперервність, принцип нарахування в бухгалтерському обліку, суттєвість та об'єднання у групи, згортання, частота звітності, порівняльна інформація, послідовність подання (5).

Існують різні підходи до принципів бухгалтерського обліку в законодавстві. Так, в Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»(6) наведені основні принципи бухгалтерського обліку та звітності, а, наприклад, в Федеральному Законі Росії «Про бухгалтерський облік» (7) представлені принципи регулювання бухгалтерського обліку – відповідність федеральних і галузевих стандартів вимогам користувачів бухгалтерської (фінансової) звітності, а також рівню розвитку науки та практики бухгалтерського обліку; єдність системи вимог до бухгалтерського обліку; спрощення способів ведення бухгалтерського обліку (включно спрощену бухгалтерську звітність); застосування міжнародних стандартів як основи розробки федеральних та галузевих стандартів та інші. Тобто, конкретних принципів не має, так як їх встановлюють в наказі про облікову політику. На наш погляд, доцільно принципи бухгалтерського обліку та звітності розділити на загальноприйняті, які встановлені в нормативних документах, та конкретні – які наведені в обліковій політиці компанії.

Правильне застосування МСФЗ потребує їх систематизації. Комплект документів з міжнародних стандартів фінансової звітності включає Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО), Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) та тлумачення. Але це не є їх класифікацією, а пов'язано з тим, що з 1973 по 2001 рік стандарти розробляв і друкував Комітет з міжнародних стандартів фінансової звітності під назвою «Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (IAS), а у 2001 році цей комітет був реорганізовано у Раду з МСФЗ (IASB), яка продовжила роботу по випуску стандартів вже під назвою «Міжнародні стандарти фінансової звітності» (IFRS). В сучасних умовах комплект документів за міжнародними стандартами

включає 12 МСФЗ (IFRS), 29 МСБО (IAS), а також тлумачення до стандартів - 17 IFRIC і 11 SIC. В літературі наведені різні варіанти класифікації міжнародних стандартів. Так, наприклад, Соловйєва О.В.(8) пропонує їх класифікацію залежно від регламентації вимог к формуванню форм звітності: 1) загальні вимоги до змісту фінансової звітності; 2) вимоги до змісту статей балансу; 3) вимоги до змісту статей звіту про сукупний дохід ; 4) вимоги до змісту звіту про зміни у власному капіталі ; 5) вимоги до змісту звіту про рух грошових коштів; 6) вимоги до змісту приміток; 7) галузеві стандарти. На наш погляд, класифікації мають важливе значення для вивчення та правильного застосування МСФЗ.

В Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (№996 –XIV) вказано, що «національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку – нормативно-правовий акт, затверджений центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики, що визначає принципи та методи ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, що не суперечать міжнародним стандартам» (6). Потрібно відзначити, що не відповідностей та протиріч між МСФЗ і П(С)БО не може не бути. Після того, як Радою з МСФЗ були внесені зміни в діючі стандарти або впроваджені нові стандарти, вже починають бути невідповідності, так як Міністерство фінансів України тільки через певний час розгляне ці зміни і може їх не прийняти в Національних П(С)БО. За останні роки невідповідностей між МСФЗ и П(С)БО стає все більше. Так, були впроваджені нові МСФЗ (МСФЗ 10 «Консолідована фінансова звітність», МСФЗ 11 «Спільна діяльність», МСФЗ 12 «Розкриття інформації об участі в інших підприємствах», МСФЗ 13 «Оцінка за справедливою вартістю») і здійснені зміни до діючих стандартів (МСБО 19 «Виплати працівникам», МСБО 27 «Окрема фінансова звітність», МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані та спільні підприємства», МСБО 32 «Фінансові інструменти: представлення інформації», МСБО 36 «Знецінення активів», МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка», МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації»). В МСФЗ дані нові визначення: контролю (IFRS 10), пов'язаної сторони (IAS 24), справедливої вартості (IFRS 13).

Розпорядженням Кабінету міністрів України від 17 вересня 2014 р. № 847-р (9) у статті 387 (додаток XXXV) передбачено к липню 2015 року Мінфіну, Мінекономрозвитку, Мін'юсту та НКЦПФР (за згодою) розроблення, прийняття та впровадження нормативно-правових актів з метою імплементації положень Директиви Європейського Парламенту та Ради ЄС від 26 червня 2013 р. № 2013/34/ЄС про річну фінансову звітність, консолідовану фінансову звітність та пов'язану звітність певних типів підприємств. Організаційно-методологічні складові цього завдання розглянуто в роботі В.Пархоменко (10).

За останні роки в Україні здійснено удосконалення системи бухгалтерського обліку та звітності . МСФЗ сприяють уніфікації обліку, так як дозволяють застосовувати єдину термінологію, порядок визнання та оцінки об'єктів бухгалтерського обліку, їх відображення у фінансовій звітності. Для впровадження компаніями України МСФЗ потрібно : провести аналіз відмінностей між П(С)БО і МСФЗ, розробити облікову політику та аналітичний план рахунків за МСФЗ, здійснити визнання та оцінку елементів фінансової звітності відповідно до МСФЗ, визначити методологію відображення господарських операцій, враховує особливості роботи компанії, удосконалити документацію для отримання інформації, яку потрібно розкривати у фінансовій звітності, та інші. Компанії мають визначати вплив переходу на МСФЗ на показники діяльності підприємства.

Мають особливості методологічні питання складання звітності у групах підприємств. Для забезпечення однакової методології при формуванні консолідованої звітності в компаніях групи має бути єдиний план рахунків , однакові принципи побудови аналітичних рахунків у материнської та дочірніх підприємств, що потрібно не тільки для звіряння внутрішніх розрахунків між ними, а також для забезпечення однакової методології при формуванні консолідованої звітності. У відмінності від плану рахунків підприємств і організацій за національною системою в план рахунків за МСФЗ потрібно включити субрахунки для обліку операцій між материнської та дочірніми компаніями групи, а також передбачити на окремих субрахунках відображення сум, які належать власникам материнської компанії і неконтрольованій частці. Звітність групи

підприємств складається на основі єдиної облікової політики. Тому, проблеми у формуванні звітності в них можуть бути пов'язані з суттєвими розбіжностями у національних та міжнародних стандартах країн компаній групи, з різними інформаційними технологіями в компаніях групи, великою чисельністю дочірніх компаній і їх діяльністю в декількох країнах світу, виконанням різних видів діяльності, відсутністю єдиної облікової політики і не високим рівнем уніфікації обліку в компаніях групи.

Потрібно відзначити, що на якість фінансової звітності значний вплив надають облікові політики, які за МСБО 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» (11) є – «конкретні принципи, основи, домовленості, правила та практика, застосовані суб'єктом господарювання при складанні та поданні фінансової звітності». Як бачимо, визначення включає як теоретичний, так і практичний аспект. В Україні затверджені «Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства» (наказ Міністерства фінансів України 27 июня 2013 года № 635), але в них зазначено, що їх не можна використовувати підприємствам, які застосовують МСФЗ. Облікова політика за правилами МСФЗ складається не в цілому по підприємству, а формуються облікові політики по конкретним об'єктам обліку. Так як в стандартах не можна повністю передбачити всі господарські операції, галузеві особливості роботи компаній, то застосування МСФЗ потребує від працівників бухгалтерій професійних суджень. Потрібно визначити вплив змін в облікової політиці на фінансовий стан, рух грошових коштів, фінансові результати та на ефективність роботи підприємства. Доречно застосовувати такі принципи формування облікової політики : «законності, достовірності, раціональності, ефективності, адекватності, єдності, суттєвості, професійного судження» (12).

Важливе значення у розвитку методології бухгалтерського обліку і підвищенні якості фінансової звітності має правильне застосування оцінок. З 1 січня 2013 року впроваджено новий МСФЗ 13 «Оцінка справедливої вартості», який дає визначення справедливої вартості, містить Концептуальну основу оцінювання і вимагає розкриття інформації про справедливу вартість, що має важливе значення в сучасних умовах. Відповідно до принципів

оцінювання методики мають максимізувати використання доречних відкритих вхідних даних та мінімізувати застосування закритих вхідних даних. Відповідно до МСФЗ 13 ці методики включають витратний, дохідний та ринковий підходи. Позитивним є і те, що при визначенні справедливої вартості нефінансових активів враховується їх найкраще і найбільш ефективне використання, а при оцінці зобов'язань - ризик їх невиконання.

В сучасних умовах звітність компаній має давати повне представлення про бізнес-модель підприємства. Новим форматом звітності – є інтегрована звітність. Міжнародна рада по інтегрованої звітності (International Integrated Reporting Council - IIRC) в грудні 2013 року видала міжнародний стандарт «Інтегрована звітність» , в якому передбачені принципи її підготовці: орієнтація на майбутнє, суттєвість, достовірність і повнота, сталість і співставленість, взаємодія з зацікавленими сторонами, стислість, зв'язність інформації. Ця звітність включає інформацію про фінансовий, виробничий, інтелектуальний, людський, соціальний та природний капітали. Інтегрована звітність має розкривати інформацію яка надає вплив на можливості компанії створювати вартість в короткостроковому, середньостроковому та довгостроковому періодах (13). Для оцінки вартості капіталу на практиці використовують показники: чисті активи, рентабельність власного капіталу, ринкова капіталізація компанії, економічна додана вартість, ринкова додана вартість, рентабельність інвестованого капіталу, чистий прибуток на акцію, додана вартість акціонерного капіталу, доходність інвестицій на основі потоку грошових коштів та інші, які мають бути представлені в інтегрованої звітності.

Якісне відображення операцій в обліку і звітності залежить від рівня підготовки бухгалтерів. Застосування МСФЗ потребує обов'язкової сертифікації бухгалтерів України. Визнаними у світі сертифікаціями є : ACCA, ACCA-DipIFR, CPA, CGA , CAP/CPA, CMA/CFM, CIA. Рішення різних проблем МСФЗ пов'язано і з подальшим співробітництвом України з міжнародними організаціями по бухгалтерському обліку та звітності.

Таким чином, за останні роки впроваджені нові МСФЗ, здійснені зміни до діючих, покращена Концептуальна основа

фінансової звітності. Вихід компаній України на світові фондові біржі потребує застосування МСФЗ. Тому, Національні П(С)БО мають не суперечити і МСФЗ і Директивам ЄС . Це потрібно враховувати при формуванні облікової політики, планів рахунків компаній, показників звітності. Необхідно, щоб одні і тіж терміни (справедлива вартість, суттєвість, облікова політика та інші) визначались у П(С)БО і МСФЗ однаково.

Ведення бухгалтерського обліку має повністю забезпечувати аналітичною інформацією процес складання звітності. Пропонуємо принципи бухгалтерського обліку та звітності розділити на загальноприйняті, які встановлені в нормативних документах, та конкретні – які наведені в обліковій політиці компанії. Для покращення роботи щодо застосування МСФЗ в Україні потрібні методичні рекомендації щодо впровадження облікової політики за МСФЗ, а також по застосуванню кожного стандарту. Вважаємо, що в Україні в склад П(С)БО доцільно ввести новий стандарт «Оцінка справедливої вартості». Складання підприємствами та організаціями України нової інтегрованої звітності дозволить комплексно характеризувати складові вартості компаній та стратегію їх розвитку.

Список використаних джерел:

1. www.en.wikipedia.org/wiki/.
2. Стратегія застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні (розпорядження КМУ від 24 жовтня 2007 р. № 911-р.
3. Про затвердження Порядку подання фінансової звітності. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2000 р. №419 (із змінами та доповненнями).
4. Концептуальна основа фінансової звітності. Видана РМСБО у вересні 2010 р. – www.minfin.gov.ua/.
5. МСБО 1 «Подання фінансової звітності». – www.minfin.gov.ua/.
6. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 року №996-XIV (із змінами та доповненнями).

7.Федеральный Закон России «О бухгалтерском учете» (от 29.11.2011 г. № 402-ФЗ). – www.minfin.ru/.

8.Соловьева О.В. Теоретические основы международных стандартов финансовой отчетности как системы. Автореферат дис. на соиск. ученой степени докт. экон. наук. М.,2009, с.22.

9. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 р. № 847-р « Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» – www.zakon.rada.gov.ua.

10.Пархоменко В. Євроконвергенція бухгалтерського обліку/ В.Пархоменко// Бухгалтерський облік і аудит. -№8.-2014. –с.3-4.

11.МСБО 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки». – www.minfin.gov.ua/.

12.Пушкар С.С. Теорія і практика формування облікової політики: [Монографія]/ М.С.Пушкар, М.Т.Щирба. – Тернопіль: Карт-Бланш, 2010. –с.171-173.

13. www.theiirc.org.

О.Ю. Редько
д.е.н., проф.
Ю.М. Шевель
студентка VI курсу
спеціальності «Облік та аудит»
Національної академії статистики,
обліку та аудиту

МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ ФІНАНСОВИХ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. В сучасних умовах більшість комерційних організацій гостро потребують позикових джерел фінансування. У країнах з розвинутою ринковою економікою активно використовують всі можливі способи залучення капіталу. У нашій країні деякі кредитні інструменти (наприклад, лізинг, факторинг тощо) тільки починають розвиватися, а інші поступово відроджуються після тривалого забуття, як, наприклад, вексельні форми кредитування, боргові цінні папери. Причини такого повільного освоєння нових форм залучення капіталу криються не тільки в нестабільності економічної ситуації в країні, а й в недосконалої законодавчої бази, а також у відсутності сучасних методичних розробок з організації та методики бухгалтерського обліку окремих кредитних операцій.

В умовах ринкових відносин суб'єкти підприємницької діяльності самостійно визначають співвідношення власних обігових засобів та залучених коштів, керуючись принципом економічної доцільності позик. Підприємству особливу увагу слід звертати на розмір фінансових витрат, адже комісійні можуть значно збільшити вартість кредиту для позичальника. Відображення фінансових витрат, понесених у зв'язку з обслуговуванням позикового капіталу, у бухгалтерському обліку, проведення аналізу та аудиту є важливим завданням підприємства. Адже визнання фінансових витрат і достовірність їх оцінка – необхідна інформація для відображення її у фінансовій звітності та прийняття управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань організації і методології обліку та оперативного аналізу фінансових витрат на підприємстві значну увагу приділяли провідні вітчизняні вчені: П.Й. Атамас, І.А. Білоусова, Ф.Ф. Бутинець, О.С. Бородкін, С.Ф. Голов, Н. М. Гудзенко, М.Я. Дем'яненко, В.М. Жук, В.П. Завгородній, Г.Г. Кірейцев, Т.М. Ковальчук, В.Б. Моссаковський, Л.В. Нападовська, М.Ф. Огійчук, М.С. Пушкар, П.Т. Саблук, Л.К. Сук, Н.М. Ткаченко, Л.М. Чернелевський, М.Г. Чумаченко, Ю.С. Цал-Цалко та ін.

Проблемам внутрішнього аудиту та оцінки фінансових витрат приділяють увагу науковці: Бланк І., Росс., Вестерфінд Р., Джордан Б., Поддєрьогін А., Шелковникова О., Мішра Н.. Однак на сьогодні відсутній комплексний підхід до вирішення зазначених проблем. Маються пропозиції щодо розрахунку вартості окремих елементів фінансових витрат, наприклад залученого капіталу [9, с.51], що обтяжує здійснення внутрішнього аудиту фінансових витрат.

Велика кількість публікацій у періодичній пресі, в тому числі і з бухгалтерського обліку, свідчить про величезний інтерес до даної проблеми, однак багато питань залишаються відкритими, методики обліку окремих кредитних операцій вимагають уточнення (кредитування за конкретним рахунком, факторингові і вексельні операції, деякі питання обліку витрат, пов'язаних з обслуговуванням позик і кредитів і т.д.). Останнім часом Національний Банк України проводить послідовну політику зниження ставки рефінансування, що повинно привести до зниження вартості кредитів, а, отже, до підвищення попиту на кредитні ресурси.

Мета даної роботи: виявити методики та організацію обліку, аналізу та аудиту фінансових витрат підприємства на сучасному етапі господарювання.

Виклад основного матеріалу. В організаційній та управлінській роботі підприємств фінансова діяльність займає особливе місце. Від неї багато в чому залежить своєчасність та повнота фінансового забезпечення виробничо-господарської діяльності та розвитку підприємства, виконання фінансових зобов'язань перед державою та іншими суб'єктами господарювання.

З точки зору бухгалтерського обліку діяльність підприємства поділяється на 3 види: операційну, інвестиційну та фінансову [5, с.102].

Фінансова діяльність – діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства.

Отже, до фінансової діяльності можна віднести:

1)отримання чи виплата короткострокових та довгострокових позик підприємством;

2)збільшення та зменшення статутного капіталу підприємства [8, с.226.

В процесі фінансової діяльності виникають витрати.

Витрати – категорія економічна. Проте їх виникнення і розвиток розглядають в історичному аспекті. Витрати виникли із появою товарного виробництва і товарного обігу. Тому розкриття сутності витрат у різні часи пов'язують із типом економіки, економічним устроєм, формою власності на засоби виробництва, функціями торгівлі як галузі економіки, а також становленням і розвитком економічної думки [9, с.103].

Витратами від фінансової діяльності є - видаток грошових коштів внаслідок викупу власних акцій, боргових цінних паперів (облігацій), векселів, повернення раніше отриманих банківських кредитів, сплати дивідендів та внаслідок інших операцій [5, с.302].

Зобов'язання підприємства займають дуже важливе місце в системі управління фінансовою діяльністю підприємства. Це аргументується тим, що приймаючи управлінські рішення щодо тактичних чи стратегічних планів підприємства, керівник в першу чергу робить аналіз чи перевірку фінансової звітності, а особливо зобов'язань підприємства, що дає змогу визначити його фінансову стійкість, незалежність та в кінцевому результаті прибутковість.

Класифікацію фінансових витрат наведено на рис. 1.

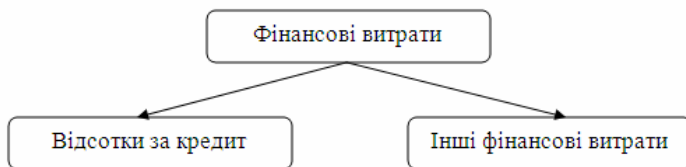

Рис.1. Класифікація фінансових витрат підприємства

Відсотки за кредит - витрати, пов'язані з нарахуванням та сплатою відсотків, процентів тощо за користування кредитами банків.

Інші фінансові витрати - витрати, пов'язані із залученням позикового капіталу, зокрема витрат, пов'язаних з випуском, утриманням та обігом власних цінних паперів; нарахуванням відсотків за договорами кредитування (крім банківських кредитів), фінансового лізингу тощо.

Наведемо визначення терміна «фінансові витрати» згідно з П(с)БО 31 [3] та МСБО 23 «Витрати на позики» табл. 1.

Таблиця 1

Визначення терміна «фінансові витрати» згідно з П(С)БО 31 та МСБО 23 «Витрати на позики» [3]

П(С)БО 31	МСБО 23
Фінансові витрати - витрати на відсотки та інші витрати підприємства, пов'язані із позиками	Витрати на позики - це витрати на сплату відсотків або інші витрати, пов'язані із запозиченням коштів

Методологічну основу обліку фінансових витрат визначає П(С)БО № 31 «Фінансові витрати» [3], а всі методичні рекомендації щодо практичного відображення в обліку витрат не повинні суперечити нормам цих положень. Виходячи з цього, Методичні рекомендації № 1300 [4] мають рекомендаційний характер і не можуть бути визначальними при визначенні методики та організації бухгалтерського обліку фінансових витрат.

Облік витрат фінансової діяльності підприємства ведеться на рахунку 95 «Фінансові витрати» у відповідності до П(с)БО 31 «Фінансові витрати».

Рахунок 95 «Фінансові витрати» має такі субрахунки:

951 «Відсотки за кредит»;

952 «Інші фінансові витрати» [5, с.41].

За дебетом рахунку відображається сума визнаних витрат, за кредитом - списання на рахунок 79 «Фінансові результати». Узагальнення даних по обліку фінансових витрат здійснюється у журналі № 5. У розділі II Журналу 5 ведеться облік витрат з податку на прибуток, витрат фінансової та інвестиційної діяльності, інших витрат [6, с.203].

Стосовно аналізу фінансових витрат, то слід зазначити, що способи і прийоми економічного аналізу фінансових витрат можна умовно поділити на дві групи: традиційні та математичні.

Основні традиційні способи і прийоми - використання абсолютних, відносних і середніх величин, застосування порівняння, угруповання, індексного методу, методу ланцюгових підстановок, балансового методу.

Основні економіко-математичні методи в аналізі - це методи елементарної математики, класичні методи математичного аналізу, методи математичної статистики, методи математичного програмування, евристичні методи та ін..

Для аналізу зміни фінансових витрат за певний період широко використовуються ряди динаміки.

Рядом динаміки називають часову послідовність значень економічних показників. Це хронологічні (моментні) або часові (інтервальні) ряди значень показника, які дають змогу аналізувати особливості розвитку того чи того економічного явища. Ряди динаміки можуть бути побудовані за абсолютними, відносними або середніми величинами.

Аналіз динамічних рядів уможлиблює виявлення низки закономірностей і тенденцій, які виявляються в досліджуваному явищі. За допомогою рядів динаміки можна одержати такі дані:

- інтенсивність зміни досліджуваних показників (зростання, зменшення, стабільність);
- середній рівень показника і середню інтенсивність змін;
- тенденції щодо зміни показників.

Одержані дані дають змогу за необхідності прогнозувати характер зміни фінансових витрат в майбутньому.

В економічному аналізі фінансових витрат велику роль відіграють так звані графічні способи, відмітною рисою яких є їхня наочність, що значно спрощує процес доведення результатів економічного аналізу до широкого кола працівників. Для правильного відображення фінансових витрат необхідно дотримуватись техніки та методики побудови графіків. Велике значення має правильний вибір типу графіка, його масштабів і виконання.

Графіки, які використовуються для аналізу фінансових витрат, можна розділити на дві групи:

- ілюстративні;
- розрахункові (аналітичні).

Ілюстративні графіки використовуються для порівнювання результатів економічного аналізу, які одержують за допомогою інших аналітичних прийомів, а також для ілюстрації найважливіших результатів аналізу в процесі прийняття рішень управлінським персоналом, для унаочнення доповідей і повідомлень на нарадах, засіданнях, зборах.

Важливим етапом вивчення фінансових витрат є їх аудит.

Розробляючи план та програму аудиту, аудитор формує конкретні завдання щодо окремої категорії операцій. Такі завдання щодо фінансових витрат наведені у таблиці 2.

Таблиця 2

Конкретні завдання аудиту фінансових витрат [10, с.254]

Загальні завдання аудиту	Конкретні завдання аудиту
Наявність	Підтвердити здійснення фактів фінансових витрат
Права і зобов'язання	Перевірка документів, які підтверджують формування собівартості продукції (калькуляція) з урахуванням фінансових витрат
Оцінка	Перевірити, чи формування фінансових витрат здійснюється відповідно до П(С)БО 31 «Фінансові витрати»
Факт події	Перевірити чи операції з фінансової діяльності були віднесені до звітного періоду і чи існують первинні документи, які це підтверджують
Повнота обліку	Перевірити, чи всі первинні документи з фінансової діяльності були перенесені у регістри аналітичного і синтетичного обліку (оборотно-сальдова відомість головна книга; книга обліку продажу)
Подання і розкриття інформації у звітності	Перевірити чи належним чином суми по фінансовим витратам були відображені у фінансовій звітності підприємства

Метою аудиту фінансових витрат є:

1. Перевірка наявності і правильності оформлення первинних

документів, що є підставою для нарахування фінансових витрат в обліку

2. Перевірка правильності віднесення фінансових витрат до складу собівартості продукції (робіт, послуг).

3. Оцінка стану синтетичного та аналітичного обліку фінансових витрат, що включаються до собівартості продукції (робіт, послуг).

4. Перевірка повноти правильності та достовірності відображення операцій з формування собівартості продукції (робіт, послуг) в обліку та звітності [7, с.102]

Висновки. Визнання фінансових витрат і достовірність їх оцінка – необхідна інформація для відображення її у фінансовій звітності та прийняття управлінських рішень. Під час обліку, аналізу та аудиту фінансових витрат слід керуватися П(с)БО 31 «Фінансові витрати», яке визначає методологічні принципи формування інформації про фінансові витрати.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про аудиторську діяльність» від 22.04.1993р. №3125-ХІІ// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>

2. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність» від 22.06.2000 р. № 1829-III V з змінами та доповненнями. [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://www.rada.kiev.ua>

3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Фінансові витрати». Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 28.04.2006 № 415. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.kiev.ua>

4. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку фінансових витрат від 01.11.2010 р. № 1300 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/treasury/1297-1300.html>

5. Бухгалтерський облік і аудит [Текст] : термінологічний українсько-російсько-англійський словник : навчальний посібник для вищої школи / Ю. А. Верига [та ін.] ; Полтавський ун-т екон. і торг. - К. : Центр учбової літератури, 2013. - 292 с.

6. Лень В.С. Бухгалтерський облік в Україні. Основи та практика [Текст] : навчальний посібник / В. С. Лень, В. В. Гливенко. - 4-е изд. - Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2012. - 747 с.
7. Мултанівська Т.В. Аудит: навч. посіб. / Т. В. Мултанівська, Т. С. Воїнова, О. О. Вороніна; Харк. нац. екон. ун-т. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2010. – 336 с.
8. Островерха Р.Е. Організація обліку [Текст] : навч. посібник / Р. Е. Островерха ; Державна податкова адміністрація України, Нац. ун-т держ. податкової служби України. - 2-ге вид., перероб. та доп. - К. : Центр учбової літератури, 2012. - 568 с.
9. Садовська І.Б. Бухгалтерський облік [Текст] : навчальний посібник для вищої школи / І. Б. Садовська, Т. В. Божидарнік, К. Є. Нагірська ; Луцьк. нац. техн. ун-т. - К. : Центр учбової літератури, 2013. - 688 с.
10. Янчева Л.М. Аудит: навч. посіб. / Л.М. Янчева, З.О. Макєєва, А.О. Баранова, І.В. Янчева, А.І. Кашперська. – К.: Знання, 2009. – 335 с.

В.А. Шпак
д.е.н., професор
кафедри теорії бухгалтерського обліку
Національної академії статистики,
обліку та аудиту

ПРЯМІ ТА ЗВОРОТНІ ЗВ'ЯЗКИ МІЖ ЕЛЕМЕНТАМИ ОБЛІКОВОЇ СИСТЕМИ

Постановка проблеми. Серед проблем бухгалтерського обліку, які стримують його розвиток та обмежують можливості, є проблеми організаційного порядку. Організаційні обмеження бухгалтерського обліку досить складно виявити та усунути, але їхнє вирішення призводить до суттєвих та важливих позитивних змін у функціонуванні облікової системи. Розвиток бухгалтерського обліку як науки та практичної діяльності вимагає дослідження питань його організації і, зокрема, дослідження зв'язків між елементами облікової системи.

Метою статті є розкриття зв'язків між видами бухгалтерського обліку та обліковими процедурами в процесі оброблення інформації, які є проявом цілісності та єдності елементів системи бухгалтерського обліку.

Аналіз публікацій з проблеми. У науковій літературі домінують погляди на структуру бухгалтерського обліку як на систему, в якій між її елементами існують, насамперед, прямі зв'язки, підпорядковані основній меті – наданню користувачам повної, об'єктивної та достовірної інформації про діяльність суб'єктів господарювання. Що є спрощеним уявленням про складну, відкриту та динамічну облікову систему, якій крім інформаційної притаманна контрольна та аналітична функції.

Виклад основного матеріалу. Системний підхід як сучасний напрям методології досліджень, полягає в дослідженні об'єкта як цілісної множини елементів в сукупності відношень і зв'язків між ними, тобто розгляд об'єкта як системи. Тому, сприймаючи бухгалтерський облік як систему, що потребує організації, розглянемо ознаки "системності".

Поняття "система" використовується в усіх галузях науки. Найчастіше воно вживається там, де йдеться про разом зібране, упорядковане, організоване. Існують різні трактування системи:

- система (від грець. – поєднання, утворення, організм) – сукупність взаємопов'язаних об'єктів, організованих в єдине ціле;
- упорядкована сукупність взаємозв'язаних та взаємодіючих елементів;
- сукупність взаємопов'язаних об'єктів і процесів, що змінюються в часі;
- сукупність елементів, організованих для виконання певної множини функцій з метою досягнення бажаних результатів;
- сукупність елементів, які співвідносяться між собою і утворюють цілісність, єдність;
- упорядкована сукупність різного роду елементів чи частин, взаємозалежних між собою і з зовнішнім середовищем, об'єднаних в єдине ціле;
- комплекс елементів, які знаходяться у взаємодії;
- сукупність взаємопов'язаних та взаємозалежних елементів або процесів, які взаємодіють, цілеспрямовано перетворюючи вихідні компоненти (входи) у деякий результат (вихід).

На підставі наведених визначень поняття "система" виділені основні ознаки системності:

- велика кількість складових (елементів) системи;
- наявність зв'язку між елементами системи;
- наявність структури системи та її ієрархічність;
- цілісність та єдність елементів системи;
- єдність головної мети для всіх елементів системи;
- відносна самостійність елементів системи – кожен із них сам володіє властивостями системи;
- наявність середовища системи.

У запропонованій статті обмежимося першими трьома ознаками системності та екстраполюємо їх на бухгалтерський облік. У таблиці 1 наведено структуру системи бухгалтерського обліку, яка ілюструє вище сказане.

Таблиця 1

Структура елементів системи обліку

Ознаки класифікації елементів	Елементи системи бухгалтерського обліку	
	Перший рівень	Другий рівень
1	2	3
Види обліку за метою та користувачами облікової інформації	Фінансовий облік	Облік необоротних активів
		Облік оборотних активів
		Облік власного капіталу
		Облік зобов'язань
		Облік виробництва
		Облік реалізації
	Внутрішньогосподарський (управлінський) облік	Облік доходів, витрат та фінансових результатів
		Облік витрат за центрами відповідальності
		Облік доходів за центрами відповідальності
	Податковий облік	Облік результатів за центрами відповідальності
		Облік податку на прибуток
		Облік податку на додану вартість
Види обліку за ступенем узагальнення/деталізації облікової інформації	Синтетичний облік	Облік інших податків, зборів та платежів
	Аналітичний облік	Рахунки першого порядку
Види обліку за етапами облікового процесу	Первинний облік	Субрахунки
		Порядок не регламентується
		Виявлення
	Поточний облік	Вимірювання
		Реєстрація
	Підсумковий облік	Накопичення
		Систематизація
		Узагальнення
		Зберігання
		Передача

Наведена класифікація елементів системи бухгалтерського обліку не є повною, але вона відповідає поставленим завданням дослідження і дозволяє розкрити особливості системи бухгалтерського обліку, визначити об'єкти її організації з-поміж сукупності елементів системи та їхніх зв'язків. Для цього уточнимо ознаки класифікації, які охоплюють основний спектр особливостей бухгалтерського обліку (табл. 2).

Таблиця 2

Ознаки класифікації елементів облікової системи

Ознаки класифікації	Класифікаційні групи		Приклад
1	2		3
За ступенем однорідності елементів	елементи однорідні (однотипні з іншими)		прикладом таких елементів є синтетичний та аналітичний облік, які є однотипними, але різними за ступенем деталізації інформації
	елементи неоднорідні (різнотипні з іншими)		наприклад, види обліку за різними ознаками (за метою – фінансовий облік, за ступенем деталізації інформації – синтетичний облік, за етапами облікового процесу – первинний облік)
За ступенем самостійності елементів	елементи, що діють за жорсткою програмою		форми звітності
	елементи, що підлягають адаптації		облікова політика
За тривалістю існування	елементи, що мають відносно довгостроковий термін існування		принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності
	елементи, що існують тимчасово		тимчасові податкові різниці
За часовою приналежністю	елементи, що залишилися від минулого стану системи		звітність, оцінка за історичною вартістю
	елементи, що характеризують теперішній стан системи		оцінка за теперішньою вартістю, справедливою вартістю
	елементи, що з’являться у системі в майбутньому		доходи та витрати майбутніх періодів
За ступенем важливості для системи	основні елементи		переважна більшість елементів системи бухгалтерського обліку
	неосновні елементи		невартісні вимірники об’єктів обліку
За характером впливу на систему	елементи, що мають чіткий та однозначний вплив на систему		подвійний запис
	елементи, що мають непередбачуваний вплив на систему		інвентаризація
За функцією в системі	вхідні елементи		сальдо початкове на рахунках, первинні документи
	вихідні елементи		сальдо кінцеве на рахунках, звітність
	елементи, що функціонують між входом у систему і виходом з неї та призначені для здійснення певних перетворень		облікові реєстри
За спрямованістю зв’язків між елементами системи	з визначеним вектором напрямку	односторонній	первинний облік —> доточний облік
		двохсторонній	аналітичний облік <— синтетичний облік
	без визначеного вектору напрямку		баланс — рахунки
За суцільністю (безперервністю) зв’язку	безперервний		аналітичний облік — синтетичний облік
	дискретний		податковий облік - - - управлінський облік

Для бухгалтерського обліку характерна єдність його елементів, яка забезпечує цілісність облікової системи в процесі виконання нею інформаційної функції управління. Єдність, в свою чергу, характеризується наявністю зв'язків між елементами облікової системи. Між елементами системи бухгалтерського обліку існують як прямі, так і зворотні зв'язки, про наявність яких свідчать принаймні такі факти:

- інформація фінансового обліку використовується для здійснення управлінського і податкового обліку;
- дані первинного обліку на етапі поточного обліку систематизуються і на етапі підсумкового обліку узагальнюються;
- інформація аналітичного обліку деталізує інформацію синтетичного обліку і т.д.

На рис.1 наведено схему взаємозв'язку між видами та методами бухгалтерського обліку, яка засвідчує наявність односторонніх, двохсторонніх, безперервних, дискретних зв'язків між елементами системи бухгалтерського обліку.

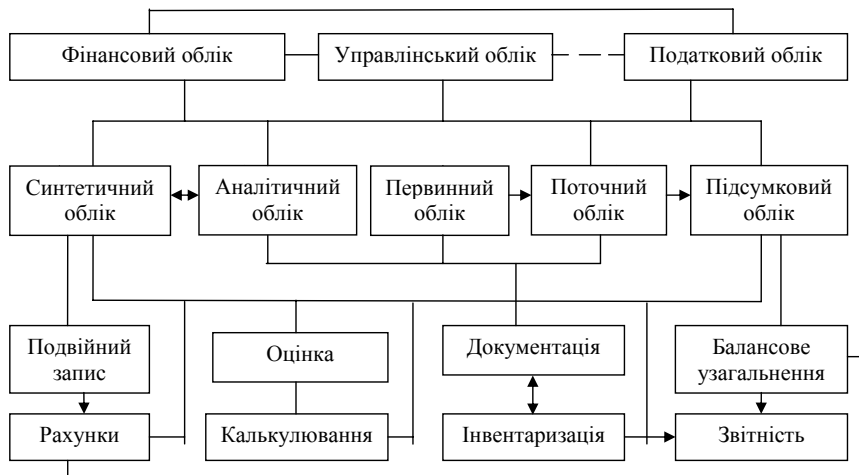

Рис. 1. Схема взаємозв'язку між елементами системи бухгалтерського обліку

За спрямованістю зв'язків між елементами облікової системи:
а) з визначеним вектором напрямку:

- односторонній (первинний облік → поточний облік звітність);

- двохсторонній (аналітичний облік ↔ синтетичний облік);

б) без визначення напрямку (баланс — рахунки).

За суцільністю (безперервністю) зв'язків між елементами облікової системи:

- безперервний (аналітичний облік — синтетичний облік);

- дискретний (податковий облік - - - управлінський облік).

За локалізацією зв'язків між елементами облікової системи:

- внутрішній (первинні документи, облікові реєстри);

- зовнішній (фінансова, податкова звітність).

За станом зв'язків між елементами облікової системи:

- вхідний (первинні документи, вступний баланс);

- вихідний (звітність).

Між фінансовим та управлінським обліком існує тісний зв'язок, як і між фінансовим та податковим обліком. Так інформація первинного і поточного обліку слугує основою для ведення фінансового, управлінського та податкового обліку. Цього не можна сказати про взаємозв'язок управлінського і податкового обліку, зв'язок між якими є дискретним (переривчастим, непостійним) та опосередкованим. Інформація управлінського обліку цікава для податкового обліку тільки з позиції мінімізації витрат та оптимізації розрахунків з бюджетом.

Крім логічних прямих зв'язків між елементами системи бухгалтерського обліку існують менш очевидні але не менш важливі зворотні зв'язки, завдяки яким бухгалтерський облік набуває властивостей самоорганізованої системи. Зворотні зв'язки дозволяють дещо по-іншому інтерпретувати функції бухгалтерського обліку: (облікову, контрольну, аналітичну, оцінювальну), а також доповнити їх функціями планування та забезпечення прийняття управлінських рішень, виходячи із сучасного розуміння змісту та місця бухгалтерського обліку в системі управління та на перспективу. Цей підхід дозволяє розширити перелік властивих бухгалтерському обліку процедур та виділити процедуру безпосередньої участі бухгалтерського обліку (підсистеми управлінського обліку) у виробленні та прийнятті управлінських рішень. Бухгалтерський облік не тільки надає

інформацію про господарську діяльність підприємства, а й пропонує шляхи вирішення конкретних питань господарської діяльності (куди здійснювати інвестиції; як оптимізувати обсяг та асортимент виробництва і реалізації продукції; як оптимізувати грошові потоки і т.д.).

На рис. 2. показано спрямованість зв'язків між обліковими процедурами в процесі обліку.

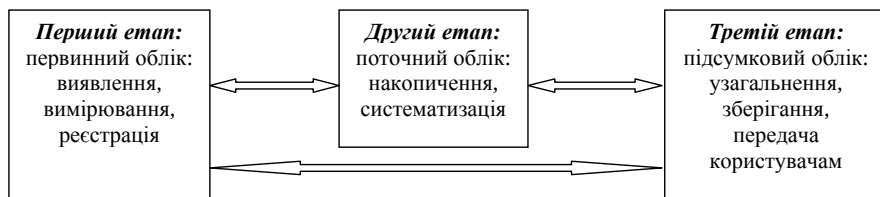

Рис. 2. Зворотний зв'язок між обліковими процедурами в процесі обліку

Зворотний зв'язок між процедурами в процесі обліку, є проявом облікової рефлексії. Рефлексія (пізньюлат. – повертання, обернення, спрямування назад) є досить поширеним поняттям у філософії, психології, педагогіці, а останнім часом і у програмуванні. Кожна із зазначених наукових дисциплін вкладає свій зміст у цей термін. У філософії як науці, що започаткувала вживання терміну "рефлексія", розуміється під ним форма теоретичної діяльності людини, спрямованої на осмислення своїх власних дій та їх законів.

Під рефлексією обліку розуміється спосіб зворотного зв'язку між обліковими процедурами у формі контролю, аналізу, оцінювання облікових дій та їхнього результату (повноти, достовірності облікової інформації на всіх етапах облікового процесу). Прикладом такого зв'язку є інвентаризація – процедура фактичного контролю та документального оформлення раніше не задокументованих фактів господарського життя.

Облікова рефлексія є тим фактором, завдяки якому бухгалтерський облік набуває ознак самоорганізованої системи. Під самоорганізацією розуміють процес упорядкування системи за рахунок внутрішніх факторів. До цих факторів відносяться

елементи методу бухгалтерського обліку: подвійний запис, бухгалтерські рахунки, інвентаризацію, документацію, балансове узагальнення, звітність, оцінку, калькулювання, які призначені не тільки для отримання інформації, а й для її контролю та аналізу. Це внутрішні запобіжники, способи протидії деструктивним процесам всередині облікової системи. Рефлексія обліку дає системі бухгалтерського обліку ті переваги, які виділяють бухгалтерський облік з-поміж інших інформаційних систем управління і роблять його обов'язковим та необхідним інструментом господарювання. Вона є внутрішнім фактором, що спонукає систему бухгалтерського обліку до саморозвитку. Завдяки обліковій рефлексії, яка проявляється через властиві бухгалтерському обліку функції контролю, аналізу, оцінювання, облікова система спроможна оперативно реагувати на її внутрішні проблеми, які звужують, обмежують можливості бухгалтерського обліку як інформаційної системи управління, а також усувати їх.

Наведемо більш конкретне пояснення цієї властивості облікової системи. Так, розрахунок залишку готівки в касовій книзі забезпечує контроль ліміту готівки, а виконання видаткових ордерів (ордер – наказ) забезпечує контроль цільового використання грошових коштів.

Процедура складання бухгалтерського балансу передбачає закриття певних рахунків для визначення фінансового результату. Баланс, в свою чергу, дозволяє в експрес-режимі здійснювати аналіз ефективності діяльності (аналіз фінансового стану). Розподіл та списання загальновиробничих витрат для визначення виробничої собівартості продукції є проявом аналізу рентабельності виробництва і т.д..

Зв'язки між елементами облікової системи в процесі її функціонування проявляються, насамперед, через процедуру облікового процесу. Простежимо зв'язки між окремими процедурами бухгалтерського обліку. Зокрема, проаналізуємо зв'язок між процедурами виявлення, реєстрації та групування інформації в облікових регістрах, які належать до різних етапів облікового процесу. Логічне пояснення цього зв'язку таке: аби зареєструвати факт господарського життя у відповідному документі, його необхідно спочатку виявити. Існує й інше

пояснення: неможливо виявити господарський факт, не уточнивши його параметри і групувати – не зафіксувавши його у документах. Отже, процедура реєстрації як спосіб накопичення чи групування як спосіб систематизації даних, дозволяє виділити певний об'єкт з поміж інших.

Наступним прикладом є зв'язок між процедурами групування та узагальнення облікової інформації. На перший погляд, цей зв'язок є односторонньо спрямованим: групування облікової інформації на рахунках бухгалтерського обліку – це нижчий рівень систематизації облікової інформації, ніж її узагальнення у формах звітності. Отже, спочатку інформацію відображають в облікових регістрах, а потім її узагальнюють у формах звітності. Існує інша інтерпретація цього зв'язку: структура та зміст звітності безпосередньо впливає на вибір ознак систематизації інформації на етапі поточного обліку.

Отже, зв'язок між виявленням, вимірюванням (оцінюванням), реєстрацією, накопиченням, групуванням та узагальненням облікової інформації простежується в обох напрямках. Так, зафіксована у первинних документах інформація спочатку систематизується в облікових регістрах, а потім узагальнюється у сальдово-оборотній відомості та формах бухгалтерської звітності. Очевидно, що за даними бухгалтерського балансу чи сальдово-оборотної відомості при необхідності можна відкрити бухгалтерські рахунки, на підставі дебетових та кредитових оборотів за рахунками бухгалтерського обліку можна відновити первинні документи. Перелік статей та структура показників фінансової звітності є визначальними для організації поточного обліку, який, в свою чергу, впливає на вибір облікової номенклатури та документів на етапі первинного обліку.

Фінансова звітність формується з дотриманням відповідних принципів, які поширюються на бухгалтерський облік загалом і поточний та первинний облік зокрема. Тому вартісний вимірник, як узагальнюючий, є обов'язковим для відображення в бухгалтерському обліку фактів господарського життя.

Висновок. Застосування системного підходу до питань організації бухгалтерського обліку дозволяє зробити такий узагальнюючий висновок: кожна наступна процедура обліку є не

тільки продовженням попередньої, а й її регулятором (встановлює правила та контроль за їх дотриманням).

Список використаних джерел:

1. Рефлекс [Електронний ресурс]. Режим доступу: [//uk.wikipedia.org/wiki/](http://uk.wikipedia.org/wiki/)
2. Философский словарь. Под ред. М.М. Розенталя. Изд. третье. – М.: Изд-во политической литературы, 1972. – 678 с.
3. Шпак В.А. Організація бухгалтерського обліку: концептуальний підхід [Текст]: монографія / В.А. Шпак. – К.: Бізнес медіа консалтинг, 2011. – с.312.

УДК 657.6

О.А. Юрченко
*аспірант кафедри
бухгалтерського обліку
Національної академії статистики,
обліку та аудиту*

РОЛЬ І МІСЦЕ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ІНШОЇ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Стабільність і розвиток будь-якого суб'єкта підприємництва на конкурентному ринку залежатиме, передовсім, від створення ефективної системи управління витратами. Для цього необхідно визначити структуру цієї системи, що повинна містити складові (елементи) які взаємодіють між собою відповідно до поставлених завдань. Розмір витрат є основним чинником для оцінювання ефективності діяльності підприємства, а також значно впливає на формування фінансового результату підприємства.

Надійну інформацію для управління витратами іншої операційної діяльності можна отримати лише при правильній організації їх обліку та контролю. Методологія вітчизняного бухгалтерського обліку, навіть при досягнутому рівні зближення з міжнародними стандартами фінансової звітності не надає можливості для формування повної та достовірної інформації про реальні суми витрат, які виникають від здійснення суб'єктом господарювання іншої операційної діяльності. В такому випадку необхідно розробляти та впроваджувати нові концепції, інструменти та прийоми ведення бухгалтерського обліку і здійснення контролю за витратами іншої операційної діяльності в системі їх управління.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у дослідження теоретичних і практичних проблем бухгалтерського обліку та контролю в системі управління витратами промислового підприємства зробили провідні вчені-економісти: Ф.Ф. Бутинець [5], С.Ф. Голов [5], Т.П. Карпова [8], Л.В. Нападівська [12], В.М. Пархоменко [14], М.С. Пушкар [16], Ю.С. Цал-Цалко [19], А.В. Череп [20], В.І. Чиж [22] та ін. Незважаючи на значний внесок авторів і цінність одержаних ними результатів, залишається не

вирішеними проблемні питання, пов'язані з: визначенням складових елементів, функцій, завдання та принципів функціонування системи управління витратами іншої операційної діяльності; недостатнім висвітленням сутності витрат іншої операційної діяльності як об'єкту бухгалтерського обліку та контролю; відсутністю комплексної методики облікового відображення витрат іншої операційної діяльності.

Мета статті – з'ясувати складові елементи системи управління витратами іншої операційної діяльності, розглянувши її функції, принципи і завдання з метою визначення ролі та місця бухгалтерського обліку і контролю в процесі управління такого роду витратами.

Основні результати дослідження. Управління витратами іншої операційної діяльності підприємства можна розглядати в двох різних площинах: по-перше, як процес, який спрямований на досягнення поставленої мети; по-друге, як сукупність взаємопов'язаних складових елементів, які забезпечують здійснення процесу управління.

Загальна теорія управління суб'єктом господарювання базується на наступних елементах:

- планування, що характеризує збір, обробку та аналіз інформаційних даних, а також процес прийняття управлінських рішень;
- облік, який пов'язаний із збором, обробкою, зберіганням та реєстрацією інформаційних даних з метою визначення результативності прийнятого управлінського рішення;
- аналіз і контроль – характеризують процес генерування і розкладання інформаційних даних з метою визначення результативності прийнятого управлінського рішення;
- регулювання - характеризує процес послідовності реалізації прийнятого управлінського рішення.

В процесі управління витратами іншої операційної діяльності спостерігається тісний взаємозв'язок обліку, аналізу та контролю, при цьому на сьогодні не існує єдиної точки зору про особливості розмежування цих елементів управління. Окремі вчені [9, 13] наполягають на неможливості виконання контрольних функцій за допомогою бухгалтерського обліку. Інші дослідники [3, 7, 10],

схилиються до думки, що ведення облікового процесу дозволяє відображати господарські операції, своєчасно отримувати про них достовірну інформацію і при цьому реалізовувати функції контролю. Вважаємо, що думка, яка заперечує контрольні функції бухгалтерського обліку, занижують його роль в процесі їх здійснення керуючою підсистемою. Бухгалтерська служба визнається однією зі складових частин загальної системи управління. Її працівники, поряд з функцією обліку, виконують такі управлінські функції, як: планування, аналіз і контроль. Отже, бухгалтерський облік та контроль нерозривно пов'язані між собою і розділяти їх вельми важко.

Варто зауважити, що в апараті управління промисловим підприємством бухгалтерському обліку належить головна роль у виконанні функцій контролю за збереженням майна і скороченням витрат. Під час його ведення обліковими працівниками створюються інформаційна база для попереднього, поточного та наступного контролю за діяльністю підприємства; визначаються відхилення фактичних показників від прогнозованих, які виникають в процесі здійснення господарської діяльності та сприяють зниженню таких відхилень.

Взаємозв'язок між бухгалтерським обліком та контролем полягає в тому, що дані, які формуються під час облікового процесу та є інформаційною базою для контролю, який здійснюється за допомогою методів аналізу. Відповідно бухгалтерський облік групує інформацію по контрольованим об'єктам, спрямовану на коригування виявлених відхилень і розробку заходів по недопущенню їх в майбутньому. Контроль розпочинається з аналізу облікової інформації та закінчується різноманітними пропозиціями щодо прийняття управлінських рішень, які дозволяють підвищити ефективність діяльності підприємства.

Проведені дослідження дозволили виділити складові елементи управління витратами іншої операційної діяльності підприємства, характеристика яких представлена в таблиці 1.

Систему управління витратами іншої операційної діяльності доцільно розглядати в розрізі підсистеми, яка управляє та підсистеми, якою управляють (тобто об'єкт управління). Суб'єктом управління витратами іншої операційної діяльності може бути

керівництво вищого, середнього рівня, управлінський персонал підприємства.

Таблиця 1

Складові елементи системи управління витратами іншої операційної діяльності підприємства*

<i>№ з/п</i>	<i>Елементи системи управління</i>	<i>Призначення</i>
1.	Планування витрат іншої операційної діяльності	Дозволяє визначити мінімальні та максимальні розміри витрат іншої операційної діяльності на основі розроблених бюджетів, вибрати той бюджет витрат, який сприятиме отриманню максимального прибутку
2.	Облік витрат іншої операційної діяльності	Здійснює збір, обробку та реєстрацію даних щодо витрат іншої операційної діяльності, створюючи інформаційну основу для здійснення аналізу та прийняття управлінських рішень
3.	Аналіз і контроль витрат іншої операційної діяльності	Аналіз дозволяє оцінити розмір витрат іншої операційної діяльності підприємства, зокрема їх структуру та динаміку, визначити фактори, які впливають на їх величину. Контроль здійснюється за допомогою обліку та аналізу, дозволяючи при цьому встановити відхилення фактичних витрат іншої операційної діяльності від планових значень, визначити причини таких відхилень.
4.	Регулювання (прийняття рішень) у сфері витрат іншої операційної діяльності	Полягає в прийнятті рішення про розмір і рівень витрат операційної діяльності та обґрунтуванні напрямів пошуку резервів їх зменшення до розмірів, які забезпечують отримання максимального прибутку

** Джерело: узагальнено автором на основі [6, 21]*

Об'єктом управління в цій системі виступають господарські операції, які виникають в ході здійснення підприємством іншої операційної діяльності та розглядаються з погляду витрачання ресурсів, тобто здійснення витрат. Предметом управління є витрати іншої операційної діяльності.

В управлінні витратами іншої операційної діяльності, бухгалтерський облік і контроль займають центральне місце, оскільки виступають його інформаційним забезпеченням та складовими елементами. До основних функцій управління витратами іншої операційної діяльності слід відносити: планування, організація, координація і регулювання, активізація і стимулювання (мотивація), облік, аналіз і контроль. Виходячи із проведеного дослідження пропонуємо розглянути процес управління витратами іншої операційної діяльності на підприємстві (див. рисунок 1).

Рис. 1. Процес управління витратами іншої операційної діяльності на підприємстві*

* Джерело: узагальнено автором на основі власних досліджень

Прогнозування і планування витрат іншої операційної діяльності здійснюється на стадії розробки (прийняття) управлінського рішення з метою визначення необхідного їх рівня для забезпечення ефективної роботи підприємства та обчислення прибутку, який буде отриманий за певного рівня і структури таких витрат. Варто зазначити, що існує перспективне (на стадії довгострокового планування) і поточне (на стадії короткострокового планування) прогнозування і планування витрат іншої операційної діяльності. Завданням перспективного планування є підготовка інформації щодо очікуваних витрат іншої операційної діяльності під час освоєння нових ринків збуту та організації розробки і випуску продукції. Поточне планування передбачає конкретизацію здійснення витрат іншої операційної

діяльності з метою реалізації довгострокових цілей суб'єктів господарювання та дозволяє здійснювати їх планування на потреби найближчого майбутнього.

Організація в управлінні витратами іншої операційної діяльності визначає суб'єктів управління, строки складання та подання планів і програм, інформаційне забезпечення, способи їх представлення. За допомогою організації розробляється ієрархічна система лінійних і функціональних зв'язків керівників і спеціалістів, які приймають участь в управлінні витратами іншої операційної діяльності.

Координація і регулювання витрат іншої операційної діяльності забезпечує порівняння фактичних показників із запланованими, виявлення відхилень і прийняття оперативних заходів їх усунення.

Стимулювання (мотивація) і активізація – сприяє пошуку способів взаємодії на учасників здійснення іншої операційної діяльності, які б спонукали дотримуватися встановлених планом витрат та знаходити можливості їх зниження. Мотивація може бути представлена у вигляді матеріальних і моральних стимулів, направлених на працівників підприємства.

Облік витрат іншої операційної діяльності полягає у спостереженні, ідентифікації, вимірюванні та реєстрації фактів витрачання ресурсів у процесі здійснення суб'єктом господарювання іншої операційної діяльності. Бухгалтерський облік, як функція управління такими витратами, необхідний для підготовки облікової інформації з метою прийняття вищим керівництвом обґрунтованих рішень. Вважаємо, що основною метою організації обліку витрат іншої операційної діяльності, з точки зору управління, є створення інформаційного забезпечення для проведення їх аналізу, контролю та прийняття обґрунтованих рішень.

Аналіз і контроль, як функції управління покликані оцінити ефективність понесених витрат іншої операційної діяльності, визначити фактори впливу на їх величину, виявити резерви зниження та причини перевитрат, зібрати інформацію для підготовки планів і прийняття рішень. Результати проведеного аналізу є базою для планування витрат іншої операційної діяльності на підприємстві, а ефективність їх контролю зумовлюється

коригуючими управлінськими діями, які направлені на приведення фактичних показників до запланованих.

Управління витратами іншої операційної діяльності повинно базуватися на дотриманні таких принципів:

- системність, що дозволить визначити ефективний рівень планування витрат іншої операційної діяльності, провести їх якісний аналіз та здійснити ефективну організацію бухгалтерського обліку.

- єдність методів - полягає в застосуванні єдиних підходів та методів під час планування, обліку, аналізу та контролю витрат іншої операційної діяльності на всіх рівнях їх управління;

- недопущення виникнення зайвих витрат іншої операційної діяльності. Зміст принципу зводиться до повної ліквідації фактів господарської діяльності, які призводять до появи непродуктивних витрат іншої операційної діяльності (наприклад, втрати від знецінення запасів, сумнівних і безнадійних боргів, нестач і втрат від псування цінностей);

- впровадження ефективних методів зниження витрат іншої операційної діяльності, до яких слід відносити оперативний аналіз, що дозволить виявити відхилення, причини, винуватців і розробити конкретні заходи щодо їх усунення.

- формування інформаційного забезпечення управління витратами іншої операційної діяльності. Це означає, що управлінський персонал має бути проінформований про величину та структуру такого роду витрат у розрізі планових, нормативних, фактичних і прогнозованих показників, які відображаються у розроблених формах внутрішньої звітності.

У зниженні витрат іншої операційної діяльності має бути зацікавлено не лише вище керівництво, але й працівники підприємства. Для цього слід розробити окремі умови стимулювання для управлінського персоналу (наприклад, надані премії окремим працівникам за здійснення контролю сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості, поява якої призвела до виникнення витрат іншої операційної діяльності; запровадження заходів щодо виникнення крадіжок та нестач цінностей, тощо).

Надзвичайно тісно з принципами управління витратами іншої операційної діяльності пов'язані завдання, що вирішуються в

комплексі для отримання бажаного результату та які узагальнено і представлено на рисунку 2.

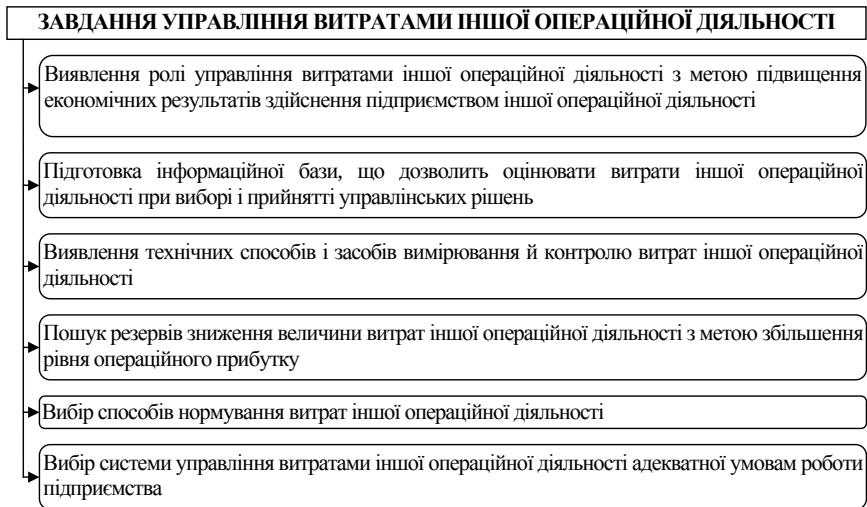

Рис. 2. Завдання управління витратами іншої операційної діяльності*

** Джерело: узагальнено та систематизовано на основі [6]*

Розвиток ринкових відносин вимагає підвищеної уваги до розробки теоретичних, організаційних та методичних аспектів ведення бухгалтерського обліку та здійснення контролю витрат іншої операційної діяльності. Виділення такого проблемного питання зумовлено недостатнім висвітленням витрат іншої операційної діяльності як об'єкту бухгалтерського обліку, відсутністю комплексної методики їх облікового відображення.

В ході проведеного дослідження встановлено, що взаємодія витрат іншої операційної діяльності з іншими об'єктами виявляється в обліковому процесі. Існують дискусійні питання серед вчених щодо визначення етапів та сутності облікового процесу. Так, на думку, Ю.Ю. Корольова, обліковий процес включає такі етапи, як спостереження, вимірювання, реєстрацію та узагальнення [10, с.20]. Вважаємо, що перші три етапи облікового процесу є доречними, тоді як етап узагальнення повинен бути представлений після систематизації бухгалтерської інформації.

В.П. Астахов зазначає, що процес бухгалтерського обліку включає документальне та взаємопов'язане спостереження, реєстрацію, узагальнення та контроль за господарською діяльністю підприємства [2, с.11].

Серед вчених не існує єдиної точки зору щодо сутності та складу об'єктів бухгалтерського обліку. Одні автори до об'єктів бухгалтерського обліку відносять: господарські засоби підприємства, джерела їх утворення і господарські процеси [4, 5], інші включають: активи, пасиви, витрати, доходи та результати діяльності [17, с.17]. На законодавчому рівні відсутнє визначення сутності об'єктів бухгалтерського обліку, чим викликає дискусійні питання. Виходячи з цього, вважаємо, що в якості об'єктів бухгалтерського обліку можуть виступати витрати підприємства, в тому числі витрати іншої операційної діяльності.

Г.Г. Кірейцев, досліджуючи бухгалтерський облік, як науку, виділяє такі функції: 1) науково-пізнавальну - полягає в тому, що за допомогою прийомів вимірюються факти господарської діяльності; 2) контрольну - реалізується у вигляді системи методологічних елементів, які передбачають існування техніко-перманентних контрольних етапів в технології бухгалтерського обліку; 3) інформаційну – формування інформаційного забезпечення); 4) регулюючу - полягає в застосуванні різних прийомів, які дозволять не змінюючи суму активу і пасиву балансу, змінити суму показників кінцевих фінансових результатів; 5) правову, яка реалізується шляхом правильного документального оформлення кожної господарської операції; 6) прогностичну, суть якої полягає в тому, що для обробки облікової інформації необхідно застосовувати засоби ЕОТ [9, с.47].

В.Г. Швець розглядає інформаційну, контрольну, оціночну та аналітичну функції бухгалтерського обліку [23, с.14]. Вважаємо, що наведений автором перелік функцій бухгалтерського обліку слід доповнити функцією управління, яка надасть змогу забезпечити зацікавлених користувачів своєчасною та деталізованою обліковою інформацією про витрати іншої операційної діяльності з метою прийняття обґрунтованих рішень.

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що взаємодія між такими об'єктами бухгалтерського обліку як витрати іншої

операційної діяльності з іншими об'єктами проявляється в обліковому процесі, який включає етапи спостереження, вимірювання, реєстрацію, систематизацію та узагальнення облікової інформації у єдиному грошовому вимірнику. Бухгалтерський облік, як один із елементів системи управління витратами іншої операційної діяльності повинен виконувати інформаційну, оціночну, контрольну, аналітичну та управлінську функції. Вплив складових облікового процесу та його функцій на об'єкт бухгалтерського обліку - витрати іншої операційної діяльності представлено на рисунку 3.

Обліковий процес витрат іншої операційної діяльності розпочинається з етапу спостереження, на якому визначаються факти здійснення господарської операції, які повинні бути документально підтвердженими. Однак дані, що виникають на цьому етапі не надають достатньої інформації про об'єкт бухгалтерського обліку та не можуть задовольнити потреби управлінського персоналу.

З метою формування достовірної інформації про витрати іншої операційної діяльності доцільно застосовувати кількісні характеристики об'єкта, переходячи до складової облікового процесу, вимірювання.

Вимірювання витрат іншої операційної діяльності – це їх вартісне облікове відображення в єдиному грошовому вимірнику за допомогою таких елементів методу бухгалтерського обліку, як оцінка та калькуляція. Однією зі складових облікового процесу є реєстрація, яка полягає у фіксації даних про витрати іншої операційної діяльності в часі та просторі на підставі результатів спостереження, вимірювання та здійснюється на основі записів у первинних документах. Облікова інформація щодо витрат іншої операційної діяльності, яка своєчасно та в повному обсязі зареєстрована підлягає систематизації (відображенню на рахунках бухгалтерського обліку, в облікових регістрах). Інформацію про витрати іншої операційної діяльності підприємства, яка формується на рахунках бухгалтерського обліку узагальнено на рисунку 4.

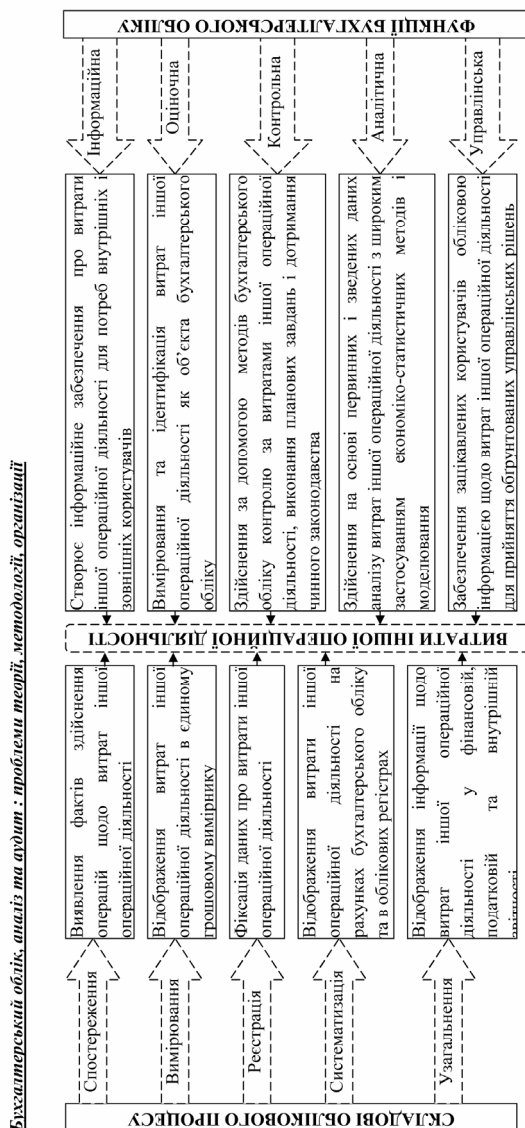

Рис. 3. Вплив складових облікового процесу та функцій бухгалтерського обліку на витрати іншої операційної діяльності як об'єкта бухгалтерського обліку*

*Джерело: узагальнено автором на основі власних досліджень

Витрати з Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій

Субрахунки до рахунку 94 «Інші витрати операційної діяльності»	
Код	Назва
940	Витрати від первісного визнання та від зміни вартості активів, які обліковуються за справедливою вартістю
941	Витрати на дослідження і розробки
942	Витрати на купівлю-продаж іноземної валюти
943	Собівартість реалізованих виробничих запасів
944	Сумнівні і безнадійні борги
945	Втрати від операційної курсової різниці
946	Втрати від знецінення запасів
947	Нестачі і втрати від псування цінностей
948	Визнані штрафи, пені, неустойки
949	Інші витрати операційної діяльності

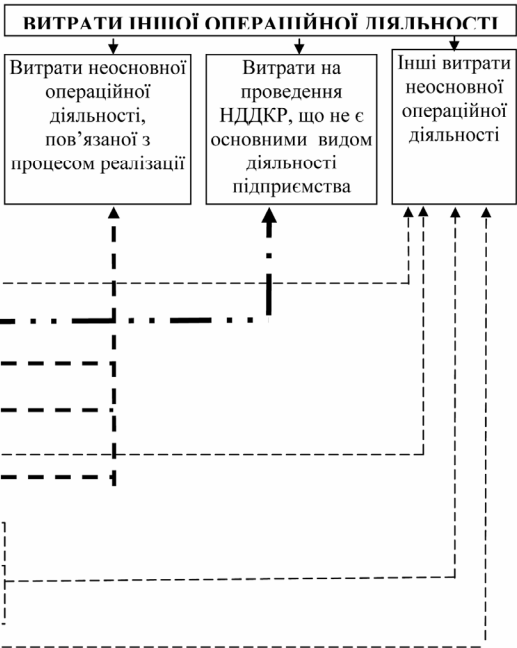

Рис. 4. Узагальнення інформації про витрати іншої операційної діяльності на рахунках бухгалтерського обліку (існуюча методика)*

**Джерело: узагальнено автором на основі [11]*

Важливою складовою облікового процесу є узагальнення отриманих даних про витрати іншої операційної діяльності та формування їх у зручній формі для зацікавлених користувачів. В ході проведеного дослідження встановлено, що в діючих формах фінансової звітності наводиться показники витрат іншої операційної діяльності.

Як бачимо, існуюча методика облікового відображення витрат іншої операційної діяльності має недоліки, що впливають на прийняття управлінського рішення, через відсутність деталізованої інформації про окремі статті витрат, які мають місце на промислових підприємствах, а також складність її збирання, систематизації та узагальнення.

Отже, процес бухгалтерського обліку витрат іншої операційної діяльності представляє собою послідовність певних етапів, в результаті яких формується інформація про один із об'єктів бухгалтерського обліку – витрати іншої операційної діяльності.

Іншим важливим елементом системи управління витратами іншої операційної діяльності є контроль, під яким слід розуміти дію, яка здійснюється органом управління для підвищення ймовірності того, що встановлені цілі будуть досягнуті. Контроль виступає в якості конкретної функції управління та є ефективним на стадії прийняття управлінського рішення, оскільки дозволяє виявити та провести корегування здійснюваних операцій, які можуть суперечити інтересам суб'єкта господарювання.

Поряд з превентивними заходами, що дозволяють запобігти негативним факторам, на етапах планування господарської діяльності існує поточний і наступний контроль, які здійснюються безпосередньо у функціонуючому процесі. Поточний контроль спрямований на підтримання чинного процесу на відповідному рівні, а наступний контроль застосовується на етапі завершення процесу для встановлення гарантій досягнення поставлених перед ним завдань. Отже, контроль, як необхідний елемент системи управління, забезпечує оптимальність виконання процесів на кожній стадії їх дії та має охоплювати всі процеси діяльності підприємства.

На сучасному етапі розвитку економічних відносин, вітчизняними і зарубіжними суб'єктами господарювання зводиться акцент на внутрішньому контролі. Реалізація ефективної організації внутрішнього контролю на підприємстві сприяє оптимізації його внутрішньої діяльності, виявленню внутрішніх ресурсів, зменшення невиправданих витрат і підвищенню ефективності здійснення бізнес-процесів. Внутрішній контроль дозволяє визначити можливості ефективного виконання поставлених перед керівництвом підприємства завдань, в тому числі щодо витрат іншої операційної діяльності.

Внутрішній контроль витрат іншої операційної діяльності доцільно розглядати як систему, яка включає такі складові елементи:

- організація – полягає у створенні служби внутрішнього контролю та формуванні якісного ресурсного потенціалу;

- інформаційно-аналітичне забезпечення – формування внутрішнього регламенту, посадових інструкцій і внутрішніх стандартів, а також розробка інформаційних баз, застосування програмного забезпечення, аналітико-консультаційний супровід;

- методика – пов'язана із розробкою методичного інструментарію для проведення контрольних процедур, використанням прогресивних технологій, плануванням, бюджетуванням.

Внутрішній контроль витрат іншої операційної діяльності може бути формальним і реальним. Контроль є формальним, якщо відповідає таким вимогам: 1) контролю піддаються тільки окремі факти господарського життя; 2) керівники структурних підрозділів не контролюють виробничі ресурси та їх величину, що витрачені в конкретних цілях; 3) носить не систематичний, а разовий характер та може здійснюватися допоміжним персоналом підприємства.

На відміну від формального контролю, реальний внутрішній контроль полягає в наступному:

- система внутрішнього контролю поширюється на всі господарські процеси діяльності підприємства;

- центри відповідальності, якими є керівники структурних підрозділів, ланок, бригад, здійснюють оперативний контроль за використанням допоміжних матеріалів, витрачених на виготовлення продукції;

- оцінює факти господарського життя в майбутньому, тобто здійснює контроль правильності прогнозування, бюджетування;

- контроль здійснюється керівництвом підприємства, його заступниками, менеджерами різних рівнів;

- нормами облікової політики затверджується система внутрішнього контролю, а в посадових інструкціях менеджерів, бухгалтерів, економістів передбачені контрольні функції і відповідальність за їх виконання.

Висновки. Неспроможність обліку і контролю забезпечити повну і достовірну інформацію про витратами іншої операційної діяльності для потреб управління зумовили розгляд процесу управління в розрізі підсистеми, яка управляє (власники, керівники підприємства) та підсистеми, якою управляють (об'єкт управління – витрати іншої операційної діяльності), визначивши при цьому його

складові елементи та функції. Це дозволило з'ясувати роль і місце бухгалтерського обліку та контролю в системі управління витратами іншої операційної діяльності. Уточнення змісту, послідовності застосування етапів облікового процесу та функцій обліку дозволили визначити їх вплив на витрати іншої операційної діяльності - об'єкта бухгалтерського обліку.

Список використаних джерел:

1. Ананькина Е.А. Управление затратами / Е.А. Ананькина, Н.Г. Данилочкина. – М. : ПРИОР; ИВАКО Аналитик, 1998. – 64 с.
2. Астахов В.П. Теория бухгалтерского учета: учебное пособие / В.П. Астахов. – Москва: ИКЦ “МарТ”, 2005. – 576 с. 14.
3. Бутинець Ф.Ф. Організація бухгалтерського обліку [навч. посіб.] / Ф.Ф. Бутинець, О.В. Олійник, М.М. Шигун. – Житомир: ЖІТІ, 2001. – 576с.
4. Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку: [Підручник для студентів вузів спеціальності 7.050106 „Облік і аудит”]. / Ф.Ф. Бутинець. – [Вид. 2-е, доп. і перероб.]. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – 640 с.
5. Голов С.Ф. Управлінський облік / С. Ф. Голов. – К: Лібра, 2008. – 704с.
6. Давидович І. Є. Управління витратами: [навч. посіб.] / І. Є. Давидович — К.: Центр учбової літератури. 2008. — 320 с.
7. Дмитренко А.В. Облік і аналіз витрат у будівництві: організація, методологія та методика: [монографія] / А.В. Дмитренко. – Полтава: ПолтНТУ, 2010. – 262с.
8. Карпова Т.П. Управленческий учет. – М.: Аудит-ЮНИТИ, 1998. – 350 с.
9. Кирейцев Г.Г. Функции учета в механизме управления сельскохозяйственным производством / Г.Г. Кирейцев. – Киев: Издательство УСХА, 1992. – 240с.
10. Королев Ю.Ю. Теория бухгалтерского учета: учеб. пособие / Ю.Ю. Королев. – Мн.: Новое знание, 2007. – 304 с.
11. Наказ Міністерства фінансів України № 291 від 30.11.1999р. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/71/49/>.

12. Нападівська Л.В. Управлінський облік: Монографія. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. – 450 с.
13. Осмятченко В.О. Функції бухгалтерського обліку в умовах застосування інформаційних систем і технологій / В.О. Осмятченко// Вісник ЖДТУ. – 2010. – Вип. 2 (52). – С.163-166.
14. Пархоменко В.М. Бухгалтерський облік, внутрішній контроль і економічний аналіз витрат на поліпшення якості продукції: проблеми теорії та методології: [монографія] / В.М. Пархоменко. – Житомир: ЖДТУ, 2010. – 560 с.
15. Попов О. Управління витратами // Економічна енциклопедія: У 3-х томах. Т. 3. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 952 с.
16. Пушкар М.Г. Тенденції та закономірності розвитку бухгалтерського обліку в Україні (теоретико-методологічні аспекти): [монографія] / М.Г. Пушкар. – Тернопіль: Економічна думка, 1999. – 422 с.
17. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність: [підручник]/ Н.М. Ткаченко. - К.: А.С.К., 2007 - 954с.
18. Турило А.М., Кравчук Ю.Б., Турило А.А. Управління витратами підприємства: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 120 с.
19. Цал-Цалко Ю.С. Витрати підприємства: Навч. посібник. – К.: ЦУЛ, 2002. – 656 с.
20. Череп А.В. Управління витратами підприємств харчової промисловості в ринкових умовах господарювання: автореф. дис. д-ра екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка і управління підприємствами» / А.В. Череп. – К., 2008. – С. 38.
21. Череп А.В. Управління витратами суб'єктів господарювання. Ч.І: [монографія] / А.В. Череп. – [2-е вид., стереотип]. – Х., 2007.– 368с.
22. Чиж В.І. Управлінський облік в реалізації бізнес стратегії підприємств швейної промисловості: [монографія] / В.І. Чиж, Л.А. Костир-ко, Л.О. Сурженко. – Луганськ: вид-во «Ноулідж», - 2010. – 256с.
23. Швець В.Г. Теорія бухгалтерського обліку : підруч. - 3-тє видання, перероблене і доповнене] / В.Г.Швець. - К.: Знання, 2008. – 535с.

Анотації

*І.С. Бондарук,
к. е. н., в.о. доцента*

РОЛЬ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕСОМ У ФОРМУВАННІ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Анотація. У статті досліджено вплив управління бізнесом у формуванні системи економічної безпеки пенсійного забезпечення. Зосереджено увагу на спільних і відмінних характеристиках пенсійного страхування і пенсійного забезпечення. Визначено вплив суб'єктно-об'єктних відносин управління системою пенсійного забезпечення на економічну безпеку пенсійного забезпечення.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, економічна безпека держави, управління бізнесом, пенсійне страхування, суб'єктно-об'єктні відносини, функції пенсійного забезпечення.

Аннотация. В статье исследовано влияние управления бизнесом в формировании системы экономической безопасности пенсионного обеспечения. Акцентировано внимание на общих и отличных характеристиках пенсионного страхования и пенсионного обеспечения. Определено влияние субъектно-объектных отношений управления системой пенсионного обеспечения на экономическую безопасность пенсионного обеспечения.

Ключевые слова: пенсионное обеспечение, экономическая безопасность государства, управления бизнесом, пенсионное страхование, субъектно-объектные отношения, функции пенсионного обеспечения.

Annotation. In this article the influence of the business management in the formation of the system of economic security of pension administration was investigated. Common and different characteristics of the retirement insurance and pension administration were fixed. The influence of the subject-object relationships of the management of the system of pension administration on the economic security of pension administration was defined.

Key words: pension administration, economic security of a state, business management, retirement insurance, subject-object relationships, functions of pension administration.

О.А. Вінницька,
аспірант

ПЕРСПЕКТИВИ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Розглянуто генезис підходів до визначення сутності та економічної природи бюджетної політики, удосконалено методологічні підходи дослідження фінансово-економічного змісту бюджетної політики органів місцевого самоврядування. Запропоновано заходи щодо диверсифікації бюджетної політики на місцевому рівні залежно від суб'єктів її проведення.

Ключові слова: бюджетна політика, органи місцевого самоврядування, місцевий бюджет, фінансова незалежність, диверсифікація бюджетної політики.

Considered the genesis of methods to definition of essence and the economical efficiency of budget politics, improved the methodological methods of research financial and economical contest the budget politics of local self-management. Proposed some actions on diversification the budget politics on the local range depending on the subjects of their realization.

KEY WORDS: budget politics, local self-management, local budget, financial independence, diversification of budget politics.

Й.Я. Даньків,
к.е.н., професор,
М.Я. Остап'юк,
к.е.н., професор,
І.П. Шинкар,
к.філ.н., доцент

ГОСПОДАРСТВО І ОБЛІК В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ ВІД КНЯЖОЇ ДОБИ ДО СОВЕТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (КОРОТКИЙ ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС)

Анотація. В роботі розкривається роль і місце Західноукраїнських земель в господарській діяльності України та Європи, зокрема, розвиток ремесел, торгівлі сільськогосподарсь-

кого виробництва на протязі більше як 1000 років. На цьому фоні відповідно виникають і розвиваються такі економічні важелі як гроші, грошовий обіг, кредит і особливо облік. В праці розглядається процес становлення обліку, виникнення облікової культури на протязі багатьох віків і їх **роль в економічній історії України.**

Ключові слова: княжа та литовсько-польська доба, Галицько-Волинське князівство, карбовані монети, торгівля, система обліку, облікові книги, «складське правило», грошовий обіг.

*О.О. Ілченко,
аспірант*

ОСОБЛИВОСТІ ПІДХОДІВ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ, ОЦІНКИ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА ДЛЯ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ

Анотація. В статті розглянуті актуальні питання щодо підходів до оцінки нематеріальних активів для системи бухгалтерського обліку та їх наявності і контролю використання під час проведення інвентаризації.

Ключові слова: нематеріальний актив, інтелектуальний капітал, оцінка, інвентаризація.

Аннотация. В статье рассмотрены актуальные вопросы относительно подходов к оценке нематериальных активов для системы бухгалтерского учета и их наличия и контроля использования при проведении инвентаризации.

Ключевые слова: нематериальный актив, интеллектуальный капитал, оценка, инвентаризация.

Abstract. The article deals with current issues on the approach to the valuation of intangible assets for accounting and control their availability and use in the inventory.

Keywords: intangible assets, intellectual capital, valuation, inventory.

О. П. Колумбет,

к. е. н., доцент

професор кафедри обліку і загальноекономічних дисциплін

ВПРОВАДЖЕННЯ КОМП'ЮТЕРИЗОВАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПОСЛІДОВНІСТЬ ЗДІЙСНЕННЯ

Анотація: в статті розглянуто основні проблеми, з якими стикаються підприємства при впровадженні бухгалтерських програмних продуктів, здійснено огляд та порівняння основних параметрів та запропоновано основні критерії та алгоритм вибору необхідної програми в залежності від потреб підприємства.

Abstract: This article analyzes the main problems faced by enterprises in the implementation of accounting software, made an overview and comparison of the main parameters and provides the main criteria and algorithm for selecting the program depending on the needs of the enterprise.

Г.М. Курило,

к.е.н., доцент

ПЕРВІСНА ТА НАСТУПНА (ПЕРЕОЦІНЕНА) ВАРТІСТЬ НЕОБОРОТНИХ МАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ: У КОНТЕКСТІ СВІТОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Анотація. У статті висвітлюються питання методологічних засад щодо визнання об'єктів необоротних матеріальних активів, їх первісної та наступної (переоціненої) вартості, у світлі інтеграції національної системи обліку у світову систему бухгалтерського обліку. Розроблено й запропоновано рекомендації щодо вдосконалення змісту категорії «необоротні матеріальні активи», формування первісної (наступної) вартості необоротних матеріальних активів.

Ключові слова: інтеграція, конвергенція, необоротні матеріальні активи, основні засоби, первісна (історична) вартість, наступна вартість, МСФЗ, резерв на демонтаж.

В.В. Лесик,
к.пед.н., доцент

РОЗВИТОК У СТУДЕНТІВ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНО-ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті розглядається аналіз сучасного стану розвитку у студентів психолого-педагогічної готовності, як проблема, до майбутньої професійно-трудової діяльності в системі вищої освіти та визначаються шляхи поліпшення їх професійної підготовки.

Ключові слова: психолого-педагогічна готовність; професійно-трудова діяльність; професійна підготовка; інновація.

Анотация. В статье рассматривается анализ современного состояния развития у студентов психолого-педагогической готовности, как проблема, к будущей профессионально-трудовой деятельности в системе высшего образования и определяются пути улучшения их профессиональной подготовки.

Ключевые слова: психолого-педагогическая готовность; профессионально-трудовая деятельность; профессиональная подготовка; инновация.

Annotation. The analysis of the up-to-date state and problems of development of students' psychological and pedagogical readiness to master future profession in the system of higher education is done in the paper; also the ways of their professional preparation improvement are determined.

Keywords: psychological and pedagogical; readiness to master future professions; professional preparation, innovation.

Н. В. Овсяк,
к. пед. н., докторант,
доцент кафедри бухгалтерського обліку
Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ

ОЦІНКА ТА АНАЛІЗ МОТИВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. в статті розглянуто сутність мотиваційного потенціалу підприємства, запропонована факторна модель для його аналізу та оцінки, сформульовані основні показники та методологія аналізу премієвіддачі, що дасть змогу ефективно управляти мотиваційним потенціалом підприємства.

Abstract. This article examines the nature of the motivational potential of the company, the proposed factor model for its analysis and assessment, set out the basic parameters and methodology for analyzing premiyeviddachi to allow effective management motivational potential of the company.

В.П. Пантелеєв,
д.е.н., професор,
декан економіко-статистичного факультету

МЕТОДОЛОГІЯ ПОБУДОВИ ЗВІТНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ПІДХІД

Анотація. На основі розгляду змісту звітності та бухгалтерській звітності в працях творців економічної теорії (фізіократи, представники класичної політичної економії, марксизму, неокласичної політичної економії та інституціоналізму), застосувавши філософський підхід до розкриття фундаментальних положень звітів, звітності (онтологія, аксіологія, гносеологія та праксеологія) зазначено високий загальноекономічний, правовий та управлінський статус звітів. Вихід за межі звітів як елементу методу бухгалтерського обліку дозволяє використати значний емпіричний та теоретичний потенціал звітів.

Ключові слова: звіт, звітність, економічні теорії, бухгалтерський облік, користувачі звітності.

Аннотация. На основе рассмотрения содержания отчетности и бухгалтерской отчетности в трудах классиков экономической мысли (физиократы, представители классической политической экономии, марксизма, неоклассической политической экономии и институционализма), применив философский подход к раскрытию капитальных положений отчетов, отчетности (онтология, аксиология, гносеология и прaxeология) указан высокий общеэкономический, правовой и управленческий статус отчетов. Прорыв за пределы отчетов как элемента метода бухгалтерского учета позволяет использовать значительный эмпирический и теоретический потенциал отчетов.

Ключевые слова: отчет, отчетность, экономические теории, бухгалтерский учет, пользователи отчетности.

Abstract. On the basis of consideration of the content of reporting and accounting in the writings of the founders of economic theory (the Physiocrats, representatives of classical political economy, Marxism, neo-classical economics and institutionalism), using a philosophical approach to the disclosure provisions of capital reports, statements (ontology, axiology, epistemology and praxeology) set high general economic, legal and management status of reports. Going beyond the reports as part of the accounting method allows the use of significant empirical and theoretical potential reports.

Keywords: report, reporting, economic theory, accounting, reporting users

***О.В. Петраковська,
к. е. н., доцент***

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ НА ЕКОНОМІЧНУ СУТНІСТЬ КАПІТАЛУ БАНКУ

Анотація. Проблема розкриття сутності категорії «капітал» посідає важливе місце у процесі дослідження економічної наукової думки. Тракткування даного поняття відрізняється великою кількістю підходів У статті проаналізовано та узагальнено основні підходи до визначення поняття «банківський капітал».

Ключові слова: капітал, банківський капітал, банківські ресурси, власний капітал.

О.Ю.Редько,
*д.е.н, професор, академік НАСOA,
Директор Національного Центру
Обліку та Аудиту*

ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУТУ АУДИТУ В УКРАЇНІ

Анотація. В статті досліджено та систематизовано вплив тенденцій глобалізації на вектори розвитку інституту аудиту в Україні. Визначено ознаки інституційного оформлення незалежного аудиту в країні як важливої ланки ринкової інфраструктури. Критично проаналізовано стан ринку аудиторських послуг та самої організації професійної аудиторської діяльності, формування аудиту саме як інституціональної форми контролю.

Ключові слова: інституційна парадигма, інститут аудиту, інституційне середовище, прагматика аудиту.

Анотация. В статье изложен авторский взгляд на признаки и рамки институционального оформления независимого аудита в Украине. Рассмотрено состояние институционализации украинского профессионального аудита и рынка его профессиональных услуг. Определены вызовы времени, требующие решения.

Ключевые слова: институт аудита, рынок профессиональных услуг, вызовы времени требующие ответов.

Annotation. Signs and frameworks of institutional registration of independent audit in Ukraine as important link of a market infrastructure are defined. The condition institutionalisation the Ukrainian audit and its institutional environment is analysed.

Key words: audit institute, the institutional environment, audit demand.

В.С. Рижиков,

*д. пед.н. доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,
завідувач кафедри теорії і методики професійної освіти*

УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК: ЗНАЧЕННЯ, ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ, АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ БІЗНЕСУ ТА ОСНОВИ МЕТОДИКИ ЙОГО ВИКЛАДАННЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ З ОБЛІКУ І АУДИТУ

Анотація. В статті розглянуто актуальні методологічні питання формування звітності за МСФЗ, враховує останні зміни в нормативних документах. Дані конкретні пропозиції щодо вдосконалення Національних стандартів бухгалтерського обліку на основі МСФЗ.

Ключові слова. Управлінський облік, підприємство, система підготовки, спеціаліст з обліку і аудиту.

Управленческий учет исследует общие принципы построения процесса учета соответственно требованиям информационного и аналитического обеспечения разных уровней управления. Методическая задача в управленческом учете обучить студентов выбирать варианты расчетов учета, исходя из объемов производства, системы управления, методике отображения затрат выхода готовой продукции и определение ее себестоимости на предприятиях.

Ключевые слова. Управленческий учет, предприятие, система подготовки, специалист с учета и аудита.

Annotation. Managerial Accounting explores the general principles of the process according to the requirements of accounting information and analysis of different levels of management. Methodological problem in management accounting to teach students to choose options accounting calculations, based on the volume of production, the control system, the method of displaying the output cost of finished goods and the determination of its cost to the enterprise.

Key words. Management accounting, enterprise training system specialist with accounting and auditing.

О.Ю. Редько,

д.е.н., проф.

Ю.М. Шевель

студентка VI курсу спеціальності «Облік та аудит»

МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ ФІНАНСОВИХ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У статті розглянуто методики та організація обліку, аналізу та аудиту фінансових витрат підприємства.

Ключові слова: фінансова діяльність, витрати, собівартість, конкурентоспроможність, аналіз, аудит, вексель, факторинг.

Аннотация. В статье рассмотрены методики и организация учета, анализа и аудита финансовых расходов предприятия

Ключевые слова: финансовая деятельность, расходы, себестоимость, конкурентоспособность, анализ, аудит, вексель, факторинг.

Annotation. The article considers the methodology and organization of accounting, analysis and audit of the financial costs of the enterprise

Keywords: financial activities, expenses, cost, competitiveness, analysis, audit, bill, factoring.

В.А. Шпак,

д.е.н., професор

кафедра теорії бухгалтерського обліку,

ПРЯМІ ТА ЗВОРОТНІ ЗВ'ЯЗКИ МІЖ ЕЛЕМЕНТАМИ ОБЛІКОВОЇ СИСТЕМИ

Анотація. Розглянуто зворотні зв'язки між процедурами обліку, які впливають на функціонування облікової системи на її організацію та подальше ведення бухгалтерського обліку.

Ключові слова і поняття: процедури обліку, самоорганізація облікової системи, функціонування облікової системи, облікова рефлексія.

Annotation. We consider feedbacks between accounting procedures that affect the operation of the accounting system for the organization and its subsequent accounting.

Key words and concepts: accounting procedures, self-organization of the accounting system, the operation of the accounting system, accounting reflection.

*О.А. Юрченко,
аспірант кафедри бухгалтерського обліку
Національної академії статистики, обліку та аудиту*

РОЛЬ І МІСЦЕ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ІНШОЇ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті вирішено поставлені проблемні питання, пов'язані з визначенням складових елементів системи, функцій, завдання та принципів управління витратами іншої операційної діяльності. Проаналізовано сутність витрат іншої операційної діяльності як об'єкту бухгалтерського обліку та контролю, а також розглянуто комплексну методику їх облікового відображення.

Ключові слова: бухгалтерський облік, витрати іншої операційної діяльності, контроль, система управління витратами іншої операційної діяльності.

Аннотация. В статье решено поставленные проблемные вопросы, связанные с определением составляющих элементов системы, функций, задачи и принципов управления затратами другой операционной деятельности. Проанализированы сущность расходов прочей операционной деятельности как объекта бухгалтерского учета и контроля, а также рассмотрены комплексную методику их учетного отражения.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, расходы прочей операционной деятельности, контроль, система управления затратами другой операционной деятельности.

Abstract. The paper decided to put issues related to the definition of the constituent elements of the system, functions, objectives and principles of the cost of other operations. The essence of the costs of other operations as an object of accounting and control, and are considered complex method of your view.

Keywords: accounting, other operating expenses, control, system management costs of other operations.

Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології та організації

Збірник наукових праць

Випуск 2 (13)

В авторській редакції

Відповідальний за випуск – М.Т.Теловата

Комп'ютерний набір – О. М. Галицька

Підписано до друку 27.12.2012 року.

Формат 60х80 1/16. Папір офсетний. Друк офсетний.

Гарнітура Times. Ум. друк. арк. 15,69.

Наклад 100 прим. Зам. № 032 від 02.12.2014р.

Друк ТОВ «Інтердрук»

03680, м. Київ, вул. Пшенична, 2 тел. (044) 495-01-54

Номер і дата запису в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та осіб-підприємців
про проведення державної реєстрації № 1 072 102 0000 029235 від 29.08.2013 р.

Ідентифікатор видавця у системі ISBN № 97384